061.213

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Հասցէ՝

Vazken ANDREASSIAN
5, Rue des Sables, VIROFLAY (S.-et-O)
France

Դրամական առաքումները կատարել փոստի միջոցաւ՝
Compte Chèque Postal 4530-40 Paris.

Ամէն իրաւունք վերապահուած է:

ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

329.14 (ﬤo)
Ա-58

ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

ՀԱՏՈՐ Ա.

A II 77674

ՆՈՒՊԱՐ ՏԷՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ
1946

Քրոջս՝

ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ՁԵՐԱԶԻՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Նախաձեռնարկ-Հիմնադիր Հ·Մ·Ը·Մ·ի
եւ
Սկաուտներու Ազգային Ընդհ· Պետ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս գրքին հեղինակը՝ Էնժէն Վազգէն Անդրէաս-եան, Պոլսէն՝ առաջին օրերու սկաուտ մըն է: Այսօր իր սկաուտական երդումէն գրեթէ քառորդ դար մը յետոյ, երբ իբրեւ ճարտարագէտ նախանձելի դիրքի մը հասած է, ընտանիք կազմած ու զաւակներու հայր, սրտառուչ է դիտելը որ ոչինչ պակսած է իրեն իր առաջին օրերու հաւատքէն ու խանդավառութենէն:

Պոլսէն, ազգային այդ օրերու մեծ ոգեւորութենէն շատերուն պէս կտրուելով հանդերձ, օտար աննպաստ պայմաններու տակ անիկա շարունակեց շաղկապուած մնալ Հ.Մ.Ը.Մ.ի մեծ ընտանիքին հետ, անոր հետ մեծցաւ, անոր փայլուն օրերուն հրճուանքովը, ձախող օրերուն դառնութիւնովը ապրեցաւ և լքումն ու փախուստ-թիւնը քաջաբար մերժեց:

1914 - 1918ի մեծ եղեռնին հակադրուած բազմազան ուժերէն մէկն էր Հ.Մ.Ը.Մ.ը, իրեն վերակառուցման, վերաշինութեան յատուկ ծրագրովը: Այդ՝ խանդավառ-ներու ու հաւատաւորներու կազմած շինարար փլանին առաջնագոյն հիմք - գործունէութիւնը սկաուտականու-թիւնն է:

Սկաուտը մարդկային բարձրագոյն տիպի նախա-գիծն է: Երկար շրջան մըն է պատրաստութեան, հաս-տատուն եւ ամէն փորձութեան դիմացող նկարագրի կազմութեան: Մարդու այդ տիպի առաջին ստորոգելին՝ ծառայութեան անսահման ոգին է:

Այս գրքին թղթատումով ես հանոյքով հաստատեցի որ Վազգէն Անդրէասեանին մէջ ծառայութեան այդ ոգին ժամանակին եւ տարիքին հետ զօրացած ու գիտակցական դարձած է: Այս հաստատումիս վկայութիւնը այս գիրքն իսկ է: Վազգէն Անդրէասեան այս դըժուարին օրերուն իր սեփական միջոցներով հրատարակելով այս գիրքը, թանկագին ծառայութիւն մը կը մատուցանէ առհասարակ սկաուտական շարժման եւ մասնաւորապէս մեր սկաուտներուն:

Այս գիրքը՝ այբ-բէն-գիմն է հայ սկաուտականութեան: Ան առաջինն է իր տեսակին մէջ, առաջին գործի մը բոլոր առաւելութիւններով ու նուազագոյն թերութիւններով:

Սկաուտ զաւակներս, փլուզումէն, աւերումէն ու ցրւումէն անմիջապէս յետոյ, հաւատքի ու խանդավառութեան օր մը երբ մենք Պոլսոյ մէջ հիմը կը դընէինք սկաուտական շարժման, կ'ուզէինք մեր դեռատի սերունդին ամուր բարոյական մը, տոկուն նկարագիր մը տալ: Գրեթէ մեր բնավայրին մէջ ալ կարծես կը մըտածէի ու կը մտածէինք մայրենի լեզուի մասին: Այդ օրերէն շատ հեռացանք, դուք օտարութեան մէջ ծնաք, ձեր բերնին մէջ մայրենի հեշտ բարբառը դնելը ազգային խնդիր դարձաւ:

Ձեր բարոյականի ու նկարագրի կազմութեան մէջ հայերէն լեզուն ալ չափանիշ մըն է: Մեր մէջ սկաուտական գիրքեր չկան հայերէն լեզուով, ահա այս գիրքը կը լրացնէ նաեւ այդ պակասը: Անիկա սկաուտական գիտելիքներու, ծանօթութեանց շտեմարան մը ըլլալէ բացի, իր ընդհանուր հայեացքով նաեւ պատմութիւնն է մեր մէջ, հայ ժողովուրդին մէջ մարզական, չարքաշական կազմակերպութեանց, շարժումներու:

Ամէն հայ սկաուտ պէտք է գիտնայ այդ պատմու-

թիւնը: Սկաուտականութիւնը արտասահմանի մէջ, մեր պէտքերուն, պահանջներուն, կարելիութեանց պէտք է յարմարի:

Բազում զիկզակներով ճառորդ դարու ճամբայ մը կտրեց հայ սկաուտականութիւնը, այն պայմաններուն մէջ ուր կը գտնուինք, անոր անարգել զարգացման առջև բնական արգելքներ շատ կան արդէն, եթէ ամէն Հայ քիչ մը խորհի զանէ, այդ ներքին արգելքներէ պիտի խուսափի, նոր դժուարութիւններ պիտի չյարուցանէ:

Սկաուտութեան անարգել, աննկաշկանդ զարգացումը մեր կեանքի պայմաններէն մէկը պէտք է նկատուի: Օտարութեան մէջ անոր պէտք ունինք: Անոր պէտք ունինք մանաւորաբար այսօր, երբ բովանդակ Հայութեան աչքերը յառած են Հայաստանի վրայ եւ փոխադարձաբար Հայաստանը իր աչքերը դարձուցած է մեր «օտար աշխարհ թափառող» սիրելի զաւակներուն վրայ:

Վազգէն Անդրէասեանի այս գիրքը արժանի է ոչ միայն սկաուտներու, այլ անոնց ծնողներուն ուշադրութեան: Այրի՛ս Վազգէն, որովհետեւ հաւատացած եմ՝ որ այս գրքովդ սկաուտութիւնը կրկին օրակարգի վրայ կը դնես:

Հայ Սկաուտներու
Ազգային Ընդհանուր Պետ՝
ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Երբ կը վերյիշեմ համաշխարհային առաջին մեծ պատերազմի տաժանեակ տարիներու (1914 - 1918) ընթացքին հայ ժողովուրդի ահաւոր ապրումները, իր կրած տառապանքները, պարտութիւնները ու յաւէտ կործանումէ մը իր հրաշամերձ վերելքը, յիշողութեանս մէջ կը պայծառանայ, մասնաւորաբար, սփոփարար եւ կորովի, յուսալից ու խանդավառ ցնցումը, որ նորակազմ Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր սկաուտական եւ մարզական ճիւղերով համակեց որբացած, այլասերած ու մարդկային ընկերութենէ դուրս նետուած մեր ազգին վերապրող մնացորդները:

Սկաուտական շարժումը, առաւելապէս, այնքան ճշգրտօրէն պատշաճեցաւ մեր ինքնապաշտպանութեան պայքարին ու այնքան յարմար ժամանակի մը զուգադիպեցաւ իր յայտնութիւնը, որ ան, այսօր ալ դեռ կը մնայ հզօրագոյն ազդակներէն մին ցիրուցան եւ հայրենավտար մեր բեկորներուն ազգապահպանման:

Արդարեւ, սկաուտութիւնը շարժում մըն է, եւ ոչ թէ կաղապարուած եւ սեղմ ծրագրով միութիւն մը: Ան նպատակ ունի ամէն դարաշրջանի ընկերային վիճակին ամենահարազատ եւ ամենամաքուր արտայայտութիւնը հանդիսանալ եւ ոչ թէ անդիտանալ յարաճուն փոփոխութիւններով բեղուն ընթացքը մարդկային ընկերութեան եւ նկատի ունենալ որոշ շրջան մը, զայն ընդունիլ որպէս մօտէլ *ու անոր պաշտպանութեան համար ամբարտակի դեր կատարել:*

Մեր պարագան աւելի յատկանշական է։

Այսօր, Հ․ Մ․ Ը․ Մ․ի հիմնարկութենէն քառորդ դար անցած է ու մեր ժողովուրդին ոչ միայն ընկերային վիճակը փոփոխման ենթարկուած է հիմնովին այլ եւ անոր աշխարհագրական դիրքը, որով անհրաժեշտ է սկաուտական շարժումի մասին մեր ոչ միայն ըմբռնումները վերադնահատել, այլ պատշաճեցնել զանոնք ըլլայ ժամանակին հետ ըլլայ միջավայրին։

Պէտք է ընդունիլ նաեւ որ սկաուտական շարժումին կատարած արագ յառաջդիմութիւնը եւ երկրագունդի վրայ ամենուրեք գտած լայնածաւալ ընդունելութիւնը փոխած են մասամբ իր հիմնադրին սկզբնական նպատակը, որ զուտ ազգային մտահոգութիւններու ճնշումին ծնունդն էր։ Գէթ իր որրանէն, Անգլիայէն դուրս, սկաուտական գաղափարաբանութիւնը, լատին ցեղերու ազդեցութեամբ կորսնցուց իր կէս զինուորական հանգամանքը ու դարձաւ քաղաքացիական դաստիարակութեան նոր ձեւ մը։ Շարժումին գտած յաջողութիւնները եւ անոր ստացած միջազգային համբաւը պատճառ դարձան որ հիմնադիրն ու իր գործակիցները սիրայօժար ընդառաջ երթան այս փոփոխութեան, ու այսօր Հայերս եթէ կ՚ուզենք «Սկաուտ» բառին ճիշդ ըմբռնումը արտայայտել կրնանք գործածել «Տիպար» անունը, քանի որ ինչպէս պիտի տեսնենք յետագայ էջերուն մէջ, Սկաուտը Տիպար մը ըլլալ կը ձգտի։

Հայ սկաուտութեան ղեկավարները աւելի խոր գիտակցութեամբ պէտք է փարին մեր ազգին առանձնայատուկ պահանջներուն եւ իրենց Թանկագին զոհաբերութենէն անհրաժեշտ է որ վանեն ամէն տեսակի ցուցարարութիւններ, եթէ չեն ուզեր ժամավաճառ ըլլալ ու որքան կարելի է շուտ հաւաքուիլ անկեղծ եղբայրակցութեամբ տոգորուած, միակ եւ հզօր սկաուտական հարա-

գատ կազմակերպութեան մէջ, որպիսին է Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտութիւնը, եթէ կ'ուզեն սկաուտի վայել ընթացքի մէջ գտնուիլ:

Սկաուտութիւնը, պաշտօնապէս կազմակերպուած, Միջազգային շարժում մըն է այսօր, որմէ սակայն Հայ սկաուտութիւնը իր լաւագոյն մասովն ու զանգուածովը կը մնայ բացակայ: Այս պարագան արդիւնք է, ոչ թէ օտար սկաուտ ղեկավարներու չկամութեան կամ քմահաճոյքին, ինչպէս պիտի տեսնուի սկաուտութեան հիմնադրին Հ.Մ.Ը.Մ.ի ուղղած իր նամակէն, այլ կատարուած անճոռնի եւ սկաուտի անվայել, տգեղ յափշտակութեան մը, որ այնքան ալ մեծ չարիք մը չէ ինչպէս կ'ենթադրեն ոմանք: Կարծես Հայ ազգին վիճակուած է ամէն մարզի մէջ մնալ կղզիացած, ինքնատիպ, ու մարդկութիւնը յուզող բոլոր վարդապետութիւններուն տալ բնոյթ մը որ ինքնաբերաբար կամ հարկադրաբար ըլլայ գերազանցապէս ազգային: Այդպէս է այսօր պարագան Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտական շարժման, այդպէս է նաեւ պարագան, Հայ լեզուին, Հայ գրին ու Հայ. Եկեղեցիին, որ սակայն մեզ պաշտպանեց երկար դարերու գերութեան ընթացքին, եթէ ոչ միշտ փայլուն կերպով, բայց ի վերջոյ յաղթական:

Ահա այս խոր համոզումներն են որ մեզ կը մղեն, սեփական միջոցներով, մեր ժողովուրդի գոյութեան յաւերժացման սատարելու բաժին մը բերել, սկաուտական շարժումին նպաստող սոյն երկհատոր աշխատութեամբ:

Յուսով ենք որ այս առաջին հատորը բոլոր սկաուտներու եւ սկաուտի բարեկամներու մօտ պիտի գտնէ համակրալից ընդունելութիւն ու պիտի վայելենք լայն քաջալերանք ազգապահպանման նախանձախնդիր անհատներէ եւ մարմիններէ փութացնելու համար Բ. հա-

տորին հրատարակութիւնը: Այս առթիւ փափաքելի է որ բոլոր շրջաններէն ստանանք թելադրանքներ, դրութիւններ եւ լուսանկարներ, որոնց համար կանխայայտ շնորհակալութիւններ կը յայտնենք:

Մեր խորին շնորհակալութիւնները մասնաւորապէս, սիրելի ազգային Սկաուտ պետ Գրիգոր Յակոբեանին, որ մեր Ֆրանսայի շրջանի սկաուտապետութեան շրջանին, որ զուգադիպեցաւ նախապատերազմեան տնտեսական եւ միութենական ամէնէն տագնապալի տարիներուն, մեզ չխնայեց իր կատարեալ վստահութիւնն ու բարեկամութիւնը, զորս դեռ կը շարունակէ պահել անխախտ եւ նոյնքան անկեղծ:

ՏԵՐ ԱՐՏԻՒ

ԼՈՐՏ ՊԷՏԸՆ ՓԱՈՒԸԼ
Սկաուտական շարժումին հիմնադիրը

ԶՕՐ. ՊԷՏԸՆ ՓԱՈՒԸԼԻ ՆԱՄԱԿԸ
ՈՒՂՂՈՒԱԾ ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ

ՊՕՅ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
25 Պըքինկըմ Բէլէս Րօտ

ԼՈՆՏՈՆ, 8 Յունիս 1921

Բէյփթըն Թէսիկըր Ձեր Սկաուտներուն տուած մէկ այցելութեան մասին ինծի տեղեկագիր մը ղրկած է եւ այնչափ նպաստաւոր կերպով կը գրէ որ պարտաւորուած կը զգամ շնորհաւորութիւններս յայտնել Ձեր տղոց կրթութեան մէջ սկաուտական գաղափարներուն այսչափ յաջող կիրարկման համար։

Մասնաւորաբար ինծի հաճոյք պատճառեց լսելը թէ ձեր սկաուտները լաւ զգացումներ կը տածեն իրենց Անգլիացի եղբայրներուն եւ իմ անձիս հանդէպ եւ կը յուսամ որ յանձն պիտի առնէք անոնց տեղեկացնելու թէ որքան կը հետաքրքրուիմ անոնց յառաջդիմութիւններովը եւ թէ որքան ուրախ եմ լսելով որ բաղդատաբար կարճ ժամանակւայ մէջ այնքան լաւ գործ մը կատարած են։

Վերջերս Պաղեստինէն, Եգիպտոսէն եւ Հնդկաստանէն վերադարձայ եւ շատ կը փափաքէի որ ժամանակ ունենայի Պոլիսն ալ այցելել։ Պաղեստինի մէջ իբր «լրատար» հայ սկաուտ մը ունենալու բախտաւորութիւնը ունեցայ եւ եթէ ան ձեր տղոց տիպարը կը ներկայացնէր, այն ատեն ձեր տղաքը շատ բարձր կարգի սկաուտներ

ըլլալու են — եւ նոյն տանն զուարթներս — որովհետեւ այդ տղան միշտ եռանդով կ'աշխատէր եւ միշտ կը ժըպտէր ու ամէնն ընելու պատրաստ էր, հակառակ որ պատերազմի միջոցին իր պարագաներուն կորուստը զինքը բաւական տառապեցուցած էր եւ ինքն ալ իր հարեւաններու խումբի մը կողմէ հրացանազարկ ըլլալու սարսափէն հազիւ ազատած էր, բայց բարեբախտաբար վիրաւորուելէ վերջ մեռած կարծուած:

Հաճեցէք Ձեր սկաուտներուն հաղորդել կաթոգին իղձերս:

Մնամ Ձերդ՝

ՊԷՏԸՆ ՓԱՈՒԸԼ

Քէփթըն Թեսիկըրի այցելութիւնը
Բերայի (Պոլիս) Սկաուտական խումբին

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՍԿԱՈՒՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՌԱՋԸՆԹԱՑՆԵՐԸ

ԵՒ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ազգային Հերոս ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿ
Մեր օրերու ազատագրական շարժումին
մեծագոյն Հայ Ասպետը

ԱՍՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ասպետականութեան ծնունդը տուող պատճառները հասկնալու համար, անհրաժեշտ է պեղել նախամիջնադարեան Թագաւորութիւններու պատմութիւնը: Պէտք է Թափանցել Հռովմէական կայսրութեան տապալումովը յառաջ եկած ընկերային կարգուսարքին, ինչպէս նաեւ հիւսիսային ժողովուրդներու զանազան յատկանշական գիծերուն:

Անկարգութիւն եւ աւազակութիւն, իրարանցում ու Թալան, ընչաքաղցութիւն եւ ոճիր այդ ժամանակուայ տիրող կարգերն էին:

Բազմաթիւ աւատապետներ եւ ցեղապետներ, առաւել կամ նուազ հզօր, իրենց իշխանութիւնը կրցածնուն չափ կը ջանային տարածել իրենց շուրջը: Երբեմն մէկզմէկու դէմ պատերազմելով, շատ անգամ միացած՝ ապատակող ուժեր ետ մղելու, պատերազմ մը շահելու կամ շրջակայ երկիրներ կողոպուտի ենթարկելու համար,ատոնք էին իշխող դասուն առօրեայ մտահոգութեան առարկաները:

Շատ բնական է որ նման պարագաներու տակ, յարձակման ենթական խոնարհ ու խաղաղ դասակարգն էր, ու առանց արգելիչ ոյժի մը ընկերութիւնը հետզհետէ պիտի իյնար բարբարոսութեան ճիրաններուն մէջ:

Այդ արգելիչ ոյժին երեւումը հնարաւոր պիտի ըլլար շնորհիւ աստուածատ իշխաններու իրարու հանդէպ տածած հակառակութեան եւ նախանձի թշնամական ոգիին: Այդ ոյժը, կազմակերպուեցաւ Քրիստոնեայ Եկեղեցւոյ անմիջական ազդեցութեան շնորհիւ, անոր ստեղծման դրդապատճառները ինչ որ ալ ըլլան, անշահախնդիր թէ անձնասիրական, ունեցաւ իր անժխտելի օգտակարութիւնը, ան հանդէս կուգար տկարներու պաշտպանութեան ուխտովը ու այդպէս ալ գործեց:

Ասպետականութիւնը մղում կը ստանար ժողովրդական բնածին յատկանիշներէն, ինչպէս՝ պատերազմասէր ոգի, սէր արկածախնդրութեան, փառքի ծարաւ, վեհանձնութիւն եւ ուղղամտութիւն, կանանց հանդէպ յարգանք եւ կրօնական ջերմեռանդութիւն:

Այս տոհմային առաքինութիւնները, միացած անհատական բեղուն արժէքներու, բարոյական առողջ սկզբունքներու՝ յարգանք մեծերու հանդէպ, բարեկրթութիւն հանդէպ հաւասարներու, գութ հանդէպ տկարի, ջերմեռանդութիւն հանդէպ Եկեղեցւոյ՝ կազմեցին կորիզը Ասպետականութեան իտէալին:

Ասպետներու մեծ ընկերակցութիւնները հիմնուեցան մօտաւորապէս հազար հինգ հարիւր տարիներ առաջ:

Ասպետութիւնը ըմբոստութիւն մըն էր բիրտ գործերու եւ տգիտութեան դէմ, բողոք մը՝ ոյժը իրաւունքէն վերադաս համարող գաղափարականութեան դէմ:

Ասպետներու նպատակն էր՝ մաքուր ապրիլ, ճիշդը խօսիլ, ինչ որ սխալ էր ու անիրաւ՝ շտկել եւ հետեւիլ մեծաւորին: Անոնք անտառները վայրի կենդանիներէն մաքրեցին, հալածեցին եւ ջնջեցին գող, աւազակ պառօնները, օրէնքէ դուրս հռչակուածները մահուամբ պատժեցին, դիմակազուրկ ըրին սուտ կարիճներն ու կեղծ

ասպետները, որոնք յանուն ասպետականութեան չարիքներ կը գործէին:

Ասպետականութիւնը, իր յառաջադրած ծրագիրները իրագործելու համար, իր անդամներուն կուտար շատ խիստ եւ չարքաշ դաստիարակութիւն մը: Ասպետը, կատարելագործուելու համար, պարտաւոր էր անցնիլ երեք շրջաններէ, սպասաւոր, զինակիր եւ Ասպետ, ու իր կեանքը նուիրելով ասպետականութեան, կը խոստանար կատարել միշտ իր լաւագոյնը հանդէպ Աստուծոյ եւ Հայրենիքին:

Ի հարկէ, արդարութեան եւ իրաւունքի սրբազնութեան համար մղուած պայքարը, ասպետութեան հիմնուած օրերէն չէ որ ծնած է, այս ընկերակցութիւնները ծնունդն էին պարզապէս այն երկարամեայ պայքարներուն որոնց դրդապատճառներն էին իրաւունքը դարձնել մարդկային կեանքին առաջնորդը:

Այդ պայքարները շարունակուեցան ասպետութեան քայքայումէն ալ յետոյ, ու Փրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը, հակառակ իր դաժան արարքներուն եւ գործած նախճիրներուն, արտայայտութիւնն էր ճնշումի դէմ մղուած խռովական մաքառումին:

Անձնուրացութիւնն էր ասպետականութեան նկարագրի հիմնական գիծը: Օգտակար ըլլալ իր նմանին, ու գիշերուան քունէն առաջ ծառայութիւն մը մատուցանել որեւէ մէկուն: Այս չէ՞ նաեւ այսօրուան Սկաուտին դաւանանքը: Որով, ասպետները պէտք է անուանել Միջին Դարու Սկաուտներ:

Միայն թէ ասպետ ըլլալու իրաւունքը տրուած էր յայտնի եւ հարուստ ընտանիքներու երիտասարդութեան, որովհետեւ ասպետի մը զէնքերը, զրահը եւ ձին շատ սուղ արժող բաներ էին. բաց ի այդ, անհրաժեշտ էր որ անոնք ըլլային նուիրական որոշ անկախութեան

տէր: Ան ունէր իր հետեւորդները, սպասաւոր մը և խումբ մը զինուած մարդիկ, որոնք կեանքի ու մահուան ուխտով նուիրուած էին իրենց պետին եւ կը բաժնէին մինչեւ անգամ անոր մտածելակերպը:

Պատերազմի պարագային, անոնք կը փութային ծառայել իրենց վեհապետին բանակին մէջ, ուր իրենց կը յանձնուէր որեւէ հրամանատարութիւն, բերդի մը կամ ամրոցի մը պաշտպանութիւնը:

Հաշտութեան ատեն, որպէս պալատականներ կը մասնակցէին արքունի կեանքին, բայց կային որ երկրին զանազան մասերուն մէջ կը թափառէին պատուաբեր արկածախնդրութիւններ փնտռելու մտօք: Ասոնք կը կոչուէին թափառական ասպետներ: Ուրիշներ՝ կը հիմնէին հիւանդանոցներ աղքատները խնամելու, պատերազմի կամ արկածի հետեւանքով վիրաւորեալները բժշկելու համար: Այս հիւանդանոցները կը պահուէին շնորհիւ ասպետներու խնայած դրամներուն: Քաջ զինուորներ ըլլալով հանդերձ, անոնք միանգամայն հիւանդապահներ եւ բժիշկներ եղած են: Այս ասպետները կը ճանչցուէին հիւրընկալ ասպետներ անունով եւ Երուսաղէմի Ս. Յովհաննէս միաբանութեան ասպետներն էին գլխաւորաբար, որ այս գործին նուիրուեցան:

Ասպետականութեան ամենափայլուն շրջանը 12րդ դարն է, 14րդ դարուն շարժումը կը սկսի տկարանալ ու 15րդ դարուն տեղի կ'ունենայ իր անկումը:

Այսօր ասպետ անունը կը տրուի, բնորոշելու համար բարեկիրթ եւ ազնիւ գործի մը հեղինակը: Ան ծընունդ տուած է հերոսական ներշնչումներով եւ գործերով լի գրականութեան մը: Մարդկութեան վրայ իր գործած խոր ազդեցութենէն բղխած են խաչակրութիւնները եւ աւելի վերջ, միջնադարեան խաւարէն յետոյ,

քաղաքակրթութեան մը որուն Վերածնունդ անունը տըրուած է։

Խաչակիր բանակներու նպատակն էր Քրիստոսի գերեզմանը անհաւատներու ձեռքէն խլել զէնքի ոյժով։ Թէեւ իրենց բուն նպատակին մէջ Խաչակիրները ձախողեցան, սակայն Եւրոպայի յառաջդիմութեան եւ առհասարակ քաղաքակրթութեան յառաջացման նպաստող շատ մեծ եւ պատմական շարժում մը եղաւ։

Մենք, Հայերս ալ, Կիլիկիոյ մէջ, Ռուբինեանց օրով, ընկերային շատ մեծ յեղաշրջումներ կրեցինք Խաչակիրներու հետ շփում ունենալով, բայց քաղաքական տեսակէտով այդ շարժումը մեզ համար շատ աննպաստ եւ աղէտալի հետեւանքներ ունեցաւ։

Խաչակիր բանակները միմիայն ասպետներէ բաղկացած չէին, բայց առաջին անգամ Երուսաղէմը գրաւող բանակը ասպետներէ կազմակերպուած բանակն էր որուն կը հրամայէր Կոտֆրուա տը Պույյոն։

Ասպետները ունէին իրենց պաշտպան սուրբը՝ Սուրբ Գէորգ. միակ ձիաւոր սուրբը, որ հեծելազօրաց պաշտպանն էր։

Սուրբ Գէորգ Անգլիացւոց ամենէն աւելի պաշտած սուրբն է, եւ Սկաուտութեան հիմնադիրը զայն ընտրած է նաեւ որպէս սկաուտներու հովանաւորող սուրբը։ Եւ իբր այդ ընդունուած է գրեթէ բոլոր երկիրներու սկաուտներու կողմէ (1)։

---

(1) Հայ Սկաուտներու հանդիսաւոր եւ պաշտօնական տօնի օր կ՚առաջարկենք ընտրել Վարդանանց տօնի օրը, սկաուտական մարմիններու նախաձեռնութեամբ սարքելով թէ՛ ժողովրդական հանդէսներ եւ թէ զուտ սկաուտական ճաշկերոյթներ։

Ս. Գէորգի տօնակատարութեան օրն է Ապրիլ 23ը:

Ասպետական եւ Սկաուտական շարժումները բաղդատելու համար թուենք այն կանոնները եւ օրէնքները որոնք ասպետի մը կեանքին ուղեցոյցը եղած են:

Ասպետ մը սրտանց կը սիրէր իր Աստուածը, պատրաստ էր ի հարկին մեռնիլ իր սուրբ հաւատքին պաշտպանութեանը համար, հաւատարիմ էր իր թագաւորին եւ իր հայրենիքին: Պատիւը իրեն համար սրբութիւն մըն էր, իր խոստումը չէր դրժէր բնաւ եւ ստախօսութիւնը իրեն նողկանք կը պատճառէր ու մահը անպատիւ կեանքէն նախամեծար կը համարէր:

Օգնութեան կը փութար որեւէ մէկուն, կը պաշտպանէր տկարը եւ ճնշուածը, այրին ու որբը: Իր դրամը եւ հացը կուտար չունեւորին ու այդ կարենալ ընելու համար խնայող էր: Քաղաքավար էր հանդէպ կանանց, տղոց եւ անկարներու:

Իր նմաններուն հետ կ'ապրէր հաշտ, անոնց իրաւունքները կը յարգէր: Անարդարութեան եւ չարութեան դէմ՝ իրաւունքի եւ ստացուածքի պաշտպան ախոյեան մըն էր:

Չարախօսութիւններով մէկը վիրաւորելէ կը զգուշանար, եւ իր պարտականութիւններուն նկատմամբ չափազանց խղճամիտ էր:

Զէնքի արուեստին կը վարժուէր՝ կրօնքը եւ հայրենիքը թշնամիին դէմ պաշտպանելու համար. կը սիրէր իր զէնքի ընկերը եւ կ'օգնէր անոր իր կեանքի տեւողութեան ընթացքին, լաւ կամ դէշ օրերու մէջ:

Ինքզինքը ուժեղ, առողջ եւ կորովի կը պահէր այս բոլորը կատարել կարենալու համար եւ մինչեւ իր ամուսնութիւնը կը մնար մաքուր եւ կոյս:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ

Սկաուտի իմաստը տուող կամ նման կազմակերպութեան մը շուրջ, հին հայերէն մեզի որեւէ յիշատակութիւն չէ հասած: Սակայն անոնց մօտ ալ, ինչպէս պիտի տեսնենք, պատանիներու դաստիարակութիւնը մեծ յարգ կը վայելէր, որուն մէջ առաջին կարգի հոգածութեան առարկան էր կրօնականը, ոչ նուազ մարմնական դաստիարակութիւնը ու ապա միայն մտաւորը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր նախնեաց մասին պատմական տեղեկութիւնները կը վերաբերին մասնաւորապէս Քրիստոնեայ Հայաստանի շրջանին: Այդ ատենները անոնք մեծ կարեւորութիւն կուտային իրենց զաւակներու հոգեւոր կրթութեան, քանի որ իրենք շատ մօտ եւ շատ գիտակից հետեւորդներ եղած են Աւետարանին եւ վերջին ծայր բարեպաշտ էին:

Դաստիարակութեան այս մարզին մէջ գլխաւոր դեր կատարողն էր հայ մայրը, որ բարեպաշտ, աստուածավախ եւ իր զաւկին յաւիտենական երջանկութեանը նախանձախնդիր, իր կաթին հետ մէկտեղ անոր կ՚ուսուցա-

ՆՈՒԷՐ ՏԷՐ Մ. [illegible]ԵԱՆ

նէր Քրիստոնեայ Աստուծոյ պաշտամունքը։ Այնպէս որ երբ Պարսիկները Վարդանանց շրջանին ուզեցին իրենց Մազդէական կրօնքը Հայոց պարտադրել, պահանջեցին որ ամենէն առաջ կիները սորվին մոգերու վարդապետութիւնը, որպէսզի կարենան իրենց զաւակներուն ուսուցանել։

Հայ պատմիչ մը, Ղազար Փարպեցի, կը պատմէ որ, հռչակաւոր Մամիկոնեան Վահանի մայրը, Տիկին Ձուիկ, որ կանուխէն այրի մնացած էր, Վրացի բդեշխի մը հետ ամուսնացած իր քրոջ տան մէջ անձամբ կրօնական դաստիարակութիւն կուտար իր զաւակներուն։

Կրօնական դաստիարակութեան իբր միջոց կը ծառայէր Ս. Գրքի ընթերցումը, մեկնութիւնը եւ անոր մէջ ձեռք բերուած հմտութիւնը։ Ըստ Եղիշէի, Մեծն Վարդան որ քաջ տեղեակ էր Ս. Կտակարաններուն, Աւարայրի ճակատամարտէն առաջ Մակաբայեցւոց գիրքը կը կարդայ իր զօրքին, անոնց հաւատքն ու կորովը արծարծելու համար։ Դարձեալ ըստ նոյն պատմագրին, Ս. Ղեւոնդ Երէց կը վկայէ որ հայ զինուորականութիւնը իրմէ աւելի տեղեակ էր Ս. Կտակարանաց։

Դեռ մինչեւ վերջերս ալ, երախային ծնողքը շատ մօտէն կը հետեւէին անոր կրօնական դաստիարակութեան, ու անմիջապէս անոր կը սորվեցնէին երեսը խաչակնքել, հացի սեղան նստած՝ ծունր դնել, լեզու ելլելուն պէս՝ «Հայր մեր»ը արտասանել։

Անշուշտ քրիստոնէական շրջանէն առաջ ալ նոյնքան կարեւորութիւն ու ջանք կը դնէին Հայոց հին կրօնին ուսուցման նկատմամբ։

ՄՏԱՒՈՐ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոնէական շրջանէն առաջ հայ պատանիներու մտաւոր կրթութիւնն ալ մասնաւոր հոգածութեան առարկայ էր, ինչպէս կը վկայէ արքայորդի Արտաւազդի պարագան, որ յունարէն լեզուով թարգմանութիւններ գրած է:

Սակայն ակներեւ է որ մտաւոր դաստիարակութեան մեծ զարկ տրուած է Քրիստոնէութեան մուտք գործելէն վերջ, որ այդ շրջանին, համաձայն Ագաթանգեղոսի, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Տրդատ Թագաւոր շատ տեղեր դպրոցներ հիմնած են, ասորի եւ յոյն լեզուները եւ գիտութիւն սորվեցնելու համար քուրմերու զաւակներուն եւ ուսումնատենչ պատանիներուն:

Դպրոցներու ծաւալումին զարկ տուած է նաեւ Մեծն Ներսէս Հայրապետը, մինչեւ որ Ս. Մեսրոպ, մեր իկալէս Հզական եւ մեծագոյն մտաւոր հայրը կը հաստատէ նախ իր սեփական կրօնական դպրոցը, ու գրերու գիւտէն յետոյ կրօնական եւ քաղաքական պետերու օժանդակութեամբ, Ս. Սահակ Հայրապետ եւ Վռամշապուհ Թագաւոր, ամէն կողմ ուսումնարաններ կը հիմնէ, որոնց մէջ իշխող նիւթը կը հանդիսանայ հայ լեզուի ուսուցումը հայ գրերով: Այդ դպրոցներու մէջ կ'ուսանէին ընտրեալ տարրեր, մատաղ, ուշիմ, լաւ ձայն ունեցող եւ ընդունակ պատանիներ:

Շնորհիւ Ս. Մեսրոպի, հայ գրականութիւնը ոչ միայն շուտով կը տիրանայ առաջնակարգ գրիչներու, կ'ունենայ իր Ոսկեդարը, կը փթթի զարգացած սերունդ մը որոնցմէ ամէնէն յաջողակները Ս. Մեսրոպ կը տանի յոյն եւ ասորի ուսման բարձր կեդրոններ, որպէսզի օտար գիտութեան եւ գրական լաւագոյն նմոյշներն ալ

մուտք գտնեն Հայաստան, հայ մտաւոր վերելքը փութացնելու համար:

Այդ շրջանի կարող ուժերէն մին հանդիսացած է հռչակաւոր իմաստասէր Եզնիկ Կողբացին, որ բաց ի քաջ հայագէտ մը ըլլալէ, տեղեակ էր նաեւ յոյն, ասորի, պարսիկ եւ եբրայական լեզուներուն, բնագիտութեան, աստղաբաշխութեան, եւ բնականաբար կրօնական գիտութեանց:

Յովհան Մանդակունի նշանաւոր կը հանդիսանայ որպէս ճարտար պերճախօս:

Գիւտ, յետոյ կաթողիկոս ձեռնադրուած, եղած է քաջահմուտ թուաբանութեան, երկրաչափութեան, աստղաբաշխութեան եւ բժշկութեան:

Դաւիթ Անյաղթ կը հանդիսանայ իմաստասիրութեան մեծ վարպետ մը:

Աշխարհական դասէն բնականաբար ազնուականութիւնն էր միայն որ աւելի միջոցներ եւ պէտքն ունէր իր զաւակներուն մտաւոր կրթութեան հոգ տանելու, անոնք իրենց տղաքը կը ղրկէին օտար անուանի կեդրոններու մէջ ուսանելու: Պատմութենէն գիտենք որ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ ուսած է Յոյներու մօտ, իսկ Տրդատ Թագաւոր Հռոմի մէջ: Լուսաւորիչի տղաքը նոյնպէս կ'ուսանին օտար երկրի մէջ բայց իր թոռները Գրիգորիս եւ Յուսիկ որ Թագաւորին փեսան եղաւ, կ'ուսանին հայ արքունիքին մէջ: Կեսարիոյ մէջ կ'ուսանին Մեծն Ներսէս եւ Ս. Սահակ Պարթեւ որ քաջահմուտ էր յոյն երաժշտական արուեստին, փիլիսոփայութեան եւ հռետորութեան ու անձամբ կը զբաղի Մամիկոնեաններու դաստիարակութեամբ. ան մեծ հայրն էր Քաջն Վարդանի:

Բագրատունեաց շրջանին Հայաստանի ծաղկեալ վիճակը, շքեղ քաղաքներն ու հռչակաւոր եկեղեցիները կը

վկայեն Հայ առաջնակարգ ճարտարապետներու գոյութիւնը, ու եթէ նկատի ունենանք որ Հայոց թագաւորութեան վերահաստատումը կը պարտինք Բագրատունի իշխաններու դիւանագիտական ճկունութեան, այդ կը նշանակէ որ մեր հայրերը իսկապէս մեծ հող տարած են նաեւ մտաւոր զարգացման: Կ'ըսուի որ Կարսի Գագիկ թագաւորը դիւանագէտ մը ըլլալէ զատ ուսեալ մէկն էր եւ հմուտ Ս. Գրոց, իմաստասիրութեան եւ պերճախօսութեան: Նոյնպէս ծանօթ է Գագիկ Բ. վերջին Բագրատունի արի թագաւորին իմաստասիրութեան մէջ ունեցած հմտութիւնը:

Ու վերջապէս մենք կը հասնինք Ներսէս Շնորհալիի եւ Գրիգոր Նարեկացիի նման մեծ եւ տաղանդաւոր բանաստեղծներու:

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱՆՔ

Ինչպէս բոլոր հին երկիրներու ազնուականութիւնը նոյնպէս Հայոց մէջ մարմնակրթանքը կը գրաւէր պատուաւոր տեղ մը:

Հայաստանի հսկայ եւ խիտ անտառներու որսերը, երկրին լեռնոտ հանգամանքը անշուշտ կը նպաստէին մարմնական ճկունութեան տիրանալու անհրաժեշտութեան: Այն անընդհատ պատերազմները որ Հայերը կը մղէին սեփական կամ դրացի ու տիրապետող երկիրներու դրօշին տակ, կը հարկադրէին տիրապետելու բազկի եւ անդամներու զօրութեան եւ ճարպկութեան:

Հայոց ինչպէս նաեւ դրացի պարսիկ կամ վրացի արքաներու մէջ ազնուական նորածինները կը յանձնըուէին զինուորական արուեստին փորձ եւ նախարարական տոհմերու պատկանող փառահեղ անձերու որոնց

դայեակ անունը կը տրուէր եւ որոնք կը գտնէին նաեւ մանկան համար կաթնտու մը:

Արշակ Բ.՝ Տիրան Թագաւորի զաւակը որպէս դայեակ կ'ունենայ Մամիկոնեան իշխան մը, ու իրենց կարգին Մամիկոնեանց կամաւորականներու եւ բոլոր միւս նախարարներու զաւակները ունէին իրենց դայեակները: Ըստ Եղիշէ պատմագրին, Պարսից Յազկերտ արքայի եղբայրներն անգամ հայ նախարարներու մօտ հայկական կաթով սնուցուած էին ու մարզուած:

Երբ մանուկը այլեւս դայեակի խնամքին պէտք չունենար, զայն կը յանձնէին դաստիարակի մը որուն պաշտօնն էր քաջութեան եւ զինուորական արուեստին մէջ հրահանգել պատանին, դեր մը որ յաճախ կը կատարուէր դայեակին կողմէ:

Ըստ Խորենացիի Արտաշէս Թագաւոր իր որդին՝ Տիգրանը կը յանձնէ նետաձգութեան մէջ շատ նշանաւոր պատանիի մը, Վարաժ անունով, որպէսզի արքայորդին մարզուի այդ զէնքի գործածութեան մէջ:

Գնէլ՝ Արշակի եղբօրորդին եւս շատ անուն հանած եւ սիրուած էր, ու հայ իշխանները իրենց զաւակները անոր կը յանձնէին զինավարժութեան արուեստին վարժեցնելու համար:

Ղազար Փարպեցի պատմիչը խօսելով Մամիկոնեանց տոհմի մասին կ'ըսէ թէ անոնք նետաձգութեան մէջ էին «դեղեցկաձիգք եւ դիպեցուցողք», որսորդութեան մէջ էին՝ «թեթեւաշարժք եւ նախասպանք», վարժ էին ձախ ձեռքն ալ աջի պէս գործածելու, «յերկոցանց ձեռաց աջողակք», «յամենայն կողմանս ուղղակիք եւ շնորհալիցք»:

Դարձեալ նոյն տոհմին մէջ անուանի դէմք մըն է պատանին Արտաւազդ, Դ. դարուն, «պատանեակ մի

կայտառ եւ անմօրուս, երեսօք գեղեցիկ», որ ըստ Փաւստոսի, գլուխը ժամանակի մանկական սովորութեան համաձայն ածիլած էր եւ գագաթէն մազէ երկար փունջ մը կախած: Օր մը Արտաւազդ, կ'ուզէ Մերուժան մատնիչին դէմ կռուի մասնակցիլ, Մանուէլ սպարապետ կը մերժէ, բայց պատանին բանակին հետեւելով, գաղտագողի կռուի վայրը կը հասնի աղեղը ուսին, «պատկանդարանը ուսընդանուէթ» կախած, սուրը մէջքին, եւ հայրենադաւ բանակէն շատ մարդ կը սպաննէ: Կռուի ընթացքին, մատնիչի դրօշակիրը զինքը նշմարելով, վրան կը խոյանայ, բայց յանդուգն պատանին, Արտաւազդ Կորիւնը, կը կանխէ իր հալածիչը, իր նետը հասցնելով կը տապալէ զայն ու վրան վազելով անոր նիզակը կը խլէ, կ'իյնայ փախչողներու ետեւէն ու իր սուրովը նոր գոհեր խլելով, յաղթական տուն կը դառնայ:

Նետաձգութեան մէջ Արտաւազդ պատանիի յաջողականութեան պարագան բացառութիւն մը չէ, այլ այդ պարծանքը ամբողջ հայութեան սեփականութիւնը եղած է դարերու ընթացքին, այնպէս որ հռովմէացի Որատիոս քերթողը կը վկայէ թէ Հայերը անուանի նետաձիգներ են ու կ'ըսէ՝ «անոնք փախչելու ժամանակ իսկ ահաւոր են իրենց աղեղներով»:

Պատանեկութեան սահմանուած կրթութեան կարեւոր եւ գլխաւոր մասերէն մին ալ որսորդութիւնն էր, ըլլայ Հայոց թէ Պարսիկներու մօտ: Հայ պատանիի զաւակները, դեռ շատ փոքր հասակի մէջ, իրենց դաստիարակներու եւ ծառաներու առաջնորդութեամբ, կը տարուէին թռչուններ որսալու, իսկ մանկութենէն պատանեկութեան անցնելու օրէն, անոնք կ'երթային Երէներու որսորդութեան մաս առնելու չափահաս իշխաններու հետ եւ ոտքով կը վազէին այծեամներու ետեւէն, ձիով եղջերուներ կը հալածէին, նետով սպաննելով զա-

Աւարայրի Ոգեկոչումը

Ս. ՂԵՒՈՆԴ ԵՐԷՑ ԵՒ ՄԵԾՆ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

նոնք, գալով վարագներուն, անոնց դէմ կը ճակատէին սուրով:

Որսորդութիւնը իր բազմազան տեսակներով անոնց ամէնօրեայ զբօսանքն էր, որուն համար սահմանուած կային կազմակերպութիւններ եւ յատուկ վայրեր, բացի ազատ վայրերէն, ուր կը ձգուէին հիւսուած ցանցեր, կը լարուէին թակարդներ, կը զետեղուէին երէները տաղնապեցնող գործիքներ ու կային որսերը հալածող բարակներ:

Մարմնակրթանքի սահմանուած խաղերն ալ անպակաս եղած են Հին Հայոց մէջ, անոնք տեղի կ'ունենային մրցակցութեան ձեւի տակ որոնց պատմիչը կ'անուանէ «մրցանաց կրթութիւն»:

Խաղերը սահմանուած էին զանազան հասակի պատանիներու որոնցմէ ամէնէն առոյգները կը նուիրուէին աղեղնաւորութեան, սուսերամարտութեան, մականախաղերու, ձիավարութեան, ըմբշամարտի եւ բռնամարտի, տէգընկեցութեան, նիզակահարութեան, պարսաքարութեան:

Շատ հին ատեններէն սկսեալ Հայաստան ընտրեալ ձիերու կեդրոն մը եղած է եւ ունեցած է անոնց արժանի հեծեալներ, ու հայկական այրուձին համբաւաւոր էր:

Մեծն Տրդատ *քաջ ձիաւոր մըն էր, անգամ մը Պարսից դէմ ճակատամարտի մը մէջ իր ձին կը սպաննուի, Տրդատ հետիոտն կը յարձակի թշնամիին վրայ, անոնցմէ շատերը կը սպաննէ ու անոնցմէ մէկուն ձին խլելով կը հեծնէ ու կռիւը կը շարունակէ:*

Հռչակաւոր ձիաւորներ եղած են նաեւ Ատոմ Մոկացի, Արշաւիր Կամսարական, Գերենիկ Արծրունի, *որպէս անհատներ, իսկ հայկական հեծելազօրաց համբաւը եւ ճարտարութիւնը նոյնպէս ունեցած են շատ յիշատակելի դրուագներ:*

Այս բոլորէն կը հետեւի որ Հայոց անհատական եւ հաւաքական ճարպիկութիւնը ձիավարութեան մէջ պարզապէս արդիւնք էր պատանեկութենէ սկսեալ առանձին մարզանքներու։

Վերջապէս, ամէն տարի Սեպտեմբեր ամսուն, Արածանիի ափին, Աշտիշատի մօտ տեղի ունեցող Նաւասարդական խաղերը, աւելի ճիշդ մրցումները ապացոյց են մարմնակրթանքին Հայոց մէջ գրաւած ամենաառաջնակարգ դիրքին, ու եթէ ճիշդ է որ արուեստի զանազան արտայայտութեանց մէջ Հայերս չենք ունեցած միջազգային դէմքեր, ճիշդ է նաեւ որ մարմնական ուժի եւ պատերազմական թէ այլ քաջագործութեանց մէջ Հայերը գրաւած են բացառիկ տեղ մը հին ազգերու շարքին։

«ԿՏՐԻՃ»ՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ

Սկաուտութիւնը 17րդ դարուն գոյութիւն ունեցած է Հայոց կեանքին մէջ։ Արդարեւ, Ս. Էջմիածնայ «Արարատ» ամսագրի հին թիւերէն մէկուն մէջ, կը գրէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի հիմնադիրներէն Տիգրան Խոյեան, կը հանդիպինք կանոնադրութեան մը, որ 1680ական թուականներէն սկսելով մինչեւ 19րդ դարու սկիզբները յաջորդաբար վաւերացուած է Եղիազար, Աղեքսանդր եւ Արղութեանց Յովսէփ Կաթողիկոսներէն. ամենէն վերջը՝ Պեսարապիոյ Գրիգոր Արքեպիսկոպոսէն։

Կանոնադրութիւնը կը վերաբերի Մոլտավիոյ Պոթուշան *եւ ուրիշ քաղաքներու հայ պատանիներու կազմակերպութեան* (Պրասրավա)*, որուն անդամները* Կըտրիճ *բառով կ'որակուէին։*

Այդ կազմակերպութիւնը նպատակ ունէր յիշեալ քաղաքներու պատանեկութեան հոգեկան ու մարմնական ազնուացումը։

Յիշեալ կանոնադրութեան համաձայն, իւրաքանչիւր պատանի որ կը թեւակոխէր 12 տարին, պարտաւոր էր արձանագրուիլ իբրեւ նախընծայ՝ *Պրաստավային եւ հաղորդուելէ ու երդուելէ ետք, պատկանիլ այդ կազմակերպութեան* Կտրիճ *անունով, մինչեւ ամուսնութիւնը։*

Կտրիճները, իրենց թիւին համեմատ, կ'ունենային խմբապետ մը կամ խմբապետներ, որոնք կ'ընտրուէին պատանիներու ժողովին կողմէ և կը վաւերացուէին քաղաքին մեծերէն։

Կտրիճներու պարտականութիւններն էին.

— Ամէն օր, եւ մանաւանդ ամէն կիրակի, անպայման կերպով եկեղեցի երթալ ու ներկայ ըլլալ Ս. պա–

տարազի արարողութեան:

— Համայնքին ոեւէ մէկ անհատին (հարուստ թէ աղքատ) պսակի, յուղարկաւորութեան եւ թաղման արարողութիւններուն ներկայ ըլլալ անպատճառ եւ մասնակցիլ երգեցողութեանց:

— Տօնական օրերուն շնորհաւորութեան համար իրենց խմբապետին տունը երթալ, ուրկէ, անոր առաջնորդութեամբ պարտաւոր էին բոլոր հայ քաղաքացիներուն տուները այցելել եւ շնորհաւորել զիրենք:

— Ամէն շաբաթ օրերը, պատանիները կամ կորիճները պարտաւոր էին մեռնող կորիճներու հոգւուն համար պաշտօն կատարել տալ:

— Կորիճներէն պահանջուած ամենախիստ յատկութիւններն էին՝ կարգապահութիւն եւ բացարձակ հնազանդութիւն իրենց խմբապետին, որուն պարտքն էր գործադրել տալ վերոյիշեալ կանոնները իրենց ամբողջ խստութեամբը եւ հսկել կորիճներու բարոյական եւ մարմնական վիճակին:

— Այս կանոնադրութեան որեւէ մէկ մասին հանդէպ տեղի ունեցած թերացումը կը պատժուէր դրամական տուգանքով, որ թերացողին յանցանքին կամ աստիճանին համեմատ կը փոխուէր, թերացողը եթէ խմբապետ ըլլար, այդ պատիժը ա՛լ աւելի կը սաստկանար:

— Խմբապետները (վատահ), *ամբողջ քաղաքին եւ կորիճներուն վստահութիւնը գրաւող արդարակորով երիտասարդներ էին, եւ երբ այդ իրենց պարտք կ'իյնար, վարուիլ կորիճներուն հետ չափազանց անկողմնակալ եւ արդարադատօրէն:*

— Խմբապետը երբ գինով կամ սրտնեղած վիճակի մը մէջ գտնուէր, այդ վայրկեանին ո՛չ մէկ դատավարութիւն պէտք էր ըներ, քանի որ այդ վիճակին մէջ,

պահանջուած ողջմտութիւնը պիտի չունենար արդար որոշում մը տալու համար: Բոլորովին սթափելէ վերջն ալ, երբ կը դատէր կորիճը, անոր գործած մէկ յանցանքին համար, այդ մասին իր տուած որոշումին բացարձակապէս չէին կրնար միջամտել Կորիճին ծնողքը կամ բարեկամները, եւ կորիճն ալ չէր կրնար բողոքել եղած կարգադրութեան դէմ, հակառակ պարագային, թէ՛ ինքը եւ թէ ծնողքը դրամական տուգանք մը կը վճարէին, առանց դարձեալ որոշումը կարենալ փոխելու:

— Խմբապետը պարտաւոր է նոյնպէս իր խումբին նիւթապէս զօրանալուն համար ամէն առիթ օգտագործել, եւ գիտնալ մանաւանդ տնտեսել (ինչ որ ներկայ սկաուտական դաւանանքին մաս կը կազմէ) եւ իր գործունէութեան ալ տեղեկատուութիւնը պէտք էր ընել զինքը ընտրողներուն առջեւ:

— Բոլոր Կորիճները պարտաւոր էին հսկել նոյնպէս իրարու վրայ փոխադարձաբար, եւ իրենցմէ մէկուն անպատշաճ մէկ ընթացքը տեսնելու պարագային, զգացնել իրեն այդ:

Խմբապետը միշտ պէտք էր առիթներ ստեղծէր, որպէսզի որքան կարելի է, յաճախակի կերպով Կորիճները կարենան մէկտեղ հաւաքուիլ եւ իրարու հետ շփման մէջ ըլլալ: Իսկ իր հրաւէրին չպատասխանելու յանցանքը գործող Կորիճը կը յանդիմանուէր եւ դրամական տուգանքի կը դատապարտուէր:

Ինչպէս կը տեսնուի, Մոլտավիոյ Հայերուն այդ կազմակերպութիւնը չափազանց նմանութիւն ունի մեր սկաուտականին հետ, ու Կորիճ բառը գեղեցիկ ընտրութիւն մըն է: Խմբական կազմակերպութիւնը, ընդունելութեան պայմանները, բարոյական պարտադրութիւնները, բոլորը, չափազանց կը մօտենան Պէտըն

փառըլլի կազմակերպութեան։

Թէ ուսկի՞ց ծագում առած է այդ կանոնադրութիւնը, այդ մասին որեւէ հետք չկայ։ Թերեւս Մոլտաւիոյ Հայերը իրենց հետ բերած են զայն, բայց հաւանական է որ դաղթականութիւնը ինք ստեղծած է զայն, որպէսզի իրենց զաւակները մնան Հայկական շրջանակին մէջ, կրթուին իրենց ոգիով եւ չայլասերին։ Եւ որպէս զի աւելի ազդու ըլլայ, վաւերացնել տուած են զայն այն ատենուան ազգային թէ կրօնական ամենաբարձր անձնաւորութենէն՝ Կաթողիկոսէն։

Կտրիճներու եւ Սկաուտներու տարբերութիւնը կը կայանայ իրենց 200 տարի առաջ կամ ետք ըլլալուն մէջ։ Առաջինները, զաւակներ՝ ոչ անկախ եւ կրօնական ոգիով սնած համայնքի մը, իրենց կարգախօսը կ'ընտրեն՝ աւելի, կրօնքին բանաձեւած սկզբունքներուն մէջէն, իսկ վերջինները 200 տարի ետք, նոյն սկզբունքները աւելի արդիական կերպով բանաձեւելով է որ կը կազմեն իրենց դաւանանքը։

Կտրիճները չըլլալով զինուորական ազգի մը զաւակ, հասարակական կեանքին կը զինուորագրուին, մաս առնելով անոր ամէն ձեւերուն մէջ, իսկ սկաուտութիւնը, ծնունդ՝ երկար պատերազմէ մը ելլող մեծ պետութեան մը, իր զաւակները կը պատրաստէ՝ զօրաւոր բարոյականի տէր բանակի մը զինուորագրութեան։

Երկուքն ալ կը ձգտին սակայն միեւնոյն նպատակին. նոր սերունդի փրկութիւն եւ ազնուացում։

●

ՁԱՐԳԱՑԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

(Մինաս Ձերազէ, գրուած 1920ին)

«Արեւուն տակ նոր բան չկայ» ըսած է իմաստուն մը: Պօյ-Սքաուդ բացատրութիւնը, զոր արիի տեղ արեակ կը թարգմանեմ պօյին իմաստը պահպանած ըլլալու համար, նոր է անշուշտ այլ գաղափարը շատ հին է: Սպարտացիները արիական կրթութիւն կու տային իրենց պատանիներուն, եւ Պալէարեան կղզիներուն մայրերը, բարձր ծառերու գագաթը հացի նկանակներ կապելով, կը ստիպէին իրենց որդեակները որ պարսատիկով վար ձգէին զանոնք, եթէ չէին ուզեր անօթի մեռնիլ:

«Ջրհեղեղէն անցնինք»: Ասկէ 50-60 տարի առաջ, ինչպէս ամէն դպրոցի մէջ, մեր Հասգիւղի Ներսէսեան վարժարանին մէջ ալ զգալի եղաւ մտքին հետ մարմինը կազդուրելու պէտքը, մանաւանդ երբ կարդացինք Խորենացիէն, Եղիշէէն ու Բիւզանդէն յետոյ, Սպարտայի եւ Հռոմի պատմութիւնները: Ջէյթունի ապստամբութեան արձագանգը եկաւ բորբոքել մեր մատղաշ երեւակայութիւնը: Կիրակի առաւօտները, Ս. Ստեփաննոսի դասին մէջ, Ռ. Պէրպէրեանի եւ Ե. Տէմիրճիպաշեանի հետ իրար կը գտնէինք ընդհանրապէս, եւ, հեթանոսին անմատչելի այդ սրբավայրին մէջ, չէինք կշտանար կարդալով Պէշիկթաշլեանի ըմբոստ երգը·

«Հայա՛, հիմ քաջ Զէյթունցիներ,
Հայկայ անյաղթ զաւակներ,
Յառաջ անցէք, ազգք զարմանան,
Հայք ի բազուկ ձեր յուսան:»

Կարապետ վարդապետ Շահնազարեան Հասգիւղի մէջ վախճանելէ առաջ, կտակած է որ 10 ժառանգաւոր աշակերտներու համար բարձրագոյն դպրոց մը հիմնուէր Կիլիկիոյ մէջ: Իր թողած 1000 ոսկիին վրայ 3000

աւելցուց Նուպար Փաշա, պայման դնելով որ վարժարանը իր հանգուցեալ եղբօր անունով կոչուէր «Առաքել Նուպարեան եւ Շահնազարեան» եւ հիմնուէր Հասգիւղի մէջ, քարոզիչ Ներսէս Վարժապետեանի վերատեսչութեանը տակ: 1866ին բացուեցաւ այս կրթարանը, ուր փոխադրուեցան Ներսէսեան վարժարանի բարձրագոյն կարգը իբր կոլէգ, եւ ուր գաւառներէն բերուեցան 10 ուշիմ պատանիներ, ժառանգաւոր ըլլալու համար:

Այս ուսանողները Կիլիկեցի էին ընդհանրապէս: Մին, Յակոբ Պահլաւունի, Հաճընէն էր, որդին քաջ Հայու մը, որ ձերբակալուած ու Թուրք կառավարութեան յանձնուած էր ապստամբ Գօզան Օղլու մը. երկուքը կորովամիտ Սսեցիներ էին, Աջապահեան դերդաստանէն. երկուքն ալ Զէյթունցի, կորիճ եւ համակրելի Խաչատուրն ու Ճարօնցիի պէս կարճ այլ ջղուտ Փիլիպպոսը:

Կիլիկեցի ուսանողները Ռուբինեան դրամներ բերած էին եւ իրենց Պոլսեցի դասընկերներուն նուիրեցին դանոնք. մասունքի պէս պահեցինք այդ տաշած-մաշած պղինձները, «կարողութեամբն Աստուծոյ չինեալ ի քաղաքն Սիս», որոնց վրայ կը նշմարէինք հայատառ արձանագրութիւններ, Լեւոններու, Հեթումներու, Կոստանդիններու, Թագաւորական անուններ, պատկերներ, խաչի եւ առիւծի քանդակներ: Ազգային պատմութիւնը որ սոսկ դասագիրք մըն էր, յանկարծ իրականութիւն դարձաւ մեզ համար: Այդ փառաւոր անցեալին յարութիւն տալու բուռն փափաք մը վառեցաւ մեր սիրտերուն մէջ:

Խաչատուր եւ Փիլիպպոս սկսան պատմել Զէյթունի վերջին կռիւները, որոնց ականատես եղած էին: Միթէ կարելի՞ էր այդ դիւցազնական դրուագները լսել ու անտարբեր մնալ: Միթէ բնական չէ՞ր որ անկախ Կիլիկիայի մը գաղափարը յղանայինք, Զէյթունը ոստան նշա-

նակելով:

Այս խորհուրդն իրագործելու համար, պէտք պիտի ըլլար՝ ուսումնաւարտ ըլլալէ յետոյ՝ հոն երթալ ու մասնակցիլ լեռնականներու մաքառումներուն, անոնց պէս՝ հրացանը գրկած՝ ժայռերուն վրայ պառկելով ու կոշտ սնունդով մը շատանալով: Ուստի, վարժարանին պահպանողական տեսուչ Սիմէոն Միքայէլեանէն եւ նոյն իսկ աշակերտներէն գաղտուկ, Կիլիկեցի ժառանգաւորներուն հետ միութիւն մը կազմեցինք, Զարգացական Ընկերութիւն անունով, նախապատրաստուելու համար մեր ապագայ խստամբեր կեանքին: Չուզեցինք կանոնագիր ունենալ, գիտնալով թէ գիրը օտարի ձեռք իյնալով, կրնայ վտանգել որեւէ դաւադրական ընկերութիւն: Խիստ քննութենէ յետոյ կ'ընդունէինք նոր անդամներ, եւ հրահանգները բերանացի կը հաղորդէինք անոնց: Հետաքրքրութեան համար, յիշատակեմ այս հրահանգները, պատանեկան ծայրայեղութեամբ տոգորուած, զորոնք մեր տասնաբանեայ պատուիրանքը կը կոչէինք.

1.— Տախտակի վրայ պառկիլ, ամրացնելու համար ոսկրային դրութիւնը:

2.— Զբօսանքի ատեն, մարմնամարզով միայն զբաղիլ:

3.— Մէյմէկ ատրճանակ ունենալ եւ նշանառութեան փորձեր ընել :

4.— Ամուրի մնալ, դիւրութեամբ նուիրուելու համար ազատամարտական գործունէութեան:

5.— Մերթ ընդ մերթ ճաշակել Զէյթունցիներուն սիրական յօշուածը (քէօֆթէ), կիսեփ միսով ու մեծաքանակ պղպեղով, դժուարամարս եւ որկրակէզ սընունդ մը, Սպարտացիներուն սեւ ու կոշտ կերակուրը յիշեցնող:

6․— Դաշտային խնձոյքի ատեն, կրիայի արիւն խառնել խմելիք գինիին, բացառիկ զօրութիւն ստանալու համար իբր թէ։

7․— Սորվիլ Զէյթունի զաւառաբարբառը։ Հացի տեղ ըսել hog: Չիւրս hոգու բէճ իլլոս (Զորս հոգիի կանակ ելլես, այսինքն մեռնիս եւ չորս հոգի շալկեն ու գերեզման տանին զքեզ)։ Չիւրս hազօր բեռ Աւտարէօն վօկօ) Զորս հազար բեռ Աւետարան վկայ բռնելով, քանի որ 4000 բեռ Աւետարանը մէկ Աւետարանէն շատ աւելի ծանր կը կշռէ)։

8․— Գոց ընել Գամառ Քաթիպայի երգերը, զորս իրեն հետ բերած էր Էջմիածնէն վերադարձին Ներսէս Վարժապետեան։

9․— Քալելու, վազելու, մագլցելու ատեն քար մը կապել մէջքէն, չյոգնելու համար, ինչպէս կ՚ընեն եղեր Զէյթունցիները։

10․— Կուրծքին վրայ կրել հմայեկ մը, որ հող պարունակէր այն ռազմադաշտէն ուր Զէյթունի մարտիկները յաղթական կանգնած էին այլազգիներուն դէմ։ (Այս հմայեակներով զինուած, անպարտելի կը կարծէինք զմեզ։ Միշտ կը յաղթէինք հրեայ գիւղացի մը մեզմէ բազմաթիւ աշակերտներուն, որոնք մեզ պէս պըտոյտի կ՚ելլէին Օդ Մէյտանի դաշտին մէջ։ Զմեռը ձիւնածեծի կը բռնուէինք Թուրք պատանիներու հետ, քար դնելով մեր ձիւնեղէն ռումբերուն մէջ, եւ, երբ անոնք կծիկը դնէին, մեր հմայեակներուն կը վերագրէինք մեր յաղթանակը)։

Այս խիզախ արարքներուն մէջ մեզ քաջալեր կը հանդիսանային վարժարանին Ֆրանսացի կառավարիչը՝ Պօն Կէն, որ Խրիմի պատերազմին մասնակցած ըլլալով, Սեվաստոպոլի կռիւները կը պատմէր մեզ, եւ հայ կառավարիչը՝ Գարեգին Երամեան անուն խանդավառ բանաս-

տեղծ մը, որ երկու կիրք միայն ունէր, Պայրընի քերթուածները կարդալ եւ Վոսփորի մէջ ձուկ բռնել:

Զարքաշական Ընկերութեան անդամները օր մը ճաշի հրաւիրեցին Նազարէթ աղա անուն Զէյթունցի մը, որ պոլսահայ գաղութին մէջ կը շրջէր, իր քաղաքին զինուորական տարազը հագած ու մէջքին թուր մը կախած: Վարժարանին սեղանատան մէջ, ճառեր խօսեցանք ու բաժակներ պարպեցինք, եւ մեր հիւրը այնքան ոգեւորուեցաւ, որ յանկարծ թուրը քաշեց ու սկսաւ ճօճել օդին մէջ, իբր թէ աներեւոյթ թշնամիի մը դէմ մաքառելով: Եւ շէնքը դղրդեցաւ անվերջ ծափերովը գիշերօթիկ ու արտաքին աշակերտներուն, որոնց բոլորն ալ ազգին պատիւ բերին ու ծառայեցին ապագային մէջ:

Պահլաւունի, հզօր հայրենասէր այլ տկար քերթող, Մարսէյեէզ*ի եղանակին վրայ յօրինեց երգ մը, որոյ միակ տունն էր հետեւեալը·*

Հայկազնորդիք, ազատ ի դրօշ,
Մեր հայրենի դիմենք ի դաշտ:
Սուր, հրացան, գնդակ, վառօդ
Մեզ միշտ ըլլան աջ քաջութեան·
Զարնենք, ջնջենք թուրք զօրքեր
Եւ Հայն ազատ ձայնենք, ազատ
Օ՜ն ի սուր, օ՜ն ի թուր,
Աչք ի հուր, սիրտ փրփուր·
Ի ռազմ, ի ռազմ, ի պատերազմ·
Յառա՜ջ, յանջք պնդակազմ:

Յօրինեց սա քառեակն ալ, պարզ եղանակ յարմարցնելով անոր·

Կեցցէ՜ Լեւոն, օծցի՜ Լեւոն,
Թագ կապեսցէ Հայոց արքայ·
Զէյթուն լիցի մայրաքաղաք,
Եւ Կիլիկիա ազատ աշխարհ:

Ահա թէ ի՛նչ երգերով կը թնդացնէինք Հասդիւղի

լեռները, խմբական պտոյտներու ատեն։ Լամարթին իրաւունք ունէր երբ կ՚ըսէր թէ ամէն մարդ յեղափոխական է՝ քսան տարեկան հասակին մէջ։

Բնազդով կը զգայինք թէ, ոխերիմ ոսոխներէ պաշարուած ցեղի մը համար, չարքաշութիւնը ինքնապաշտպանութեան առաջին զէնքն է։ Եւ արդարեւ, Հայութիւնը անով միայն կրցած է տոկալ այն հարուածներուն որոնք իր վրայ տեղացին դարերէ ի վեր։ Զուիցերիացի մարդասէր մը, բժիշկ Հարտի, որ Թաքսիմի Ֆրանսական հիւանդանոցին մէջ դարմանած էր՝ պոլսական ջարդերու ատեն վիրաւորուած գաւառացի Հայեր, կը վկայէ իր մէկ յօդուածով թէ՝ «անոնցմէ ոմանք, 20–30 ծանր վէրքերով ծածկուած ըլլալով հանդերձ, ողջ մնացած էին եւ կրցան բժշկուիլ, մինչ, եթէ Եւրոպացի մը այդ վէրքերուն 2–3ը միայն առած ըլլար, անպատճառ կը մեռնէր»։ Մեր ցեղին այս տոկուն կազմը աւագ կարեւորութիւն մը ունի կեանքի պայքարին համար, եւ հայ արեալները, Տորքերու, Տրդատներու, Վարազդատներու հարազատ սերունդ, մեր ազգային շէնքին ամրագոյն սիւներն ըլլալու կոչուած են։

Կեանքի անողոք պայմանները չներեցին Զարքաշական Ընկերութեան անդամներուն, իրագործել իրենց վեհ այլ միամիտ երազը։ Միհրան Սվաճեան եւ Պահլաւունի Կիլիկիա գացին, առաջինը իբր տեսուչ Վարդանեան վարժարանի, երկրորդը իբր հնչակեան գործիչ, պաշտօն մը՝ որոյ հետեւանքով ձերբակալուեցաւ եւ Ֆէզզան աքսորուեցաւ։ Միւս ընկերները, որոնց գրուածները կը զարդարէին Երկրագունդի էջերը, զանազան ասպարէզներու հետեւեցան, այլ միշտ իրենց սրտին մէջ վառ պահեցին հայրենասիրական բոցը, անուշահոտութեան շիշի մը պէս որ հեղուկին սպառումէն յետոյ ալ կը պահէ անոր բոյրը։

ՍԿԱՈՒՏՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Առողջ, կայտառ, զուարթ, ձեռներէց, կորովի եւ կրթուած պատանի մը։

Որ բլուրներուն վրայ, ձորերու եւ անտառներու բացատներուն մէջ կ'անցընէ իր պարապոյ ժամերուն մեծագոյն մասը, փոխանակ փողոցները չափչփելու, ծըխախոտի գլանիկը բերնին, գլխարկը եւ կուրծքը ծռած։

Որ բազմապիսի կերպերով գիտէ ցուցնել երկրագունդին գլխաւոր ինչպէս նաեւ բոլոր երկրորդական կողմերը, անոնցմով առաջնորդուիլ գիտէ ու շատ քիչ ենթակայ է կորսուելու վտանգին։

Որ անքակտելի կապեր կապելու գաղտնիքին տիրացած է, որ ուրիշի մը կողմէ անկարելի համարուած ծառ մը մագլցելու ճարտարութիւնն ունի ։ Գիտէ առագաստ մը բանալու եւ փաթթելու կերպերը, կարճ ժամանակի մը մէջ կը լարէ զանազան տեսակի վրաններ։ Բլուրներ, լեռներ կը բարձրանայ առանց քարեր գլորելու եւ աջ ու ձախ անխոհեմութեամբ ձեռքով կամ պարսատիքով քարեր չի նետեր ։

Անտառներու մէջէն ան կը քալէ անաղմուկ ու անշշուկ։ Իր սուր եւ վարժ աչքերով, ան կը նշմարէ հետքեր եւ նշաններ որոնք իրեն կը յայտնաբերեն բնութիւնը եւ սովորոյթները այն էակներուն որոնցմէ այդ հետքերն ու նշանները ձգուած են։ Անտառի մէջ թէ այլուր շատ բան կը ջանայ տեսնել ու շատ քիչ տեսնուիլ։ Գիտէ օրսալ կենդանիներ եւ թռչուններ զանոնք ուսումնասիրելու, խնամելու, իսկ վնասակարները անվտանգ կերպով փճացնելու համար։ Գիտէ նաեւ անտառի բոլոր բնակիչներուն անունները, անոնց յատկանշական կողմերը։ Կը ճանչնայ աղի եւ թէ անուշ ջուրի ձուկերուն

տեսակները: Թունաւոր հունտերը եւ բոյսերը ոչ-թունաւորներէն զանազանել սորված է:

Սկաուտը իր հաղուստին պատռուածքները կարկտել գիտէ:

Մէկ լուցկիով կրնայ անտառին երկու փայտերու ղը կրակ վառել: Եթէ լուցկի չունի, երկու փայտերու շփումէն կրակ ստանալու կերպը գիտէ ու կը գործադրէ, ինչպէս կ'ընէր նախամարդը: Տեղեակ է նաեւ որ իր զմելիին կոնակը կայծքարի մը զարնելով՝ կայծեր կրնայ արտադրել: Բայց ան գիտէ անտառի մէջ կրակ վառելէն առաջ գալիք վտանգները ու կը վառէ այնպիսի կրակներ որ չեն տարածուիր ու այդ կրակներովը գիտէ ախորժահամ կերակուրներ պատրաստել:

Սկաուտը բանակումի կրակին նշանակութիւնն ու կանոնները գիտէ, ինչպէս նաեւ զայն պատրաստելու ձեւերը: Այդ հանդիսաւոր աւիթներու ամբողջ տեւողութեան իր ուրախութեան բաժինը կը բերէ ու կը մասնակցի հաւաքոյթը զուարճալի դարձնելու սահմանուած խաղերուն:

Սկաուտը կը խօսի փափկութեամբ, կը պատասխանէ պարկեշտութեամբ: Ան կը ճանչնայ պարծենկոտը ու անոր հաւատ չընծայեր, թոյլ տալով որ ան չատախօսութեամբ իր տգիտութիւնը պարզէ: Իր գիտութիւնը տանիքներէն չ'աղաղակեր, այլ կը տիրապետէ այն հանդարտ ու կշռուած ուժին որ իր ունեցած գիտութեան արդիւնքն իսկ է:

Պատիւը, սկաուտին ամէնէն թանկագին զգացումն է, ու կը նախընտրէ մեռնիլ քան արատաւորել զայն, ուստի նախանձախնդիր է անոր անաղարտ պահպանման ինչպէս էին հին ասպետները ու այսպիսով իր շուրջիններուն վստահութեան կ'արժանանայ եւ անոնցմէ կը յարգուի:

Պատուախնդրութիւնը՝ ահա՛ իր միակ բռնակալը։

Կը ճանչնայ իր պարտականութիւնները ու ազատ կամքով, գիտակցաբար եւ խղճմտօրէն կը կատարէ անոնցմէ բղխած իր բոլոր պարտաւորութիւնները։ Ճիգ կ'ընէ ինքզինքին տիրապետելու, վասնզի ան որ կ'ուզէ աշխարհի խորհուրդներուն թափանցել, պէտք է ինքն իր տէրը ըլլայ։

Սկաուտը պաղարիւն է, ինքնիրմէ ելած, իր գլուխը կորսնցուցած, ուրիշներուն ծիծաղելի չերեւար։ Իր խօսքերուն չափը գիտէ եւ բարեկիրթ է, երդում չ'ըներ, որովհետեւ ատիկա տկարութեան նշան է. չի ստեր, որպէսզի չվարկաբեկուի։

Վտանգի մը պահուն չ'ընկրկիր, ու շատ լաւ կը գիտակցի թէ այդպիսի վայրկեաններուն իր ամէն ուժերը պէտք է պատրաստ պահէ, ինքզինքը եւ ուրիշները վտանգէ զերծ պահել կարենալու համար։ Ան գիտէ իր ընելիքը հրդեհի մը պահուն կամ խուճապի մը պարագային, նաւաբեկութեան եւ այլ պատահարներու ընթացքին։ Ինչպէս օրինակ, փայտէ ձող կամ թիակ նետել ջուրը ինկած մէկը ազատելու համար, ու ի հարկին, անձամբ փութալ անոր օգնութեան, որովհետեւ գիտէ ջրամոյն մը ազատելու կերպերը։

Ան բարեկամ է ամէն ապրող էակի, գիտէ որ շատ մը կենդանիներ, որոնցմէ մասնաւորաբար ընտանիները, իրենց գոյութեան իրաւունքն ունին, ու անոնց հանդէպ ունի սէր եւ հոգածութիւն։

Անշնչացած մէկու մը կենդանութիւն տալու համար ան անմիջապէս կը ձեռնարկէ արուեստական շնչառութեամբ արեան շրջանը վերսկսիլ տալու։

Բայց նամանաւանդ, ինքզինքին թոյլ չի տար արկածի մը պարագային ձգել ու հեռանալ, այլ օգնութեան

փութալ կամ մեկնիլ օգնութիւն հայցելու համար միայն: Կորուստքի մը պարագային, ան գիտէ արիւնը կասեցնելու կերպը եւ հոգածութեամբ ու ազնուութեամբ կը կապէ արկածեալին վէրքերը: Երբ այրուածք մը պատահի, գիտէ թէ ցաւը ինչպէս պէտք է ամոքել: Իր ապահովութեան մասին մտածելով հանդերձ, կը մըտածէ նախ իր շուրջինները ապահովել, միշտ իր ուշադրութեան առարկան դարձնելով տկարն ու անօգնականը:

Սկաուտը կը մարզէ թէ՛ իր մարմինը եւ թէ իր միտքը, վասնզի եթէ միտքը անհրաժեշտ է անձին ղեկավարութեան համար, մարմնի առողջութիւնը հարկաւոր է իր լաւագոյն մտադրութիւնները գործադրել կարենալու համար: Սկաուտը հնարամիտ է, ու ամէն անել վիճակէ դուրս գալու հնարք կը գտնէ:

Ինչպէս հին ասպետները, սկաուտը ինքզինքը կը պարտադրէ ամենօրեայ բարի գործ մը կատարելու ու իր օրը բեղմնաւոր օր մը եղած չըլլար եթէ իր բարի գործը կատարած չէ:

Քաջածանօթ ինքզինքը առողջ եւ աշխոյժ պահելու, սկաուտը ժուժկալ է: Գիտէ իր ախորժակին չափ դնել եւ կ'ուտէ չափաւորութեամբ, կը ճանչնայ այն բոլոր ուտելիքները որոնք ամէնէն աւելի կը զօրացնեն իր կազմը: Ալքօլով ըմպելի բնաւ չի գործածեր, քանի որ ալքօլը թոյն մըն է. իր միտքը յստակ եւ գործօն պահելու համար կը զգուշանայ նաեւ ծխելէ:

Սկաուտը, որեւէ երկրի մը կամ քաղաքի մը մէջ գտնուող իր սկաուտ եղբօր ինքզինքը ճանչցնելու կերպը գիտէ, ու վստահ է որ ինքզինքը յայտնելէ յետոյ պիտի արժանանայ լաւագոյն ընդունելութեան:

Յարգանքի եւ հիացման արժանի կը դարձնէ սկաուտ անունը և արժանաւորութեամբ կը կրէ իր համազգեստը:

Ան շատ լաւ կը գիտակցի այն ճշմարտութեան թէ մարդիկ աւելի խստապահանջ են իրեն հանդէպ քան ուրիշ որեւէ տղու մը, ու իր վերաբերմունքը եւ խօսքերը կը չափէ այնպէս մը որ իր պատկանած կազմակերպութեան հասցէին որեւէ արատ չհասնի:

Սկաուտ մը կը ճանչնայ իր բնակած քաղաքը եւ անոր շրջակայքը, եւ մեծ ձեռնհասութեամբ կրնայ օտարական մը առաջնորդել: Գիտէ ոստիկանատուներու, ջրհանկիրներու, բժիշկներու եւ հիւանդանոցներու հասցէները, պաշտօնական անձնաւորութեանց անունները եւ անոնց պարտականութիւնները: Կը սիրէ իր քաղաքը, հպարտ է անով ու պատրաստ անոր բարգաւաճման համար մատուցանելու իր ծառայութիւնները:

Սկաուտը անշահախնդիր եւ անկաշառ հայրենասէր մըն է եւ ամէն վայրկեան պատրաստ ծառայելու իր երկրին ու ոչ մէկ կերպով պիտի հանդուրժէ որ թշնամի մը իր հայրենի հողը ոտնակոխ ընէ, ու կը մարտնչի իր հայրենիքի ազատագրման համար:

Իր մեծագոյն տենչն է տէրն ըլլալ, առողջ մարմնոյ, սուր եւ արթուն մտքի, աննուաճելի ոգիի մը, ու իր կեանքը կը կաղապարէ մեծ հայրենասէր Հայերու կեանքին վրայ, որոնք իրենց լաւագոյնն ու առաւելագոյնը տուած են ազգի եւ հայրենիքի փրկութեան համար:

Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Հայ Սկաուտին նշանաբանն է՝ Բարձրացի՛ր, բարձրացո՛ւր:

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԻՐ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Քաղաքակրթութեան սկիզբէն ի վեր, իւրաքանչիւր երկրամասի մէջ տիրող դասակարգին համար, ինչ ալ որ ըլլայ ընկերային կարգուսարքը, պատանիներու դաստիարակութիւնը մասնաւոր հոգածութեան առարկաներէն մին եղած է եւ զայն կատարելագործելու համար զանազան կերպեր ջատագովուած են դարերու ընթացքին։

Սկաուտական շարժումին հետապնդած նպատակներն ալ կը ձգտին տղաներու յատուկ կրթութեան այդ բազմազան մեթոտներուն ամբողջացման, եւ մասնաւորաբար անոնց նկարագրի կազմութեան։

Նկարագիրը, *անձի մը իր ճշմարիտ կողմերը երեւան բերող գիծն է, եւ ոչ թէ այն՝ ինչ որ կ՚ուզէ ցուցնել։ Ան իր մտաւոր, բարոյական եւ ֆիզիքական գործերուն նշանն է։*

Զօրեղ եւ ջղուտ նկարագիր մը իր մէջ կ՚ընդգրկէ մտածումի եւ գործելու անկախութիւն, անհատականութիւն եւ լաւագոյն մտաւորական ու բարոյական խառնուածք։

Տղու մը մէջ նկարագրի կազմութիւնը կախում ունի ասպետական եւ բարոյական սկզբունքներու նկատմամբ իր ցոյց տալիք հասկացողութենէն եւ անոնց կիրառութենէն։ Քսան տարեկանէն վար տղոց նկարագրի եւ անհատական ձեռներէցութեան զարգացման համար, անհրաժեշտ է մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ ընել շարք մը առաքինութիւններ, ինչպիսիք են՝ ասպետական ոգի, քաջութիւն, հնազանդութիւն, կարգ կանոն, գրկանքի տոկալ, կոկիկութիւն, բարոյական ուժ, ուղղամտութիւն, կենցաղավարութիւն, աշխուժութիւն,

զուարթութիւն, ֆիզիքական զօրութիւն եւ համբերութիւն:

Անկախ այս բոլորէն, սկաուտութիւնը բաղադրութիւնն է՝ դիտող ըլլալու, եզրակացնել կարենալու, ձեռքի եւ մարմնական ճարտարութիւն ունենալու եւ ճարտարօրէն գործելու:

Սկաուտութիւնը՝ հայրենասիրութեան մասնաւոր ըմբռնում մը եւ գիտակցութիւն մը կը ջանայ ներշնչել պատանիին, կը հրահրէ զայն գործելու ոչ թէ միմիայն իրեն այլեւ ուրիշներու համար:

Սկաուտութիւնը տղան կը վարժեցնէ ծանօթանալու շարք մը պայմանադրական նշաններու, խոհարարութեան, բանակումի, բնութեան եւ առողջապահական կանոններու, վիրաւորի մը անմիջական օգնութեան անհրաժեշտ գիտութեանց:

Ասոնցմէ ոմանք թէեւ իրաւ է որ մաս կը կազմեն զինուորական կրթութեան, սակայն սկաուտի մը անհրաժեշտ են անոնք՝ իրեն վերապահուած դերը կատարել կարենալու համար, ու հակառակ այս իրողութեան, սկաուտութիւնը, զուտ մարմնակրթական, մարզական եւ զինուորական կազմակերպութիւններէն կը տարբերի, որովհետեւ ան ունի իրեն յատուկ ոգի մը:

Այդ ոգին, ինչպէս ըսուած է, հին ասպետականութեան, գեղեցիկ եւ ազնուական հիմնարկութիւններուն ոգին է, զորս սկաուտութիւնը կը վերստեղծէ, զայն պատշաճեցնելով դարու պահանջներուն, որն է իր հոգածութեան գլխաւոր առարկան դարձնել՝ ծառայել եւ բարիք գործելը:

Շնորհիւ այդ ոգիին, սկաուտութիւնը, տղուն մէջ, գիտակից եւ կամովին ընդունուած կարգ ու կանոնով եւ կարգապահութեամբ, կը զարգացնէ մարմնական ու-

ժը, պատուախնդրութիւնը, կամքը եւ իմացական ձիրքերը:

Համանմանութեան, համաչափութեան եւ ներդաշնակ ոգիի տեսակէտով, սկաուտական գործունէութեան համար անհրաժեշտ համարուած է համազգեստի դրութիւնը, ինչպէս նաեւ խմբակներու եւ խումբերու բաժանումները:

Մինչդեռ շնորհիւ խումբի եւ խմբակներու դրութեան կը ստացուի գործունէութեան դիւրութիւն, համազգեստի նմանութեամբ անոնք ա՛լ աւելի կը թափանցեն սկաուտական ոգիին՝ ըլլալ բարեկամը բոլորին եւ եղբայրը ամէն սկաուտի:

Արդիական սկաուտութեան հիմնադիրը Լորտ Պէյտըն Փաուըլ, *սկաուտական դաստիարակչական իր մեթոտին անունը դրած է* Մեծ խաղ: *Իր գտած յաջողութիւնները թուել երկար պիտի ըլլար, կը բաւէ յիշել միայն, որ քառասուն տարիներ առաջ հիմնած իր այս կազմակերպութիւնը այսօր միլիոնաւոր հետեւորդներ ունի աշխարհի զանազան կողմերը եւ գրեթէ բոլոր երկիրներուն մէջ:*

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՀԻՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Բոլոր դարերու մէջ ալ սկաուտներ գտնուած են, ու անոնց գործունէութեան ասպարէզը շատ ընդարձակ է ու բազմակողմանի, ինչպէս պիտի տեսնենք:

Բանակին մէջ անոնց տեղը ամենավտանգաւոր դիրքերու վրայ է, ուր իր պաշտօնն է՝ երկու ընդհարուող բանակներուն մինչեւ անգամ թիկունքն անցնիլ ու տեղեկութիւններ բերել թշնամիին շարժումներուն ու անոր

բռնած գիրքերուն վրայօք, ու ի հարկին անոր թիկունքը չփոթութիւն առաջ բերել։

Սկաուտը բանակին աչքն է, այլ անուամբ դէտը։

Սկաուտներ եղած են նաեւ քաղաքակրթութեան յառաջացման սատարող գիտունները, ժողովուրդներուն առաջնորդները՝ երբ անոնք ժողովրդասէր, խաղաղասէր եւ անձնուրաց գործունէութիւն մը ունեցած են, ինչպէս նաեւ առհասարակ բոլոր երկրախոյզները որոնց օտարները պիոնէր անունը կու տան։

Անոնք ոչ միայն անցեալի սկաուտները եղած են, այլ նաեւ այսօր, քանի որ իրենց կեանքն ու գործունէութիւնը օրինակելի դրուագներ են այժմու սկաուտներուն համար։

Անոնք կարելի է անուանել հաշտութեան օրերու սկաուտներ։

Սակայն իրենց ոգիով եւ յառաջադրութիւններով, հին ատենները գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւններէն, Քրիստոնեայ ասպետական ընկերակցութիւնները են այսօրուան սկաուտական շարժումին ամենամօտիկները։

Սկաուտ՝ անգլիերէն բառ մըն է, Scout։ Ան կը մասնաւորէ այն խելացի եւ յանդուգն զինուորը, որ իր բանակը կ՚առաջնորդէ, թշնամիի շարժումներուն շուրջ իր կատարած խուզարկութիւններուն օգնութեամբը։

Սկաուտին՝ հայերէն բառացի թարգմանութիւնն է հետախոյզ կամ դէտ։ Հայոց մէջ, երբ, շնորհիւ նամանաւանդ Հ. Մ. Ը. Մ.ի, ան մեծ ընդունելութիւն գտաւ. անգլիերէն բառը հայերէնով մը արտայայտելու շուրջ եղան բազում ճիգեր։ Առաջարկուած անուններէն յիշատակութեան արժանի են՝ Արի, Արեւակ (Boy Scout)ի լաւագոյն իմաստը տուող) եւ Դէտ, Տիպար։

ՆՈՒԷՐ ՏԷՐ Մ. ՔԱՑԷԼԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ

Արդի սկաուտական շարժման հիմը դնողն եղած է անգլիական գաղթային բանակի նախկին սպայ ու այժմ Լորտ՝ Պէտըն Փաուըլ:

Իբր սպայ իր կեանքը անցուցած ըլլալով անգլիական գաղթավայրերու մէջ, առիթներ ունեցած է շփման մտնել բնիկներու հետ, հիացումով դիտած է անոնց ձեռներէցութիւնը, աչքբացութիւնը, անձնուրացութիւնը, ֆիզիքական եւ բարոյական չարքաշութիւնը, կորովն ու անձնուիրութիւնը: Իր ուշադրութեան առարկան ըրած է մասնաւորապէս ամերիկացի Cow-Boy*ներու կենցաղը:*

Նկատելով որ զինուորներու ստացած դաստիարակութիւնը անբաւական է զիրենք ձեռներէց, հաւատարիմ եւ փորձ դարձնելու, ինքը 1897ին, Հնդկաստանի մէջ իրեն յատուկ դրութեամբ մը սկսած էր մարզել զանոնք, ու իր փորձերը յարատեւօրէն շարունակած մինչեւ 1900 թուականը, Թրանսվալի պատերազմին սկիզբը:

Անգլօ-պօէր այդ հռչակաւոր պայքարի ատեն, ինքն էր Մէյֆքինկ *քաղաքի պաշտպանը, ուր առիթն ունեցաւ մօտէն ճանչնալու պօէր տղոց մօտ վերոյիշեալ առաքինութիւնները: Արդարեւ, զինուած ուժերու պակասը մեծ ըլլալով, Պէտըն Փաուըլ գաղափարն ունեցաւ լրաբերի, դէտի, օգնական հիւանդապահի եւ քաղաքամէջի կարգ մը պաշտօններ յանձնել տեղացի պատանիներու: Անոնցմէ խմբակներ կազմեց, անոնց ներշնչեց պատուոյ զգացում, անոնց տուաւ իր նշանաբանը՝* Պատրաստ Եղիր (Be - Prepared), *որուն բառերուն սկզբնատառերը իր սեփական անուան սկզբնատառերն են: Ու ապագայ Սկաուտ գերագոյն պետը այդ պատանիներէն*

ստացաւ այն բոլոր ծառայութիւնները զորս տղայ մը երբեւիցէ կարող է մատուցանել:

Իր Անգլիա վերադարձին, Մէյֆքինկի պաշտպանը, չուշտով նկատեց որ վերոյիշեալ առաքինութիւններու տեսակէտով իր հայրենակիցները գաղթավայրերու բընիկներուն կատարեալ հակապատկերներն են:

Նկատեց որ կեանքի պայքարը կը տարուի սխալ ուղղութեամբ եւ ուժերու վատնում մըն է կատարուածը. մարդիկ իրենց կորովը կը վատնեն մէկզմէկ բզըկտելու, ու իրենց բովանդակ կարողութիւնը դրած են սրբազան եսասիրութեան մը ի սպաս:

Պէտըն Փաուըլ ուզեց նաեւ պատանեկութիւնը քաղաքներու վատառողջ միջավայրէն մասամբ հեռացնել ու միանգամայն տալ անոր արի եւ ուժեղ դաստիարակութիւն մը:

Ան ուզեց, եթէ կարելի է այդպէս ըսել, վայրենիներու կեանքը մտցնել պատանիներու դաստիարակութեան մէջ, աւելորդ համարելով չափահասներով զբաղիլ, որոնք, ըստ իրեն, թերեւս ալ անուղղելի են:

1907ին, Պէտըն Փաուըլ հիմնեց երեսուն հոգինոց իր առաջին խումբը, եւ առաջին բանակումը տեղի ունեցաւ Պրաունսի կղզիին մէջ: Առաջին անգամն էր որ պատանիներ վրաններու տակ կը գիշերէին, իրենց բանակավայրի անկողինը կը պատրաստէին, իրենց ճաշը եւ ժամանցի պահերը կը կազմակերպէին, կը հետեւէին անտառի հետքերուն՝ իրենց փորձառու պետին առաջնորդութեամբ: Այս առաջին ելքը անօրինակ խանդավառութեամբ վերջ գտաւ. յաջողութիւնը ամէն ակնկալութենէ վեր եղած էր. սկաուտական շարժումը հիմնուած էր:

Այդ յաջող քայլերուն իբր հետեւանք, Պէտըն Փաուըլ 1908ին հրատարակեց իր սկաուտական գիրքը՝

Scouting for Boys, *որուն ազդեցութեան տակ եւ տըրուած ցուցմունքներուն շնորհիւ, անգլիացի պատանիներ իրենք իրենց սկաուտ խումբեր կազմել, ու ապա եկան խնդրելու հեղինակէն որ ըլլայ իրենց առաջնորդը եւ պետը :*

1910*ին արդէն Անգլիոյ մէջ սկաուտներու թիւը կը հասնէր* 100,000*ի, եւ Պէտըն Փաուըլ իր պատասխանատուութեան մեծութիւնն զգալով, որոշեց բոլորովին նուիրուիլ իր փայփայած գործին, եւ հրաժարեցաւ զօրավարի իր պաշտօնէն :*

Շատ չանցած, անգլիացի օրիորդներն եւս խանդավառուելով իրենց եղբայրներու վարած բացօթեայ կեանքի հրապոյրէն, իրենց կարգին եկան խնդրելու պետէն որ իրենցմով ալ զբաղի : Ու այսպէս է որ նախ Պէտըն Փաուըլի քոյրը եւ ապա իր տիկինը նշանակուեցան կազմակերպելու համար Անգլիոյ Արենոյշներու խումբերը Girl Guide *անունին տակ :*

Աւելի վերջերը հիմնուեցան Գայլիկներու Հոյլերը, 8*էն* 12 *տարեկան տղոց համար, իսկ* 18 *տարեկանէն վեր արիներու համար ալ* Երէցներու *փաղանգներ :*

Պէտըն Փաուըլի հիմնած սկաուտական այս գեղեցիկ շարժումը շատ շուտով անցաւ Անգլիոյ սահմաններէն եւ որդեգրուեցաւ Եւրոպայի գրեթէ բոլոր երկիրներէն, անգլիականին յար եւ նման եւ կամ շատ չնչին փոփոխութեամբ :

Հայոց մէջ եւս այս շարժումը տեսնող եւ գնահատողներ գտնուեցան յանձին մեր այժմու Ազգ. Սկաուտապետ Գրիգոր Յակոբեանի, մասուրականներէն Պ. Յովհ. Հինդլեանի, ինչպէս նաեւ «Մարմնամարզ» թերթի խմբագիր ողբացեալ Շաւարշ Քրիսեանի կողմէ :

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՏՄՈՒԱԾ 1920 ԹՈՒԻ ԼՈՆՏՈՆԻ ՃԱՄԲԱՐԻ ԱՌԻԹՈՎ ԻՐ ՀԻՄՆԱԴԻՐԻՆ ԿՈՂՄԷ

1893–94 *տարիներու ընթացքին, այն միջոցին երբ Հուսարներու* 13*րդ խումբին մէջ կը ծառայէի, խելամուտ եղայ որ պատերազմող զինուորները պէտք եղածին չափ գործնական կերպով մարզուած չէին սովորաբար՝ խաղաղութեան ատեն։ Հետեւաբար որոշեցի իմ գունդիս համար անհատական հրահանգումի դասընթացքներ կազմակերպել՝ թէ՛ հետազօտիչ եւ թէ պատերազմող զինուորներու համար։*

1897–98*ին, Անձնապահ վիշապախումբերու* 5*րդ գունդին հրամանատարութիւնը ստանձնած ըլլալով, նըմանօրինակ հրահանգում մը առաջ տարի, բայց աւելի աղէկ ուսումնասիրուած յատակագծի մը համաձայն,* — *զինուորներու թէ նկարագիրը* (*այսինքն՝ անհատականութիւնը, անձնավստահութիւնը, վստահելիութիւնը*) *կազմելու եւ թէ անոնց զինուորական կարողութիւնները զարգացնելու կրկին նպատակով, նկատելով որ անոնք, դպրոցէն ելած ատեն, մեծ մասամբ զուրկ էին այս բարեմասնութիւններէն։*

Իմ դասախօսութիւններս եւ հրահանգներս ամփոփուած են Aids to Scouting *անունով գրքոյկի մը մէջ։*

Հարաւային Ափրիկէի պատերազմին միջոցին (1899–1900), *սպայակոյտի պետս*, Մէճըր լորտ Էտվըրտ Սէսիլ, Մէֆքինկի *երիտասարդներուն մէջէն կազմեց խումբ մը, որ կազմակերպուած էր աւելի* սկաուտական *քան զինուորական պատրաստութեան հիմերուն վրայ։ Փորձը կատարեալ յաջողութեամբ պսակուեցաւ։*

Այս փորձը ապացուց՝ նախ թէ՝ երիտասարդները շատ շուտ կը սորվին, երբ իրենց հաճելի հրահանգումի մը ենթարկուած ըլլան. եւ յետոյ՝ թէ անոնք կարծուածէն շատ աւելի կարող են պատասխանատուութիւն մը ստանձնելու, բաւական է որ վստահութիւն ցոյց տրուի իրենց հանդէպ: Խումբը սակաւաթիւ երիտասարդներէ կը բաղկանար, որպէսզի պետը կարող ըլլար գիտակցօրէն զբաղիլ իւրաքանչիւր սկաուտով՝ զատ զատ. խումբակներու դրութիւնը հաստատուեցաւ, վեց սկաուտ՝ մէկ պետի առաջնորդութեամբ: Երբ հարաւային Ափրիկէի Ոստիկանական մարմնոյն կազմակերպութեամբ զբաղեցայ, նոյն մեթոտը կիրարկեցի աւելի մեծ չափով:

Ուստի երիտասարդ ենթասպաներու վրայ դրուեցաւ պատասխանատուութեան բաժին մը, եւ խմբակներու միջեւ ստեղծուած մրցումը առաջ բերաւ լաւագոյն ոգի մը եւ բարձրացուց կարողութեանց ընդհանուր մակարդակը: Երիտասարդներու մարդկային զգացումներուն կոչում եղաւ եւ անոնց յանձնուեցան պաշտօններ՝ որոնք կ'ապացուցանէին թէ ինչ մեծ վստահութիւն ցոյց կը տրուէր իրենց պատասխանատուութեան մասին: Իրենց համազգեստը կը բաղկանար Cow-Boyի գլխարկէ մը, շապիկէ մը, կանաչ փողկապէ մը եւ կարճ տափատէ մը: Պատուանշաններով կը քաջալերուէին յառաջդիմութիւն ցոյց տուողները:

1907ի Պրաունսի–ի կղզիին բանակումի փորձը կատարուեցաւ ամէն դասակարգի երիտասարդներու վրայ, արդիւնքը ակնկալութիւններս գերազանցեց, ուստի որոշեցի յառաջ տանիլ գաղափարս:

Այս հրահանգումը հիմնուած էր նոյն կերպին զորս զինուորներու եւ ոստիկաններու համար կիրարկած էի, պատշաճ փոփոխութիւններով, հրահանգումը մատչելի ընելու համար երիտասարդներուն: Զուլուներուն եւ ափ-

ըլլեան ուրիշ ցեղերու կողմէ որդեգրուած սկզբունքները ընդունեցի որոնցմէ մէկ քանիները կը ցոլացնէին Եպիկտետի գաղափարները եւ այն մեթոտները զորս ի գործ կը դնէին Սպարտացիները եւ հին Անգլիացիներն ու Իրլանտացիները՝ իրենց զաւակները կրթելու համար: Ինծի առաջնորդ ունեցայ նաեւ ճափոնական Պուշիտօն, ինչպէս նաեւ աւելի նորերուն մէջէն Ճօն Փաունտսի մեթոտը՝ աղայոց դաստիարակութեան համար, Ճօնի մեթոտը ֆիզիքական մշակոյթի համար, առանց մոռնալու այն մեթոտները որոնք ներկայիս ի գործ կը դրուին Սըր Ուիլիամ Սմիթի եւ ուրիշներու կողմէ:

1908ի Յունուարին հրատարակեցի հրահանգումի դասագիրքս վեց մասերէ բաղկացած եւ Սքաութինկ ֆօր Պօյզ կոչուած: Դասագիրքը դեռ ամբողջովին չի հրատարակուած, միացեալ-Թագաւորութեան զանազան մասերուն մէջ բազմաթիւ խումբեր կազմուեցան:

1910ին, սկաուտական շարժումը այնպիսի զարգացում մը առած էր (129·930 սկաուտ) որ անհրաժեշտ նկատեցի բանակէն հրաժարիլ սկաուտական ձեռնարկին վարչութիւնը ձեռք առնելու համար:

Ձեռնարկը երիտասարդներու հաճելի ընծայելու եւ արկածախնդրական իրենց ճաշակին գոհացում տալու համար, իբր խաղ անոնց առաջարկեցի արուեստով որսորդներու, Թափառաշրջիկ ասպետներու եւ երկրախոյզներու գործունէութիւնը: Այս դիւցազները, զորս իրենց ցոյց տուի իբր հետեւելի օրինակներ, Սքաուդ անունով յորջորջեցի:

Վրանաբնակ եւ նաւու մէջ կեանքը, երկրախոյզի դիտութիւնը եւ բնութեան ուսումնասիրութիւնը երիտասարդներու համար հրապուրիչ բաներ պիտի ըլլային եւ միեւնոյն ատեն ուսման եւ դաստիարակութեան միջոցներ:

Մեթոտը ·– *Հրահանգումը այնպիսի ձեւ մը չունէր որ երիտասարդը կրաւորապէս ընդունի գիտելիքը, հապա այնպիսի ձեւ մը ըստ որում երիտասարդը անձնական գործունէութիւն մը ունենայ:*

Ծրագիրը ·– *Մասամբ իմ անձնական փորձառութեան, մասամբ ալ ուրիշներուն փորձառութեան վրայ հիմնուելով, փափաքեցայ լնուլ այն թերիները որոնք կը գտնուէին դպրոցներէն մեծ մասին կրթական դրութեան մէջ:*

1 ·– *Նկարագրին եւ իմացականութեան մշակումը, առհասարակ:*

2 ·– *Ձեռական աշխատանք:*

3 ·– *Ֆիզիքական զարգացումը և առողջարանութեան գիտութիւնը:*

4 ·– *Ուրիշներուն եւ պետութեան հանդէպ պարտականութիւններ:*

Հետեւաբար, սկաուտական աշխատութիւնները եւ հրահանգները այնպէս մը կազմակերպուեցան որ անձնական գործունէութիւնները զարգանան ըստ թիւ 1, 2, 3*ի, եւ յետոյ անհատականութիւնը համայնքին ի նպաստ դրուի, եւ կամ, ուրիշ բառերով, քաղաքացիական ոգին զարգանայ:*

Իտէալ ·– *Իբր բարձրագոյն իտէալ՝ պատիւը առաջարկուեցաւ երիտասարդներուն: Սկաուտական օրէնքը, որ հիմն է ամբողջ ձեռնարկին, ասպետութեան օրինագիրքէն առնուեցաւ:*

Վարչութիւնը *կարելի եղածին չափ ապակեդրոնացուեցաւ, որովհետեւ տեսած էի որ կարգ մը ուրիշ ձեռնարկներ կազմալուծուած էին՝ ծայրայեղ կեդրոնացումի մը պատճառաւ:*

Կազմակերպութիւն ·– *Որպէսզի* խմբապետը *անձնապէս կարենայ ճանչնալ իր սկաուտներուն ամէն մէկը*

եւ այսպիսով նախանձախնդիր ըլլայ իւրաքանչիւրին նկարագիրը զարգացնելու, յանձնարարուեցաւ սակաւաթիւ սկաուտներէ բաղկացած խումբեր կազմել: Կը կարծենք թէ 40ը առաւելագոյն թիւն է:

Խմբակներու դրութիւնը որդեգրուեցաւ, ինչպէս ոստիկանական մարմնոյն մէջ, եւ նոյն պատճառներով: Պէճերու ընդարձակ դրութիւն մը հաստատուեցաւ, ինչպէս ծովային գնդուորներուն եւ ոստիկանական մարմնոյն մէջ, ծրագրին այս կամ այն մասին մէջ ցոյց տրուած գերազանցութեան ի նշան:

Ձեռնարկին նպատակը աղէկ քաղաքացիներ հասցնել ըլլալով, զինուորական պատրաստութիւնը աւելորդ համարուեցաւ:

Սկաուտական գիտութեան միջոցաւ, ամէնէն անզգայ սինլիքորն անգամ կրնայ ազնուանալ եւ դարձի գալ: Սկաուտական օրէնքը, որուն լրացուցիչ մասը կր կազմէ ամէն օր բարի գործ մը կատարելու պարտականութիւնը, կերպով մը հիմն է մեր վարքին՝ հանդէպ Աստուծոյ եւ մեր նմանին, հիմ՝ որուն վրայ կրնայ դիւրաւ ձեւուիլ որեւէ կրօնական հաւատալիք:

Չեմ կարծեր որ այս արդիւնքը կարենայ ձեռք բերուիլ պարզ բանաձեւի մը միջոցաւ:

«Կրնաք մանչու մը Cow-Boyի, զինուորի կամ նաւազի հագուստ հագցնել, կրնաք զայն մարզել այնչափ որ պատկերի մը մէջ երեւցածին չափ շիք երեւայ, սակայն պատճառ չի հետեւիր որ, երբ վրայի մասը քերթէք, իրաւցնէ դիւցազն մը կամ սուրբ մը ըլլայ:»

Արդիւնքը ներքին ոգիէն եւ ոչ թէ արտաքին խաւէն կախում ունի: Արդ, այս ոգին կայ ամէն տղու մէջ, խնդիրը գտնելուն եւ երեւան բերելուն մէջն է:

Մեր կարգապահական միջոցն է այն խոստումը զոր սկաուտը կ՚ընէ իր պատույն վրայ, կարողութեանը նե-

րած չափովը յարգելու սկաուտի օրէնքը, 100ին 99 պարագաներու մէջ ընտիր արդիւնք կու տայ:

Սկաուտական շարժումը սունկերէն աւելի շատ ծաւալեցաւ: Միացեալ Թագաւորութեան մէջ ամէն տեղ սկաուտական ախտը արմատ բռնեց եւ քիչ առնէչն գաղութներուն մէջ ալ մտաւ: Հայրենասէրներէն ոմանք, իրենց հայրենիքին բարօրութեան եւ բարգաւաճման նախանձախնդիր, կ'ըսէին. «Արդեօք կարելի չէ՞ բարաքի ենթարկել սկաուտութիւնը, որպէսզի մրցակից ազդ մը դայն չյափշտակէ: — Հոգ մի՛ ընէք, կը պատասխանուէր անոնց, սկաուտութիւնը զուտ անգլիական դրոշմ կը կրէ, եւ այս պատճառով հաճելի չի կրնար ըլլալ օտարականներուն»:

Սխա՜լ: Այսօր ամբողջ աշխարհի մէջ մարդուող 750,000 սկաուտներէն հազիւ 250,000ը Անգլիացի են: Եւ ինչ որ հետաքրքրաշարժ է՝ սա է թէ սկաուտութիւնը ինքնիրենը տարածուեցաւ:

Սկաուտական ձեռնարկին էական յատկանիշը անոր ոգիին մէջն է, եւ անտառային արկածախնդրական զբօսանքներով եւ բնութեան սիրովն է որ կարելի է այդ ոգին դրոշմել:

Ո՞ր տղան կրնայ անզգայ մնալ, նոյնիսկ նիւթապաշտ մեր դարուն մէջ, կոյս բնութեան կամ ազատ ուղիին հրաւէրին: Կրնայ ըլլալ որ մեր նախնական բընազդն է որ երեւան կ'ելլէ այս առթիւ:

Ինչ որ ալ ըլլայ, այս բնազդը կայ ու կը մնայ, եւ մոգական բանալիի մը պէս լայն կը բանայ այն դուռը ուրկէ կը թափանցեն մաքուր օդը եւ արեւը, առանց որոնց այնքան կեանքեր տրտում եւ միօրինակ պիտի մընային:

Բայց սկաուտական դրութիւնը ասկէ անդին ալ կ'երթայ: Վայրի դաւաճներու դիւցազները, հետախոյզ-

ները եւ աշխարհագէտերը, ծովերը ասպատակողները, ինչպէս նաեւ օդի աշխարհականները երիտասարդներուն համար փայլուն նմոյշներ են, որոնց ամէն տեղ հետեւելու պատրաստ են: Ու կայտառ, զուարթ պիտի երթան անոնց ետեւէն, բաւական է որ առնականութեան եւ յանդգնութեան, արկածախնդրութեան, ճիգի, կարողութեան եւ ճարպիկութեան, ուրիշներու համար անձնազոհութեան երգը երգեն իրենց: Այս ամէնը տղու մը հոգիին ալ, մարմինին ալ սնունդ կը ջամբէ:

Տեսէ՛ք սա լածը որ փողոցն ի վար կ՚իջնէ, իր աչքերը հեռուն կը դիտեն, մարդագետինը, ծովը կը տեսնէ հոն: Ամէն պարագայի մէջ, ուշադրութիւնը ուրիշ տեղ է, ապահովաբար, կրնամ ըսել ձեզ ասիկա:

Սկաուտութեան շնորհիւ, տղան, սկաուտի տարազին տակ, անտառաբնակ մարդոց մեծ եղբայրակցութեան անդամի մը կը փոխուի: Կը սորվի հետքի մը հետեւիլ եւ նշանները ճանչնալ, նշաններով խօսիլ, կրակ վառել, ապաստարանը շինել եւ կերակուր եփել:

Իր միութիւնն է վեց ընկերներու խմբակ մը՝ որուն կը հրամայէ իրենց պետը, իր ընկերներէն մէկը: Ահա՛, իրեն համար կազմուած, բնական խումբը, որ կրնայ ըլլալ բարերար կամ վնասակար: Ահա՛, անհատին համար, անձնազսպումի եւ պատասխանատուութեան առիթը: Ահա՛ արուեստակցական ոգին կազմուած՝ խմբակին պատւոյն համար, այնքան ուժեղ՝ որքան որեւէ դպրոցի մը տեղական ոգին:

Օտար աչքերու համար, բոլորովին տարբեր բան մը կը ներկայացնեն անոնք: Իր գաւազանը, իր սեփական թօթեմովը (անասունի պատկերովը) եւ իր մասնաւոր նշաններովը զարդարուած, առանձնայատուկ դըրօշմ մըն է. իր գաւազանին նման, սկաուտը բազմութեան մէջ, անհատականութիւն մըն է որ ունի իր ա-

ռանձնայատուկ գիծերը, իր առանձնայատուկ կարողութիւնները: Հօտին մաս կը կազմէ բայց իր յատուկ էութիւնը (Entity) ունի: Կեանքին ուրախութիւնները ճանչնալ կը սորվի՝ բացօթեայ կեանքի միջոցաւ:

Կայ նաեւ իմացական կողմը:

Տակաւ տոգորուելով բնութեան դիտութեամբը, տխեղծ հոգին կը մեծնայ եւ իր շուրջը կը դիտէ: Բացօթեայ կեանքը գերազանց դպրոց մըն է, այն դպրոցը որ թոյլ կուտայ դիտել եւ հասկնալ հրաշալի տիեզերքին հրաշալիքը:

Աշխարհին բոլոր տարրերը (նիւթական, հոգեկան, առեւտրական, քաղաքական, տնտեսական, մարդասիրական), պատերազմին եռուգեռ հալոցին մէջ նետուած են: Ի՛նչ դուրս պիտի գայ հոնկէ՝ երբ եռուգեռը դադրի: Ո՞վ կարող է ըսել:

Եթէ յառաջ գալիք խառնուրդը անարժէք նիւթ մը ըլլայ, այն ատեն իրա՛ւ պատերազմը ողբերգութիւն մը եղած պիտի ըլլայ: Մեր զաւակները, մեր ցեղին լաւագոյն արիւնը եւ մեր հարստութիւնները ընդունայն վատնուած պիտի ըլլան:

Եթէ, ընդհակառակը, մեծ ազգերուն ձուլումը, շատ տարածուած եւ շատ վսեմ իտէալ, կարենայ կատարուիլ պատշաճ եղանակաւ, ան պիտի կրնայ արտադրել զատ մետաղ մը՝ որուն շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ աշխարհի աշխատութիւնը կազմակերպել մինչեւ հիմա գործադրուած ծրագրէն աւելի ազնիւ ծրագրով մը:

Բարի գործելու կարելիութիւնները ներկայիս անհուն են եւ աննախընթաց. իցի՛ւ թէ մենք եւ մեր յաջորդները պատրաստ ըլլայինք անոնցմէ օգտուելու:

Միութիւնը, սրտակցութիւնը, առողջ ռամկավարութեան մը մէջ բարձր իտէալ մը, մեզի պիտի օգնեն այն նպատակին իրագործումին:

Բայց պատերազմը մեզի ցոյց տուաւ թէ մեր այնքան գովուած քաղաքակրթութեան մակերեւոյթին մօտ որքան վտանգաւոր կերպով կը շարժին տակաւին բարբարոսները. կոյր վայրենութիւնը եւ վատառողջ լըպիրշ ազատութիւնը:

Պատերազմը չէ աւարտած, յաղթանակը ամբողջովին ձեռք չէ բերուած, թէեւ պատերազմի դաշտերուն վրայ կռիւները վերջացած են:

Մինչեւ որ պատերազմին կողմանէ գարբնուած մետաղը ձեւ մը առնէ եւ գործածելի դառնայ, մեր երկիրը, ինչպէս համուր աշխարհը, տակաւին շատ վտանգներ եւ անձկութիւններ ունին անցընելիք:

Եթէ մեզմէ շատեր չուզեն տեսնել իրողութիւնը, ընկերային յեղափոխութիւնը առաջ կ'ընթանայ: Կըրնայ ըլլալ որ յետ-պատերազմի վերաշինութիւնը լաւագոյն ռամկավարական կառավարութիւնը, եւ ի վերջոյ տիեզերական խաղաղութիւնը հաստատէ. բայց, եթէ զգոյշ չըլլանք, կրնայ ճիշդ հակառակն ալ առաջ բերել:

Մեր նպատակը, սկաուտական շարժումին մէջ, վազուան մեր մարդիկը յստակատես եւ չափոյասէր ընել է, կարենալ արդարամիտ ըլլալու ամէնուն հանդէպ եւ ցոյց տալու թէ անշահախնդիր, արի եւ անվեհեր են: Մեր ծրագիրը ինքզինքը կը յանձնարարէ աշխատող դասակարգի վարիչներուն:

Այսօրուան երիտասարդներէն շատերը քիչ ատենէն ձայն պիտի ունենան կառավարական գործերուն մէջ եւ, առանց քաղաքական խնդիրներով զբաղելու, այս դերին կը պատրաստենք զանոնք, սորվեցնելով անոնց նախ ինքզինքնին կառավարել:

Երեւակայեցէք 4–500 երիտասարդներ՝ բանախօսութեան մը համար հաւաքուած, եւ անոնց մէջ, միակ մարդ մը հասուն հասակով, ամէնէն ետեւը նստած:

«Ի՞նչ խանդավառութիւն պիտի կարծէք. ես ինքս ալ այնպէս կ՚երեւակայէի երբ առաջին անգամ ներկայ եղայ այսպիսի ժողովի մը: Բայց այնուհետեւ, տասներկուքէն աւելի նմանօրինակ բանախօսութեանց ներկայ եղայ խմբապետներու միջեւ, եւ ամէն անգամ աւելի տպաւորուած վերադարձած եմ:

Խօսակցութեանց բարձր մակարդակը, ներկաներուն լրջութիւնը եւ բարեկրթութիւնը, ատենաբաններուն միանգամայն խնկատից եւ կորովի արտայայտութիւնը, քուէներու միջոցաւ ի յայտ բերուած ողջմտութիւնը եւ հաստատամտութիւնը, ամէն բան պատուաբեր էր քաղաքացիական առաքինութեանց այդ դպրոցին համար:

Ուրեմն կրկնենք, եթէ պէտք եղած աջակցութիւնը նուիրուի մեզի, առաջ երթալ եւ առաջ տանիլ գործ մը որ կրնայ ամենամեծ օգտակարութիւն ունենալ մեր ցեղին եւ մարդկութեան ապագային համար:

Կտակներ եւ հանգանակութիւններ թանկագին են մեր ձեռնարկին ընդարձակման համար, բայց որքան դրամի նոյնքան ալ մարդու պէտք ունինք:

Շատ մանչեր մեծ փափաք ունին սկաուտութեան: Ու մենք ստիպուած ենք դժբախտաբար ամէն օր ճամբել անոնց մէկ մասը, միայն նոյն պատճառաւ որ զանոնք մարզելու կարող մարդիկ չունինք: Սկաուտ-մասդըրներու պէտք ունինք, փորձագէտներու եւ մասնագէտներու պէտք ունինք, կիներու պէտք ունինք, եւն., եւն.:

Ահաւասիկ իր հայրենիքին բարօրութեան նպաստել փափաքող որեւէ էրիկ-մարդու եւ կնոջ համար հրաշալի առիթ մը՝ ուրախ եղբայրութեան մը զգացումով լըծուելու զուարթ աշխատութեան մը որ կրնայ արտադրել մեծագոյն օգուտը զոր մարդ մը կրնայ մաղթել այս աշխարհին մէջ:

ՍԿԱՈՒՏՈՒԹԵԱՆ ՄՈՒՏՔԸ ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ

Պէտըն Փաուըլ արդիական սկաուտութեան հիմը դրած է ուրեմն 1907ին եւ հազիւ հինգ տարին բոլորած, այս շարժումը, իր արձագանգը կը գտնէ Հայոց մէջ։

Թէ ո՞վ առաջին նախաձեռնողն եղած է Պոլսոյ մէջ, վերջերս դարձած է վէճի նիւթ, մինչ այդ խնդրոյն լուծումը, մեզ սկաուտներուս համար, այդ անձն է մեր ընդհանուր սկաուտապետ Գրիգոր Յակոբեան։

Մամուլով, առաջին անգամ, ողբացեալ Շաւարշ

Պոլսոյ Սկաուտական առաջին խումբերէն մին
(Սկիւտար 1913)
Հիմնադիր–ղեկավար Պ. Գրիգոր Յակոբեան
(*նստած*), որուն յանձնուած է նաեւ Պ. Յովի.
Հինդլեանի կազմած «Նոր Դպրոց»ի Սկաուտ
խումբին ղեկավարութիւնը

Բրիսեանի «Մարմնամարզ»ն է որ 1912 Յունուար 15 թիւով անդրադարձած է, «Տղայոց Գումարտակներ» վերնագրով:

Բայց, սկաուտական գրականութեան դաշտով, Յովհաննէս Հինդլեանն է իսկական նախակարապետը: Առաջին անգամ համակրելի եւ բազմարդիւն մանկավարժն է որ նոյն «Մարմնամարզ» թերթին մէջ գրած է սկաուտական շարժման մասին 1912 Մայիս 15ի թիւէն սկսեալ: Իր յօդուածները իբր խորագիր ունեցած են «Պօյ Սկաուտը եւ իր կեանքին նպատակը» եւ «Հայ Պօյ-Սկաուտներ» որոնք առանձին հատորով լոյս տեսած են 1913ին:

Հինդլեան, տեսականէն գործնականի անցնելով, իր սեփական դպրոցին մէջ «Նոր դպրոց» հիմնած է սկաուտական խումբ մը, ոմանք կ'ըսեն առաջին սկաուտական խումբը, զոր նախ վարած է Գրիգոր Յակոբեան եւ յետոյ, այս վերջնոյն թելադրութեամբ՝ Շաւարշ Բրիսեան:

Սկաուտական խումբ կազմուած է նաեւ Սկիւտարի մէջ, ինչպէս կը վկայէ «Մարմնամարզ» թերթի մէջ լոյս տեսած «Հայ սքաուտներու կազմակերպութեան առժամեայ Տնօրէն Ժողովոյ» յայտարարութիւնը, տրուած 1913 Մարտ 16ին Սկիւտարի Յառաջդիմասիրաց Միութեան սրահին մէջ, Շ. Բրիսեանի կողմէ կատարուած բանախօսութենէ մը վերջ: Հոն որոշուած է՝

1.— Առժամեայ հանգամանքով կազմել Հայ Սկաուտիզմի Տնօրէն Ժողովը, թէ՛ ներկաներուն մէջէն յարմարագոյններով եւ թէ Պոլսոյ մէջ ուրիշ համակիրներով ու հեղինակաւոր անձնաւորութիւններով:

2.— Ներկաներու միացեալ թիւով կազմել, մինչ առժամեայ հանգամանքով, Սկիւտարի Հայ Սքաուտիզմի Տեղական Ժողովը, որ անմիջապէս պիտի սկսի գործունէութեան՝ պատրաստելով թէ՛ օժանդակ սկաուտ-

ներու եւ թէ բուն սկաուտներու խումբերը, գործ վաւերացնելու պաշտօնը կը վերաբերի յառաջիկայ վերջնական Տնօրէն Ժողովին:

3.— Հայ Սկաուտիզմի ընդհ. ժողովը որ կը կազմուի բոլոր չափահաս երկսեռ սկաուտներէ, պիտի գումարուի անմիջապէս որ գէթ Պոլսոյ երեք տարբեր թաղերու մէջ սկաուտական կազմակերպութիւն տեղի ունենայ, եւ պիտի տայ Հայ Սկաուտիզմին իր վերջնական

1913ին կազմուած, Սկիւտարի Սկաուտական խումբը (առնուած «Մարմնամարզ»էն), որ իր խոստումը կատարած է տեղւոյն Ս. Խաչ Եկեղեցիին մէջ: Ոտքի վրայ աջ կողմինն է Հ.Մ.Ը.Մ.ի հիմնադիր Պ. Գառլօ Շահինեան:

հանգամանքը:

4.— Ընտրուելիք Տնօրէն ժողովին յանձնել մշակումը Հայ Սկաուտիզմի վերջնական ծրագիր-կանոնագրին, զոր պիտի վաւերացնէ առաջին ընդհանուր ժողովը:

Հոն ձեռնարկուած է առժամեայ Տնօրէն Ժողովի ընտրութիւնը, որուն անդամներն եղած են՝ Տիկնայք Նիկողոսեան, Բարսեղեան եւ Շէհրիկեան ու Տեարք Նիկողոսեան, Հինդլեան, Տոքթ. Ուզունեան, Շ. Քրիսեան, Գ. Շահինեան, Լ. Թաշճեան, Մ. Միկրեան, Վ. Թէքէեան եւ Սարգիս Մինասեան:

Իսկ Սկիւտարի առժամեայ Տեղական Ժողովի անդամ ընտրուած են՝ Օրիորդք Տայեան, Տէր Սահակեան, Պուչաքճեան, Վ. Կէվրէկեան, Մ. Գալուստեան, Յովակիմեան, ու Տեարք Ուշագլեան, Հանէսեան, Կէօլիպէյիւքեան, Հ. Ճիմէճեան եւ Տէր Աւետիսեան:

Իսկ գաւառներու մէջ սկաուտական շարժումը մուտք գործած է, առաւելապէս, շնորհիւ Հինդլեանի հրատարակութեանց, ան շուտով արձագանգ գտաւ գաւառի հայաշատ եւ յառաջդիմասէր կեդրոններու մէջ, այսպէս օրինակ՝ գրեթէ միաժամանակ 1913ի գարնան վերջաւորութեան, կորիզը դրուած է Չմշկածագի (Խարբերդի նահանգ, Տէրսիմ) Իւչպէկ Թաղի դպրոցական սկաուտ խումբին(*) որուն հիմնադիրներն եղած են բարձրագոյն ուսում ստացած ու հայրենիք վերադարձած երկու երիտասարդ նահատակ ուսուցիչներ՝ Ղազարոս Գույումճեան եւ Պօղոս Չէննէեան:

Քանի հոգիէ բաղկացած այդ առաջին խումբը ունէր կոկիկ համազգեստ մը, որ պտուղն էր տիկիններ Գույումճեանի եւ Վարդանոյշ Չէննէեանի, ու յետոյ՝ Տիկին Վահան Զերազ, ձեռներէց ոգիին ու շատ մօտիկ էր այսօրուան կառուցուածքին, միայն թէ տաբատը կու

(*) Որուն մաս կազմած է Վազգէն Անդրէասեան:

գար կոճկուելու ծունկէն անմիջապէս վար, վեր բարձրացող գուլպաներուն ծայրը, գլխարաց, պարզ գօտիով, փողկապով եւ գաւազանով։ Խումբը ունեցած է սկաուտական գործունէութիւն, կատարելով զանազան հեռաւոր արշաւներ։

Պոլսոյ մէջ թէ գաւառի, սկաուտական շարժումը հազիւ հիմ դրած էր, երբ ընդհ. պատերազմի աղէտը (1914–1918) մասնաւորաբար պայթեցաւ հայ ժողովուրդի գլխուն, պահ մը շատ մռայլ հեռանկարով։

Գալով Արեւելահայութեան, պէտք է սպասել մինչեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի առաքելութիւնը հոն սկաուտական խումբեր կազմակերպուած տեսնելու համար, ու մինչդեռ արեւմտահայութեան մէջ մարզանքը շատ կանուխէն մուտք գործած էր եւ հետզհետէ փայլուն արդիւնքներ կ'արձանագրէր, Կովկասահայութիւնը անհաղորդ մնացած էր եւ արեւելահայ երիտասարդութիւնը անտարբեր էր մարզանքի վերաբերմամբ։ Արդարեւ, ըստ Գ. Խաժակի, 1912 Սեպտեմբերի «Մարմնամարզ»ի մէջ բերած վկայութեան «Կովկասահայութիւնը մարզում է միայն ուղեղն ու սիրտը, եւ անտես է առնում մի ամբողջ աշխարհ — մարդու ֆիզիքականը»։

Հոն՝ մարմնակրթանքի հանդէպ այս արհամարհանքը շարունակուեցաւ մինչեւ ընդհ. պատերազմի եւ Ռուսական Յեղափոխութեան տարիները երբ առաջին անգամ Թիֆլիզի մէջ, Եզնիկ Քաջունի սկսաւ նախաձեռնել մարզական շարժումը ու ապա հետզհետէ նորակազմ կառավարական շրջանակներն ալ սկսան ուշադրութեան առարկայ դարձնել նոր սերունդի ֆիզիքական դաստիարակութիւնը։

Այնուհետեւ Պոլսոյ մէջ կազմուած Հայ Մարմնակրթական Ընդհ. Միութիւնը ճանչցուեցաւ որպէս պետական կազմակերպութիւն ու Հայաստան ղրկուեցան

Վահան Զերազ, Տ. Խոյեան եւ Օ. Եազմաճեան, իբրեւ կազմակերպիչներ մարմնակրթական եւ սկաուտական շարժումին:

Հայաստանի խորհրդայնացումէն յետոյ, Հայաստանի մէջ, պատանիներու դաստիարակութիւնը դարձեալ մնաց որպէս պետական մենաշնորհ եւ գործ, ու Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական շարժումին յաջորդեց Պատկոմներու, Պիոներներու եւ Կոմսոմոլներու կազմակերպութիւնները:

●

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԸՍՏ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի նման կազմակերպութիւն մը ստեղծելու գաղափարը վաղուց է կար, պատերազմէն իսկ առաջ: Երբ Օսմանեան Սահմանադրութենէն յետոյ, հայ երիտասարդութիւնը սկսաւ շունչ առնել Պոլսոյ մէջ, եւ հետզհետէ սկսան կազմակերպուիլ մարզական միութիւնները, անհրաժեշտութիւնը ծագեցաւ անհատական ճիգերը համախմբելու, եւ հաւաքական աշխատանքով իրականացնելու մեր վաղուան սերունդին ֆիզիքական դաստիարակութեան գործը:

1911ին, հայկական առաջին ոլիմպիականէն յետոյ, մարզական շարժման նուիրուած քանի մը ընկերներով փորձեցինք մարմնակրթական ընդհ. կազմակերպութեան մը կորիզը ստեղծել իրարու մօտ համախմբելով գոյութիւն ունեցող միութիւնները, որոնցմէ գլխաւորներն էին «Րաֆֆի»ն, «Տորք»ը, «Արաքս»ը, «Արտաւազդ»ը, եւայլն, անոնցմէ բղխեցնելով ղեկավար մարմի-

Հ. Մ. Ը. Մ.ի հիմնադիր Պ. Հայկ Ճիզմէճեան

նը։ Ապարդիւն անցան մեր առաջին փորձերը։ Շատ էին մեր ճամբուն վրայ խոչընդոտները։ Մարզական միութիւններէն ոմանց անտարբերութիւնը եւ կարգ մը անձնական, եսի խնդիրներ շարժման ղեկավարներուն մէջ, մեր ճիգերը կեցուցին։ Դառն է այդ խոչընդոտները յիշելը։ Կ'ըսեմ անոր համար որ դիտցուի թէ պատերազմէն առաջ ալ հասունցած էր հայ մարմնակրթական ընդհանուր միութեան մը կազմութեան գաղափարը, եւ զայն իրագործելու համար քանիցս ձեռնարկ իսկ եղած։

Պատերազմը խորտակեց նաեւ հայ երիտասարդութիւնը։ Ոչ միայն կոտորակեց անոր թիւը, այլ ըղրձեց

անոր մարմինն ու հոգին: Եթէ նոր սերունդ մը չգար՝ սրտով ու մարմնով առողջ, իր կամքին ու ջիղերուն տէր, անկարելի էր խորհիլ ցեղին վերականգնումին մասին: Գոնէ այս էր մեր մտատանջութիւնը պատերազմի օրերուն: Այդ կէտը տանջեր է յաճախ իմ ալ ուղեղս՝ երբ խորհեր եմ պատերազմէն առջի մեր անմիջական յոյսերուն, եւ այն հեռանկարին մասին որ կը սպառնար մեզ գտնել պատերազմէն անմիջապէս յետոյ: Ո՞վ պիտի տէր կանգնէր հայ երիտասարդութեան, երբ բարի օր մը վերջ գտնէր համայնաւեր սպանդը:

Զինադադարը եկաւ: Իր բերած առաջին սփոփանքին հետ բերաւ նաեւ ահաւոր հոգեր: Հասաւ որբերուն եւ գաղթականներուն առաջին կարաւանը: Կը խշխշար մարդուս սիրտը անոնց վիճակը տեսնելով: Հայ երիտասարդութիւնը շարժման մղելու եւ մարդական ոգեւոր կեանք մը վերսկսելու ծրագիրը բեւեռուած էր մտքիս մէջ, երբ տարագիրներու և որբուկներու պարզած աղեխարշ պատկերը տեսայ: Ու խորհեցայ որ հայ երիտասարդութիւնն ալ պէտք է բաժին ստանձնէ հայ ժողովուրդի վերապրողներուն ուսերուն բարդուած բեռը վերցնելու աշխատանքին մէջ: Ահա ուրկէ՛ ծագեցաւ մարզանքն ու սկաուտութիւնը միակ կազմակերպութեան մը մէջ միացնելու գաղափարը: Մարզանքը մեզի պիտի տար մարմնով եւ հոգիով ալ առողջ սերունդ մը, եւ սկաուտութեան շնորհիւ՝ այդ նոր սերունդին մէջ պիտի մտնէր պարտքի գիտակցութեան, զոհողութեան, ժուժկալութեան եւ հայրենասիրութեան ոգին: Պէտք էր սակայն մարմին տալ այս գաղափարին: Խնդիրը կը կայանար նախաձեռնութիւնը ստանձնելուն մէջ: Առաջին աշխատանքը բարեկամի մը հետ ունեցանք մեր տունը: Պատրաստեցինք ծրագրի մը ուրուագիծը: Մարմնակըրթութիւնը եւ սկաուտութիւնը հաւասարապէս հիմը կազ-

մեցին այդ ուրուագծին: Պէտք էր սակայն որդեգրել տալ մեր մարզական շարժման վերապրողներուն, եւ հաւաքական աշխատանքով մարմին տալ գործին:

Որոշեցինք խորհրդակցութեան մը կանչել մեր մարզական շարժման վեթերանները ու ամենամօտ բարեկամները շատ սահմանափակ թիւով: Նոյեմբեր 1ին էր որ մեր դրասենեակին մէջ տեղի ունեցաւ այդ պատմական նիստը: Հոն էին Հայկ Ճիզմէճեան, Վահրամ Փափազեան, Տիգրան Խոյեան, Գառլօ Շահինեան, Լեւոն Յակոբեան, Յ. Ճ. Սիրունի: Պարզեցի մեզ ոգեւորող իտէալը եւ հրաւիրեցի անմիջապէս աշխատանքի լծուիլ: Հարկ չկայ ըսելու թէ բոլորին ալ սրտին մօտիկ էր գաղափարը,— մարմնակրթանքն ու սկաուտիզմը ծաւալել մեր ժողովուրդին մէջ՝ իբրեւ հոգիով եւ մարմնով առողջ սերունդ մը պատրաստելու ամէնէն ուղիղ ճամբան, եւ աշխատանքը սկսիլ դպրոցներէն ու երիտասարդութենէն, այսինքն ուշադրութեան առարկայ ընել վաղուան սերունդը:

Այդ ժողովն էր որ հիմը եղաւ: Ամէնքն ալ տոգորուած էին անմիջական աշխատանքի լծուելու տենչով, առանց մխրճուելու ձեւակերպութեանց մէջ: Ներկաներն էին որ պիտի կազմէին առաջին խորհուրդը՝ իբրեւ Կեդրոնական Վարչութիւն, քանի մը բացականեր կցելով իրենց, ինչպէս Յովհ. Հինդլեան, Ժ. Խօրասանճեան, Գ. Մերճանօֆ: Սիրունին խոստացաւ դուրսէն աշխատիլ: Յետոյ էր որ, երբ ցանցը տարածուէր, պիտի խորհուէր ընդհ. ժողով հրաւիրելու եւ ընտրովի ստեղծելու կեդրոնական վերին մարմինը:

Առաջին նիստին իսկ, մարմնակրթանքը եւ սկաուտիզմը միացուեցան միակ դրօշի մը տակ, իբրեւ լրացուցիչ մաս իրարու: Ապագան ցոյց տուաւ որ իրաւունք ունէին հիմնադիրները:

Ու աւելցնեմ որ առանց պատճառի չէր որ որդեգրեցին «Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւն» վերտառութիւնը: Մարմնամարզական բառը բաւական չէր հիմնադիրներուն խօսքը պարզելու համար: Մեր որդեգրածը մարմնամարզը չէր միայն, այլ մարմնակրթութիւնը իր լայն, ամբողջական եւ բարերար իմաստով:

Հետաքրքրական է յիշել թէ այդ նիստին մէջ էր որ «Հ. Մ. Ը. Մ.» կրճատումն ալ ստեղծուեցաւ: Առաջին պահուն խորթ եկաւ մեր ականջներուն իսկ: Բայց ան կամաց կամաց ընդհանրացաւ, սիրուեցաւ, մինչեւ դարձաւ համազգային գուրգուրանքի առարկայ: տեսակ մը խորհրդանշան է ան հիմա բովանդակ հայ երիտասարդութեան համար:

Հ.Մ. Ը.Մ

Հիմնուած 1918 ին

Հայ ժողովուրդին գլխուն պայթած փոթորիկները մեր գործն ալ խանգարեցին պահ մը: Բայց չկրցան ջընջել նետուած բարերար սերմը: Հ. Մ. Ը. Մ.ը կանգուն է, եւ վստահութեամբ կը դիմէ ապագան: Ան կը հաւատայ իր ճիգերուն ուժին, ու իր խօսքին յաւերժութեանը: Ան կը հաւատայ թէ պիտի գայ իր երազած սերունդը:

Հ · Մ · Ը · Մ ·Ի ՀԱՄԱՌՕՏԱԿԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐԸ

1918 Նոյեմբեր 1 .— Հիմնարկութիւն: *Գրիգոր Յակոբեանի հրաւէրով խորհրդակցութիւն մը տեղի կ'ունենայ Պոլիս, 7, Վիլաթ Խան, Յակոբեան եղբայրներու գրասենեակին մէջ, հիմը դնելու հայ վերելքը փութացնող կազմակերպութեան մը: Ներկայ են Գրիգոր եւ Լեւոն Յակոբեան, Տիգրան Խոյեան, Հայկ Ճիզմէճեան, Գառլօ Շահինեան, Վահրամ Փափազեան եւ Սիրունի: Կազմուած կը հռչակուի Հ · Մ · Ը · Մ ·ը:* Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւնը:

1918 Նոյեմբեր ամիս .— *Պոլսոյ բոլոր թաղերուն մէջ արձագանգ կը գտնէ Հ · Մ · Ը · Մ ·ի նորակազմ վարչութեան կոչը: Ամէն թաղի մէջ մարզական հին Ակումբներու մնացորդ տարրերն են որ առաջին կոչիգը կ'ըլլան Հ · Մ · Ը · Մ ·ի մասնաճիւղերուն: Կը կազմուին սկաուտական խումբեր, գլխաւորաբար հայ դպրոցներու աշակերտներէն:*

1918 Դեկտեմբեր ամիս .— *Ազգ · Կեդր · Վարչութեան Քաղաքական Ժողովը կը վաւերացնէ Հ · Մ · Ը · Մ ·ի ծրագիրը:*

1919 Յունուար եւ Փետրուար .— *Գաղթականները կը սկսին Պոլիս լեցուիլ իրենց քառամեայ տարագրութենէն դառնալով: Ամէն մարմին ու անհատ գործի լծուած է՝ ապաստան, սնունդ, սփոփանք հայթայթելու անոնց: Ասպարէզ կ'իջնէ Հ · Մ · Ը · Մ ·ը, եւ Ղալաթիոյ Եկեղեցւոյ շրջափակին ու Սկիւտարի մէջ կը հիմնէ առաջին ձրի դեղարանը եւ չարժուն հիւանդանոցը, սկաուտ-*

Հ․Մ․Ը․Մ․ի դրօշը միջազգ․ սկաուտական տողանցքին (20 Յունիս 1920, Պոլիս)

ներ կը յատկացնէ այդ գործին համար, եւ ամբողջ երկու ամսուան ընթացքին կը խնամէ 1500ի մօտ զաղթական ու կարօտ հիւանդներ, որոնցմէ երկուքը միայն զոհ կու տայ՝ պարզ այն պատճառով որ հիւանդները իր ձեռքը կը հասնին մահամերձ վիճակի մէջ: Հայ Կարմիր Խաչի կազմութեամբ՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ը աւարտած կը համարէ այս դերը:

Ակիւտարի մէջ, սկաուտները չորցած ծառեր կը կտրեն ու կը բերեն տարագրելոց կայանին իբր վառելիք, կ՚օգնեն որբերու հաւաքման ու տեղաւորման, Գուրու-Չէշմէի եւ այլ տեղերու հրդեհները մարելու կ՚օգնեն, հանրային հանդէսներու առեն կը հսկեն կարգապահութեան, եւն., եւն.:

1919 Յուլիս 14.— Ֆրանսական Ազգ. Տօնին առթիւ կազմակերպուած հանդիսութեանց մասնակցելու համար՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ը ջահադնացութիւն մը կը սարքէ մօտ 200ի չափ սկաուտներով եւ ընկերակցութեամբ «Բնար» Ֆանֆարին, ամենադղի բազմութեան մը խանդավառ արտայայտութիւններուն մէջ, ի մեծ զարմանս բոլոր անոնց որոնք Հայը մեռած կը կարծէին, ու հայկական հարցը ջնջուած:

1919 Յուլիս 28.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի Կեդրոնական Վարչութիւնը, օրհնութեան գիր մը կը ստանայ Զաւէն Պատրիարքէն, ուր կ՚ըսէ.— «Կազմակերպուեցէք, աճնուեցէք, բարձրացէք որքան կրնաք, լեցուցէք ձեր սիրտն ու միտքը, վասնզի դուք պիտի ըլլաք վաղուան սրբազան հայրենիքին հրաշակերտ տաճարին սիւները:»

1919 Սեպտեմբեր.— Հ. Մ. Ը. Մ.ը հող կը գտնէ Պոլսոյ մօտաւոր գաւառներուն մէջ ալ, ինչպէս Ատափազար, Ռոտոսթօ, Պրուսա, Պարտիզակ, Իզմիթ:

1919 Հոկտեմբեր.— Հ. Մ. Ը. Մ.ը ունի Պոլսոյ եւ Հրջականներու մէջ 25 մասնաճիւղ, որոնցմէ 10ը արդէն

«Նոր Դպրոց» Սկաուտները (1919)   Աջ կողմինն է Պ. Հայկ Ճիզմէճեան

ունին իրենց սեփական մարզարանը:

1919 Հոկտեմբեր 7.— Բերա, Սկաուտներու կեդրոնական կայանին մէջ տեղի կ'ունենայ Սկաուտական միջազգային ժողով մը՝ անգլիացի, ամերիկացի, ֆրանսացի, հայ, ռուս եւ յոյն ներկայացուցիչներով, նպատակ ունենալով ներդաշնակ եւ համախոհ գործելու միջոցներ տնօրինել: Հ.Մ.Ը.Մ.ը կը ներկայացնեն Պ.Պ. Գրիգոր Յակոբեան, Արտաշէս Գաւանոզեան եւ Ժիրայր Խորասանճեան:

1919 Հոկտեմբեր 25.— Լոյս կը տեսնէ «Հայ Սկաուտ»ը իբր կիսամսեայ օրկան, եւ կը տեւէ մինչեւ 1922ի ամառը, խմբագրութեամբ Կարօ Ուշագլեանի:

1920 Ապրիլ 11.— Պոլսոյ Թաղերուն մէջ տեղի կ'ունենայ որբերու սկաուտական հանդերձանքին ի նպաստ քօքարտի բաշխում, որմէ կը գոյանայ 4000 Թրք. ոսկի:

1920 Մայիս 9.— Էսաեան Վարժարանին մէջ տեղի կ'ունենայ պատգամաւորական ժողով: Կեդր. Վարչութեան անդամ կ'ընտրուին Արշակ Յակոբեան, Գրիգոր Յակոբեան, Ժ. Խորասանճեան, Տոքթ. Մութաֆեան, Յովհ. Հինդլեան, Պօղոս Շապոյեան, Գ. Մերճանօֆ:

1920 Յունիս 20.— Միջազգային սկաուտական չքերթ՝ մասնակցութեամբ Հ.Մ.Ը.Մ.ի, ներկայութեամբ Սկաուտական միջազգային կազմակերպութեան նախագահ գնդ. Մաքսուէլի: Հայ սկաուտները՝ իրենց կարգապահութեամբ, կարգուսարքով եւ ճկունութեամբ կ'արժանանան բացառիկ գնահատութեան:

1920 Յուլիս 26.— Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչութեան կողմէ Վահան Չերազ, Խոյեան, Եազմաճեան կը մեկնին Հայաստան, կազմակերպելու համար մարմնակրթական եւ սկաուտական շարժումը:

1920 Նոյեմբեր 1–25.— Սոյն 24 օրերը հռչակուած

ըլլալով «Սկաուտը Հայրենիքին համար» օրեր, բոլոր մասնաճիւղերը տուներէն դրամ եւ հագուստ կը հաւաքեն Հայաստանի սկաուտներուն համար:

1921 Փետրուար 7.— *Հ. Մ. Ը. Մ. ոտք կը կոխէ Նոր Աշխարհը: Կը հիմնուի Նիւ Եորքի մասնաճիւղը, կեդրոնի բնոյթով: Մասնաճիւղեր կը հիմնուին նաեւ Ֆիլատէլֆիա եւ Պոսթոն:*

1921 Մարտ 20.— *Շիշլիի Գարակէօզեան որբանոցին մէջ տեղի կ'ունենայ ընդհ. պատգմ. ժողով, 16 մասնաճիւղերէ ղրկուած 46 պատգամաւորներով:*

1921 Մարտ.— *Սկաուտները բոլոր թաղերուն մէջ Հայաստանի սկաուտներուն համար կը հաւաքեն 24 հակ հագուստ եւ մօտ 2500 ոսկի:*

Պուքրէշի (Ռումանիա) Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտ եւ գայլիկներու խումբ մը

1921 Ապրիլ 12.— «Րօյըլ Ճօրճ» անգլիական տրէթ-նօթին հրամանատար Մ. Թէսիկըր աչքէ կ'անցընէ Բէ-րա–Շիշլի մանածիւղի մարզարանին մէջ հայ սկաուտ-ները:

1921 Նոյեմբեր.— Ընդհ. Պատգմ. Ժողովը Կեդր. Վարչութեան անդամ կ'ընտրէ Պ.Պ. Զ. Խօրասանճեան, Խաչիկ Ալեանաք, Արամ Կեսարեան, Տոքթ. Սալբի, Թ. Մեծատուրեան, Հայկ Ճիզմէճեան, Լեւոն Յակոբեան, Որդիք Բէժհաճեան, Քրիս Ֆէնէրճեան:

1921 Դեկտեմբեր 9.— Իզմիրի Պօյ սկաուտները մաս կը կազմեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի:

1922 Մարտ 22.— Կեդր. Վարչութիւնը հրապարա-կաւ կը պախարակէ փրոֆէսիոնէլութիւնը՝ ազդուած հայ կռփամարտիկ Բաղարատի մահէն:

1922 Մայիս 28 – Յունիս 5.— Սկաուտական ցուցա-հանդէս Պրիւքսէլի մէջ, որուն կը մասնակցի Հ. Մ. Ը. Մ.ը Պոլսէն ղրկուած գոյքերով:

1922 Ապրիլ 2.— Դաշտահանդէս Թաքսիմի պարտէ-զին մէջ, անգլ. բանակի կոյր զինուորներուն ի նպաստ, հայ սկաուտներու մասնակցութեամբ: Այս առթիւ Հ. Մ. Ը. Մ. կը ստանայ հետեւեալ գիրը.—

« ...... իրենց բերած անմիջական օգնութիւնը ա-պացոյց մը եղաւ որ Հայ սկաուտները ամենաբարձր ար-ժանիքներ ձեռք բերած են: Անոնք «պատրաստ» են ա-մէն վայրկեան: Հանդէսին մէջ անոնց աշխուժութիւնը և ընդհ. տողանցքը հիանալի էին, մանաւորաբար կ'ու-զենք յիշել խմբապետներուն ծառայութիւնները, մանա-ւանդ իրիկուան սկաուտական հետաքրքրաշարժ պարե-րը: Ներկաները գոհ մնացած են իրենցմէ»:

1922 Յունիս.— Տեղական ողիմպիական՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Կեդր. Վարչութեան նախաձեռնութեամբ:

1922 Սեպտ. 11.— Պէյքօզ, Աբրահամ փաշայի

Ֆիլիպէի եւ Թաթար Պազարճըգի (Պուլկարիա) սկաուտները

Փարէին մէջ տեղի կ'ունենայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական ձեռական աշխատանքներու առաջին ընդհ. ցուցահանդէսը եւ միեւնոյնատեն ընդհ. բանակումը որ կը գտնէ մեծ ընդունելութիւն եւ որուն սակայն վերջ կը դրուի հապճեպով, վերահաս քաղաքական դէպքերու պատճառով:

1922 Սեպտեմբեր 16.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի Կեդր. Վարչութիւնը կը գումարէ իր վերջին նիստը եւ լուծուած կը հռչակէ Հ. Մ. Ը. Մ.ը Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ՝ քաղաքական դէպքերը անհնար դարձուցած ըլլալով որեւէ հայ հանրային գործունէութիւն:

1922 Հոկտեմբեր 11.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ կարգուած առաքելութիւն մը Արշակ Յակոբեանի գլխաւորութեամբ՝ Յունաստան կը մեկնի 650 գաղթականներով:

1922ի ձմեռը.— Ընդարմութեան շրջան մը ամենուրեք արտասահմանի մէջ: Հայութիւնը ցան ու ցրիւ աշխարհի չորս կողմը, իր օրական հացին ու գլխու բարձին հոգովը կը զբաղուի: Զանազան երկիրներու՝ Ֆրանսայի, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ Ամերիկայի մէջ կազմուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղերն են առաւելապէս, որոնք զօրացած Պոլսէն եւ Իզմիրէն իրենց մօտ ապաստանող անդամներով, հետզհետէ նոր կեանքի մը ազդանշանը կու տան:

1923 Սեպտեմբեր 30.— Ամերիկահայ անդրանիկ Ողիմպիական, մասնակցութեամբ Նիւ Եորքի, Պոսթընի եւ Ֆիլատելֆիոյ մասնաճիւղերուն:

1924 Յուլիս.— Մարսէյլի մէջ կը հիմնուի Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղ մը, այցելութեամբ Պ. Յարութիւն Պօղոսեանի եւ նախագահութեամբ Վազգէն Անդրէասեանի, անմիջապէս կը կազմուի 25 հոգինոց սկաուտական խումբ մը, ինչպէս նաեւ Ֆութպոլի խումբ:

1924 Հոկտեմբեր 26.— Առաջին շրջանային ժողով

Պուլկարիոյ շրջանին։ Շրջ. Վարչութեան անդամ կ՚ընտրուին Տոքթ. Թոլմասեան, Կարօ Ղազարոսեան, Թագւոր Թագւորեան, Կարապետ Փափազեան, Ներսէս Աստուածատուրեան, Հայկունի Բիրիշեան։

1925 Մայիս 17.— *Պէյրութի մասնաճիւղին առաջին տարեկան մրցահանդէսը։*

1925 Յուլիս 19.— *Գասպար Սաաքելեանի ջանքերով կը հիմնուի Մեքսիկայի մէջ մասնաճիւղ մը։*

1925 Սեպտեմբեր.— *Հիմնարկութիւն Բրիւքսէլի մասնաճիւղին։*

1925 Հոկտեմբեր 1.— *Հիմնարկութիւն Հալէպի մասնաճիւղին։*

Դամասկոսի Հայ եւ Արաբ սկաուտներու եղբայրակցութիւնը

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՇԱՐՔԵՐԸ

Պոլսոյ հայ կայտերու խումբը (Սկիւտար)

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՇԱՐՔԵՐ

Սկաուտական կազմակերպութիւնը բաղկացնող շարքերն են.—

Ա.— Գայլիկներ եւ Արենոյշներ՝

Եօթնէն տասնըմէկ տարեկան մանչ մը՝ կը մըտնէ Գայլիկներու, իսկ աղջիկ մը՝ Արենոյշներու շարքին մէջ:

Բ.— Սկաուտներ եւ Կայտեր՝

Տասնըմէկէն քսան տարեկան պատանի մը՝ Սկաուտներու, իսկ պատանուհի մը՝ Կայտերու շարքին մէջ:

Գ.— Երէցներու Փաղանգներ՝

Քսանէն վեր ամէն Սկաուտ կամ Կայտ մաս կը կազմեն Երէց Սկաուտներու կամ Կայտերու փաղանգին (*):

●

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՍԿԱՈՒՏ ԸԼԼԱԼ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Գայլիկներու հոյլերուն չպատկանող որեւէ Հայ պատանի երբ իր տասնըմէկերորդ տարին թեւակոխած է, կրնայ, անձամբ դիմելով Միութեան մասնաճիւղի տեղւոյն խմբապետին թեկնածու Սկաուտ արձանագրուիլ:

Սկաուտ արձանագրուելու համար առաջին պայմաններէն մին է իր ծնողաց կամ պաշտպանին գրաւոր հաւանութիւնը:

(*) Տարիներու այս ճշդումը բացարձակ պէտք չէ նկատել:

Մեծ քաղաքներու մէջ, ուր կը գտնուին Սկաուտական մարմիններ, գլխումը պէտք է ըլլայ ո՛չ թէ խմբապետին, այլ վերոյիշեալ մարմնոյն Ատենապետին:

Հոն ուր դեռ սկաուտական ոչ մէկ կորիզ գոյութիւն ունի, կարելի է զայն կազմակերպելու նախաձեռնութիւնն ստանձնել: Անհրաժեշտ է այս պարագային Շըրջանային Վարչութեան կամ ամենամօտիկ քաղաքի մէջ գոյութիւն ունեցող մասնաճիւղային վարչութեան արտօնութիւնը ստանալ նախապէս ու հետեւիլ անոնց կողմէ տրուած ցուցմունքներուն: Այս առթիւ կը թելադրենք հայթայթել Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական Ծրագիր-Կանոնագիր կոչուած գրքոյկը (1932), Լ. Գազանճեանի Գայլիկին Գիրքը (Պուլկարիա) եւ սոյն հատորը:

Նոր խումբ մը կազմելու համար, նախ պէտք է նըկատի ունենալ նոյն դպրոցը յաճախող պատանիները, կամ նոյն թաղը բնակող տղաք: Երբ դպրոցը որպէս կորիզ ունենալով կազմուած խումբը ոգիի եւ կարգապահութեան տեսակէտով գոհացուցիչ մակարդակի մը վըրայ հասած է, այն ատեն կարելի է ոչ դպրոցական կամ աւելի հեռաւոր կապեր ունեցող պատանիներ ալ հրաւիրել:

Նոր խումբը կազմուելուն պէս, եթէ սկաուտական մարմինները իրենց կողմէ տրամադրելի խմբապետ մը չունին, խումբը իր թեկնածուն կը ներկայացնէ առ ի վաւերացում: Որպէս խմբապետութեան թեկնածու կարելի է նկատի ունենալ ուսուցիչ մը կամ տղայոց դաստիարակութիւնը եւ սկաուտութիւնը իրեն սրտին մօտիկ նկատող անձ մը:

ԷԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆ ՄԸ

Սկաուտական խումբի մը համար, յաջողութեան ե-թէ ոչ միակ այլ ամենաէական պայմանն է Կարգապա-հութիւնը:

Մասնաւորապէս մեծ քաղաքներու մէջ բնակող պա-տանիներ ու անոնք որ առիթ ունեցած են ճամբորդու-թիւններ կատարելու, գիտեն որ խոշոր հաստատութիւն-ներ, պետական պաշտօնատուներ, առեւտրական թէ ճարտարարուեստական մեծամեծ տուներ կան ուր հա-զարաւոր մարդիկ կ'աշխատին: Շատերը կը զուարճին մտածելով թէ ի'նչպէս կարելի է այսքան մարդոց գործ կամ խօսք հասկցնել. բայց այդ կարելի իրականութիւն մըն է, շնորհիւ հոն տիրող կարգապահութեան:

Անոնք որ շոգենաւով ճամբորդած են, տեսած են թէ հոն ինչպէս ամէն նաւաստի կամ ծառայող ամե-նաարագ եւ ճշդօրէն կը կատարէ նաւապետին հրա-մանները: Հոն, ամէն ոք, առանց տեղեակ ըլլալու թէ ի'նչ կ'անցնի կը դառնայ դուրսը, կուրօրէն կը հնա-զանդի տրուած հրամաններուն, որովհետեւ շատ լաւ գիտէ թէ՝ չկատարուած կամ նոյնիսկ ուշ կատարուած հրաման մը կրնայ անդարմանելի աղէտներու պատճառ դառնալ: Նաւուն վրայ իւրաքանչիւր պաշտօնեայի որ-րամադրութենէն կախում ունի թէ' իր սեփական կեան-քը եւ թէ հոն գտնուող միւս կեանքերը. ահա թէ ինչո'ւ ան առանց տատամսելու կը հնազանդի իր պետին որուն հանդէպ կը տածէ բացարձակ վստահութիւն:

Սկաուտ խումբ մը պէտք է նոյնքան կարգապահ ո-գի ցոյց տայ, եթէ կ'ուզէ որ իր ձեռնարկը զարգանայ ու իր նպատակը իրագործուի:

Սկաուտական շարժումին մէջ ալ պէտք է փոխա-դարձ յարգանք եւ կոյր վստահութիւն դէպի պետը:

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿԸ

Սկաուտներու առաջին խմբաւորումը կը կոչուի խմբակ որ կը բաղկանայ առ առաւելն ինը սկաուտէ:

Խմբակներու դրութեան նպատակն է կարելի եղածին չափ շատ թիւով տղոց հնարաւորութիւն տալ պատասխանատուութիւններ ստանձնելու, անոնց նկարագիրը զարգացնելու համար:

Հին ատեններու ասպետներն ալ մէկ քանի հոգիէ բաղկացած խումբերով կը կատարէին իրենց ամէնէն յաջող ձեռնարկները:

Արշաւներու, բանակումներու, մարզանքի եւ խաղերու ատեն խմբակը կ'առաջնորդուի զինքը կազմող սկաուտներու արժանաւորագոյնին կողմէ որ կը կոչուի Առաջնորդ եւ կը կարգուի խմբապետին կողմէ: Առաջնորդն ալ իր կարգին կ'ընտրէ օգնական մը որուն դեր առաջնորդ անունը կը տրուի:

Խմբակի սկաուտներէն իւրաքանչիւրը կ'ունենայ կարգաթիւ մը, որուն թիւ մէկը վերապահուած է Առաջնորդին, իսկ թիւ 2ը՝ Դեր Առաջնորդին:

Իրենց ցոյց տալիք արժանիքին համաձայն առաջնորդը կրնայ իւրաքանչիւր երեք ամիսը անգամ մը նոր կարգաւորում մը ընել, սկսելով դեր առաջնորդէն:

Ամէն խմբակ ունի զինքը բնորոշող խմբակի դրօշ մը կամ նիզակադրօշ մը զոր կը կրէ առաջնորդը:

Նիզակադրօշը վրան կը կրէ խմբակը զատորոշող կենդանիին կամ թռչունին գլուխը կամ ամբողջ մարմինը ներկայացնող պատկերը: Այս անասունը կը դառնայ խմբակին տոտէմը, այսինքն նուիրական կենդանին:

Խմբակի սկաուտները, արշաւներու միջոցին, որպէսզի մէկզմէկ ճանչնան առանց զիրար տեսնելու, կը կանչեն կամ կը ձայնեն զիրենք խորհրդանշող անասու-

նին ձայնովը, որուն յաջող նմանութիւնը ձեռք ձգելու համար պէտք է յաճախակի վարժութիւն ընել։

Պատուախնդրութեան հակառակ է ուրիշ խմբակի մը կենդանիին ձայնը կեղծել:

Դրօշին գոյներն են խմբակին տրուած կենդանիին սահմանուած գոյները, ու խմբակի սկաուտները կը կրեն իրենց ձախ ուսերուն վրայ նոյն գոյներով երիզներ:

Օրինակ.— Աղուէս խմբակին նիշակադրօշի գոյներն են եռանկիւնաձեւ դեղին կտաւի վրայ կանաչ կերպասով աղուէսի գլուխ մը, իսկ սկաուտին երիզներուն գոյներն են դեղին եւ կանաչ:

Սկաուտական խմբակներուն կողմէ ընտրուելիք քանի մը կենդանիներու պատկերները եւ իրենց համապատասխան ձայներն ու գոյները կու տանք ստորեւ:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Իր եռանդովը, ուշիմութեամբը, նկարագրովը եւ ազգային եւ սաղետական գիտակից ոգիովը խմբապետին ուշադրութիւնը գրաւող սկաուտ մըն է առաջնորդը: Սկաուտական շարժումին հիմերն են առաջնորդները, որոնց համար մեծագոյն պատուախնդրութիւնն է դաւանանքը իր սկաուտ եղբայրներուն յարգել տալը:

Առաջնորդը մղիչ ոյժն է, նախաձեռնութեան եւ լաւ գործերու թելադրիչը: Ան ո՛չ թէ հետեւող մըն է այլ կ՚առաջնորդէ: Ան իր տղոց կարգապահութեան եւ բարքին համար պատասխանատու է հանդէպ իր խմբապետին: Ան պէտք է ջանայ որպէսզի խմբակի բոլոր սկաուտները հաւասարապէս կարող ըլլան եւ զանազան նիւթերու շուրջ ու ոչ թէ ունենալ երկու կամ երեք ճշմարիտ սկաուտ, ու այն ալ մասնագէտներ այս կամ այն ճիւղին մէջ:

Սկաուտական ոգիի տեսակէտով, արդիւնքի հասնելու համար անձնական օրինակը լաւագոյն կերպն է: Եթէ առաջնորդ մը ծոյլ չէ, հնազանդիլ գիտէ, բարեկիրթ է, շուտով իր տղոց վստահութիւնը, սէրը եւ յարգանքը կը վայելէ:

Խմբակի դրօշը կրողն է առաջնորդը, իր բացակայութեան՝ դեր-առաջնորդն է որ կը կրէ զայն ինչպէս նաեւ կը ստանձնէ առաջնորդին մնացեալ դերերը:

Առաջնորդը իր սկաուտական շապիկին ձախ գրպանին վրայ կը կրէ իր աստիճանը ցուցնող երկու ճերմակ երիզներ, իսկ դեր-առաջնորդը մէկ երիզ միայն, ուղղահայեաց դիրքով եւ ճերմակ:

Հեղինակը՝ երբ Բերայի (Պոլիս) «Արծիւ» խմբակին
Առաջնորդն էր :

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԵՐ

Սկաուտական խումբ մը կը բաղկանայ առաւելագոյն չորս խմբակներէ: Լաւագոյնն է երեք խմբակ, որպէսզի խմբապետը աւելի դիւրութեամբ կարենայ հետեւիլ իւրաքանչիւր սկաուտի կենցաղին:

Մասնաճիւղ մը կրնայ շատ մը խումբեր ունենալ, որոնք իրարմէ կը զանազանուին յատուկ գոյներով խմբագրօշներով:

Խումբերը իրենք է որ կ'որոշեն գոյները, անշուշտ գոյութիւն ունեցող խումբերու գոյները նկատի ունենալով, որպէսզի կրկնութիւն չըլլայ:

Խմբադրօշին վրայ գծուած է Միութեան նշանակը, եւ աջ կողմը՝ պատկանած մասնաճիւղին թիւը, լատինական թուանշանով:

Իւրաքանչիւր խումբի սկաուտներուն վզկապերը կ'ունենան խումբին գոյները:

Մէկ խումբէն միւսը կամ մէկ խմբակէն միւսը անցնիլ ուզելու պարագային, անհրաժեշտ է ունենալ խմբապետին հաւանութիւնը, որ իր կարգին կը դիմէ տեղական Խորհուրդի արտօնութեան:

●

ԽՄԲԱՊԵՏԸ

Ամէն խումբ կ'ունենայ իր Պետը, որմէ կ'առաջնորդուի ու կը հրահանգուի:

Խմբապետը տղոց հանդէպ գորովոտ, անթասիր նկարագրով կրթիչ մըն է:

Իւրաքանչիւր երեք ամիսն անգամ մը առնուազն, խմբապետը հրահանգներ կը ստանայ իր անմիջական

պետէն կամ շրջանային պետէն ու իր կարելին կ՚ընէ զանոնք լիուլի գործադրելու։

Խմբապետը 21 տարին լրացուցած պէտք է ըլլայ, ան պատասխանատու է իրեն յանձնուած խումբին բարոյականին, կարգապահութեան, նիւթականին եւ գոյքերու լաւ պահպանումին։

Ան դաւանանքին քաջածանօթ է. պէտք է հմտութիւն ունենայ սկաուտական գիտելիքներու շուրջ եւ կատարեալ ըմբռնում, խոր համոզում սկաուտական կազմակերպութեան ազգային եւ բարոյական բարձր արժէքին։

Իր պաշտօնը յարատեւութեամբ եւ կոռմլի կերպով կիրարկելու յամառ կամք եւ անձնական բարձր դիրք եւ նկարագիր պէտք է ունենայ, տղոց վրայ ազդեցութիւն ներգործելու համար։

Խմբապետը կը մասնակցի իր սկաուտներուն աշխատութեան, ան խումբին պետը եւ բարեկամը պէտք է ըլլայ միանգամայն. իր խումբին առաջին սկաուտը ինքն է։ Խմբապետ մը պէտք է ըլլայ համբերատար եւ բնաւորութեամբ ճկուն։ Սկաուտ արձանագրելու մէջ պէտք է ըլլայ աչալուրջ, շատ թիւով խումբ մը ստեղծելէ հեռու պէտք է մնայ մինչեւ որ իր խումբը պէտք եղած բարձրութեան հասցուցած չէ։ Առաջին սկաուտները պէտք է ըլլան տիպար, ուժեղ կորիզ մը ունենալու համար, որուն շուրջ հետզհետէ խումբը պիտի աճի քանակով եւս։

Մօտէն պարտաւոր է հետեւիլ իր տղոց գործունէութեան. ունի յատուկ յուշատետր մը անոնց լաւ կամ վատ գործերն ու կողմերը արձանագրելու եւ փոփոխութիւնները երեւան հանել կարենալու համար։

Իր խումբին ամէն մէկ քայլին տեղեակ ըլլալու է.

բոլոր պտոյտները, խմբակներու ամբողջական թիւովը եւ իր հաւանութեամբ միայն պէտք է տեղի ունենան։ Պէտք է ուշադիր ըլլայ որ իր տղաքը սկաուտական համազգեստը որեւէ առթիւ եւ առանց իր հաւանութիւն չկրեն։

Ինքն է որ պարտի հետամուտ ըլլալ նորընծայի քննութեանց, որ կրնայ առնել անձամբ կամ յանձնա-

Սաօ Բաուլօյի (Պրազիլիա) Սկաուտական խումբը

խումբի մը ներկայութեամբ եւ համապատասխան նշանակը յանձնել։

Այս առաջին քննութիւնը եւ նշանակին յանձնումը կարելի եղածին չափ պէտք է ըլլայ հանդիսաւոր եւ տպաւորիչ, ներշնչելու համար մանաւանդ կարգապահութեան ոգին։

Իր հրամանները գինուորական գոյն պէտք չէ որ ունենան, յաճախ ձեռքի կամ գաւազանի պարզ նշաններ տալով միայն պէտք է բաւականանայ:

Խմբապետը պէտք է հրահանգէ տղոց առողջապահական եւ մարմնի կրթութեան վրայօք ու զանոնք պիտի թելադրէ որ ըլլան չարքաշ, յանդուգն եւ պատրաստ ամէն անակնկալի:

Խմբապետը շատ մեծ կարեւորութիւն պիտի տայ խաղերուն, որոնք պատուական միջոց մըն են նկարագիրը ի յայտ բերելու համար, պիտի հսկէ որ խաղի ընթացքին խարդախութիւն չըլլայ եւ անոնք որ կը կորսընցնեն կամ կը յաղթուին, պէտք է խոստովանին ինքնաբերաբար:

Վերջապէս ան պէտք է մղէ իր տղաքը սկաուտական գիտելիքներուն տիրապետելու, գիտելիքներ որոնց մասին պիտի խօսինք աւելի հեռուն:

Ամէն խումբ կ՚ունենայ նաեւ օգնական խմբապետ մը որուն կը տրուի փոխ-խմբապետ անունը:

ԽՈՒՄԲԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ

Խումբ մը պէտք է ունենայ սեփական քարտուղար մը, որուն պաշտօնն է խումբի գործունէութեան մանրամասն յիշատակութիւնը գրի առնել խմբապետի կամ փոխ-խմբապետի հսկողութեան ներքեւ:

Պատրաստել խումբի ծաւալման ծառայող անհրաժեշտ նկարներ, հաւաքել ձեռական աշխատութիւնները, որոնք հանդէսներու կամ ծնողական թէյասեղաններու ընթացքին կը ցուցադրուին կամ կը վաճառուին:

Քարտուղարին պաշտօնն է նաեւ ամէն տարի պատ-

րաստել ընդհանուր տեղեկագիր մը որը կը մնայ խումբին սեփականութիւնը :

●

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐ

Սկաուտական կազմակերպութիւնը ունի հետեւեալ վարչական բաժանումները .—

Ա .— «Սկաուտական Ընդհանուր Ներկայացուցչական ժողով», ուրկէ կը բխի Սկաուտական Վերին Մարմինը *եւ կ'ընտրէ Ազգային Ընդհ . Պետը :*

Բ .— «Սկաուտական Շրջանային Ներկայացուցչական ժողով», ուրկէ կը բխի Սկաուտական Շրջանային Գործադիր Մարմինը :

.— «Տեղական Առաջնորդական Խորհուրդ» :

●

Ա .— ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Ընդհ . ներկայացուցչական ժողովը հայ սկաուտական շարժման գերագոյն մարմինն է, որ կը գումարուի երեք տարին անգամ մը՝ Սկաուտական Վերին Մարմնոյ հրաւէրով :

1–10 *խումբ ունեցող շրջան մը Սկաուտ . ընդհ . Ներ . կայացուց . ժողովի կը մասնակցի մէկ ներկայացուցիչով, իսկ* 10*էն վեր՝ իւրաքանչիւր* 10 *խումբի համար մէկ ներկայացուցիչ : Ասոնցմէ զատ, նոյն համագումարին կը մասնակցի նաեւ իւրաքանչիւր շրջանի Շրջանային խմբապետը, ինչպէս նաեւ Հ . Մ . Ը . Մ .ի Ընդհ . Կեդր . Վարչութեան ատենապետն ու ատենադպիրը՝ ձայնի իրաւունքով :*

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՎԵՐԻՆ ՄԱՐՄԻՆ

Սկաուտական վերին մարմինը կը բաղկանայ ինը անդամներէ, որոնց երկուքը իգական սեռէ, մէկ բժիշկ եւ մէկ մանկավարժ որպէս խորհրդական, իսկ դիւանի կազմն է՝ Ատենապետ, Ատենադպիր, Գանձապահ, արտաքին յարաբերութեան պաշտօնատար եւ Ազգային ընդհ. պետ:

Իր պաշտօնն է՝

.— Վարել սկաուտական կազմակերպութեան ընդհ. գործը:

Բ.— Շրջաններ կազմակերպել եւ անոնց գործունէութիւնը քննել:

Երուսաղէմի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Սկաուտները

ՆՈՒԷՐ ՏԷՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՇՐՋԱՆՆԵՐ

Երբ երկրի մը մէջ կը գտնուին մէկ կամ աւելի սկաուտական խումբեր, այդ երկիրը կը ձեւացնէ շրջան մը, որուն կազմութիւնը կը հաստատուի սկաուտական վերին մարմնոյն կողմէ։

Իւրաքանչիւր շրջան կ՚ունենայ իր Շրջանային Ներկայացուցչական Ժողովը եւ Շրջանային գործադիր մարմինը։

●

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Շրջանային ներկայացուցչական ժողովը կը գումարուի երկու տարին անգամ մը, կը բաղկանայ շրջանին սկաուտ խմբապետներէն եւ ամէն մէկ խումբէն ընտրուած պատգամաւորէ մը, եւ որուն կը մասնակցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շրջանային Վարչութեան երկու ներկայացուցիչները։ Ձայնի իրաւունքով կը մասնակցին Շրջանային սկաուտական մարմնոյ ներկայացուցիչը եւ Շրջանային պետը (գօմիսէր) նախագահելու իրաւունքով եւ կամ իր փոխանորդը։

Ներկայացուցչական ժողովէն կը բխի Շրջանային գործադիր մարմինը. ան կ՚ընտրէ նաեւ Շրջանային Սկաուտ Ընդհ. Պետը։

●

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՐ

Շրջանային Գործադիր մարմնոյ պաշտօնը կը տեւէ երկու տարի։ Կը բաղկանայ 7 անդամներէ, որոնց 3ը սկաուտներ, 2ը անկախ մտաւորականներ, ուսուցիչ կամ բժիշկ եւ 2ը խորհրդականներ։ Այս մարմնոյ ժողովնե-

րուն կը մասնակցի նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շրջանային Վարչութեան ներկայացուցիչը: Իր նիստերուն կ'ատենապետէ Շրջանային սկաուտ պետը:

●

ՏԵՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

Սկաուտական խումբերը կ'ունենան իրենց տեղական խորհուրդները որոնք կը բաղկանան տեղական խումբին գործօն կամ ոչ, փոխ-առաջնորդներէն, առաջնորդներէն, վարիչ առաջնորդներէն, փոխ-խմբապետներէն, խմբապետներէն եւ մասնաճիւղի վարչական ներկայացուցիչէն:

Փոխ-առաջնորդները կը մասնակցին իբր դիտող:

Տեղական խորհուրդներու պաշտօնն է՝

Ա.— Ապահովել խումբերու գործունէութիւնը:

Բ.— Խտացնել սկաուտական շարքերը:

Գ.— Գործադրել Շրջանային գործադիր մարմնոյ կողմէ տրուած հրահանգները:

Դ.— Հսկել սկաուտներու ընտանեկան, ուսումնական եւ հանրային կեանքին:

Ե.— Մղում տալ անոնց սկաուտական դաստիարակութեան:

●

ՀԱՒԱՔԱՏԵՂԻ ԵՒ ԺՈՂՈՎԱՏԵՂԻ

Ամէն խմբակ կամ խումբ պէտք է շաբաթը գոնէ մէկ անգամ հաւաքուին որոշ տեղի մը մէջ: Տեղական խորհուրդները եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութիւնները պէտք է ջանադիր ըլլան հաստատ հաւաքատեղի մը ունենալ, որուն կահաւորումն ու զարդարումը կը կատարեն սկաուտները:

Սկիւտարի Մարզադաշտին մէջ, 3 Նոյեմբեր 1920

Հաւաքումի այս կայանը ի սկզբան կրնայ ըլլալ տեղւոյն ազգային իշխանութենէն փոխ տրուած վարժարանի սրահ մը: Մտաւոր եւ բարոյական զարգացման հիման վրայ գործող Թաղային միութեան մը շէնքը, կամ շատ համեստ յարկ մը զոր գործին համակիր սեփականատէրը կը տրամադրէ մինչեւ որ մնայուն պատշաճ շէնք մը տրամադրուի վեհանձն պատուակալ անդամի մը կողմանէ եւ կամ վարձուի տեղական մասնաւոր պիւտճէով:

Հաւաքատեղիին մէջ արգիլուած է վիճաբանիլ քաղաքական եւ կրօնական հարցերու շուրջ, ան միմիայն սկաուտական ու մարմնակրթական դասախօսութեանց յատկացուած պիտի ըլլայ:

Իսկ որպէս ժողովատեղի կարելի է ընտրել տեղական խորհուրդի նախագահին տունը, անդամներէն մէկուն տունը, հաւաքատեղիին մէջ, ու միմիայն անկարելիութեան մը պարագային՝ լաւ յաճախուած սրճարանի մը մէկ սրահին մէջ:

●

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՕՂԱԿԱՒՈՐՈՒՄԸ ԵՒ ԿԱՐԳԸ

1.– Հովանաւորող Մարմին (Փաթռոնաժ)
2.– Սկաուտական Ընդհ. Ներկայացուցչական Ժողով
3.– Սկաուտական Մայր Դիւան
4.– Սկաուտական Վերին Մարմին
5.– Ազգային Սկաուտ Ընդհանուր Պետ
6.– Շրջանային Ներկայացուցչական Ժողով
7.– Շրջանային Մայր Դիւան
8.– Շրջանային Գործադիր Մարմին

9 ․– Շրջանային Սկաուտ Ընդհանուր Պետ
10 ․– Ենթաշրջանային Ներկայացուցչական Ժողով
11 ․– Ենթաշրջանային Մայր Դիւան
12 ․– Ենթաշրջանային Գործադիր Մարմին
13 ․– Ենթաշրջանային Սկաուտ Պետ
14 ․– Մասնաճիւղային կամ Տեղական Ներկայաց․ Ժողով
15 ․– Մասնաճիւղային կամ Տեղական Մայր Դիւան
16 ․– Մասնաճիւղային կամ Տեղական Խորհուրդ
17 ․– Աւագ խմբապետ
18 ․– Խմբապետ
19 ․– Փոխ-Խմբապետ
20 ․– Վարիչ Առաջնորդ
21 ․– Առաջնորդ
22 ․– Փոխ-Առաջնորդ
23 ․– Սկաուտ

Պոլսոյ Գարակէօզեան եւ Եսայեան Որբանոցներու
Սկաուտներուն միացեալ արշաւը

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐ ԵՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Բերայի Սկաուտներու խոստման արարողութենէն վերջ
Ս․ Երրորդութեան Եկեղեցւոյ բակը
Մէջտեղը՝ Կ․ Պոլսոյ Պատրիարք՝
Տ․ Տ․ Զաւէն Արք․ Տ․ Եղիայեան
(25 Յունուար 1920)

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐ ԵՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

ՆՈՐԸՆԾԱՅ

Թեկնածու մը նորընծայ սկաուտ ըլլալու, սկաուտական համազգեստը կրելու իրաւունքը ունենալու եւ իր գլխարկին վրայ «Բարձրացիր Բարձրացուր» նշանակը կրելու համար՝

Ա.– Պէտք է առնուազն երեք ամիս հրահանգուի սկաուտ պետի մը, առաջնորդի մը կամ Ա. կարգի քննութիւն անցնել փախաքողի մը կողմանէ, որոնք կ'երաշխաւորեն անոր բարոյական եւ ֆիզիքական կարողութիւնները եւ զայն կը ներկայացնեն քննութեան:

Բ.– Պարտի գիտնալ եւ բացատրել՝

1.– Սկաուտին երդումը եւ դաւանանքը, նշանաբանը եւ նշանակին բացատրութիւնը:

2.– Սկաուտական բարեւին նշանակութիւնը եւ պատշաճ բարեւելու կերպերը:

3.– Սկաուտական կարգերը, աստիճանները եւ տարազները:

4.– Սուլիչով հրամանները եւ խմբական վարժութիւնները:

5.– Հետախուզական վեց նշաններն ու հանգոյցները:

6.– Կողմնացոյցի ութը կողմերը:

7.– Իր ցեղային ծագումը:

8.– Հայերէն կարդալ սահուն կերպով:

9.– Քարտէսին վրայ ցոյց տալ Հայաստանի գլխաւոր

լեռները, լիճերը, լեռնադաշտերը եւ կարեւոր քաղաքները:

10.– Ազգային եւ Միութեան դրօշներու հանգամանքները, զանոնք պարզելու, յարգելու եւ բարեւելու եղանակը:

11.– Գիտնալ եւ բացատրել մարմնոյ գլխաւոր մասերը:

12.– Պահակի մը պարտականութիւնները:

13.– Քիմի խաղին ծագումն ու պատմութիւնը:

14.– Վարժ կերպով պատէ մը, ձողէ մը կամ ժայռէ մը վեր մագլցելու կերպերը:

15.– Մէկ տարուան մէջ առնուազն չորս ձեռական աշխատանք ներկայացնել:

16.– Առաջին օգնութեան համառօտ ծանօթութիւն:

Խոստման արարողութիւն Պոլսոյ
Էսաեան Որբանոցի խումբին
1920

Նորընծայի Նշանակ

ՍԿԱՈՒՏԻՆ ԽՈՍՏՈՒՄԸ

Պատւոյս վրայ կը խոստանամ՝

Ըլլալ հաւատարիմ Աստըծոյս
Եւ ծառայել հայրենիքիս.

Միշտ օգնել ուրիշին եւ գործել իբր
Պարտականութեանը գիտակից՝ արի եւ վեհանձն մարդ

Հնազանդիլ Հայ Սկաուտի դաւանանքին:

●

Հ · Մ · Ը · Մ · Ի ՍԿԱՈՒՏԻՆ
ՆՇԱՆԱԲԱՆՆ Է

ԲԱՐՁՐԱՑԻ՛Ր, ԲԱՐՁՐԱՑՈ՛ՒՐ

●

ԽՈՍՏՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Սկաուտական յատուկ յանձնախումբի մը կողմէ, նորընծայի քննութեան յաջող ելքէն յետոյ, տեղի կ'ունենայ խոստման հանդիսաւոր արարողութիւնը:

Հին ատեններ Հայոց ինչպէս օտար ասպետական կազմակերպութեանց մէջ, Թեկնածու ասպետը եօթը տարեկանէն մինչեւ քսան տարեկանը անընդհատ մարզուելէն յետոյ ցոյց կու տար իր ընտրած ասպարէզին ընդունակ ըլլալու կարողութիւն ու ձեռք բերած առաքինութիւնները եւ այդ փորձերու յաջող արդիւնքէն յետոյ ան ասպետներու կարգին կ'ընդունուէր յատուկ արարողութեամբ:

Ան նախապէս կը յայտարարէր որ ինք ո՛չ հարստութիւն, ո՛չ փառք եւ ոչ հանգիստ կեանք կը հետապնդէ, եւ կ'երդնուր ասպետական օրէնքին ճշգրտօրէն ծառայել:

Այնպէս ալ սկաուտ մը պէտք է հանդիսաւորապէս եւ հրապարակաւ, կամովին եւ գիտակցաբար առնէ իր յանձնառութիւնները որպէս Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական կազմակերպութեան մէկ անդամը:

Խոստման արարողութիւնը կրնայ կատարուիլ Եկեղեցւոյ մէջ, հոգեւորականի մը նախագահութեան ներքեւ, Ս. պատարագէն վերջ:

Սկաուտական վերին մարմնոյ կողմէ յատուկ արարողութեան ձեւ ընդունուած չէ, ուստի իւրաքանչիւր խումբի կամ մասնաճիւղի պետ կրնայ իր լաւագոյնը ընել, ամէն պարագայի անոր տալով անհրաժեշտ նուիրականութիւն մասնաւորապէս ուշադրութիւն դարձնելով կարգապահութեան եւ կարգ կանոնին:

Թեկնածուն պէտք է հագուած ըլլայ սկաուտական տարազ, բայց առանց գլխարկի եւ դաւազանի:

Խմբապետը կը կանչէ իւրաքանչիւր թեկնածուի անունը, որը կը յառաջանայ նախապէս իրեն ցոյց տըրուած տեղը, պատրաստ դիրքը կ'առնէ, կը բարեւէ ձեռքը ճակտին դրած եւ կ'արտասանէ խոստումին երեք յօդուածները:

Խոստումը արտասանուած միջոցին, մնացեալ սկաուտները պէտք է գտնուին պատրաստ դիրքի մէջ:

Արտասանելը լրանալէն վերջ, թեկնածուն կը մօտենայ իր խմբապետին, անկէ կ'ընդունի իր գլխարկը նշանակով միասին, կը սեղմէ խմբապետին ձախ ձեռքը՝ սկաուտական նշանը տալով, կ'ընդունի պատրաստ դիրքը, կը բարեւէ ձեռքը գլխարկին տանելով, կը բարեւէ իր սկաուտ եղբայրները, կ'ընդունի անոնց բարեւը եւ կ'անցնի իր խմբակի շարքին մէջ, հոգեւոր պաշտօնեային ձեռքի խաչը համբուրելէ վերջ:

Բացառիկ պարագաներու տակ, ինչպէս հայկական եկեղեցիի մը չգոյութեան պարագային եւ ուրիշ լուրջ արգելքներու պատճառաւ կարելի է խոստման արարողութիւնը ընել բաց դաշտի վրայ ընդհանուր արշաւի մը առիթով կամ տարեկան բանակումներու ընթացքին: բայց էական է որ խոստման հանդէսը ըլլայ լաւ պատրաստուած, չափազանց լուրջ եւ տպաւորիչ:

Եկեղեցիէն դուրս արարողութեան մը պարագային, բանակումի կամ բանակատեղիի կայմին վրայ ազգային դրօշին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է, բայց ուր որ ալ ըլլայ, խոստման սեղանին կամ պաշտօնէին երկու կողմերը պէտք է մէյ մէկ սկաուտ բռնեն՝ ա) Միութենական դրօշը ձախ կողմը, բ) խումբի դրօշը աջ կողմը, իւրաքանչիւր խումբի սկաուտ իր խումբի դրօշի ներկայութեան պէտք է կատարէ իր խոստումը:

Բոլոր թեկնածուները, խոստում ընելէ յետոյ, ըլլա՛յ

հոգեւորական նախագահը, ըլլայ մանաւորապէս հրաւիրուած պաշտօնական անձ մը խօսք կ'առնէ, բացատրելու խոստման արարողութեան իմաստը, որմէ ետք խըմբապետը կազմակերպութեան համառօտ պատմականը ընելէ յետոյ կը վերջացնէ իր նախապէս որոշած եւ կարգադրած ձեւով:

ՍԿԱՈՒՏԻՆ ԴԱՒԱՆԱՆՔԸ

1.– Սկաուտին խօսքը նուիրական է:

2.– Սկաուտը հնազանդ է:

3.– Սկաուտը հաւատարիմ եւ ուղղամիտ է:

4.– Սկաուտը միշտ կ'օգնէ ուրիշներուն:

5.– Սկաուտը բարեկամ է ամենուն եւ եղբայր ամէն ուրիշ սկաուտի առանց ընկերական կարգի խտրութեան:

6.– Սկաուտը բարեկիրթ է:

7.– Սկաուտը մաքուր հայերէն կը խօսի ամէն ատեն եւ ամէն տեղ:

8.– Սկաուտը անասունները կը պաշտպանէ եւ կը սիրէ:

9.– Սկաուտը միշտ զուարթ եւ խանդավառ է:

10.– Սկաուտը աշխատասէր եւ կորովի է:

11.– Սկաուտը տնտեսող է:

12.– Սկաուտը մաքուր է մտածումով, խօսքով եւ գործով:

ԴԱՒԱՆԱՆՔԻ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՒՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դարերէ ի վեր բոլոր ժողովուրդներու մէջ գոյութիւն ունեցեր են գրաւոր կամ անգիր օրէնքներ, շինուած առաջնորդելու եւ ղեկավարելու մարդկային ընկերութեանց գործունէութիւնը:

Այսպէս օրինակ Ճափոնցիք ունին իրենց համար նըւիրականութիւն դարձած օրէնքներ Սամուրաի պատերազմիկ ընկերակցութենէն մնացած: Հրեաները ունին Մովսէսի Տասնաբանեան կամ օրինատախտակը: Միջին դարուն գործող ասպետական զանազան միաբանութիւններ ունեցեր են իրենց օրէնքները, ու վերջապէս անկէ հարիւրէն հարիւր յիսուն տարի առաջ, տասնըութերորդ դարուն, երբ Պարսից Շահ Աբբասի օրերէն հայկական գաղթականութիւններ հաստատուեցան Արեւել. Եւրոպայի մէջ, ձուլումին դէմ եւ իրենց լաւագոյն ազգային աւանդութիւնները անաղարտ պահելու մտահոգութենէն մղուած, գաղթական հայ ընտրանին հիմնած է տեսակ մը սկաուտական խումբեր, ինչպէս որ տեսանք «կըտրիճ»ներ անունով որոնք ունեցած են նաեւ իրենց դաւանանքը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտին դաւանանքը փոքր յաւելումով մը եւ շատ քիչ տարբերութեամբ նոյնն է, ինչ որ է որեւէ ուրիշ երկրի մը սկաուտին դաւանանքը:

1.— Սկաուտին խօսքը նուիրական է: *Խօսքի նուիրականութիւնը պատիւին համարժէք է: Սուտ խօսելով, խաբէութիւն ընելով, իր խոստումը չյարգելով, գաղտնապահ, ճշդապահ չգտնուելով՝ սկաուտ մը կ'արատաւորէ իր պատիւը, իր պատկանած Միութեան վարկը եւ արժէքը իր անձին:*

Որեւիցէ գործի համար երբ խօսք կու տայ, պէտք է ամէն գնով կատարէ, հիւանդութիւն կամ այլ կարգի արգելքներ ջանալով զանց առնել, որովհետեւ տրուած

խոստում մը չյարգել շատ յաճախ աւելի կու տայ վը-տանգներու ու գրեթէ միշտ բարոյական անփոխարինելի վնասներու:

Լաւ է խօսք չտալ քան չկատարել, լաւագոյն է բը-նաւ չխօսիլ քան չգիտցածէն ճառել:

Երբ սկաուտ պետ մը իր մէկ տղուն գործ կը յանձ-նէ, անոր պատուախնդրութեան ապաւինելով, սկաու-տը իր պարտականութիւնը պէտք է կատարէ իր ուժերու-ներած չափէն աւելի ճիգ թափելով:

Սկաուտի մը խօսքը բաւարար համարելու է, զայն ճշդել աւելորդ է, ու երբ պատահի որ սուտ խօսելու փորձութեան մը ենթարկուած է եւ կ'անդրադառնայ իր ըրածին, պէտք է քաջութիւնը ունենայ վայրկենաբար խոստովանելու, քանի որ ստախօս եւ անպարտաճանաչ սկաուտ մը իր նշանակը կրելու իրաւունքէ կրնայ զըր-կուիլ ի վերջոյ, ինչ որ մեծագոյն անպատուութիւնն է:

2.— Սկաուտը հնազանդ է: Ան կը հնազանդի իր ծնողաց, իր պետերուն, առաջնորդին, իր ուսուցչին եւ քաղաքացիի յատուկ բոլոր օրէնքներուն:

Երբ հրաման մը կը ստանայ, նոյնիսկ իրեն անհա-ճոյ, պէտք է հնազանդի անմիջապէս, ինչպէս պիտի ը-նէր զինուոր մը. հնազանդիլ իր պարտականութիւնն է ու հրամանը կատարելէ յետոյ է միայն որ անոր դէմ ունեցած դիտողութիւնները յայտնելու իրաւունք կ'ու-նենայ: Այս է կարգապահութեան պահանջը եւ կարգա-պահութիւնն է սկաուտական միութեան նախապայմանը, որուն համար անհրաժեշտ է հնազանդ ոգիով տոգոր-ուած տղաք: Սկաուտը իրեն տրուած հրամանը կ'ընդու-նի ժպտադէմ, եւ զայն կը կատարէ զուարթ ոգիով:

Սկաուտ մը պէտք է ջանադիր ըլլայ ինքզինքը զըս-պելու. անհնազանդութիւնները արդիւնք են յաճախ վայրկենական կիրքին եւ պաղարիւնէ զուրկ անհամբե-

րու: Սկաուտը պէտք է խուսափի այնպիսի գործքերէ որոնց համար գրուած արգելքները կրնան զինքը անհը-նազանդութեան մղելու փորձութեան առաջնորդել:

Ու վերջապէս հնազանդիլ գիտցողը կամ սորվողը՝ կարող կ'ըլլայ հրամայելու արուեստին նրբութիւննե-րուն թափանցել:

3.— Սկաուտը հաւատարիմ եւ ուղղամիտ է: Սկաուտական առաքինութիւններու մէջ պարտականու-թեանց հանդէպ հաւատարմութիւնը ամենակարեւորնե-րէն մին է: Իրեն յանձնուած գործը պէտք է կատարէ հաւատարմութեամբ, ան հաւատարիմ է ինչպէս իր սե-փական շահերուն նոյնպէս եւ ուրիշներու շահերուն:

Ան կ'օգնէ իր առաջնորդին եւ իր խմբապետին եւ կազմակերպութեան բոլոր կոչերուն կը պատասխանէ պատրաստակամ ոգիով:

Չարախօսութիւն չըներ, իր աշխատանքի մեծերուն դէմ, ըլլայ գործատէրին դէմ:

Կը պաշտպանէ իր ծնողքը եւ անոնց դէմ եղած ան-ուանարկութիւններուն չի հանդուրժեր, կը պաշտպանէ նաեւ իր հայրենիքը, ու արիութիւնն ունի ամէն կերպով դէմ դնելու այն բոլոր արգելքներուն որ իրեն անհա-ւատարմութեան պատճառ կը դառնան:

Ուղղամտութիւնը իր առաջնորդն է, սկաուտի մը մտքէն չարութիւն չ'անցնիր ու իրեն յանձնուած գործի մը մէջէն ապօրէն իւրացումներ ընելէ բացարձակապէս հեռու է:

4.— Սկաուտը միշտ կ'օգնէ ուրիշներուն: Ինչպէս որ հին ատեն ասպետները իրենց կարողութիւնները տը-կարի մը տրամադրութեան տակ կը դնէին, նոյնպէս պէտք է ընէ սկաուտ մը իրմէ տկարի մը նկատմամբ: Ան ամէն վայրկեան պէտք է պատրաստ ըլլայ մէկու մը կեանքը ազատելու, օգնէ վիրաւորեալի մը, կատարելու

իր տնական պարտականութիւնները, ինչպէս նաեւ բարի գործ մը ընելու ամէն օր, լռիկ ու առանց իր ըրածին համար պարծենալու:

Սկաուտի մը տալիք գլխաւոր ապացոյցներէն մին է բարի գործը, ասիկա անոր համար տեսակ մը կրօնք է: Ան կրնայ սկաուտական ամենագեղեցիկ համազգեստը հագնիլ, կրել բոլոր տեսակի արհեստի եւ գիտութեանց նշանակները, գիտնալ սկաուտական բոլոր գիտելիքները, բանակումի, անտառաճանաչութեան, եւայլն մասին բոլոր անհրաժեշտ ծանօթութիւնները ունենալ, բայց եւ այնպէս իրական սկաուտ մը չըլլալ:

Բարի գործ ընելով, սկաուտ մը ամէն օր խեղդուելու վրայ եղող մէկու մը չի հանդիպիր եւ կամ ասոր նման ծանրակշիռ պարագաներ ներկայացնող դէպքերու հանդիպատես չըլլար եւ բարեբախտաբար, ուստի ան իր շուրջը պէտք է փնտռէ օգտակար ըլլալու առիթներ: Օրինակ, տունին մէջ ծնողքին գործերը մասամբ կատարելու պատրաստակամ ըլլալ, դպրոցին մէջ՝ իրմէ նուազ նպաստաւորուած ընկերոջ մը գիրք եւ այլ իրեր փոխ տալ, փողոցին մէջ՝ անցորդի մը անհրաժեշտ ցուցմունքներ տալ, կոյրի մը, անդամալոյծի մը կամ ծերի մը օգնել փողոցներէն անցած պահուն, հեծելանիւի գործիքներ փոխ տալ մէկու մը որ պէտք ունի, եւ այս կարգի աննշան համարուած փոքր օգնութիւններ:

Աղքատներու գանձանակին մէջ մէկ քանի մանր դրամ նետել, նստարան հրամցնել աւելի տկար անձի մը, ծարաւ կենդանիի մը ջուր տալ, մայթին վրայէն պտուղի կեղեւները վար նետել՝ անցորդի մը սահիլ եւ իյնալը կանխելու համար:

Բայց բարի գործ մը իր իսկական նշանակութիւնը կ'ունենայ սկաուտին համար երբ ան իր մատուցած փոքր

ծառայութեան փոխարէն նիւթական վարձատրութիւն չ՚ընդունիր։

5.— Սկաուտը բարեկամ է ամենուն եւ եղբայր ամէն ուրիշ սկաուտի, առանց ընկերական կարգի խտրութեան։ Հնազանդելով միեւնոյն օրէնքներուն, սկաուտները կ՚ըլլան եղբայրներ ո՛ր երկրին մէջ ալ ծնած ըլլան անոնք։ Իւրաքանչիւր սկաուտ իր սեփական հայրենիքին հաւատարիմ ըլլալով հանդերձ, կը ձգտի ստեղծելու փոխադարձ ճանաչողութեամբ միմեանց շահերու հանդէպ հասկացողութեան եւ յարգանքի ոգի մը որուն շնորհիւ օր մը պատերազմները կը դառնան աւելորդ եւ մարդկութիւնը կ՚ազատի մեծագոյն չարիքէ մը։

Սկաուտ մը երբ ուրիշ սկաուտի մը կը հանդիպի, պէտք է մօտենայ անոր եւ իր ծառայութիւնը առաջարկէ ու օգնէ անոր որեւէ ձեւով եթէ հարկ ըլլայ։ Սկաուտը մեծութիւն ծախելու հիւանդութենէն զերծ է, ան հաւասարապէս եղբայր է հարուստ թէ աղքատ սկաուտին։

Սկաուտը բարեկամ է ամենուն, անոնց որ սկաուտ չեն եւ կամ նոյնիսկ սկաուտական կազմակերպութեան դէմ են, ու կը ջանայ իր վարքով տարհամոզել զիրենք։ Ան բարեկամ է անոնց որ իր կրօնական կամ իմաստասիրական եւ ընկերային ըմբռնումները չեն բաժներ ու ոչ մէկ խտրութիւն կը դնէ մարդկային դասակարգերու միջեւ, ինչպէս նաեւ հարուստին եւ աղքատին միջեւ, եւ ինքզինքը ուրիշներէն վեր դասելու մեծամտութիւնը չունի։

6.— Սկաուտը բարեկիրթ է։ Ան քաղաքավար է բոլորին հանդէպ, մասնաւորապէս կիներու, մանուկներու, ծերերու, տկարներու եւ անօգնականներու ու ատոր համար ոչ մէկ նիւթական վարձատրութիւն կ՚ակնկալէ։

Իր բոլոր խնդրանքները ինչպէս նաեւ հրահանգնե-րը կ'ընէ քաղաքավար լեզուով: Խօսքի մէջ մտնելով ուրիշի մը խօսակցութիւնը չ'ընդհատեր, չի պարծենար: Գիշերները փողոցի մէջ աղմուկ չի հաներ, ուրիշները խանգարող իրարանցումներ չի յարուցաներ, բազմու-թեան մէջ իր եղունգները մաքրել կը զգուշանայ:

Բազմութեան մէջ քալած ատեն չի հրմշտկեր, այլ կը ջանայ կարելի եղածին չափ ուրիշներու տեղ տալ եւ կամ չնեղել, իր տեղը կու տայ կնոջ մը կամ ծեր մէ-կու մը:

Սկաուտ մը, վերջապէս, պարտաւոր է ինքզինքը կատարեալ եւ ճշմարիտ ազնուական մը դարձնել ուրիշ-ներու փոքր օգնութիւններ ընելով:

7.— Սկաուտը մաքուր հայերէն կը խօսի ամէն ա-տեն եւ ամէն տեղ: *Պէտք է ըսել որ հայ սկաուտական կազմակերպութեան գլխաւոր նպատակը, գաղութներու մէջ, կը կայանայ պատանի սերունդին հայերէն սորվե-լու միջոցներուն մղում տալ. հետեւաբար սկաուտական գործունէութեան պահերուն ան պէտք է նախանձախնդ-իր ըլլայ միմիայն մաքուր հայերէն խօսելու առանց ոչ իսկ օտար բառ մը արտասանելու: Ան պարտաւոր է իր չգիտցած բառը հարցնել իր խմբապետին կամ սկաուտ եղբայրներուն, եւ անմիջապէս ուղղել ինք-զինքը: Ասիկա միակ միջոցն է իր բառերու պաշարը ա-ւելցնելու:*

Ամէն սկաուտ պարտաւոր է նաեւ իր ուրիշ մէկ եղ-բօր արտասանած օտար բառը վերյիշեցնել ու անոր հա-յերէն բառը սորվեցնել, իսկ երբ ինքն ալ չի գիտեր, խմբապետին հարցնել:

Իւրաքանչիւր խմբապետի եւ առաջնորդի աշալըր-ջութեան եւ ճարպիկութեան չափանիշներէն մին է իր

խումբին կամ խմբակին տղոց մաքուր մայրենի լեզուով արտայայտուիլը։ Խմբակներու բաժանումները կատարուած միջոցին պէտք է ուշադրութեան մասնաւոր առարկայ ընել որպէսզի իւրաքանչիւր խմբակ ունենայ իր հայերէնը սահուն խօսող սկաուտները։

8.— Սկաուտը անասունները կը պաշտպանէ եւ կը սիրէ։ *Սկաուտը կենդանիներու բարեկամ է։ Կը պաշտպանէ ամէն անմեղ կենդանի ու անպէտք տեղը ոեւէ ապրող էակ կեանքէ չի զրկեր ու մանաւանդ զանոնք չի վիրաւորեր, այլ կը հետաքրքրուի անոնցմով, զանոնք կը դիտէ, կ'ուսումնասիրէ անոնց բարքերուն եւ սովորութիւններուն կը ծանօթանայ ու ի հարկին կ'օգնէ։*

Իր օրական բարի գործը, ինչպէս տեսանք, միմիայն մարդկային էակներու չի վերաբերիր, այլ կենդանիներու ալ։ Փոսի մը կամ վտանգաւոր դիրքի մը մէջ ինկած կենդանի մը ազատել, թռչունները կերակրել ու անոնց համար բոյներ շինել, շուն մը խնամել կամ կատու մը ծեծէ ազատել, ընտանի կենդանիները չչարչարել, անոնց ջուր եւ կերակուր տալ, դէշ թափուած կամ սանձուած ձի մը իր նեղութենէն ազատել, ասոնք ալ բարի գործեր են։

Ով որ չի սիրեր կենդանիները ու զանոնք չի պաշտպաներ, իր նմաններուն հանդէպ ալ բարի եւ ազնիւ չի կրնար ըլլալ։

9.— Սկաուտը միշտ զուարթ եւ խանդավառ է։ *Սկաուտ մը բնաւ կախերես տեսնուելու չէ շարքերուն մէջ, ատով իր ներքին տագնապը կը մատնէ եւ իր ընկերակիցներուն զանազան ենթադրութիւններ ընել կը մղէ, իրեն աննպաստ անշուշտ, ու կ'ազդէ նաեւ խումբին ընդհանուր տրամադրութեան վրայ։ Ան պէտք է ըլլայ միշտ ժպտուն եւ զուարճախօս։ Պայծառ դէմք և զուարթ*

խօսքեր, արեւու ճառագայթներու ազդեցութիւն ունին ուղեղներու վրայ:

Սկաուտը իր պետերուն եւ ծնողաց կը հնազանդի հաճոյակատարութեամբ եւ զուարթօրէն: Գործ մը իրեն յանձնուած պարագային չի քրթմնջեր, փախուստ չի տար, այլ կը գործէ խանդավառ տրամադրութեամբ որ յաջողութեան մեծագոյն պայմաններէն մին է:

Ամենադժուարին պարագաներու մէջ սկաուտը պէտք է փնտռէ կացութեան ծիծաղելի կողմերը, խնդալու համար, հաճելի կողմերը, որպէսզի զրկանք կամ տառապանք աւելի տանելի ըլլայ: Ան պէտք չէ երբեք իր համբերութիւնն ու պաղարիւնը կորսնցնէ ու կոշտ ու կոպիտ խօսքերով աջ ու ձախ վիրաւորանքներ թափէ, որոնց համար յետոյ անպայման պիտի զղջայ:

10.— Սկաուտը աշխատասէր եւ կորովի է: *Ըլլայ արշաւի միջոցին, ըլլայ բանակումի մէջ եւ կամ այլուր տունէն դուրս սկաուտը ինքն է որ պիտի հոգայ իր պէտքերը, ան երբեմն ալ պարտաւոր է օգնել ընդհանուրին յատուկ աշխատութեանց, ան ըլլալու է հետեւաբար աշխատասէր, տունին մէջ, դպրոցին մէջ թէ բնութեան ծոցին մէջ:*

Իր ժամանակը ամենագլխաւոր կերպով գործածելուն կերպը պէտք է գիտնայ, ըլլայ օգտակար ընելով ինքզինքը, ըլլայ սորվելով, ուսումնասիրելով այն ամէն բաները որոնցմով կը հետաքրքրուի եւ որոնք կապ ունին իր ապագայ յաջողութիւններուն հետ:

Ան իր աշխատութեան ընթացքին անտարակոյս կը հանդիպի զանազան դժուարութեանց որոնց յաղթելու համար անհրաժեշտ է ճիգ եւ կորով, հոն ուր ան կորով չի գտներ, իր գործը կը տնտնայ եւ արդիւնքը կ'ըլլայ միջակ եւ նոյնիսկ թոյլ:

11.— Սկաուտը տնտեսող է: *Սկաուտը ոչ մէկ ա-*

սարկայ չի փճացներ ։ Ան խնամքով կը վերաբերի իր եւ ուրիշներու ունեցածներուն հետ եւ զանոնք կը գործածէ լաւագոյն կերպով ։ Իր գոյքերը կը յարդարէ խնամքով, չկորսնցնելու համար զանոնք ։

Կ՚աշխատի խղճմտօրէն, հաւատարմութեամբ, ու մսխող չէ ։ Իր շահած դրամը կը խնայէ, նիւթապէս անկախ ըլլալ կարենալու համար, եւ սակայն առատաձեռն է չքաւորներու եւ արժանաւոր գործերու հանդէպ ։

Ան կ՚աշխատի վճարուելու համար, բայց բարեկըրթութեան մը եւ բարի գործի մը համար ոչինչ կ՚ակընկալէ ։

12.— Սկաուտը մաքուր է մարմնով, մտածումով, խօսքով եւ գործով ։ *Սկաուտը իր մարմինը կը պահէ մաքուր, առողջ եւ զօրաւոր ըլլալու համար, ան կը հագուի մաքրութեամբ, կը լուացուի խնամքով, եւ առ հասարակ ջուրէն չի վախնար ։*

Ան մաքուր է իր նկարագրով, չի լրտեսեր, չի բամբասեր, չի զրպարտեր, չի ստեր եւ չար գործքերէ հեռու է ։ Աղտոտ ընկերներէ եւ աղտոտ խօսակցութիւններէ կը խուսափի, ու փոխանակ չարէն փորձուելու եւ տարուելու՝ իր սեփական ճիգերով կը դիմակալէ զանոնք, կը յաղթէ եւ կ՚ըլլայ զօրաւոր անհատ մը ։

Սկաուտ մը փողոցէն անցած պահուն անձի մը կամ կենդանիի մը վնաս հասցնելու եւ զուարճանալու դիտաւորութեամբ անմիտ խաղեր չի մտածեր ։ Մոլորուած մէկու մը սխալ ճամբայ ցոյց տալով ու անոր յոգնութիւն պատճառելով չի զուարճանար ։

Իր ընկերակիցներուն, ուսուցիչներու եւ սկաուտ պետերու նկատմամբ վրէժխնդրական մտածումներ չի սնուցաներ ։

Ամէն պատանի կը հանդիպի զանազան մոլութիւն-

ներու եւ պէչ օրինակներու, տկարները կը տարուին անոնցմէ, իսկ զօրաւորները կը դիմադրեն եւ կը յաղթեն, ասոնք պատրաստ են աւելի մեծ դիւրութեամբ չահելու կեանքի յաղթանակը:

Դաւանանքի այս յօդուածը կը խտացնէ իր մէջ ասպետական ոգին եւ գործելակերպը ու ամէն բանէ աւելի ասոնք են սկաուտի մը մտասեւեռումին առարկաները:

Այսպէս զինուած ան պիտի քալէ ճակատաբաց եւ զուարթ, մաքուր սրտով, առողջ մարմնով կեանքի ճամբան իւր երջանիկ:

ՆՇԱՆԱԲԱՆ ԵՒ ՆՇԱՆԱԿ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտին նշանաբանն է «Բարձրացի՛ր, Բարձրացո՛ւր»: Սկաուտը իր նշանաբանը կը կրէ իր գլխարկին եւ գօտիին նշանակին վրայ: Նշանակը մետաղեայ է եւ կը ներկայացնէ «Արարատեան երկու Մասիսները, Արաքսը իրենց փէշերուն, չուրջը բարձրացիր բարձրացուր բառերով»:

Անոր մէջ Հայ սկաուտը կը տեսնէ իր մտքին, հոգւոյն եւ մարմնոյն տիպարը ու կը ձգտի արխօրէն բարձրանալ դէպի իր ազնիւ իտալը եւ ջանալ վճռական կամքով, անկեղծ նկարագրով, ուղղամիտ նուիրումով հոն բարձրացնել այն ընկերութիւնը որուն ինք կը պատկանի:

Արարատեան Մասիսը կը ներկայացնէ մեր ազգային իտէալին վեհութիւնն ու անմահութիւնը, ան կը ներկայանայ որպէս հայ ոգիին ապաստարանը ու անոր կը սեւեռին աչքերը այն բոլոր Հայերուն որոնք ցրուած են ծագէ ի ծագ: Ան կը ներկայացնէ անպարտելին ու անկործանելին, որ ըստ Վահան Զերագի անմահ բացատրութեան, «չխեղդուեցաւ Ջրերով, չպիտի խեղդուի եւ ա-

րիւնով»:

Միջազգային սկաուտական նշանակի համար առհասարակ ընդունուած է շուշանածաղիկը, որուն գործածութիւնը կու գայ շատ հին ժամանակներէ ու ոչ մէկ կապ ունի թագաւորական նշան մը եղած ըլլալու հանգամանքին հետ:

Շուշանածաղիկը ծովագնացութեան մէջ, կողմնացոյցերու վրայ հիւսիսը ցուցնող նշանն է եւ ծովու վրայ նաւարկութեան չափ հնութիւն ունի անոր գործածութիւնը: Չինացիք Ք. Ա. 2634ին զայն գործածած ըլլալնին կը յիշենք որ Մարգօ Փօլօի կողմէ կողմնացոյցին հետ միասին Եւրոպա ներմուծուած է:

Սկաուտական գործածութեան մէջ իւրաքանչիւր ազգ զայն ընդունած է բարեփոխելով եւ փոքր յաւելումներով, եւ այսպէսով ան դարձած է նշանը միջազգային սկաուտական եղբայրակցութեան, բարեկամութեան եւ պարտաճանաչ քաղաքացիութեան:

Շուշանածաղիկի երեք ծայրերը կը մատնանշեն սկաուտի խոստումին երեք յօդուածները:

Մեր շուշանածաղիկը կը գործածուի որպէս առաջին կարգի սկաուտի նշանակ եւ խմբապետի գլխարկի վրայի նշանակին, ինչպէս պիտի տեսնենք:

●

ԲԱՐԵՒԸ

Սկաուտը կը բարեւէ աջ ձեռքին ափը դէպի դուրս դարձած, մէջտեղի երեք մատները բարձր վեր, որոնց առջեւ կը ծալլէ բթամատին ծայրը ճկոյթին վրայ ծածկելով: Բարձրացած երեք մատները (պատկեր 1) կը յիշեցնեն սկաուտի խոստումին երեք հատուածները, իսկ ճկոյթին փոքր մատին վրայ դարձած ըլլալը կը յիշեցնէ

թէ զօրաւորը պարտաւոր է պաշտպանել տկարը:

Սկաուտը իր պետերը կամ ծանօթ սպաները կը բարեւէ ձեռքը վերեւը բացատրուած դիրքին մէջ բարձրացնելով մինչեւ ճակատը, որուն այս վերջինները կը պատասխանեն նոյն ձեւով կամ պարզ բարեւով, գլխարկ դրած պարագային ձեռքը պարտի տանիլ գլխարկին ծայրին որուն պէտք է դպչի ձեռքը (պատկեր 2): Նախաբազուկը բազուկին հետ կը կազմէ 45 աստիճան անկիւն մը, բազուկը ըլլալով հորիզոնական դիրքի մէջ:

Իր ընկերներուն կը բարեւէ նոյն ձեւով, միայն թէ ձեռքը այս անգամ կը բարձրանայ մինչեւ ուս. իր բարեւը կը փոխադարձուի նոյն ձեւով: Այս ձեւին կ՚ըսուի կէս-բարեւ: (Պատկեր 3):

Սկաուտական բարեւը կը տրուի աջ ձեռքով: Բարեւելու համար սկաուտ մը պէտք է գիտնայ պատշաճօրէն ներկայանալու ձեւը ու յետոյ միայն պիտի բարեւէ: Աշխարհի բոլոր սկաուտները նոյն ձեւով կը բարեւեն

Բարեւ տալ երբեք նուաստութիւն չէ, այլ պատիւ մը: Բարեւը պէտք է ըլլայ խրոխտ շարժումով մը,

գլուխը վեր ցցած եւ բարեւ տալիք անձին նայելով չեշտակի:

Իր պետին ներկայանալու ատեն, սկաուտ մը պէտք է երեք քայլ հեռու կանգ առնէ, կրունկները միացնէ եւ բարեւ տայ կուրծքը եւ մարմինը ուղիղ եւ պետին դէմքին ուղղելով նայուածքը:

Քալած ժամանակը բարեւը տալու է բարեւելիք անձէն կամ խումբէն չորս քայլ հեռու գտնուած պահուն եւ բարեւելէ դադրելու է անցնելէ վերջ:

Մէկզմէկու հանդիպած պահուն, առաջին տեսնողը կը բարեւէ, ինչ կարգի կամ աստիճանի տէր ալ եղած ըլլայ:

Լման բարեւ պէտք է տալ՝ ազգային դրօշին, ազգային երգի պահուն, ինչպէս նաեւ յուղարկաւորութեան թափօրին:

Գաւազանով եւ կեցած ատեն բարեւը կը տրուի պատկեր 4ի վրայ ցոյց տրուած կերպով, իսկ քալելու պահուն պատկեր 5ի համաձայն: Բարեւի ատեն աչքերը, հետեւաբար գլուխը միշտ պէտք է դարձնել բարեւելիք անձին կողմը:

Դրօշի պարզումի ժամանակ, սկաուտները կը բարեւեն ձեռքերնին գլխարկի ծայրէն բարձրացնելով, իսկ դրօշը վար առնելու ժամանակ, աջ թեւը դրօշի կայմին ուղղութեամբ բարձրացուցած, որու ընթացքին աչքերը կը հետեւին դրօշի շարժումներուն: (Պատկեր 6):

Կեցած ժամանակ բարեւ տալու ատեն պէտք է առնել միշտ պատրաստ դիրք:

Հին ժամանակները երբ մարդիկ սովոր էին միշտ զէնքով պտտիլ, իրարու հանդիպած պարագային իբրեւ բարեւ եւ բարեկամական նշան աջ ձեռքերնին վեր կը հանէին, ինչ որ կը նշանակէր թէ ձեռքերնին զէնք չէն կրեր, հետեւաբար բարեկամական էր հանդիպումնին.

այդպէս էր նաեւ երբ անոնք հանդիպէին տղու մը կամ անպաշտպան կնոջ մը: Մինչդեռ գերիները եւ ստրուկ-ները զէնք կրելու իրաւունք չունենալով, ազատ մարդոց առջեւէն կ՚անցնէին առանց որեւէ նշանի:

●

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՆՇԱՆ ԿԱՄ ՁԵՌՔԻ ՍԵՂՄՈՒՄ

Սկաուտը իր եղբայր ուրիշ սկաուտի մը ձախ ձեռ-քը կը սեղմէ, մէջտեղի երեք մատները երկարելով, ո-րոնք կը յիշեցնեն միշտ խոստումի յօդուածները, բթա-մատը կոցելով եւ ճկոյթը ճկոյթին մէջ անցընելով, ո-րոնցմով ան կը սեղմէ միւս մատները:

Ձախ ձեռքը սրտին աւելի մօտ ըլլալուն, իրարու ձախ ձեռք սեղմելով սկաուտները իրենց սրտերուն մօ-տիկ ըլլալը կը յիշեցնեն:

●

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԸ

Սկաուտները իրենց ցոյց տուած ընդունակութեանց համաձայն կամ շնորհիւ իրենց աշխատասիրութեան, կրնան հինգ կարգերէ անցնիլ:

Ա.— Նորընծայ սկաուտներ, որոնք իրենց գլխար-կին եւ գօտիին վրայ կը կրեն «Բարձրացիր, Բարձրա-ցուր»ով նշանակները:

Բ.— Բ. կարգի սկաուտներ, որոնք իբր նշան ձախ թեւի նախաբազուկին մէջտեղը կը կրեն արծուի թեւեր «Բարձրացիր, Բարձրացուր» վերտառութեամբ:

Գ.— Ա. կարգի սկաուտներ, որոնք Բ. կարգի նշա-նին վրայ կը կրեն Շուշանածաղիկ մը, մէջտեղը Արա-րատ լեռները քանդակուած:

Դ.— Վկայեալ սկաուտներ։ Իբր նշան կը կրեն աջ ուսէն անցուած կանաչ հիւսուած ժապաւէն մը՝ (fontoli) որուն երկու ծայրերը կը կցուին աջ գրպանին վրայ։

Ե.— Արարատեան սկաուտներ։ Իբր նշան կը կրեն աջ ուսէն անցուած կանաչ եւ դեղին հիւսուած ժապաւէն մը։

●

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐ

1.— Փոխ-Առաջնորդ՝

Կը կրէ ճերմակ երիզ մը իր ձախ գրպանին վրայ, 15 սանթիմէթր երկայնութեամբ, վերէն վար։

2.— Առաջնորդ՝

Կը կրէ երկու ճերմակ երիզ, նոյն գրպանին վրայ, նոյն երկայնութեամբ եւ դիրքով։

3.— Վարիչ Առաջնորդ՝

Երեք ճերմակ երիզ ունի եւ կը պահէ իր նախկին խմբակի գոյները։

4.— Փոխ-խմբապետ՝

Կը կրէ չորս կարմիր երիզ իր ձախ ուսին վրայ, գլխակին ձախ կողմը կարմիր փետուր մը կարմիր ասուի վրայ. առաջին կարգի նշանակ, պղինձէ շըրջանակի մը մէջ։ Կարմիր փողկապ, գորշ գուլպայ եւ կարմիր սուլիչի կապ։

5.— Խմբապետ՝

Կը կրէ չորս կանաչ երիզ, կանաչ փետուր, Ա. կար-

գի արծաթեայ նշանակ, կանաչ փողկապ եւ կանաչ կապ սուլիչի։ Գորշ գոյն գուլպայ։

6. — Աւագ խմբապետ՝

Կը կրէ չորս ճերմակ փետուր, Ա. կարգի արծաթեայ նշանակ, կանաչ փողկապ եւ կանաչ կապ սուլիչի։ Գորշ գոյն գուլպայ։

7. — Շրջանային Փոխ-խմբապետ՝

Կը կրէ չորս կապոյտ երիզ, կապոյտ փետուր, Ա. կարգի արծաթեայ նշանակ, կապոյտ փողկապ եւ կապոյտ կապ սուլիչի։ Գորշ գոյն գուլպայ։

8. — Շրջանային խմբապետ՝

Կը կրէ չորս մանիշակագոյն երիզ, մանիշակագոյն փետուր, Ա. կարգի արծաթեայ նշանակ, նոյն գոյնով փողկապ և սուլիչի կապ։ Գորշ գոյն գուլպայ։

9. — Ազգային Պետ՝

Կը կրէ կանաչ եւ դեղին չորս երիզ (երկուական), դեղին փետուր, Ա. կարգի ոսկեգոյն նշանակով։

●

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՏԱՐԱԶԸ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական պաշտօնական տարազը կը բաղկանայ հետեւեալներէն՝

1. — *Լայն եզրով գլխարկ (պօէա) խաքի գոյնով, վրան կաշի մը եւ ճակտէն «Բարձրացիր, Բարձրացուր» նշանակը* (1)։ (*Տես պատկեր էջ* 131)։

2. — *Խաքի կերպասէ բուրդէ շապիկ, ուսնոցներով, կուրծքին երկու կողմերը մէյ մէկ գրպանով։ Թեւերը վեր ծալլուած։*

3. — *Կապոյտ գոյնով կարճ տաբատ, ծունկէն վեր, չիտակ եւ լայն։*

4.— Գոց կապոյտ գոյնով գուլպայ, կանաչ եզրով, եւ կանաչ ծնրակապերով, մինչեւ ծունկի տակը բարձրացող:

5.— Փողկապ, իւրաքանչիւր խմբակի յատուկ գոյնով (12): Ծայրը հանգոյց մը որ կը կոչուի բարի գործի հանգոյց (8) եւ օղակ մը (11):

6.— Կօշիկ, երկար, նախընտրելի է բնական գոյնով մորթէ շինուած:

7.— Կաշիէ գօտի, կեդրոնը՝ «Բարձրացիր, Բարձրացուր» նշանակով, աջ եւ ձախ կողմերը օղակներ, երկու կեռեր, ջրաման, դանակ, եւայլն առարկաներ կախելու համար:

8.— Ուսի երիզներ (3), ձախ ուսէն կախուած 20 սանթիմէթր երկայնութեամբ չորս ծալք: Երիզները կ'ըլլան գանազան գոյներով, իւրաքանչիւր խմբակի սկաուտներուն յատուկ:

9.— Սուլիչ մը, կապով մը վզէն կախուած եւ փողկապին փաթթուած, ձախ գրպանին մէջ դրուած (9):

Սկաուտական տարազ

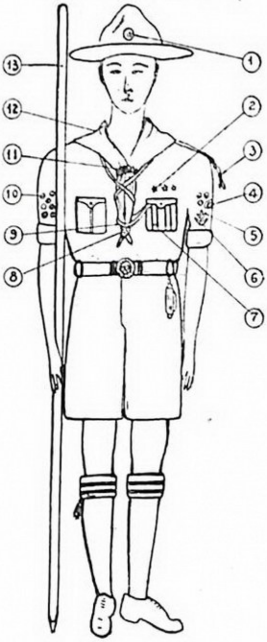

10.— Պայուսակ մը կտաւէ, անձրեւին եւ ջուրին անթափանց, Ալպեան պայուսակի ձեւով:

11.— Ձախ գրպանին վրայ, սկաուտական շարքերուն մէջ գտնուած տարիներու թիւը ցոյց տուող աստղանիշեր (2) կանաչ ասուի վրայ հաստատուած եւ շապի-

կին կարուած: Աստղերը կ'ըլլան երկու գոյն՝ ճերմակ եւ ոսկեգոյն, մէկ ճերմակ աստղ իւրաքանչիւր տարուան համար, մէկ ոսկեգոյն՝ հինգ տարուան համար, վրան 5 գրուած, կամ տասը տարուան համար, վրան 10 գրուած, նոյնպէս ոսկեգոյն:

12.— Մասնագիտական նշաններ (badge) աջ թեւին վրայ (10) նախաբազուկին վրայ չարուած, միմիայն կարմիր խաչի նշանը երկու թեւերուն վրայ կարուած: 6 կամ 12 մասնագիտական նշան ունեցողը կը ստանայ վկայական մը եւ կ'ունենայ յատուկ նշան մը (4):

13.— Բ. կարգի նշանակ, եթէ քննութիւնը յաջողութեամբ անցուցած է: (5)

14.— Ա. կարգի նշանակ, երբ կրցած է արժանանալ: (6)

15.— Առաջնորդ ըլլալու պարագային, ձախ գրպանին վրայ երկու ճերմակ երիզներ (7), դեր-առաջնորդին համար՝ մէկ, իսկ վարիչ առաջնորդի համար՝ երեք:

16.— Գաւազան, 160 սանթիմէթր երկայնութեամբ եւ 3 սանթիմէթր տրամագիծով, ամբողջ երկայնքին ութ մասի բաժնուած, իւրաքանչիւրը 20ական սանթիմէթր, վերի ծայրէն հինգ սանթիմէթր վար ծակ մը, եւ վերէն հաշուելով մինչեւ երկու բաժանում, աստիճանաւորուած տէսիմէթրով, կէս տէսիմէթրով եւ սանթիմէթրով:

Գաւազանին գլուխը կրնայ քանդակուիլ խմբակի Տոտեմին գլուխը եւ կամ անձնական Տոտեմ:

ԿԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.— ՍՈՒԼԻՉՈՎ ՀՐԱՄԱՆՆԵՐ

Սկաուտական կեանքի հրապոյրներէն մին է կարգապահութիւնը իր բոլոր ձեւերուն մէջ, անհատաբար թէ խմբովին։

Տրուած ըլլալով որ սկաուտութիւնը բացօթեայ եւ շարժուն կեանք կը նշանակէ, բնական է որ կան պարագաներ երբ սկաուտները խաղերու ընթացքին իրարմէ կրնան բաւական հեռացած ըլլալ ու զանոնք ի մի հաւաքելու համար առաջնորդը կամ խմբապետը կը դիմեն սուլիչի կամ փողի օգնութեան։

Սկաուտները պէտք է անմիջապէս պատասխանեն սուլիչի հրամաններուն ամէն գործ ձգելով։ Առաջնորդը իր խմբակի սկաուտները հաւաքելու համար նախ կը սուլէ հաւաքումի սուլիչը ու ապա իր խմբակի կենդանիին ձայնովը՝ վազելով զանոնք կ՚առաջնորդէ հաւաքման վայրը։

Սուլիչով տրուելիք գլխաւոր հրամաններն են՝

1.— Ուշադրութիւն կամ լռութիւն. ——— Երկար սուլոց մը։

2.— Հաւաքում կամ շարքի . . . .
Ընդհատ ընդհատ։

3.— Ցրուիլ, տարածուեցէք, շարունակեցէք յառաջանալ — — — — Չորս փոքր տեւողութեամբ սուլոցներ։

4.— Առաջնորդները հրաւիրել . . . —

5.— Խմբապետները հրաւիրել — — — .

6.— Ուշադրութիւն, վտանգ կայ, կամ վտանգի սուլիչ. — . — . —

7.— Վրաններու տակ կամ քունի պատրաստութիւն — — (փողով)։ (Փող չգտնուելու պարագային միայն սուլիչով)։

8.— Լոյսերը մարել — — — (փողով)։

9.— Զարթում — · · · — · · · — · · · (փողով)։

10.— Պատրաստ — · կամ կայ (քալող խումբի մը)։

11.— Ուշադրութիւն — Պատրաստ · Խումբ կայ — · (քալող խումբի մը)։

Բ.— ՀՐԱՄԱՆՆԵՐ՝ ՁԵՌՔՈՎ, ԳԱՒԱԶԱՆՈՎ ԿԱՄ ԴՐՕՇԱԿՈՎ

1.— Սուարկայ մը կորսուած է, սկաուտ մը կը դըրկուի զայն փնտռելու։ Երբ կը գտնէ, գետնէն ափ մը հող կամ փոշի կամ երեւալիք նիւթ մը օդը կը նետէ, որ կը նշանակէ՝ «Գտայ»։

2.— «Գտնուած տեղերնիդ կեցէք»։ Ափը դէմքին դարձած, ձեռքը աջ ձախ շարժել։

3.— «Յառաջանալ, տարածուիլ»։ Ձեռքը կամ գաւազանը վեր բարձրացնելով դանդաղօրէն աջ եւ ձախ շարժել։

4.— «Վազէ՛», «Շո՛ւտ»։ Ափը գոց՝ ձեռքը վերէն վար շատ շուտ շարժել, կամ դրօշակը վերէն վար արագ շարժել։

5.— «Հաւաքում»։ Ձեռքը կամ գաւազանը վեր բարձրացնելով ձախ ու աջ արագօրէն շարժել։

6.— «Այդ ուղղութեամբ գնա»։ Ձեռքը կամ գաւազանը անշարժ փափաքուած ուղղութեամբ բռնել։

7.— Ձեռքին ափը դէպի դուրս կամ գաւազանը անշարժ վեր բռնած՝ «Կա՛ց»։

8·— «Ե՛տ գնա»։ Ձեռքը գլխուն վրայ բարձրացնելով շրջանակ գծել։

4·— «Գետինը պառկէ՛»։ Ափերը վար դարձած, երկու նախաբազուկները ծանրօրէն դէպի վար եւ վեր շարժել, ափերը գլուխի բարձրութենէն վեր չելլելու պայմանաւ։

10·— «Թշնամի չկայ» կամ «Վախնալիք բան չկայ»։ Գաւազանը կամ դրօշակը կամ ձեռքը ուղղահայեաց գլխուն վրայ բռնել։

11·— «Հեռուները թշնամի կայ»։ Գաւազանը երկու ձեռքով վեր եւ վար դանդաղօրէն շարժել։

612·— «Մօտերը թշնամի կ՚երեւայ»։ Գաւազանը երկու ձեռքով բռնած՝ վեր վար արագօրէն ջարժել։

13·— «Ո՛չ», «հոգ չէ», «նորէն սկսեցէք»։ Ձեռքը շատ մը անգամներ աջ եւ ձախ շարժել, կամ դրօշակը հորիզոնական շարժել։

14·— «Մէկ քանի թշնամիներ կը տեսնուին»։ Գաւազանը երկու ձեռքով հորիզոնական դիրքով գլխուն վրայ բռնել։

15·— Երբ հեռուն գտնուող սկաուտի մը հրահանգ կը տրուի պոռալով, որքան ատեն որ այս վերջինը կը լսէ, ձեռքը գլխուն բարձրութեամբ վեր կը բռնէ· երբ դադրի լսելէ, ձեռքը վար կ՚առնէ· այդ պարագային՝ կա՛մ աւելի բարձր պոռալու է եւ կամ հրահանգ տալու է որ սկաուտը մօտենայ։

Գ.— ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆՆԵՐ

1.– Շարք
2.– Պատրա՛ստ
3.– Հանգի՛ստ
4.– Աջէն ուղղութի՛ւն ա՛ռ
5.– Դէմքերը ա՛ռա՛ջ
6.– Աջէն թի՛ւ տո՛ւր
7.– 1էն 2 թի՛ւ տո՛ւր
8.– Ձա՛խ դա՛րձ
9.– Ա՛ջ դա՛րձ
10.– 1էն 4 թի՛ւ տո՛ւր
11.– Աջէն թի՛ւ տո՛ւր
12.– Ե՛տ դարձ
13.– Մի՛ շարք
14.– Ե՛րկ շարք
15.– Չո՛րս շա՛րք (աջէն կամ ձախէն)
16.– Տեղ քա՛յլ, օ՛ն
17.– Քայլ առա՛ջ, օ՛ն
18.– Ե՛տ կա՛ց
19.– Խո՛ւմբ կա՛ց
20.– Տեղ վա՛զք, օ՛ն
21.– Խումբ ձա՛խ դա՛րձ
22.– Խումբ ա՛ջ դա՛րձ
23.– Վազք յառա՛ջ, օ՛ն
24.– Ձախ շրջան, քայլ յառա՛ջ, օ՛ն
25.– Աջ շրջան, օ՛ն, յառա՛ջ
26.– Ետ քա՛յլ, օ՛ն
27.– Պատուի՛ ա՛ռ (բարեւ)
28.– Խմբակներով ձախ շրջա՛ն, օ՛ն, յառա՛ջ
29.– Խմբակներով աջ շրջա՛ն, օ՛ն, յառա՛ջ
30.– Խմբակներով ճակատ, օ՛ն, յառա՛ջ
31.– Մի շարքի վրայ ձա՛խ դա՛րձ
32.– Մի շարքի վրայ ա՛ջ դա՛րձ
33.– Ութ շա՛րք, օ՛ն (Աջէն կամ ձախէն)
34.– Պա՛ռկի՛ր
35.– Ե՛լի՛ր
36.– Ծո՛ւնկ չո՛ք
37.– (Քալելու ատեն շարքերու վերածել)

Մի շա՛րք, օ՛ն, Երկ շա՛րք, օ՛ն, Չորս շա՛րք, օ՛ն, Ութ շա՛րք, օ՛ն:

Դ.— ՀԱՒԱՔՈՒՄԻ ՆՇԱՆՆԵՐ

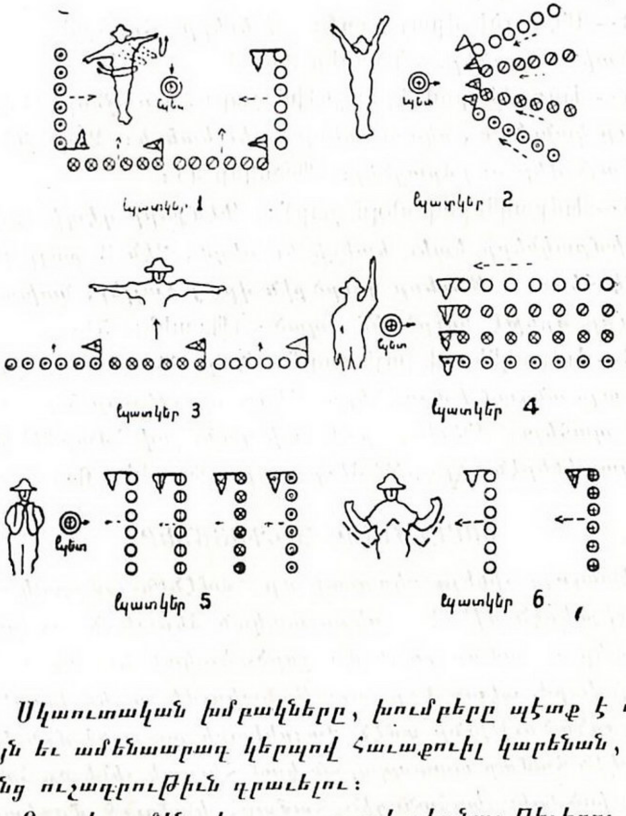

Սկաուտական խմբակները, խումբերը պէտք է անձայն եւ ամենաարագ կերպով հաւաքուիլ կարենան, առանց ուշադրութիւն գրաւելու:

Ուստի, ամէն սկաուտ պարտի գիտնալ թեւերու միջոցաւ տրուելիք նշանները, յաճախ խմբապետը կը սուլէ, նախ, ուշադրութիւն հրաւիրելու համար, ու ապա թեւերով կու տայ պատշաճ նշաններ, զորս կը պահէ մինչեւ հրամանի գործադրութիւնը:

1.– Պայտաձեւ շարք: *Հրամանը տուողը թեւերը կը բանայ հովահարի նման, այն է՝ աջակողմէն մին դէպի ձախ, միւսը դէպի աջ տարածելով:* (Պատկեր 1):

2.– Համակեդրոն կամ աստղաձեւ շարք: *Թեւերը գլխուն վրայ վեր բարձրացնել լատիներէն* V *գրին ձեւը տալով:* (Պատկեր 2):

3.– Մէկ գծի վրայ շարք: *Թեւերը հորիզոնական քովընտի տարածել:* (Պատկեր 3):

4.– Խմբակներով երկայնքին շարք, *առաջնորդները առջեւը կանգնած, սկաուտները ետեւ ետեւի: Ձախ թեւը միայն վեր բարձրացնել:* (Պատկեր 4):

5.– Խմբակներով սեղմ շարք: *Դէմքերը դէպի պետը, խմբակները ետեւ ետեւի եւ սեղմ, 2էն 3 քայլ իրարմէ հեռու: Թեւերը կուրծքին վրայ ծալլել, նախաբազուկը գրեթէ կուրծքին կպած:* (Պատկեր 5):

6.– Խմբակներով լայն շարք: *Նոյն ձեւով շարուիլ, բայց այս անգամ խմբակներու հեռաւորութիւնը 5 քայլի վրայ պահել: Թեւերը քովընտի բանալով՝ մարմինին հետ լատիներէն* W *գրին ձեւը տալ:* (Պատկեր 6):

ՆՈՐԸՆԾԱՅԻ ՀԱՆԳՈՅՑՆԵՐ

Հանգոյց չինելը սկաուտի մը ամէնէն տարրական գիտելիքներէն մին է. սկաուտական ձեռական աշխատանքներու համար քանի մը գործածական կապեր կան որոնց վարժ պէտք է ըլլալ: Բանակումի ատեն կապերու գործածութիւնը ամէն վայրկեանի պահանջ մըն է, խմբակին համար պատսպարան կամ հիւղակ չինելու համար, խումբին խոհանոցին համար, կամուրջ մը կամ սանդուխ մը չինելու ատեն:

Կապերը պէտք է չինել արագ եւ շատ լաւ. յաճախ մարդկային կեանքեր կախում ունին կապի մը լաւ կամ դէշ չինուելէն:

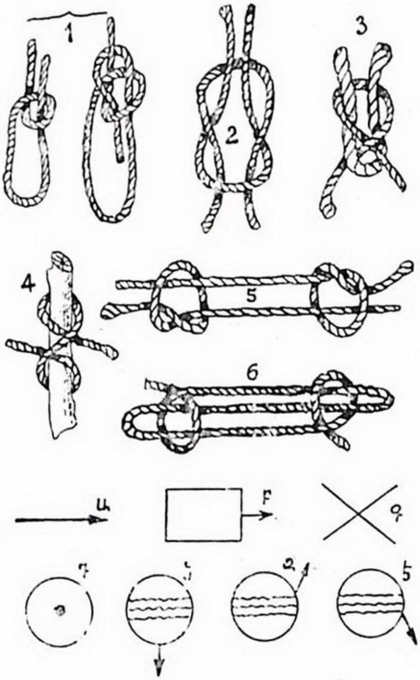

Լաւ կապեր շինելու համար պէտք է յաճախակի վարժութիւն, պէտք է շինել արագ եւ մութին մէջ, նոյնպէս ձեռքերը կռնակին տարած վիճակի մէջ:

Լաւ շինուած կապ մը կ՚ըլլայ դիմացկուն եւ դիւրին ալ կը քակուի. գէշ շինուած կապը գործածութեան ատեն տեղի կու տայ, բայց ձեռքով քակելու ատեն աւելի դժուարութեան կը մատնէ քակողը եւ իրար կը խառնուի:

Սորվելու ատեն ընտրելու է հաստ կապեր:

Նորընծայէ մը պահանջուած կապերը հետեւեալներն են: Թիւով վեց:

1․— Անուորդ կապ (nœud de Cabestan)։ *Ընդհանրապէս նաւազներ կը գործածեն զայն․ պարանը անուորդին վրայ անցընել եւ անուորդին շարժման մէջ դրուելովը․ նաւը հաստատ կայանի մը մօտեցնելու համար։ Սկաուտներ այս կապը կը գործածեն երբ պարանի մը ծայրը անփոփոխ բացուածքով օղակ մը ձեւացնելու պէտքը զգան, օղակի մը կամ կեռի մը անցընելու համար։*

2․— Օղակ կապ (nœud droit)։ *Երկու հաւասար հաստութեամբ պարաններ իրարու հետ հաստատուն կերպով կապելու համար՝ սովորաբար ժողովուրդին կողմէ* կոյր կապ *կոչուած հանգոյցը։*

3․— Ջուլհակ կապ (nœud de Tisserand)։ *Երկու անհաւասար հաստութեամբ պարաններ իրարու կապելու համար կը գործածուի։*

4․— Գերան կապ (nœud de Batelier)։ *Նաւաստիներ յաճախ կը գործածեն զայն նաւը կայանի մը մօտ կեցընելու համար։ Սկաուտները այս կապին պէտք կ'ունենան պարան մը պրկուած վիճակով ծառի մը կամ գերանի մը շուրջ հաստատելու համար։*

5․— Ձկնորս կապ։ *Կարթ պատրաստելու կը գործածուի։*

6․— Ամփոփ կապ։ *Երկար պարան մը առանց կտրելու կարճեցնելու համար։ Մանաւորապէս վրաններու չինութեան ատեն երկար կապերը ամփոփ պահելու համար կը գործածուի։*

կապերու պատկերները տեսնել էջ 139)։

ՆՈՐԸՆԾԱՅԻ ՀԵՏԱԽՈՒԶԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Ինչպէս կապերը, նոյնպէս ալ հետախուզական նըշանները սկաուտի մը անհրաժեշտ գիտելիքներն են և չափազանց հետաքրքրական. արդարեւ, հետքերու հետեւիլը դիւրին ձեռք ձգուելիքներէն չէ եւ կը պահանջէ ուշադիր եւ գիտող միտք եւ մեծ համբերութիւն:

Արշաւներու, բանակումներու, անտառը ճանչնալու համար կատարուելիք պտոյտներու ատեն, խաղերու ընթացքին, երբ սկաուտները քանի մը խումբերու կը բաժնուին, այս նշանները պէտք է գործածեն անպայման կերպով, կորուստի կամ ժամավաճառութեան առաջքը առնելու համար:

Հետախուզական նշանները կը դրուին ճամբու աջ եզերքներուն վրայ եւ հետեւող խումբերուն կամ սկաուտին ճամբայ ցոյց տալու կը ծառայեն: Այս նշանները պէտք է դրուին այնպէս մը որ զանոնք փնտռելու համար գնացքը դանդաղեցնելու հարկ չտեսնուի: Հետեւաբար պէտք է ըլլան դիւրաւ տեսանելի եւ հասկնալի:

Խմբապետները պէտք է շատ յաճախ խաղեր կազմակերպեն, որոնց նպատակն ըլլայ տղաքը հետախուզական նշաններուն վարժեցնել:

Նշանները կարելի է գծել գետնի վրայ կամ պատի վրայ, սկաուտական գաւազանի սուր երկաթեայ ծայրովը կամ զմելիովը: Ծառերու վրայ գծել կաւիճով, եւ ոչ թէ զմելիով:

Գիշեր ատեն կամ անտառի մէջ, փոխանակ գետինը գիծեր քաշելու, պէտք է տեսանելի գոյնով եւ հողի վըրայ ցցուն առարկաներ գործածել, քարեր, ծառի ճիւղեր, խոտի խուրձեր, դրուած միշտ պայմանադրական ձեւերով: (Տես պատկերներ Բ. կարգի մասին մէջ):

Նշանները գնող սկաուտը պարտի ստորագրել, նշանին տակը կամ քովը գծելով իր խմբակը ներկայացնող կենդանիին գլուխը անոր աջ կողմը իր պատկանած մանաճիւղին թիւը լատինական թուանշանով (կամ խումբին թիւը) եւ կենդանիի գլխուն ձախ կողմն ալ՝ սովորական թուանշանով խմբակին մէջ իր ունեցած թիւը, իսկ տակը՝ Հ. Մ. Ը. Մ.:

Հետեւող սկաուտը կամ խումբը, նշանին տեղեկանալէ յետոյ, զայն կը ջնջէ, եթէ ինքը անկէ օգտուելու սահմանուածներն վերջինն է:

Պատկերի կարգով նորընծայի վեց հետախուզական նշաններն են՝ (տես էջ 139).

Ա.— Գծուած սլաք մը ցոյց կու տայ հետեւելիք ճամբան:

Բ.— Ուղղանկիւն քառանկիւնիի մը կարճ կողմին վըրայ աւելցուած սլաքը ցոյց կու տայ թէ սլաքէն երկու-երեք մէթր հեռու նամակ մը կայ պահուած:

Գ.— Զիրար կտրող գիծերը ցոյց կու տան թէ ճամբան անել է, անանցանելի:

Դ.— Մէջտեղը կէտով շրջանակ մը կը նշանակէ՝ վերադարձ իր տեղը:

Ե.— Շրջանակ մը երեք վէտվէտուն տրամագիծով կը դրուի ջուրի մը քով, եւ կը նշանակէ՝ յետ քննութեան խմուելու յարմար ըլլալը հաստատուած է:

Զ.— Նոյն ձեւ շրջանակ մը՝ սլաքը շեղակի եւ դէպի վեր՝ կը նշանակէ թէ մօտը խմելիք ջուր կայ:

Է.— Իսկ երբ սլաքը հակառակ ուղղութեամբ դրուած է, կը նշանակէ՝ հեռուն խմելիք ջուր կայ:

ԿՈՂՄՆԱՑՈՅՑ

Կողմնացոյցը փոքր սկաւառակ մըն է, որուն կեդրոնը հաստատուած ասեղի մը շուրջը կը դառնայ մագնիսացած պողպատեայ սլաք մը: Այս սլաքը մօտաւորապէս հիւսիս հարաւ ուղղութեամբ կը կանգնի միշտ, որուն կապոյտ ծայրը կը ցուցնէ մագնիսական հիւսիսը, որը ըստ երկրագունդի լայնութեան, փոփոխական է եւ որուն ուղղութիւնը բուն Աշխարհագրական հիւսիսը չէ:

Աշխարհագրական եւ մագնիսական միջօրէականներուն կազմած անկիւնին կը տրուի թեքում *կամ* déclinaison *անունը, որը Ֆրանսայի համար մօտ* 13 *աստիճան դէպի արեւմուտք կ'իյնայ:*

Կողմնացոյցի շրջանակը առհասարակ բաժնուած է 32 *մասերու, չորս ամէնէն գլխաւորներն են՝ հիւսիս (Հս), հարաւ (Հւ), արեւելք (Աւ) եւ արեւմուտք (Ամ)։*

Չորս երկրորդական կողմերն են՝

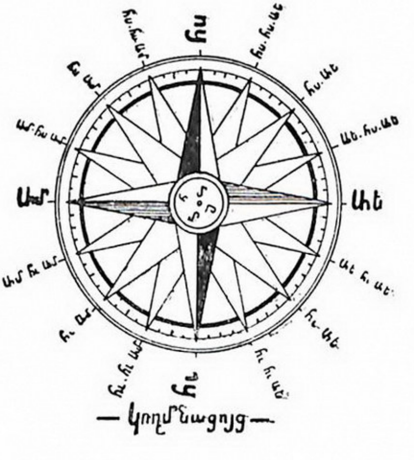

— Կողմնացոյց —

Հիւսիս-արեւելք (Հս-Աե)
Հիւսիս-արեւմուտք (Հս-Ամ)
Հարաւ-արեւելք (Հւ-Աե)
Հարաւ-արեւմուտք (Հւ-Ամ)

Ութ երկրորդական կողմերն են՝

Հիւսիս-հիւսիս-արեւելք
(Հս-Հս-Աե)
Հիւսիս-հիւսիս-արեւմուտք
(Հս-Հս-Ամ)
Հարաւ-հարաւ-արեւելք
(Հւ-Հւ-Աե)
Հարաւ-հարաւ-արեւմուտք
(Հւ-Հւ-Ամ)
Արեւելք-հիւսիս-արեւելք
(Աե-Հս-Աե)
Արեւելք-հարաւ-արեւելք
(Աե-Հւ-Աե)
Արեւմուտք-հիւսիս-արեւմուտք
(Ամ-Հս-Ամ)
Արեւմուտք-հարաւ-արեւմուտք
(Ամ-Հւ-Ամ):

Այս անուանակոչումները դիւրութեամբ տարբերելու համար, նախ ըսել կամ գրել ամենաքիչ բառով կողմը, ապա ամենաշատը:

Կողմնացոյցը կը գործածուի հորիզոնական դիրք տալով անոր, ու սպասել մինչեւ սլաքին անշարժանալը:

Ուղղութիւն գտնելու համար, կողմնացոյցը դնել քարտէսին վրայ, կողմնացոյցին վրայ գրուած հիւսիս-հարաւ (N. S.) գիծը քարտէսին շրջանակէն քովընտի կամ ուղղահայեաց գծին հետ զուգահեռեցնելով, յետոյ ամէնը մէկ դարձնել մինչեւ որ սլաքին կապոյտ

ծայրը անշարժ կանգնի հիւսիս կամ **N** գիրին ձախ կողմը գտնուած փոքրիկ սլաքին վրայ, այն ատեն քարտէսը ուղղութիւն գտած պիտի ըլլայ:

Երկաթեայ զանգուածներով առարկաններու մօտ գործածելու չէ, որովհետեւ կողմնացոյցին սլաքը անոնց ազդեցութեամբ սխալ շեղում կ'ունենայ, արդէն պողպատեայ սլաքի մագնիսական բեւեռին ուղղութիւնը ստանալը արդիւնք է երկրագունդիս մէջ գտնուած հանքերուն այդ ուղղութեամբ աւելի առատ գոյութեանը:

Քարտէսի եւ կողմնացոյցի օգնութեամբ ճամբայ գտնելու համար նախ անհրաժեշտ է քարտէսին վրայ իր սեփական գտնուած տեղը ճշդել, մասնայատուկ եւ կարեւոր շէնքերու միջոցաւ, ինչպէս աշտարակ, զանգակատուն, միս–մինակ եղող ագարակ մը, ճամբաներու կտրուած տեղ մը, եւայլն: Այս կէտը ճշդելէ յետոյ, եթէ կ'ուզուի որոշ ուղղութեան վրայ յառաջանալ, այդ ուղղութեամբ քարտէսին վրայ կէտ մը նշանակել ու հոն հասնելէ վերջ նոյն գործողութիւնը կրկնելու է: Հետեւած ճամբան քարտէսի օգնութեամբ ստուգել:

Առանց քարտէսի եւ միմիայն կողմնացոյցով քալելու ատեն, նախ պէտք է գիտնալ թէ ի՛նչ անկիւնով քալելու է, այս պարագային՝ նշանակէտերու ընտրութիւնը աւելի նրբին խնդիր մըն է:

Երբ խմբակ մը կողմնացոյցի փորձեր կը կատարէ, պէտք է տղաքը 50ական մէթր հեռաւորութեամբ իրարու հետեւին, առաջնորդը կամ փորձը կատարել տուողը կը մնայ ամէնէն վերջը, որպէսզի ճշդէ թէ իր փափաքած ուղղութիւնը առնուա՞ծ է թէ ոչ:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԳՐԵԼ ԵՒ ԿԱՐԴԱԼ

Այս պայմանը դրուած է, նկատի ունենալով գաղութներու մէջ գտնուող Հայութիւնը, որոնց զաւակները ևթէ ոչ զգացումով բայց իր մայրենի լեզուին անծանօթ մնալով, հետզհետէ կը մոռնան հայութիւնն ու իր մշակոյթը։

Սկաուտ մը ուեւէ մէկէ աւելի նախանձախնդիր ըլլալու է իր մայրենի լեզուն կարդալ եւ գրել գիտնալու ու մինչեւ անգամ կարելի եղածին չափ լաւ՝ ուրիշներու կարենալ սորվեցնելու համար։

Առանց հայ լեզուն գիտնալու ան պիտի չկրնայ կատարեալ Հայ Սկաուտ մը ըլլալ, իր ցեղին մշակոյթին թափանցելու եւ իր ազգը սիրելու համար, բացի այդ հայերէնին տիրանալը մայր երկրէն դուրս սկաուտի մը կամքի ուժին առաջին փորձաքարն է։

●

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՅԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Ազգերու ծագման շուրջ առ հասարակ երկու աղբիւրներ գոյութիւն ունին՝ աւանդական եւ քննական։

Մեր աւանդական աղբիւրներէն ամէնէն գլխաւորն է Մովսէս Խորենացին, Հայոց պատմութեան գրքի առաջին հեղինակը։

Խորենացի Հայոց ծագումը կը բացատրէ շատ պարզ կերպով՝ ժողովրդական եւ Գողթան երգիչներու աւանդութեանց վրայ հիմնուելով։

Հայոց ազգին նահապետն է Հայկ դիւցազնը, կ'ըսէ

ան, եւ անոր անունով է որ կոչուած ենք Հայ եւ մեր երկիրը՝ Հայաստան:

Ու մեր ցեղին ազնուական ծագում մը տալու համար, Հայկը կը հաշակէ Թորգոմի զաւակ ու այսպէսով Հայոց ծագումը կը կապէ սուրբ գրոց հետ:

Հայկ կ'ապրէր Բաբելոնի մէջ, ուր կ'իշխէր Բէլ անունով հսկայ մը, Նոյ նահապետի Քամ որդիէն սերած, իսկ Հայկ կը համարուի նոյն նահապետի Յաբեթ որդւոյն Թոռանը թոռը:

Բէլ կ'իշխէր բռնութեամբ եւ սարսափով, ու ինքզինքը իբր աստուած մը կ'ուզէր պաշտել տալ:

Հայկ չհանդուրժելով անոր այս գոռոզութեան եւ բռնակալութեան, Քրիստոսէ իբր 2200 տարի առաջ, կը հաւաքէ իր մօտաւորապէս երեք հարիւր ազգականները, ու լքելով Բաբելոնը կը դիմէ դէպի հիւսիս:

Բէլ իմանալով այս, կը հալածէ Հայկը և իր հետեւորդները, ու Վանայ լճի հիւսիսակողմը երկու թշնամիները վերջապէս իրար կը գտնեն:

Հայկ իր բանակը եռանկիւնաձեւ կը շարէ, երկու ծայրերը ճարտար աղեղնաւորներով, իսկ ինք կը ստանձնէ կեդրոնի հրամանատարութիւնը:

Հայկեան բանակը առաջին իսկ գրոհին երկուքի կը բաժնէ թշնամի բանակը եւ զայն իրարանցումի կը մատնէ, ու կռուի ամէնէն կատաղի մէկ պահուն, նետի հուժկու հարուածով մը կուրծքէն կը ծակէ Բէլը ու կը տապալէ ամբարտաւան բռնակալը:

Բէլի զինուորները սարսափահար կը փախչին, մեծ հարստութիւն եւ երկիրը թողլով Հայոց ձեռքը:

Այս կռուին վայրը կոչուած է Հայոց Ձոր, Հայկի հիմնած առաջին գիւղը կոչուած է Հայկաշէն, իսկ երկիրը Հայաստան:

Ուրեմն, ըստ Խորենացիի, Հայկով կը սկսի մեր

ազգին առաջին իշխանութիւնը, որ կը կոչուի Հայկազանց Հարստութիւն:

Խորենացիէն առաջ Հայկ անունը ծանօթ էր որպէս երկնակամարի վրայ աստղերու համաստեղութեան անուն, որ կը ներկայացնէ հսկայ աղեղնաւոր մը: Յոյները նոյն համաստեղութեան Որիոն անունը կու տան:

Հայոց ծագումը բացատրող Խորենացիի այս տեսակէտը որեւէ վաւերականութենէ զուրկ է ու մեր հընաւոյն պատմաբանին կողմէ հիւսուած ճարտար զըրոյց մը:

Խորենացիէն դարեր առաջ ապրող յոյն Ստրաբոն պատմիչը, Հայոց ծագման մասին կը պատմէ ուրիշ աւանդութիւն մը:

Թեսաղացի Արմենոս անուն կտրիճ մը, հետեւելով արգոնաւորներու պետ Յասոնին, նաւով կ'անցնի Կողքիս ու անկէ դէպի Հայաստան, այժմու Խարբերդի շըրջանները: Հոն կը հաստատուի իր ընկերներով, ու իր անունով Հայերը կը կոչուին Արմեն, իսկ երկիրը Արմենիա:

Այս ալ անշուշտ առասպել մըն է, եւ սակայն արձագանգ մը՝ Հայոց արիական ցեղէ սերած ըլլալուն ի նպաստ: Այս զրոյցին իբր փաստ կը տրուի Հայոց եւ Թեսաղացւոց հագուստներու նոյնութիւնը:

Նոյնպէս, Ստրաբոնէն ալ աւելի առաջ, Հերոդոտոս անուանի հին պատմիչը, կ'ըսէ թէ Հայերը Փռիւգիայէն գաղթած են, ու քանի որ Փռիւգիացիք իրենց կարգին գաղթած են Թրակիայէն, կը հետեւցուի որ Հայոց բուն հայրենիքն է Պալքանեան թերակղզին:

Իբր պատմական փաստերու արդիւնք, մեր ցեղին ծագման մասին յայտնուած են բազմաթիւ կարծիքներ, ու դեռ այսօր իսկ բացարձակ ու բոլորին կողմէ ընդուն-

ուած եզրակացութեան մը յանգած չեն պատմաբանները:

Այսու հանդերձ, Պալքանեան թերակղզիէն մեր հայրենիքը եկած ըլլալը շատ մը գիտնականներու կողմէ ընդունուած է, ինչպէս նաեւ լեզուաբանական քննութիւնները հաստատած են հայ լեզուին հնդեւրոպական լեզուներու արեւմտեան ճիւղին պատկանիլը, որով Հայոց արիական ցեղ մը ըլլալը նոյնքան ստոյգ է:

Հայ եւ օտար բոլոր վկայութիւնները եւ քննական պատմութիւնը կը հաստատեն, Նաիր Ուրարդացի ժողովուրդի մը գոյութիւնը Հայաստանի մէջ, որով Հայերը երկրին բնիկները չեն եղած, այլ եկուորներ, որոնք տիրելով Հայկական բարձրաւանդակին, հոն ամրացուցած եւ իրենց մէջ ձուլած են տեղացի տարրերը:

Կ'ենթադրուի թէ, Քրիստոսէ 13 դար առաջ, Փռիւգիացիները ու Արմէնները, հալածուելով իրենց ցեղակիցներէն, դուրս ելան Մակեդոնիայէն, Վոսփորն ու Տարտանէլը անցան ու նախ հաստատուեցան Փռիւգիոյ մէջ, վերջը Արմէնները անցան Կապադովկիա, Ալիս գետի վերին աւազանը որ Փոքր Հայք կը կոչուի: Հոն բնակութիւն հաստատելով զօրացան եւ կազմակերպուեցան ու ապա Մալաթիոյ կողմերէն Եփրատ գետը անցնելով հետզհետէ գրաւած են նաեւ Մեծ Հայքը:

Որոշ է ուրեմն որ Հայերը փռիւգիական սերունդ են եւ Ասքանազեանց ազգակից, ու կը պատկանին արիական մեծ ընտանիքին, ինչպէս Յոյները, Լատինները, Սլաւները, Գերմանները, Հնդիկները, Պարսիկները եւ Մարերը:

Գալով Հայ եւ Արմէն անուններուն, ասոնք ալ շատ մը մեկնութիւններու նիւթ եղած են:

Ըստ Խորենացիի, Արմէն բառը կա՛մ Արամ նահապետէն առնուած է, որ Հայկի սերունդէն քաջ եւ հայ-

րենասէր մէկն էր, որ երկիրը դրացիներու յարձակումներուն դէմ պաշտպանելէ զատ զայն ընդարձակեց եւ եղաւ մեր առաջին աշխարհակալը։

Արմենիա բառը առաջին անգամ գործածուած է Պարսից Դարեհ Վշտասպեանի արձանագրութեան մէջ, խօսելով Նայիրի եւ Ուրարտուի երկիրներու մասին։

Ենսեն Գերմանացին, Հայերը Հիթիթ կամ Հատեաններ կը համարէ ու Հայ անունն ալ անկէ սերած։

Կ'ըսուի նաեւ թէ Հայկական բարձրաւանդակին վրայ, Քրիստոսէ 3000 տարի առաջ կ'ապրէր Խալդի անունով ժողովուրդ մը, իր պաշտած Խալդի աստուծոյ անունով ու Հայ անունը այդ բառին փոփոխութեամբը առաջ եկած է, եւ ատոր ապացոյց կը համարուի Վանեցոց՝ Հայուն Խայ կոչելու պարագան։

Գալով լեզուաբաններուն, անոնց կարծիքով, Հայկ կը նշանակէ հայր, պետ կամ նախահայր, հնդեւրոպական Բաթեռ բառն է որ Բ եւ թ գրերու փոփոխութեամբ եղած է Հայր, ու Հայկ անոր փաղաքշական մէկ ձեւն է։ Ասկէ կը հետեւցնեն որ Հայերը Ուրարդուն գրաւելով, ինքզինքնին տիրապետուած ժողովուրդին հայրը կամ պետը անուանած են, ուրկէ կու գայ Հայ անունը։

Վերջապէս, ըստ Լեման Հաուբթի, Հայերը Քրիստոսէ ութ դար առաջ արդէն Արմէն կը կոչուէին, ու ոմանք կ'ենթադրեն որ անոնք Եփրատը անցնելով, իրենց առաջնորդին՝ Հայկի անունով իրենք զիրենք կոչած են Հայեր, իսկ երկիրը՝ Հարք, որ յետոյ եղած է Հայոց Աշխարհ ու ապա Հայաստան։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐԸ, ԳԵՏԵՐԸ, ԼԻՃԵՐԸ, ԼԵՌՆԱԴԱՇՏԵՐԸ ԵՒ ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Ա.— ԼԵՌՆԵՐԸ

Հայաստան լեռնակղզի մըն է. կը գտնուի Փոքր Ասիոյ արեւելքը. իր սահմաններն են՝ հիւսիս արեւմուտքէն Պոնտական *կամ* Պարխարեան *լեռները, հիւսիսէն* Կուր *գետը, արեւելքէն* Մուղանի *կամ* Ատրպատականի *տափաստանը եւ Պարսկաստան, հարաւէն* Կորդուաց *եւ* Տաւրոսի *լեռները, արեւմուտքէն* Անտիտաւրոսեան *լեռնաշղթան եւ* Ալիս *գետը:*

Հայկական Բարձրաւանդակի տարածութիւնն է մօտաւորապէս 250,000 քառակուսի քիլոմէթր:

Հայաստանի լեռներն են.—

Պոնտոսեան *կամ* Պոնտական Պար, *որ կ'երկարի Հայաստանի եւ Սեւ Ծովու միջեւ:*

Հայկական Տաւրոս, *Հայաստանի հարաւակողմը, ինչպէս նաեւ* Կորդուաց *լեռները, Վանայ Լիճին հարաւը:*

Կիլիկեան Տաւրոս *կամ* Անտիտաւրոսեան *լեռնաշղթայ:*

Հայկական Պար, *որ Հայաստանը կը բաժնէ արեւելեան եւ արեւմտեան բաժիններու, ունի մօտ 320 քիլոմէթր երկայնութիւն, որուն արեւելեան ծայրը կը գտնուին զոյգ Մասիները:*

Մեծ Մասիս *կամ* Մեծ Այրարատ, *5157 մէթր բարձրութեամբ, գագաթը մշտատեւ ձիւնով ծածկուած,* Փոքր Արարատ *կամ* Փոքր Մասիս, *4030 մէթր բարձր, կը գտնուին Արաքս գետի աջակողմը, ու ամէն սկաուտ քարտէսին վրայ գոց աչքերով պէտք է կարենայ ցուցնել իր նշանակը կազմող այս նուիրական լեռները:*

1. Ա. Հայք
2. Բ. »
3. Գ. »
4. Դ. »
5. Բարձր Հայք
6. Տուրուբերան, Կիլիկիա
7. Աղձնիք
8. Մոկք
9. Կորճէք
10. Վասպուրական
11. Պարսկահայք
12. Սիւնիք
13. Արցախ
14. Փայտակարան
15. Ուտիք
16. Գուգարք
17. Տայք
18. Այրարատ
Խորհրդային Հայաստան
Սեւրի դաշնագրի սահմաններ
Սեւ Ծով
Միջագետք
Երեւան
Վան
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱՎԱՆԴԱԿ
Քարտէզաչափ 1 : 4.000 000
0 40 80 120 200 280

Հայկական Պարին արեւմտեան կողմը կը գտնուին Բարթողեան լեռները, որ հարուստ են աղահանքերով։

Արարատի հարաւ արեւմտեան կողմը կ'երկարին Ծաղկաց լեռները, որուն գագաթներն են՝ Նպատ պատմական լեռը եւ Թանդուրեկ հրաբխային լեռը, որ Վեսուվի պէս կը ծխայ։

Արաքսի եւ Սեւանայ լճին միջեւ, Արարատեան նահանգին մէջ, կը բարձրանայ Արագած քառագագաթ լեռը, հարուստ ջրերով եւ բուսականութեամբ, 4100 մէթր բարձրութեամբ։

Բիւրակնեան կամ Բինկէօլ լեռները, որոնցմէ կը բխի Արաքս գետը, ինչպէս նաեւ Եփրատ ու Արածանին։ Այս լեռներուն բարձրութիւնն է 3700 մէթր։

Բիւրակն լերանց հիւսիսակողմը կը գտնուին Կարնոյ կամ Շողակար լեռները։

Իսկ հարաւ արեւմտեան կողմը կան Տէրսիմի լեռները։

Վանայ լճին արեւմտեան ափին վրայ կը բարձրանայ Սիփան լեռը, 3800 մէթր բարձրութեամբ, ձիւնածածկ գագաթով։

Վարագայ լեռ, որ կը գտնուի Վանայ լճի արեւելակողմը։

Հայաստանի արեւելեան կողմը, Արարատեան նահանգի արեւելակողմը կը գտնուին Ղարաբաղի կամ Սիւնեաց եւ Զանգեզուրի լեռները, որ կ'երկարին Սեւանայ լիճէն մինչեւ Արաքս գետը։

Հայաստանի եւ Վրաստանի միջեւ կ'երկարի Փոքր Կովկասեան լեռնաշղթան եւ Գուգարաց կամ Փամբակի լեռնաշղթան որ կը վերջանայ Սեւանայ լճին հիւսիսակողմը։ Նոյն լճին արեւմուտքը կը գտնուին Գեղամայ լեռները իսկ արեւելեան կողմը, Աւետիք կամ Շահդաղ լեռնաշղթան։

Բ.– ԳԵՏԵՐԸ

Հայաստանի մայր գետն է Արաքսը այլ անունով Արազ կամ Երասխ. կը բխի Բիւրակնեան լեռներու Սըրմանց գագաթէն ու հայկական պարին զուգահեռաբար կը հոսի դէպի արեւելեան Հայաստան, իր մէջ ընդունելով Կարս, Ախուրեան, Զանգու եւ ուրիշ մանր գետեր եւ Ատրպատականի մէջ միանալով Կուր գետին կը թափի Պարսից ծով: Իր բուն երկայնութիւնն է 880 քիլոմեթր:

Հայաստանի երկրորդ եւ Առաջաւոր Ասիոյ մեծագոյն գետն է Եփրատ, որ կը բխի Կարնոյ մօտերէն, Արեւմտեան Եփրատ կամ Սեւ ջուր անունով եւ ունի 430 քիլոմէթր երկայնութիւն. իսկ երկրորդ ճիւղը կը բխի Ծաղկաց լեռներու Թանտուրեկ կատարի մօտէն եւ կը կոչուի Արածանի. կ'անցնի Ալաշկերտի, Մուշի եւ Խարբերդի դաշտերէն: Մեծ ու Փոքր Հայքի սահմաններուն վրայ իրար կը միանան,: Իր երկարութիւնն է 2800 քիլոմէթր: Արածանին հին ատեններ հայկական սրբազան գետն էր որու ակունքներուն մօտ կը կատարուէին նաւասարդեան խաղերը: Այս գետին մէջ է որ մկրտուեցան առաջին քրիստոնեայ Հայերը, որոնց կարգին Տրդատ թագաւորը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռքով:

Երրորդ գետն է Տիգրիս, 1250 քիլոմէթր երկայնութեամբ, նոյնպէս երկու ճիւղէ կազմուած. արեւմտեանը կը բխի Տաւրոս լեռներէն եւ իր մէջ կ'ընդունի Սասունի գետը: Արեւելեանը կը բխի Կորդուաց լեռներէն ու իր մէջ կ'ընդունի Բաղէշի գետը: Հայաստանէն դուրս Տիգրիսի երկու ճիւղերը իրար միանալէ յետոյ, Եփրատի հետ կը խառնուին ու իրենց ջուրերը կը թափին Պարսից ծովը:

Ճորոխ գետը կը բխի Սպեր լեռներէն ու Պոնտոս-

եան լեռներու մօտերէն անցնելով Պաթումի մօտ կը թափի Սեւ ծով, իր մէջ ընդունելէ յետոյ Օլթի եւ Թորթում գետերը։ Ունի 40 մէթր բարձրութեամբ գեղեցկատեսիլ ջրվէժ մը։

Փոքր Հայքի գետերն են Ալիս եւ Իրիս, որ կը թափին Սեւ ծով։

Կիլիկիոյ գետերն են Սիհուն եւ Ճիհուն. կը թափին Միջերկրական ծով։

Հայաստանի հիւսիսը կը գտնուի Կուր գետը. կը բխի Կարսի Ջարեչատի լեռներէն, ունի 1180 քիլոմէթր երկայնութիւն. կ՚անցնի Վրաստանէն ու Մուղանի դաշտին մէջ Արաքսի հետ խառնուելով կը թափին Կասպից ծով։

Գ.— ԼԻՃԵՐԸ

Հայաստանի մեծագոյն լիճն է Վանայ լիճը, ծովէն 1700 մէթր բարձր եւ 2900 քառ. քիլոմէթր տարածութեամբ։ Վանայ լիճը ունի Աղթամար կղզին իր նշանաւոր վանքով, ինչպէս նաեւ Կտուց եւ Լիմ։ Լճին ջուրը շատ աղի է եւ ձուկով աղքատ. միակ ձուկն է Տառեխը։

Հայաստանի հարաւ-արեւելեան կողմը, պարսկական բաժնին մէջ կայ Ուրմիոյ կամ Կապուտան լիճը։ Աղի ջուրով եւ ձուկէ աղքատ։

Սեւանայ կամ Գեղամայ լիճը կը գտնուի հիւսիսասահմանին վրայ, ծովէն 1900 մէթր բարձր եւ 1370 քառ. քիլոմէթր տարածութեամբ։ Իր Իշխան ձուկը համբաւաւոր է։ Այս լճին մէջ կը թափին մօտ 28 գետեր. անկէ կը բխի Զանգու գետը որ կ՚անցնի Հայաստանի Մայրաքաղաք Երեւանէն։ Լճին մէջ կայ հռչակաւոր Սեւանայ կղզին համանուն վանքով։

Դ․– ԼԵՌՆԱԴԱՇՏԵՐԸ

Արարատեան դաշտը, *ամէնէն մեծն է եւ կը գըտնուի ծովէն 1000 մէթր բարձրութեան վրայ, Արարատ եւ Արագած լեռներու միջեւ։ Այս մաս կը կազմեն նաեւ* Շարուրի եւ Նախիջեւանի *դաշտերը։*

Շիրակայ *դաշտը որ հին ատեն Հայաստանի շտեմարանն էր։*

Կարսի *կամ* Վանանդի *դաշտը, Ախուրեանի մէջ Թախուող համանուն գետի երկայնքին փռուած։*

Ալաշկերտի *եւ* Բասենի *դաշտերը, հայկական պարի հարաւակողմը։*

Կարնոյ դաշտը, *որ կը տարածուի արեւմտեան Եփրատի վրայ, ծովէն 1500 մէթր բարձր։*

Երզնկայի դաշտը, *Եփրատի հովիտին փռուած։*

Խարբերդի *եւ* Մուշի դաշտերը, *Արածանիի ափերուն վրայ Տաւրոսեան լեռնաշղթային հիւսիսակողմը։*

Վանայ լճին շուրջը կան Տոսպայ *եւ* Ապաղայի *դաշտավայրերը։*

Տիգրանակերտի *դաշտը որ կը գտնուի Տիգրիսի վըրայ, Տաւրոսեան լեռներու հարաւակողմը։*

Կիլիկեան *դաշտավայրը։*

Ե․– ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Հայաստանի մայրաքաղաքն է Երեւան, *իր շուրջը կը գտնուին կաթողիկոսանիստ մայր Աթոռը՝* Էջմիածին, *Վաղարշապատ քաղաքին մէջ։*

Գլխաւոր քաղաքներն են՝ Լենինական, Կիրովական (նախկին Ղարաքիլիսա), Աշտարակ, Ստեփանաւան, Դիլիջան, Ալլահվերտի, Իջեւան, Շուշի, Գորիս, Մեղրի եւլն․ որ կը գտնուին Խորհրդային Հայաստանի սահմաններուն մէջ։

Իսկ պատմական Հայաստանի գլխաւոր քաղաքներն են Կարս, Արտահան, Ախալքալաք, Օլթի, Կարին, Բաբերդ, Քղի, Բալու, Վան, Մուշ, Բաղէշ, Պայազիտ, Վարագ՝ իր վանքով, Երզնկա, Տրապիզոն, Սեբաստիա, Շապին Գարահիսար, Խարբերդ, Ակն, Չմշկածագ, Արաբկիր, Մալաթիա, Տիգրանակերտ։

Կիլիկիոյ գլխաւոր կեդրոններն են՝ Ատանա, Սիս, ուր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը կը նստի (այժմ փոխադրուած Լիբանան), Զէյթուն, Հաճըն, Մարաշ, Տարսոն եւ Մերսին նաւահանգիստը։

ԴՐՕՇՆԵՐ

Դրօշը հայրենիքին խորհրդանիշն է, անոր պատկերը։ Ան ոչ միայն հայրենիքը կը խորհրդանշէ, այլ ցեղին առաքինութիւններուն եւ հոգեկան արժէքներուն ամբողջութիւնը։

Սկաուտ մը ազգային դրօշին հանդէպ պիտի ունենայ անսահման եւ սրբազան սէր։

Դրօշներուն ծագումը շատ հին է։ Բոլոր ազգերը պատերազմներու ատեն կը կրէին նշաններ, նկարուած կամ քանդակուած ձեւերով, երկար ձողերու ծայրը անցուած։

Մեր Ե. դարու լեզուին մէջ «դրօշ» անունը ծագում առած է պարսկական դրաւշ *կամ պարթեւական* դրաւշա *հոմանիշներէն։*

Հայ հին դրօշներու մասին գոհացուցիչ վկայութիւններ չկան։ Հայր Ղեւոնդ Ալիշան իր երեւակայութեան ոյժով ազգային դրօշը ուզած է տեսնել եռագոյն, իսկ Թագաւորականը՝ սպիտակ։

Եռագոյնի մասին կը գրէ.

«Ո՛վ եռափայլ եռախորհուրդ կարմիր-կանաչ
կապոյտդ Հայոց,
Դրօշ հայրենի, յէէն առեալ դու զծալ ի ծալ
ծոցոյդ պարզուած՝
Մինչ ի ծովէն յաւիտենից ժամանակ նոր քանայր
ծոց:

Ուրիշ տեղ, ազգային եւ Թագաւորական դրօշներուն համար կ'ըսէ.

«Կարմիր՝ կանաչ եւ կապոյտ սաւառնեալ գրոհից
դրօշ՝
Զըսպիտակաւն արփենեաւ բարձրանային քաջորոշ:

Առաջին տողերուն մէջ հայ գոյները կըհամեմատէ ծիածանի գոյներուն հետ:

Հայ անցեալը սակայն թողած է յիշատակներ որոնց քննութենէն Հայր Վ. Հացունի կու տայ հետեւեալ արդիւնքը իր «Հայ Դրօշները» անուն գրքին մէջ (*):

«1. Արշակունեաց դրօշն էր ծիրանագոյն, չորեքկուսի՝ կարճ եւ ոսկեծոպ կամ երկար եւ անծոպ: Նշանը՝ արծիւ, հաւանօրէն թուով երկու, եւ մէջտեղը արեւ, ու միշտ ոսկեհիւս: Բունը՝ նիզակ մը, որոյ վրայէն կախուած էր վառը եւ կամ հորիզոնական կապուած, ըստ կրկին ձեւոց դրօշին:

Զատ էին ձողաբարձ արձանակերպ ոսկի արծիւները՝ որ արքային առջեւէն կը տարուէին:

2. *Բագրատունեաց դրօշը նոյնպէս ծիրանի էր, և սկզբան երկայնաձեւ, յետոյ չորեքկուսի եւ ոսկեծոպ՝ նման բիւզանդականին:*

---

*) Դաստիարակութիւնը հին Հայոց մէջ եւ Դրօշներ *գլուխները գրելու ատեն օգտուած ենք առաւելապէս Հ. Վ. Հացունիի աշխատութիւններէն:*

Նշանը՝ հին արծիւն էր յատուկ ձեւով եւ ոսկեհիւս: Բունը՝ շատ հաւանօրէն կը կրէր խաչաբարձ ոսկի գունտը եւ վառը նախ հաստատուած բունին վրայ, յետոյ կախուեցաւ դէպի վար:

3· Ռուբինեանց վառն հաւասարապէս ծիրանի էր, եւ տունը ճեղքուած երկու կամ աւելի մասանց, եւրոպական ոճով: Նշանը՝ Թագապսակ առիւծ մը, բռնած արքունի խաչագլուխ գաւազանը եւ նոյնպէս ոսկեհիւս: Բունը՝ գրեթէ ստուգապէս վերջացած խաչաբարձ գընդով, եւ վառը կապուած անոր վրայ:

Ասկէ զատ կային նաեւ զանազան նախարարական եւ իշխանական դրօշներ:

Նշանակիր կամ դրօշակիր մը ունէր վառը, որ արքայականին համար իշխան մը կ'ըլլար՝ տոհմային ժառանգութեամբ, եւ իշխանականաց համար՝ զինուոր մը:

Հայ ազգային դրօշը, 1918 Թուին, կրկին պիտի ծածանէր համայն հայութեան գլխուն վերեւ, եթէ ոչ ամբողջական Հայաստանի հողերուն վրայ, երբ ընդհանուր պատերազմի եւ ռուսական յեղափոխութեան եւ հայ զէնքի ոյժին շնորհիւ հռչակուեցաւ Հայաստանի միացեալ եւ անկախ Հանրապետութիւնը, Մայիս 28ին:

Հայաստանի Հանրապետութեան դրօշակը եռագոյն է· հորիզոնական կարմիր, կապոյտ եւ նարնջագոյն: Ան հաստատուած է Հայաստանի առաջին օրէնսդրական մարմնին կողմէ, Հայաստանի խորհուրդ անունով, որուն մաս կազմած են նաեւ հայաստանաբնակ այլազգիներ:

Դրօշակի գոյներուն կամ ամբողջութեան մէջ ճըշգրիտ խորհուրդ մը եւ բովանդակութիւն մը տրուած չէ Հայաստանի Խորհուրդին կողմէ, այլ անոր ընտրութիւնն ու դասաւորումը արդիւնք է քուէարկութեան

պատահականութեան: Նարնջագոյնը կանաչով փոխարինելու համար եղած է երկար վիճաբանութիւն, նարնջագոյն կտոր Հայաստանի մէջ գտնել այդ ժամանակներուն դժուար էր, կանաչը իրեն ի նպաստ ունէր ազգային գոյն եղած ըլլալը:

Գտնուած են սակայն այդ գոյներուն մէջ գաղափար եւ խորհուրդ գտնողներ: Անոնց մէջ տեսնուած է հայ պետականութեան ծագումն ու ապագան: Կարմիրը հայ ժողովուրդի թափած արիւնն է, կապոյտը՝ Հայաստանի կապոյտ երկինքը եւ նարինջի կամ ոսկիի գոյնը՝ խտացումը աշխատանքի: Հայ ժողովուրդը որ արիւնով էր ձեռք բերած ազատութիւնը, հայրենի կապոյտ երկնքի տակ, իր համբաւաւոր աշխատասիրութեամբ պիտի վերաշինէր երկիրը եւ ապրէր ազատ ու երջանիկ (Ս. Վրացեան — Հայաստանի Հանրապետութիւն գրքէն):

Այս գոյներուն կարելի է տալ նաեւ ուրիշ մեկնութիւն, ինչպէս սովոր էին ընել երբ մեծագոյն Հայաստանը կ՛ուզէինք ոգեկոչել:

Կարմիրը՝ ազատութեան համար թափուած արիւնը:

Կապոյտը՝ Սեւանայ լիճին կապոյտը:

Նարնջագոյնը՝ Կիլիկիոյ նարինջները յատկանշող:

Հայ ազգային դրօշի վերջնական հաստատումը նախատեսուած ձեւով չկատարուեցաւ ու անոր հաստատման օրէնքը եւ ճիշդ թուականը առ այժմ անծանօթ է:

Նոյնպէս մինչեւ Սահմանադիր Ժողովի գումարում, 1918 Յուլիսին, Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը հաստատած է պետական զինանշանի նախագիծը:

Զինանշանի կեդրոնը կը ներկայացնէ վահան մը, բաժնուած չորս մասի, որոնց մէջ ներկայացուած են Արտաշէսեան, Արշակունեան, Բագրատունեան եւ Ռու-

բինեան *զինանշանները, մէջտեղը գծուած են զոյգ Մա*սիսները *ու անոնց վրայ Հ. Հ. (Հայաստանի Հանրապետութիւն) տառերը։*

Վահանի աջ ու ձախ կողմերը բռնած են արծիւ *մը եւ* առիւծ *մը, իսկ տակը՝* սուր, գրիչ, ցորենի հասկեր *եւ* կոտրուած շղթայ։

29 *Նոյեմբեր* 1920 *Թուականէն սկսեալ, Հայաստանի դրօշն էր ծածանի* միջազգային կարմիրը, *որուն վրայ գծուած է* մուրճն ու մանգաղը, *իսկ վերեւը, ձողին կողմը կան Հ. Խ. Ս. Հ. տառերը։ Ունի նաեւ իր նոր զինանշանը, նոյնպէս երկու Մասիսներով։*

(Զինանշանի պատկերները գծուած են Հայոց պատմութեան մասին մէջ։)

●

ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴՐՕՇՆԵՐԸ

1.— Հայ Սկաուտներու Ընդհ. Միութեան դրօշը։ *Երկու եռանկիւն կերպաս իրար կարուած, բունին կողմը* կապոյտ *գոյնով, միւսը՝* կարմիր, *մէջտեղը՝ առաջին կարգի նշանակը, կարուած կամ ներկուած, նարնջագոյն գոյնով (չափերը եւ ձեւը տես* պատկեր 1)։

2.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի պաշտօնական դրօշ։ (Պատկեր 2)։

3.— Խումբի դրօշ։ *Իւրաքանչիւր խումբ կ'ունենայ իր խումբին դրօշը, որուն գոյները ինք կ'որոշէ. միեւնոյն շրջանի խումբերը կ'ունենան տարբեր գոյնով դրօշներ։* (Պատկեր 3)։

4.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի մանմանիւղային դրօշ։ (Պատկեր 4)։

5.— Գայլիկներու հոյլի դրօշ։ (Պատկեր 5)։

6.— Խմբակային դրօշ։ *Օրինակ՝ Արծիւ խմբակի*

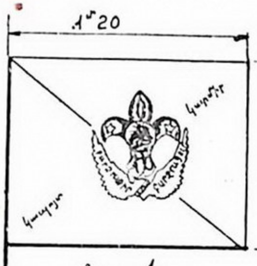

Պատ. 1

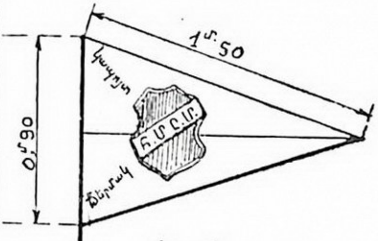

Պատ. 2

Պատ. 3

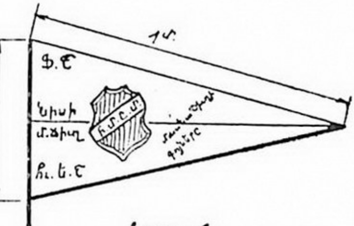

Պատ. 4

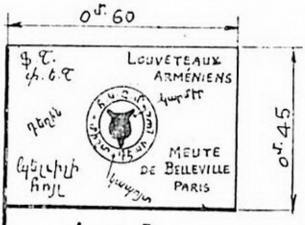

Պատ. 5

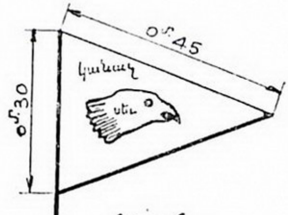

Պատ. 6

դրօշն է՝ կանաչ կերպասի վրայ սեւ կտաւով արծիւի գլուխ մը։ (Պատկեր 6)։

7.— Երէցներու փաղանգի դրօշ։ *Այս դրօշը պաշտօնական սկաուտական դրօշէն կը տարբերի չափերովը, լայնք՝* 0 մ. 45, *երկայնութիւն՝* 0 մ. 60, *իսկ վրան գրուած կ'ըլլայ հայերէն եւ օտար լեզուով* Երէցներու Փաղանգ *անունը, փաղանգին թիւը, շրջանը եւ ենթաշրջանը*։

ԴՐՕՇԻ ՅԱՐԳԱՆՔԸ

Դրօշը պէտք է պարզել բացուած վիճակի մէջ եւ ոչ թէ ծալլուած, սակայն ծայրերը գետին դպչելու չեն։ Պարզողը պէտք է որ գլխարկը հանելով գետինը դնէ։

Սկաուտական բանակում մը ունենալու է իր դրօշի կայմը, հակառակ պարագային, գէթ ծառ մը եւ կամ պարաններով կամ չուաններով հաստատուած բարձրութիւն մը։

1.— Դրօշը պէտք է բարձրանայ արեւածագին, ու վար առնուի արեւամուտին։

2.— Տողանցքի մը կամ զօրահանդէսի մը առեն, երբ ազգային դրօշը անցնի, հանդիսատեսները պարտին ոտքի կենալ եթէ նստած են, կանգ առնեն եթէ կը քալեն եւ միշտ գլխարկը հանուած վիճակի մէջ։ Սկաուտ մը երբ համազգեստով է, պէտք է սկաուտական բարեւ տայ։

3.— Յուղարկաւորութիւն մը կամ աղէտ մը յիշատակելու համար, դրօշը ամբողջութեամբ պէտք չէ բարձրացնել, այլ՝ կէս։ Սակայն, կէս դիրքի մէջ հաստատելէ առաջ, նախ վեր հանել, ապա կէսին իջեցնել, իսկ վար առնելու առեն՝ նախ մինչեւ վեր հանել ու յետոյ վար իջեցնել։

4.— Ազգային տօնի օրը, մինչեւ կէս օր, կէս պարզել, ի յարգանս անկախութեան եւ հայրենիքի համար զոհուողներուն, իսկ կէս օրէ վերջ՝ վեր բարձրացնել։

5.— Դրօշի մը վրայ որեւէ առարկայ դնել թոյլատրելի չէ։

6.— Քանի մը դրօշներու պարզելու պարագային, ազգային դրօշը պէտք է բարձրացնել ամէնէն առաջ ու ամէնէն բարձր տեղը։

Երկու կայմեր երբ գոյութիւն ունենան, ազգային դրօշը պէտք է պարզել ձախ կայմին վրայ (շէնքի մը կամ վրանի մը ձախ կողմը որոշելու համար պէտք է անոր հետ ճակատ ճակատի կենալ):

ՄԱՐՄՆՈՅ ԳԼԽԱՒՈՐ ՄԱՍԵՐԸ

Մարմնոյ գլխաւոր մասերն են՝ գլուխ, իրան եւ անդամներ: *Իւրաքանչիւր մաս կը բաղկանայ շարք մը* ոսկորներէ, *որոնց կը պարտի իր ձեւն ու տոկունութիւնը։*

Ոսկորները իրարու միացնող մասերուն կ'ըսուի յօդ, *որոնք շարժումներ կատարելու ընդունակ են, շնորհիւ զիրենք շրջապատող* դնդերներու:

Ոսկորները, յօդերը եւ դնդերներն են որ մարմնոյն ճկունութիւն, շարժականութիւն կու տան եւ միանաբար կը կազմեն շարժական մեքենան:

Ոսկորներու ամբողջութեան կը տրուի կմախք *անունը· դնդերներու ամբողջութիւնը կը կազմէ* դնդերային դրութիւնը:

Ներքին գործարանները շրջապատուած եւ պաշտպանուած են կմախքով եւ դնդերներով, ասոնք են մարսողական, շնչառական, արեան շրջանի, արտաքսման *ծառայող գործարանները, որոնց կը ծառայեն* հինգ զգայարանքները *եւ* ջղային դրութիւնը:

Կ մ ա խ ք ը

Կմախքը 208 *ոսկորներու ամբողջութիւնն է: Կան երկար, կարճ եւ տափակ ոսկորներ: Ոսկորը շրջապատուած է մաշկով մը,* perioste , *որուն շնորհիւ ան կը սնանի, կ'աճի եւ կը վերածնի: Կմախքը երեք մասեր*

ունի, գլուխի, իրանի եւ անդամներու ոսկորներ:

1.— Գլուխի ոսկորներն են. գանկի ոսկորները՝ թիւով ութ հատ, դէմքի ոսկորները՝ թիւով 14, որոնցմէ կզակը շարժուն է:

2.— Իրանի ոսկորներն են, ողնայարի ոսկորները, որուն մէջ կը գտնուի ողնածուծը: Ասոնց թիւն է 33:

Կողերը՝ թիւով 12 զոյգ, որոնցմէ գլխաւորները՝ կուրծքին առջեւ տափակ ոսկորի մը կը միանան կրծոսկրին. այս վերջինին վերեւի մասին վրայ յօդուած են ուսոսկրները:

3.— Անդամները, որոնք կը պարունակեն վերին եւ ստորին անդամները:

Վերին անդամները կամ թեւերը իրանին կապուած են թիկնոսկրով (omoplate) եւ ուսոսկրով (clavicule), եւ կը բաղկանան երեք մասերէ, բազուկ, մէկ ոսկոր, նախաբազուկ, երկու ոսկոր, եւ ձեռք:

Ստորին անդամները իրանին կցուած են կշտոսկրի (os illiaque) միջոցաւ, որոնք թիւով երկուք են:

Ստորին անդամները կը բաժնուին երեք մասերու, Երանքի ոսկորը, սրունքի երկու ոսկորները եւ ոտքը:

Երանքի ոսկորը սրունքներուն զուգորդող ոսկոր մը կայ որ ծունկը կը միացնէ, այս է ծնկոսկրը:

Հինգ զգայարանքները

Հինգ զգայարանքներէն չորսը կը գտնուին գլխուն վրայ, որոնք են՝

Ա.— Տեսողութիւն, որուն գործարանն է աչքը:

Բ.— Լսողութիւն, որուն կը ծառայեն երկու ականջները:

Գ.— Հոտառութիւն, որուն գործարանն է քիթը:

Դ.— Ճաշակելիք, որուն կը ծառայէ լեզուն: Լեզուի շնորհիւ մարդս ունի նաեւ խօսելու կարելիութիւնը:

Ե.– Շօշափելիք, որուն կը ծառայէ մորթը եւ մասնաւորաբար ձեռքի մատները:

Ջղային դրութիւն

Ջղային դրութիւնն է որ կը ղեկավարէ ու կը համադրէ բոլոր գործարաններուն գործունէութիւնը: Ունի երկու գլխաւոր ստորաբաժանումներ:

1.– Ուղեղի եւ ողնածուծային դրութիւնը, որուն ուղղակի հրամանովը կը կատարուին դնդերներու շարժումները, ան է մտածումի եւ տրամաբանութեան կեդրոնը: Ուղեղը կը գտնուի գանկին մէջ եւ ունի բազմաթիւ ծալքեր: Ողնածուծը կը գտնուի ողնաշարի ոսկորներու խողովակին մէջ: Ուղեղի եւ ողնածուծի հրահանգներու փոխադրութեան և դուրսի աշխարհի ազդեցութիւնը հոն բերելու գործողութեան կը ծառայեն 31 զոյգ ջիղեր:

2.– Grand sympathique կոչուած դրութիւնը, որ կը գտնուի ողնայարի երկու կողմերը, կուրծքին եւ փորին մէջ, ջղային գանգուածներու եւ գեղձերու ձեւին տակ, որոնց շնորհիւ կը կատարուին գործարանական կեանքի աշխատանքները: Անոր գործունէութիւնը կամքի հակակշռին ենթարկուած չէ:

ՊԱՀԱԿԻ ՄԸ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նոյնիսկ սկաուտական բանակումներու ընթացքին, կարգ մը պարագաներու տակ կամ ըստ երկրի, գիւղերէ ու քաղաքներէ հեռաւորութեան պարագային, պահա-

կը անհրաժեշտութիւն մը կը դառնայ:

Ու պահակը ոչ միայն պարտականութիւն ունի բանակումը զգոյշ պահելու չարագործներու ոտնձգութենէն, այլ նամանաւանդ վնասակար կենդանիներու ներս խուժումէն:

Պահակի մը գլխաւոր պարտականութիւնն է ինքզինքը պահել այնպիսի դիրքի մը մէջ, որ կարելի եղածին չափ լաւ պաշտպանուած ըլլայ անձնապէս եւ իրեն նպաստաւոր դիրքի մը մէջ կրէ յարձակում մը եւ կամ ինքը նախայարձակ ըլլայ:

Ուստի անհրաժեշտ է որ պահակ մը ինքզինքը ծածկել գիտնայ:

Թերեւս թշնամի մը իր գոյութիւնը չ'անդրադառնար, բայց իր դիրքին ու գտնուած տեղին անծանօթ՝ ան արգիլնաւոր ձեռներէցութենէ մը կը զրկուի գրեթէ միշտ ու կը դառնայ անվնաս եւ շուտով նոյնիսկ իր օձիքը ձեռք կու տայ:

Ցերեկ ատեն ըլլայ թէ գիշեր, ան պէտք է շատ մը մանր մունր դէպքեր նշմարել կարենայ, ըլլայ լսողութեամբ, ըլլայ շօշափելով, ըլլայ հոտառութեամբ.

Գիշեր ատեն ձայները աւելի ուժեղ եւ աւելի հեռուները կը լսուին, ու երբ ականջը գետին կամ գաւազանի մը կրթնցուի, շատ աւելի հեռուները քալող մարդու մը կամ կենդանիի մըքալելու ձայնը կրնայ լսուիլ: Ա'լ աւելի յստակ լսելու համար, սկաւառական կամ այլ զմելիի մը երկու շեղիբը բանալով, մին գետին մխել, իսկ միւսը ակռաներով սեղմել:

Ինչպէս որսորդ մը, նոյնպէս պահակ մը պէտք է պահուըտած ըլլայ. ան պէտք է կարելի եղածին չափ շատ տեսնել կարենայ. ուստի երկու գլխաւոր նախազգուշութիւններ ձեռք պէտք է առնէ:

Պէտք է որ իր հագուստը նոյն գոյնը ունենայ այն

պատուարին որուն առջեւ ապաստանած է, այսինքն՝ անտառի մը խորքը, վրան մը, քարաժայռ մը կամ չէնք մը, եւայլն:

Երկրորդ: երբ կը նշմարէ որ հեռուէն զինքը կը դիտեն, պէտք է պահէ բացարձակ անշարժութիւն: Այսպէսով, շատ անգամ բաց դաշտի մէջ անգամ քիչ մը ծռելով ինքզինքը եւ բացարձակ անշարժութիւն պահելով երբ բան մը կը նշմարէ, սկաուտ պահակ մը կրնայ իր գոյութիւնը չմատնել ու ինքզինքը կոճղի մը, ծառի բունի մը եւ կամ քարաժայռի մը տեղ անցընել:

Անշուշտ կարելի չէ ամէն գոյնի հագուստներ ունենալ, բայց կարելի է կենալիք տեղը ընտրել ըստ իր հագուստին. որով երբ հաքի հագուստ հագած է պահակ մը, պէտք չէ ճերմակ պատի մը կամ մութ գոյն տերեւներով ծառի մը առջեւը կանգնի, այլ ջանայ ետեւը ունենալ աւազ, չորցած խոտ եւ կամ ժայռեր, ու այլեւս չշարժիլ:

Երբ պահակը հագուած է մութ գոյն հագուստ, պէտք է կանգնի ժայռերու շուքին մէջ, մութ տեղ մը, ծառերու մէջ երբ խորքը նմանապէս մութ է:

Երբ բլուրի մը վրան պահակութիւն ընել պէտք ըլլայ, պէտք է ուշադիր ըլլալ հորիզոնին վրայ ինքզինքը չցցել, այլ միմիայն գլուխը դանդաղօրէն բարձրացնել եւ անշարժ պահել. եթէ պատահի որ թշնամին ճիշդ այդ պահուն իր կողմը չի նայիր այլ աւելի վերջը կը տեսնէ ցցուած բան մը ու. զայն դիտելով անշարժ կը գտնէ, չի կասկածիր, իսկ երբ շարժում ըլլայ, անշուշտ անմիջապէս իր ներկայութիւնը կը մատնուի, որովհետեւ պէտք է նկատի ունենալ որ հակառակորդը նոյնպէս վարժ սկաուտ մը կրնայ ըլլալ:

Գիշեր ատեն կարելի եղածին չափ պէտք է խոր տեղերու, փոսերու մէջ պահուըտիլ, որպէսզի շուքին

մէջ կարելի ըլլայ ապաստան գտնել. որ պարագային պահակը թշնամիին գալը կը տեսնէ երբ ան ինքզինքը իրմէն բարձր երկինքին կը ցցէ հասակը:

Անգլիացի սկաուտ մեծ պետը կ'ըսէ որ թուփի մը չուքին մէջ կծկուած ու բոլորովին անշարժ, գիշեր մը, թշնամի հետախոյզ մը ինծմէ մէկ մէթր հեռաւորութեան մօտեցնել տուի, ու երբ կը դառնար ան, տեղւոյն վրայ վեր կեցայ եւ զայն սեղմեցի բազուկներուս մէջ:

Նոյնպէս, գիշեր ատեն քալելու պարագային պէտք չէ աղմուկ հանել:

Չտեսնուելու համար գինուորական պահակներ, սկաուտներ, որսորդներ պէտք է դիմեն զանազան կեղծիքներու, ինչպէս գրեթէ միշտ սովոր են ընել, ափրիկեան Զուլուները, ամերիկեան կարմրամորթները, ինչպէս նաեւ վայրենի կոչուած դեռ ուրիշ շատ մը երկիրներու բնիկները. անոնք իրենց մարմնոյն վրայ, գըլխուն կապած կամ ձեռքերուն բռնած զանազան առարկաներ՝ կը յառաջանան, թշնամու արթնութիւնը խաբելու համար: Այս բոլոր մանրամասնութիւնները թուել աւելորդ է, քանի որ սկաուտական կեանքի մէջ ձեռներէցութիւնն է գլխաւոր ազդակը եւ ուսուցումը երկրորդական՝ այսպիսի պարագաներու մէջ գէթ:

Սկաուտ պահակ մը պէտք է ունենայ՝

Ցուրտէ եւ անձրեւէ պաշտպանող հագուստներ: ժամացոյց մը, սուլիչ մը, լուցկի, մոմ, եւ կամ գրպանի ելեքտրական լապտեր մը, ինչպէս նաեւ իր սկաուտական դաւազանը:

Անշուշտ վերեւը յիշուած նախազգուշութիւններուն ծանօթ ըլլալ եւ ձեռք առնել զանոնք ի պահանջել հարկին՝ շատ լաւ բան է, բայց ոչ մէկ սկաուտ պատանի պէտք է սարսափի պահակ ըլլալու վտանգներով, որովհետեւ բանակավայրի մը պահակին համար ամենադոյզն

վտանգ անգամ գոյութիւն չունի ու դեռ Հայ սկաուտա-
կան կեանքի մէջ սկաուտ պահակի մը վտանգուելու լու-
րը լսուած չէ :

Ուստի ամէն սկաուտ որ ինքզինքը կը պատրաստէ
շատ աւելի վտանգաւոր ձեռնարկներու երբ Հայրենիքի
պաշտպանութիւնը կը սորվի, սիրով պիտի ընդունի գի-
շերուան մը ընթացքին մէկ ժամու չափ պահակութիւ-
նը :

Ու աւելորդ է ըսել որ սկաուտը իրեն յանձնուած
այս պատասխանատու դերը պէտք է կատարէ առանց
թոյլ եւ դժկամակ ըլլի, պէտք է իր տեղը անցնի ճիշդ
ժամուն, և իր պաշտօնը յանձնէ յաջորդին ճիշդ ժամուն,
անոր Հաղորդելով այդ գիշերուան կարգախօսը, ու
այն բոլորին մասին որ նկատած է բանակավայրի
շուրջը, առանց սուտ ու փուտ եւ իր եղբայրը չարու-
թեամբ վախցնել ուզելու միտումով :

Որեւէ լուրջ վտանգի մը պահուն պէտք է անմիջա-
պէս արթնցնէ բանակումի պետը, իսկ երբ այդ ընե-
լու ժամանակ չունի, այն ատեն կը սուլէ վտանգի սու-
լիչը :

Սկաուտ պահակ մը պէտք չէ ճագարի մը կամ թըռ-
չունի մը անտառի մէջ հանած ձայնը վտանգի պատըր-
ուակ բռնէ, ամպոտ գիշեր մը երբ լուսինը մե՜րթ ընդ
մերթ կը փայլի, ծառերուն եւ ժայռերուն գծել կու տայ
ստուերներ որոնց ինքնութեան մասին սկաուտը պէտք չէ
տարակուսի :

Արդէն առհասարակ բանակավայրի մը սպառնացող
գլխաւոր վտանգը՝ մառանի յատկացուած վրանին դէմ
ըլլալիք յարձակումներն են, շուներու կամ այլ կենդա-
նիներու կողմէ, որոնց դէմ պաշտպանուելու համար պա-
հակը առանց աղմուկի եւ շատ զգուշութեամբ կրնայ մի-
ջոցներ ձեռք առնել :

ՔԻՄԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՄԱՆՈՒՆ ԽԱՂԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Գիտնալու համար թէ ինչ կրնայ կատարել սկաուտ մը, անգլիացի սկաուտապետը կը յանձնարարէ կարդալ իր հայրենակցին Քիփլինկի մէկ վէպը, Քիմ անունով:

Քիմ, Հնդկաստանի մէջ ծառայող իռլանտացի զինուորի մը զաւակն է, որ կանուխէն որբանալով, ապաստան կը գտնէ իր ազգականուհիին մօտ, համեստ միջոցներով ապրող կին մը:

Իր խաղի ընկերները բոլորն ալ բնիկներ են ու ան երկրին լեզուն որեւէ Եւրոպացիէ աւելի լաւ կը խօսի:

Մտերիմ բարեկամութեամբ կը կապուի ծեր կրօնաւորի մը հետ որ երկրին զանազան կողմերը կը շրջագայէր, ու անոր հետ կը ճամբորդէ Հնդկաստանի հիւսիսային մասերը:

Օր մըն ալ կը հանդիպին այն զօրամասին որուն մէջ իր հայրը ծառայած էր, ու երբ բանակավայրը կը պտըտէր, իբր գող կը ձերբակալուի:

Իր ծննդեան վկայագրէն ինքնութիւնը հասկցուելով, զօրամասին կողմէ կ'որդեգրուի եւ իր ուսման հոգ կը տարուի: Իր դպրոցական արձակուրդներու ընթացքին, Քիմ, գրեթէ միշտ հնդկական տարազ հագնելով, կը խառնուի բնիկներուն հետ:

Յետոյ կը հանդիպի զարդեղէնի եւ հնութեանց վաճառականի մը, որը իր երկրաճանաչութեան շնորհիւ, անդամ էր ոստիկանական գաղտնի գրասենեակին:

Վաճառականը Քիմի մէջ հնդկական սովորութիւններու եւ երկրին անցուդարձերուն վրայօք ունեցած կարողութիւնները գնահատելով, խորհեցաւ որ ան կրնայ գաղտնի գրասենեակին համար լաւ գործակատար մը ըլլալ, բայց վերջնականապէս պայմանաւորուելու համար,

զայն կ՚ենթարկէ շարք մը փորձերու, գիտնալու համար թէ բաւականաչափ քաջութիւն եւ հաստատամտութիւն ունի՞:

Անոր կամքի ուժը գնահատելու համար, փորձեց զայն մագնիսացնել, այսինքն Քիմի խորհուրդները առաջնորդել կամ վարել, համաձայն իր սեփական մտածելակերպին: Զօրաւոր անձերը այս բանը կրնան կատարել ուրիշներու հանդէպ:

Վաճառականը փարչ մը գետին նետելով կոտր կոտր ըրաւ, ու յետոյ, ձեռքը տղուն ծոծրակին դնելով, փորձեց անոր երեւակայել տալ թէ փարչը ինքնիրենը կը շինուի: Բայց ի զուր: Քիմ միշտ փարչը կոտրած կը տեսնէր:

Իր տեղը, ուրիշներ, թոյլ պիտի տային որ իրենց ականջը եւ միտքը հոս հոն թափառելով միեւնոյն առարկան չկրնան կեդրոնացնել, որ պարագային վաճառականը դիւրաւ պիտի կրնար մագնիսացնել զիրենք:

Այս փորձէն յետոյ վաճառականը զայն դրաւ հաստատամիտ եւ արթուն, անոր սորվեցուց ամէնէն փոքր մանրամասնութիւնները ուշադիր դիտելու եւ գննելու, ու յետոյ զանոնք վերյիշելու արուեստը: Ատոր համար Քիմ պարտաւոր էր ինքզինքը վարժեցնել օրուան որեւէ ժամուն եւ ուր որ ալ ըլլար:

Ան մէկ վայրկեան միայն Քիմին ցոյց տուաւ թանկարժէք քարերով լեցուն սնակ մը, ու յետոյ վրան թաշկինակ մը ծածկելով՝ հարցուց թէ քանի՛ տեսակ քար կար եւ իւրաքանչիւրէն քանի հատ: Քիմի առաջին նկարագրութիւնը յաջող չէր, հազիւ մէկ քանին յիշել կըրցաւ, բայց կարգ մը փորձերէ վերջ՝ յաջողեցաւ բոլորը մտաբերել: Իր այս փորձերը յաջողութեամբ կը կատարէր այլեւս, ուրիշ որեւէ առարկաներու վրայ:

Քիմ ճամբորդեց նաեւ ծեր աֆղան ձիավաճառի մը

հետ, որուն շատ կը սիրէր. անիկա ալ պաշտօնի դրա-սենեակին անդամ էր: Անգամ մը, Քիմ այս Աֆղանին ծածուկ գրութիւն մը հասցնելով՝ անոր մեծ ծառայութիւն մատոյց. ուրիշ անգամ մըն ալ անոր կեանքը ազատեց, զինքը սպաննելու հետամուտ տեղացի խումբի մը խօսակցութիւնը պատահաբար լսելով: Ան քնանալ ձեւացնելով, մղձաւանջէ տառապիլ կեղծեց, դիրք փոխել կարենալու համար, եւ դաւադիրներուն կանուած տեղէն հեռանալով՝ կրցաւ ժամանակին իր բարեկամը զգուշացնել:

Վերջապէս Քիմ պաշտօնի դրասենեակին անդամ ընդունուեցաւ, անոր տրուեցաւ ինքզինք ծանօթացնելու նշան մը, վկայ մը եւ բառ մը, որ յատուկ արտասանութեամբ պիտի կրնար զինքը ճանչցնել տալ:

Օր մը, շոգեկառքին մէջ կը հանդիպի անծանօթ մէկու մը: Տեղացի մըն էր ան, որ կառք նստելու ատեն ահարեկած կ՚երեւէր, գլուխ եւ բազուկի վէրքերով անկերպարան վիճակի մէջ, եւ միւս ճամբորդներուն կը պատմէր թէ սայլի արկած մը ունեցած էր կայարան գալու ատեն:

Քիմ, վարպետ սկաուտ մը, անմիջապէս նկատեց որ անոր վէրքերը շատ որոշ կերպով կտրուածքներ են եւ իյնալէ առաջ եկած վէրքեր չեն:

Երբ վիրաւորը իր գլուխը կապելու զբաղած էր, Քիմ նկատեց որ ան ալ իր նման նշան մը ունի, ու ջանաց իր կարգին նշանը ցոյց տալ. վիրաւորը տեսնելով նշանը, բառեր մը արտասանեց, որուն Քիմ պատասխանեց:

Օտարականը, ասոր վրայ, Քիմը մէկ կողմ տարաւ ու անոր յայտնեց թէ ինք ծածուկ հեռագիր մը կը տանի, թէ հանդիպած է կառավարութեան թշնամիներուն ու հազիւ մահէ ազատուած: Ըստ իրեն, հաւանաբար

թշնամիները՝ չորեկառքին մէջ իր ներկայութեանը անզեակ են, ու պիտի կրնան ճամբուն երկայնքը գտնուող իրենց գործակալներուն հեռագրել, ու պէտք էր հեռագիրը հասցնել ոստիկանական սպայի մը ու չբռնուիլ:

Քիմ զայն ծպտելու գաղափարն ունեցաւ:

Հնդկաստանի մէջ, շատ մը սուրբ մուրացկաններ կան որ երկիրը կը պտտին: Կը քալեն գրեթէ բոպիկ, մոխիրով պլլուած, դէմքերնուն վրայ նշաններ նկարուած: Ժողովուրդը անոնց սրբութեանը կը հիանայ, անոնց կ'ողորմի հաց ու դրամ տալով:

Քիմ ալիւր եւ ծխամորճի մոխիր իրար խառնեց, մերկացուց իր բարեկամը, եւ անոր մարմինը լաւ մը ծեփեց, իր մօտ գտնուած ներկերով անոր ճակտին նըշաններ նկարեց, մասամբ վէրքերը բուժելու, բայց առաւելապէս այդ վէրքերը նուազ տեսանելի դարձնելու համար: Մազերը խառնեց, անոր տալու համար մուրացիկի մը խոժոռ երեւոյթը, ու զայն փոշիով ծածկեց, որով իր մայրը նոյնիսկ պիտի չկրնար մեր մարդը ճանչնալ:

Քիչ վերջ կը հասնին մեծ կայարան մը եւ գարափին վրայ կը նշմարուի ոստիկան սպան որուն պիտի տրուի ծածուկ գրութիւնը: Կեղծ մուրացիկը կը հրմշտկէ սպան, որը անգլերէնով կը կշտամբէ, մուրացիկը գաղտնի բառերով խառն հայհոյանքներ կը թափէ:

Սպան թէեւ հնդկերէն չհասկնալ կը ձեւացնէր, բայց շատ լաւ կը հասկնար. գաղտնի բառերէն հասկցաւ որ գաղտնի գործակատարի մը հետ է գործը, որով մուրացիկը ձերբակալել ձեւացնելով առաջնորդեց ոստիկանատուն: Հոն կրցան լաւագոյն կերպով խօսակցիլ ու այս ամէնքը անցաւ բոլորովին աննշմար:

Ի վերջոյ Քիմ ուրիշ բնիկ գաղտնի գործակատարի մը հետ ալ ծանօթացաւ, գաղղացած հնդիկ մը, ու ա-

նոր օգնեց Հիւսիսային սահմանին մօտերը երկու ռուս լրտեսներ ձերբակալելու:

Հնդիկը ինքզինքը Անգլիոյ թշնամի իշխանի մը սպասաւորը ներկայացուց, և ռուս լրտեսներուն հետ որպէս իշխանի ներկայացուցիչը բաւական տեղ քալեց: Այսպէսով գիտցաւ անոնց գաղտնի թուղթերուն դրուած տեղը, որմէ վերջ երկու սպաներուն եւ սուրբ հոգեւորականի մը միջեւ կռիւ յառաջ բերել տուաւ, հոգեւորականը ծեծուած ըլլալով, տեղացիք գրգռուած՝ սպաներուն բեռները առնելով փախան եւ անյայտացան: Քիմ բեռնակիրներուն մէջ էր: Բացաւ պայուսակները, թուղթերը գտաւ եւ տարաւ սպայակոյտի կեդրոնը յանձնեց:

Քիմի այս պատմութիւնները կարդալ խիստ շահեկան է սկաուտի մը համար, ասոնք ցոյց կու տան թէ որ աստիճանի պատանի մը կրնայ օգտակար ըլլալ իր երկրին, երբ ան խելացի է եւ վարժ:

×

Սկաուտին համար Քիմը խաղ մըն է, որ կրնայ խաղցուիլ ամէն տեղ: Օրինակ՝ ցուցափեղկ մը քննել, ու ապա վերյիշել հոն դրուածները: Աղմուկ լսել եւ ձայները զանազանել: Շօշափելով զանազան իրեր ճանչնալ, եւայլն:

Սկաուտ մը պէտք է դիտող, զննող ըլլայ:

●

ՔԻՄԻ ԽԱՂԸ

Սկաւառակի մը վրայ դրուած 24 զանազան առարկաներ, մէկ վայրկեան դիտելէ վերջ, թուել անոնցմէ 16 հատ մինչեւ 5 վայրկեան տեւողութեան ընթացքին:

Այս խաղը փորձելու ատեն, առարկաներու թիւը կրնայ մինչեւ 30ի հասնիլ: Մէկ վայրկեան ցոյց տալէ վերջ ծածկել ու յետոյ, իւրաքանչիւր սկաուտ առանձին

տառանձին կանչելով հարցնել ու նշանակել՝ տրուած առարկային անունին դիմաց եւ մասնակցող սկաուտին անունին տակ: Ամենէն շատ վերյիշողը կը շահի խաղը:

●

ՎԱՐԺ ԿԵՐՊՈՎ ՊԱՏԷ ՄԸ ԿԱՄ ՁՈՂԷ ՄԸ ՄԱԳԼՑԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

Մագլցիլը ամենէն հաճելի եւ օգտակար մարզանքներէն մին է եւ բոլոր պատանիներէն սիրուած: Լեռ մագլցողներուն մեծամասնութիւնը նախ ծառերու վրայ մագլցելով, չուանէ եւ կայմերէ վեր մագլցելով սկսած է, ու ապա սկսած է ժայռերէ վեր մագլցիլ:

Մագլցելու համար մարմնոյ անդամները պէտք է ըլլան զօրեղ, պէտք է ունենալ յանդգնութիւն, վճռականութիւն եւ տոկունութիւն: Ու այս ամէնը կը ստացուի մարզուելով: Լեռ մագլցելու համար էական է պաղարիւն ըլլալ, ոտքը փութով եւ ապահով ուղղած տեղը դնել գիտնալ: Ասոր համար փորձելու է տախտակի մը եզերքին վրայ քալել, քարէ քար ցատկելով քալել՝ զանոնք զանազան հեռաւորութեանց վրայ շարելով:

Բոլոր տեսակի մագլցումներու կերպերը կը ստացուին մշտատեւ վարժութեամբ, որը ինչպէս ըսուեցաւ, մարզանքի լաւագոյն մէկ տեսակն ալ է:

●

ՄԷԿ ՏԱՐՈՒԱՆ ՄԷՋ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼ ԱՌՆՈՒԱԶՆ ՉՈՐՍ ՁԵՌԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Սկաուտ մը պէտք է ձեռքէն ճարտար ըլլայ. հին երկրախոյզները քանի մը արհեստ գիտէին ու ամենէն նեղ դրութեան մէջ անգամ անոնք ինքնաբաւ էին: Ինք-

նարաւ պէտք է ջանալ ըլլալ նաեւ սկաուտ մը:

Ձեռական աշխատութիւն ըսելով կը հասկցուի շատ հասարակ առարկաներու շինութիւնը, ինչպէս օրինակի համար՝

Կոճակ կարել գիտնալ. զմելլիով առարկայ մը շինել. խաւաքարտէ տուփ մը շինել. լաւ կապուած ծրար մը ներկայացնել. բանակումի ընթացքին՝ սեղան, աթոռ, կամուրջ շինել. բանակավայրը զարդարել. բնութեան տեսարաններ գծագրել. սկաուտական ժամանակացոյցներ զարդանկարել:

Արմաշի գիւղատնտեսական վարժարանի կօշկակար Սկաուտներու խմբակ մը, 1920 թուին:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԱՐԳԻ ՍԿԱՈՒՏ

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ ԵՒ ԶԱՆՈՆՔ ԼՐԱՑՆԵԼՈՒ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երկրորդ կարգի նշանակ

Ա. — ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Նորընծայ մը Երկրորդ կարգի սկաուտ կարենալ ըլլալու համար պէտք է լրացնէ հետեւեալ պայմանները.

Ա.— Վեց ամիս իբր նորընծայ սկաուտ գործել։

Բ.— Գոհացուցիչ բացատրութիւններ տալ հետեւեալ նիւթերու շուրջ։

1.— Հինգ վայրկեանի մէջ վրան մը կանգնել։

2.— Կացին գործածել եւ ծառ մը տապալելու եղանակը գիտնալ։

3.— Երկու լուցկիով բաց օդին մէջ կրակ վառել եւ զանազան տեսակի օճախներ շինել։

4.— Կերակուր եւ անուշեղէն եփել գիտնալ։ Խըմբակի մը բաւարար չափով կերակուր պատրաստել։

5.— Բ. կարգի յատուկ կապերը և հետախուզական նշանները գիտնալ։ Հիւղակ մը շինել։

6. — *Մարմնոյ ներքին գործարաններուն եւ անոնց պաշտօնին շուրջ ծանօթութիւններ ունենալ:*

7. — *Մարմնական առողջապահութեան մասին ծանօթութիւններ ունենալ եւ գիտնալ սննեակի մարզանքի գլխաւոր փորձերը:*

8. — *Անմիջական օգնութեան փութալու կերպերուն ծանօթ ըլլալ:*

9. — *Սկաուտական գնացքով* 15 *վայրկեանէն երկու քիլոմեթր ճամբայ կտրել, մէկ վայրկեանի սխալով մը միայն:*

10. — *Կողմնաճանաչութիւն՝ աստղերով, լուսնով, արեւով, ժամացոյցով: Բնական երեւոյթներով առաջնորդուիլ:*

11. — *Օդաճանաչութիւն՝ բնական երեւոյթներով, ինչպէս հով, ամպ, եւայլն, կենդանիներու ձայներով եւ անոնց ընթացքով:*

12. — *Համառօտ կերպով բացատրել Հ. Մ. Ը. Մ.ի ծագումը եւ պատմութիւնը, նոյնպէս սկաուտական շարժման նպատակը:*

13. — *Հայոց պատմութիւնը իր ընդհ. գիծերուն մէջ մինչեւ Արշակունեաց Հարստութեան վերջաւորութիւնը:*

14. — *Գրաւոր կերպով բացատրել Դաւանանքին առնուազն երկու յօդուածները:*

15. — *Գոց գիտնալ եւ երգել տասնեակ մը հայերէն երգեր, մասնաւորաբար* ազգային եւ սկաուտական:

ՎԵՑ ԱՄԻՍ ՆՈՐԸՆԾԱՅ ՄՆԱԼ

Այս պայմանաժամը պէտք է հաշուել նորընծայի քննութիւնը, երդումը եւ նշանակը առած թուականէն:

Նորընծայի քննութիւնները յաջողութեամբ անցընող սկաուտ մը, սկաուտական բարոյախօսութեան գլխա-

ւոր եւ հիմնական սկզբունքներու կիրառման ընդունակ
պատանի մըն է, որը պէտք է առաջնորդուի քայլ առ
քայլ դէպի գործնական աշխատանքի: Ան, դեռ սկաու-
տական բուն կեանքին, գլխութեան եւ անոր պահանջ-
ներուն անծանօթ, պէտք է պատրաստուի անոր գաղտ-
նիքներուն ու խորհուրդներուն թափանցելու:

Նորընծայի պայմանները լրացուցած ըլլալը բաւա-
կան չէ որպէսզի ան ինքզինքին իրաւունք տայ պահան-
ջելու Բ. կարգի պատրաստել զինք, այլ իր ամենօրեայ
կեանքի ընթացքին, դաւանանքի յօդուածները կիրար-
կելով պէտք է տիրացած ըլլայ սկաուտական ոգիին, ու
այն ժամանակ ան ինքնաբերաբար կ՚ընդարձակէ իր
սկաուտական գլխութեան պաշարը, կը ձգտի բարձրա-
նալ, կարենալ իր կարգին բարձրացնելու ուրիշները,
ինչպէս որ կը տրամադրէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտին սի-
րուն նշանաբանը:

Իր առաջնորդը և խմբապետը որոնք մօտէն կը հս-
կեն իր վրայ, անշուշտ կը նշմարեն իր հետաքրքրու-
թիւնը, խանդավառ ու յառաջադէմ ոգին ու զինք կ՚ա-
ռաջնորդեն որպէսզի ան տիրանայ Բ. կարգի գլխու-
թիւններուն, որոնք ա՛լ աւելի պիտի զարգացնեն տղուն
մէջ գլխելու եւ առաջնորդուելու կարողութիւնները, ու
քայլ մը եւս կը մղեն զինք դէպի ինքնաբաւութիւն զա-
նազան անօգնական վիճակներու մէջ գտնուելու պարա-
գային չվհատելու համար:

Գաղթահայ Բ. կարգի սկաուտ մը արդէն իր մայ-
րենի լեզուով գրելու կարողութիւնը ունի ու իր Ազգա-
յին պատմութեան առաջին շրջանին յատկանշական դի-
ծերուն քաջածանօթ է:

Բ.— ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎՐԱՆ ԿԱՆԳՆԵԼ

Զանազան ձեւի եւ մեծութեամբ վրաններ կան. անոնց կանգնումը դժուարութիւններ ներկայացնելէ աւելի խնամքի կարօտ է։

Արագ կերպով վրան մը կանգնելու համար պէտք է յաճախակի մրցումներ կատարել սկաուտական խմբակներու միջեւ։

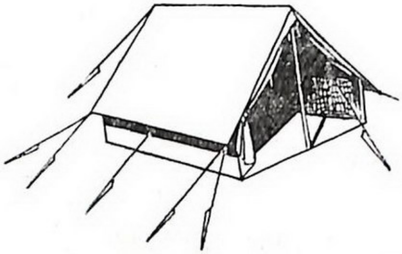

Վրանը իր տոպրակէն հանելով քակել եւ գետնի վրայ բանալ, դուռը կամ դռները նախապէս գոցել։ Վրանի կեդրոնի երկու ծայրերը գտնել, ծակերու բացուածքին չափ հեռաւորութեամբ գետինը երկու փոս փորել եւ հոն հաստատել կեդրոնական երկու կայմերը եւ վրանը անցընել իբր կայմ ծառայող երկու սկաուտական գաւազաններու ծայրը։ Մինչդեռ երկու սկաուտ այդ կայմերը բռնած են, ուրիշ երկու հոգի կայմերը միացնող պարանը երկու զօրաւոր ցիցերով գետնին կը հաստատեն (ուշադիր ըլլալ որպէսզի կայմերը եւ ցիցերը մէկ գծի վրան գտնուին) եւ պարանը պրկող փայտեայ կամ մետաղեայ պրկիչները պատշաճօրէն կը քաշեն։ Ապա չորս հոգի վրանին չորս ծայրի կապերը ցիցերու կը կապեն ու կը պրկեն, այդպէս կարգով բոլոր եզեր-

քի կապերը եւս կ՚ամրացնեն։

Վրանը հաստատելէ յետոյ մէջի խորտուբորտութիւնները շտկել եւ յատակը մոմլաթ մը փռել։

Վրանին չորս կողմը ակօսներ բանալ, որպէսզի անձրեւի պարագային ջուրը ներս չյորդի։ Այս ակօսները՝ վրանին ետեւը, հեռուն պատրաստուած, խոշոր փոսի մը միացնել, որպէսզի ջուրերը հոն հաւաքուին։

Վրան մը լարելէ առաջ, անհրաժեշտ է տեղը եւ վրանին ուղղութիւնը ճշդել։

Տեղը պէտք է ըլլայ չոր, ճահիճներէ հեռու, գետինը կարելի եղածին չափ աւազուտ եւ քիչ մը շեղ, ջուրի համար թափանցիկ։

Պէտք է ընտրել խմելիք ջուրի մօտ տեղ մը ուր կըրակ վառելու համար բաց տեղ գտնուի ինչպէս նաեւ փայտ ճարելու յարմարութիւն, զօրաւոր օդի հոսանքներէ պաշտպանուած. արեւէն պաշտպանուելու յարմար ծառերու մօտիկ, բայց ոչ թէ ծառի շուքի տակ։

Գալով վրանի ուղղութեան, նախ ճշդել հովի ուղղութիւնը եւ լարել՝ կռնակը հովին դէմ։

ԿԱՑԻՆԸ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Կացինը սկաուտին անբաժան ընկերն է, իր գաւազանէն յետոյ ամենէն գործածական իրը։

Զայն լաւագոյն կերպով գործածելու համար անհրաժեշտ է վարժութիւն ընել, ու աշխատանքի սկսելէ առաջ նկատի ունենալ որ ան փայտ կտրելու սահմանուած է ու ոչ թէ գործածողին ոտքը կամ մարմնոյ որեւէ մէկ մասը եւ ոչ ալ իր մօտը գտնուողներունը։

Կացինը գործածելու է մեծ խոհեմութեամբ, կարեւոր աշխատութիւն մը նախաձեռնելու պարագային պէտք է նախապէս պետին հաւանութիւնն ու արտօնութիւնը առնուած ըլլալ։

Առանց արտօնութեան պէտք չէ ծառ տապալել. կան որոնց դպչիլ արգիլուած է. այդպիսիներուն որեւէ հարուած իսկ տալէ զգուշանալ:

Կացինը գնել ընտիր տեսակէ, երկաթագործի կողմէ դարբնուած և ոչ թէ ձուլուած: Երկաթեայ մասը՝ ծանր, իսկ կոթը՝ կրկնակ չեղութեամբ, լաւ տեսակ փայտէ:

Կացինին գլուխը, այսինքն սուր ծայրին հակառակ մասը պէտք է ըլլայ տափակ, իբր մուրճ ծառայեցնելու

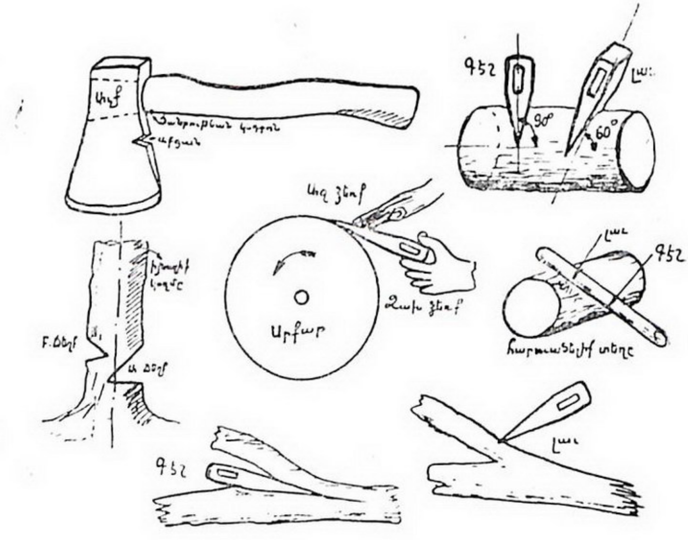

համար թեթեւ աշխատութեանց առեն միայն, հակառակն պարագային, կոթը անցընելու սահմանուած ծակը կամ աչքը իր ձեւը փոխելով պատճառ կ'ըլլայ որ կոթը թուլնայ եւ դուրս գայ: Կացինի այս ձեւին քանատական կացին անունը կու տան:

Գործածութեան պահուն, սուր ծայրը կամ բերանը պէտք է շարժել մարմինէն հեռու, բնաւ դէպի ոտքը ուղղուած շարժելու չէ: Եթէ կտրելու սահմանուած

փայտը ձեռքով բռնուած է, շարժումը պէտք է ըլլայ ձեռքէն հեռու հարուածող ուղղութեամբ:

Կտրելիք փայտը դնել կոճղի մը կամ փայտէ յենարանի մը վրայ, որպէսզի կացինին բերանը հողի կամ քարի հանդիպելով շուտ մը անգործածելի չդառնայ: Բացի այդ, եթէ հարուածը ստանալիք տեղին տակը ամուր յենարան մը չըլլայ, կտրելը կը դժուարանայ: Կացինը փայտին պէտք է հանդիպի ճիշդ յենարանին վրայ, որպէսզի հարուածին կարեւոր մէկ մասը փայտի առաձգականութեան միջոցաւ չվատնուի:

Վրան գամ ունեցող փայտերուն նախ գամերը հանել. ասոր համար, շատ մը կացիններու վրայ մասնաւոր ճեղք մը կայ:

Կացինին բերանը կարելի եղածին չափ խորը մտցնելու համար, անոր տալու է մօտաւորապէս 60 աստիճանի շեղութիւն մը. զայն ձեռքին մէջ բռնազբօսիկ սեղմելու չէ, այլ անոր ծանրութիւնն է որ պէտք է օգտագործել, փայտին մէջ խրելու համար:

Ծառի մը ճիւղերը կտրելու համար, կացինի հարուածը տալու է ճիւղին դուրսի կողմէն, եւ ոչ թէ ճիւղին եւ բունին մէջտեղէն, որով ճիւղերը կտրելու համար սկսելու ծառի կամ տապալուած խոշոր ճիւղի մը վարի կողմէն ու հետզհետէ դէպի ծայրը երթալ:

Ծառ մը տապալելու համար նախ անոր իյնալիք կողմը ճշդելու է. երբ որոշ արգելք կամ պատճառ մը չըկայ, իյնալիք կողմը ընտրելու է ըստ հովի ուղղութեան եւ ուշադիր ըլլալ որ ծառը ինկած ատեն ուրիշ ծառերու կամ որեւիցէ բանի չիյնայ:

Ուղղութիւնը ընտրելէ յետոյ, կացինը զարնելիք մասը եւ զայն շարժելու շրջանակը ամբողջութեամբ մաքրելու է մացառներէն կամ ոստերէն:

Կտրուածքը որքան կարելի է գետնին մօտերը պէտք

է ըլլայ ու առաջին կտրուածքը իյնալիք կողմին վրայ բանալու է, կտրուածքին բացուածքը կեդրոնէն աւելի հեռու պէտք է տարուի ու անոր ամենասուր մասի գիծն է որ անկումին իբր առանցք պիտի ծառայէ:

Առաջին բացուածքը լրացնելէ յետոյ, անոր ճիշդ հակառակ կողմը ու աւելի բարձրէն կացինով ուրիշ մը բանալ, ու երբ այս երկրորդ կտրուածքը բաւականաչափ յառաջացած ըլլայ՝ ծառը ինքնիրեն կ'իյնայ: Խոհեմութիւն է ծառը պարաններով երեք ուղղութեամբ բռնել տալ, ծառին իյնալիք եւ հակառակ կողմը ոչ ոք պէտք է գտնուի, այլ երկու կողքերուն վրայ: Փոխանակ երկրորդ ճեղքը կացինով բանալու, կարելի է սղոցել:

Կացին ունենալը բաւական չէ, պէտք է որ ան շարունակ գործածելի վիճակի մէջ ըլլայ, ուստի զայն այս ու այն կողմ գետնին վրայ նետելու չէ, ոչ միայն գետնին քարերէն կը վնասուի ու խոնաւութենէն կը ժանգոտի, այլ կրնայ մէկու մը վիրաւորուելուն պատճառ դառնալ:

Կացինը պէտք է պահուի ապահով տեղ մը, իր պատեանին մէջ, երբ զայն գործածելու համար ձեռք առնուի, պէտք չէ կոթէն բռնել, այլ երկաթի կողմէն, որուն սուր ծայրը մարմինէն դուրս ուղղուած ըլլայ: Իսկ երբ ուզուի մէջքին հաստատել, պէտք է ետեւի կողմէն գօտիին անցընել եւ ոչ թէ առջեւէն կամ կողքերէն:

Կացինին սուր ծայրը պէտք է միշտ սրուած վիճակ ունենայ ու գործածութենէ յետոյ թեթեւ մը իւղոտել:

Ծայրը աւրուած կացին մը սրելու համար կը գործածուի յատուկ սրքար մը, ջրով ողողուած. սրքարը պէտք է դառնայ միշտ դէպի դուրս, սրողի կեցած դիրքին նկատմամբ. սրելու ատեն սուր ծայրը պէտք է դընել սրքարին վրայ, կացինի երկաթը բռնելով ձախ ձեռքը, աջ ձեռքին մատներով սուր ծայրը սրքարին վրայ

ձնշել, ինչպէս ցոյց տրուած է պատկերին վրայ:

Երբ քարէ կլոր սրքարին վրայ կացինի ծայրի խորտուբորտութիւնները անհետանան, սուր մասին ծայրը կը մնան աւելորդ մասեր, որոնք հանելու համար կը դիմենք անշարժ տափակ սրքարի մը օգնութեան, իւղով օծուած. այս պարագային, անշուշտ, կացինի սուր մասն է որ կը շարժի սրքարին վրայ շրջանակաձեւ շարժումով: Տափակ սրքարի փոխարէն կարելի է գործածել յղկուած կարծր քար մը:

●

ԿՐԱԿ ՎԱՌԵԼ

Անտառի մէջ բանակումի կամ արշաւի ատեն, որեւէ եղանակի մէջ, կատարեալ սկաուտ մը պէտք է կարենայ կրակ վառել՝ երկու լուցկի միայն գործածելով:

Երկու լուցկիով կրակ վառելու փորձին ատեն, բռնկուած լուցկիներու թիւն է որ պէտք է հաշուել եւ ոչ թէ առանց կրակ առնելու փճացածներուն թիւը:

Կրակը վառելէ առաջ, անհրաժեշտ պայմանն է նախապէս արտօնութիւն ստանալ այն տեղին համար ուր կ՚ուզուի կրակ վառել:

Վառելիք տեղին շուրջը, մօտաւորապէս երկու մեթր շրջանակի մը վրայ, խնամքով մաքրել, չոր խոտերը եւ տերեւները հեռացնել, որպէսզի մարգագետինը, մացառները կամ անտառը հրդեհէ զերծ մնան:

Եթէ տեղը թաց է, քանի մը կտոր փայտի գլանիկներ քով քովի շարել ու անոնց վրայ վառել: Այդ փայտերուն վրայ չոր խոտ կամ չոր տերեւներ դնել:

Անձրեւոտ եւ խոնաւ օդով կրակ բռնկցնելու համար չոր նիւթեր կարելի է գտնել ծառերու տակ եւ անոնց բունին մօտերը, ու վառելէ յետոյ, թաց փայտերը միշտ կրակին մօտ պահել, հետզհետէ չորցնելու համար, կամ հովին դնել, եթէ հով կայ:

Չոր կամ մեռած փայտի պաշարը մէկ անգամէն նախապէս հաւաքել: Ուշադիր ըլլալու է որ խէժ պարունակող փայտերը աւելի շուտ եւ լաւ կը վառուին, թէեւ կրակ չեն ձգեր: Ուռենին, եղեւինը (չամ), կաղնին, շագանակենին, կաղամախին լաւ չեն վառուիր եւ շատ ծուխ կու տան: Մինչդեռ ցարասին, հացին, շոճին, կնձնին, հաճարենին, նշտարենին լաւ կը վառուին եւ կայծեր կը թողուն: Լաւ վառելանիւթ են նաեւ կոշիկները, ինչպէս նաեւ շոճիին բունցքները:

Փայտերը նախապէս կոտրտել, փոքր ճիւղերը կամ կրկուտը եւ բիրերը իրարմէ զատել. փայտերը շարել առաջ, նախ թուղթի ճմռթկուած կտորներ զետեղել, վրան բոլորովին չոր ոստիկներ, չոր տերեւ եւ մամուռ, յետոյ կրկուտ. որքան կարելի է յարդ չգործածել: Յետոյ բուրգի ձեւով հետզհետէ հաստ կտորներ շարել, երբ կրակը յաջողած կը նկատուի. պէտք չկայ շատ մեծ կրակ մը վառել. վառուելու վրայ եղող կրակը բնաւ չփչել, որովհետեւ բերնով փչելը թոքերուն խիստ վնասակար է:

Բռնկցնել հովը փչած կողմէն լուցկին թուղթի դէզին դէմ խօթելով:

Մուխը բոլորովին անցնելէ յետոյ միայն կերակուրը վրան դնել, որպէսզի մուխ չառնէ:

Կրակ մը առանց հսկողութեան պէտք չէ ձգուի, ու եթէ այլեւս անոր պէտք չկայ, աւելի վերջը կամ յաջորդ օրը զայն օգտագործելի դարձնելու համար, մոխիրով ծածկել ու խնամքով թաղել, որպէսզի հովը չկարենայ կրկին բանալ:

Սկաուտ մը թոյլ պիտի չտայ որ իր վառած կրակին տեղը նշմարուի, քանի որ իր մշտական մտահոգութիւնն է ջանալ ամէն ինչ տեսնել ու բնաւ չտեսնուիլ:

ՕՃԱԽ ՇԻՆԵԼ

Օճախ շինելու ատեն նկատի ունենալ հովին ուղղութիւնը, ու ըստ այնմ, շինել երկու զուգահեռական պատեր, որուն վրայ կաթսայ մը առանց շրջուելու վտանգին ենթարկուելու պէտք է կարենայ մնալ: Պատերը կարելի է շինել հողով, քարով կամ փայտի խոշոր կըտորներով: Եթէ հողը թաց է, զայն ծածկել կղմինտրով եթէ կայ, որովհետեւ կղմինտրը կ'աւելցնէ նաեւ ջերմութեան պահպանումի տեւողութիւնը:

Ստորեւ կու տանք հինգ զանազան ձեւեր:

Ա. Ձեւ, տափակ գետնի վրայ 20 սանթիմեթր բարձրութեամբ, նոյնքան լայնութեամբ եւ 60 սանթիմեթր երկայնութեամբ փոս մը փորել հովին ուղղութեամբ, պատերը լաւ մը ծեփել: (Պատկեր 1):

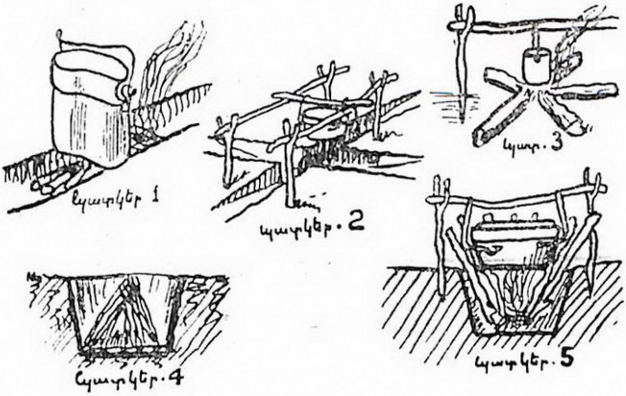

Բ. Ձեւ, խաչաձեւ օճախ, որուն վրայ քանի մը կաթսայ միաժամանակ կարելի է տեղաւորել եւ հովի ուղղութեան փոփոխումները մասամբ դարմանել: Բանալ 15 սանթիմեթր մեծութեամբ խորանարդ փոս մը, որուն չուրջ խաչաձեւ առուներ փորել ու կէս մեթր հե-

ուն հողին հաւասարեցնել՝ իւրաքանչիւր աուլի ծայրերը : (Պատկեր 2) :

Գ. Ձեւ. *կաթսան՝ գետինը խիստ տոկուն կերպով հաստատուած փայտի մը կամ փայտերու վրայ կախել, վառելիք փայտերը տակը աստղաձեւ շարել, այս կերպով փայտերը աւելի դանդաղ կը վառին, կրակը դիւրաւ չի մարիր եւ փայտի ու ժամանակի խնայողութիւն ալ կ՚ըլլայ :* (Պատկեր 3) :

Դ. Ձեւ. 30*էն* 35 *սանթիմեթր մեծութեամբ խորանարդ փոս մը փորել, փոսին քովերը երկու ամուր ցիցեր հաստատել, որոնց վրայ պիտի կախուին կաթսաները : Փայտերը փոսին մէջը պիտի դրուին ուղղահայեացի մօտեցող շեղ դիրքով, մէկ ծայրը փոսին մէջ եւ կաթսային բոլորը շարուած ու յետոյ կրակը վառել:* (Պատկեր 4) :

Ե. Ձեւ. *Վերը յիշուած չափերով փոս մը փորել, տակը երկու կամ երեք կարգ տափակ քարեր շարել, վերան կրակ վառելով քարերը լաւ մը տաքցնել, յետոյ կրակը քաշել, մոխիրը մաքրել քարերուն վրայ միս, ձուկ կամ այլ խորոված դնել, ասոր վրայ գոգաւոր աման մը դարձնել, կամ կանաչ տերեւներ դնել ու վրան ծածկել մոխիրով ու յետոյ կայծերով, այս կերպով կը ստացուի շատ լաւ եփուած եւ համեղ խորոված :* (Պատկեր 5) :

●

ԿԵՐԱԿՈՒՐ ԵՒ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ

Խոհանոցը՝ սկաուտի մը գործունէութեան անհրաժեշտ եւ կարեւոր բաժիններէն մին է : Ամէն սկաուտ պարտի նախանձախնդիր ըլլալ մաքուր եւ համեղ կերակուրներ եփելու, մանաւանդ բանակումի ընթացքին պէտք չէ մտահան ընել որ կերակուրը ոչ թէ բոցով,

այլ կրակով եփելու է, քանի որ բոցը կերակուրը կըրնայ այրել, իսկ անոր հետ անրաժան ընկերացող մուխը կերակուրին կու տայ մուխի համ մը:

Բանակումներու ընթացքին ընտրելու է այնպիսի կերակուրներ որոնց պատրաստութիւնը երկար ժամանակի չկարօտիր: Արդարեւ, կան արշաւներ որոնց ընթացքին ոմանք միմիայն կերակուրի պատրաստութեամբ կը զբաղին ու տուն կը վերադառնան առանց շուրջերնին դիտած ըլլալու եւ սկաուտական ուրիշ որեւէ գործի մը մասնակցած ըլլալու:

Գրքի մէջ տրուած ցուցմունքներէն աւելի, խոհանոցի հմտութիւն ձեռք ձգելու դիւրամատչելի եւ լաւագոյն միջոցը՝ տունը, մայրիկին մօտ մէկ քանի կերակուրներու պատրաստութեան ներկայ գտնուիլն է:

Ուստի, ամէն անգամ արշաւի մեկնելէ առաջ, իր ճաշերու ցուցակը նախապէս պատրաստող հոգածու սկաուտ մը կրնայ՝ չմեկնած՝ պատրաստելիք կերակուրներու շուրջ իր մայրիկէն վերստին բացատրութիւններ առնելով յիշողութիւնը թարմացնել:

Ահաւասիկ կարգ մը դիւրին պատրաստելիք կերակուրներ:

1.— **Գետնախնձոր խաշել**: Գետնախնձորը լեցնել աղի ջրով լեցուն ամանի մը մէջ եւ վառ կրակի վրայ 20 վայրկեան եփել. ջուրին քանակը պէտք է գետնախնձորը ծածկելու չափ ըլլայ: Խաշած ըլլալը հասկնալու համար, պատառաքաղ մը մխել, որը պէտք է դիւրութեամբ մտնէ: Մէկ հոգիի համար բաւարար չափն է մօտաւորապէս 200 կրամ:

2.— **Գետնախնձոր տապկել**: Գետնախնձորին կեղեւը քերելով հանել, կարելի եղածին չափ բարակ շերտեր կտրել, լուալ ու ցամքեցնել, յետոյ թափել եռացող իւղի մէջ եւ 10 վայրկեան տապկել:

3.— Ձուածեղ: *Ամանի մը մէջ հաւկիթ կոտրել ու պատառաքաղով մը զարնել մինչեւ փրփուր յառաջ գալը, աղ ցանել, ինչպէս նաեւ քիչ մըն ալ ազատքեղ դնել մէջը: Ընկոյզի մեծութեամբ կարագ հալեցնել, եւ երբ լաւ մը տաքցած է, հաւկիթը անգամ մըն ալ խառնելէ վերջ՝ կամացուկ մը իւղին մէջ թափել ու խառնել, եփած մասերը դէպի կեդրոն ժողվելով. տապակին ցնցումներ տալ, որպէսզի հաւկիթը յատակը չփակչի, ու սպասել որ տակը կարմրի, մինչդեռ վրան դեռ թեթեւ մը նոսր է: Պնակին մէջ դնել, մէկ կէսը միւս կէսին վրայ կիսաշրջանակի մը ձեւ ծալլելով:*

Մ Ս Ե Ղ Է Ն

1.— Պիֆթէկ: *Ասոր պատրաստութիւնը դիւրին է. մէկ հոգիի համար 125 կրամնոց շերտ մը՝ տապակին յատակը ծածկող հալած կարագի կամ ուրիշ յարմար իւղի մը մէջ դնել: Կրակը պէտք է ըլլայ բարկ եւ միսը դնելէ առաջ իւղը եռալու տաքութեան հասած: Միսը դարձնել մէկ կողմէն միւսը, վրան աղ ցանելով: Կրակի վրայ պահել մօտ 10 վայրկեանի չափ, ու վար առնել՝ երբ պատառաքաղ մը խոթելով՝ կը տեսնուի որ արիւն դուրս կու գայ: Ուտելէ առաջ քիչ մը կարագ եւ համեմներ աւելցնել վրան:*

2.— Խորաված: *Միսի փոքր, խորանարդաձեւ կտորներ՝ փայտէ ձողի մը վրայ անցընել՝ իւղի եւ սոխի կտորներու հետ փոխնիփոխ եւ կրակի կայծերու վրայ եփելէ վերջ ուտել:*

Կամ՝ միսը բանալ, ըլլայ կտրելով, ըլլայ ծեծելով, երկու երեսներուն վրայ դանակի հարուածներ տալ՝ տաքութիւնը ներս կարենալ ներս թափանցելուն ծառայելու համար. Երկու ծայրերէն փայտերով բռնելով՝ բացուած վիճակով կրակին վրայ բռնել. տակը պնակ մը

դնել, հիւթերը հաւաքելու պայմանաւ: Երկու կողմն ալ հաւասարապէս եփել, վրան քիչ մը իւղ քսելով, որպէսզի, կրակին կողմին կտորները չածխանան:

3·— Համեմուած միս: Կտրտուած միսը իւղի մէջ տապկել, քանի մը կտոր սոխի կտորներ աւելցնելով· քիչ մը ալիւրի մէջ միսը թաթխել, յետոյ եփել մինչեւ կարմրիլը: Վրան ջուր աւելցնել, աղել ու եփել, ջուրը եփ եկելուն պէս՝ մէջը համեմներ դնել (դամբրաւի, ալֆինէ, սարդենիի տերեւներ): Մինչ այդ գետնախնձոր կեղուել ու չորս հինգ կտոր ընելով 20 վայրկեան յետոյ մէջը նետել ու կրկին 20 վայրկեան եփել:

ՀԱՑ ԵՓԵԼ

Մէկ քիլօ հացի համար 800 կրամ ալիւր առնել: Ջուր աւելցնելով շաղել մինչեւ կարծր խմոր մը ստանալը:

Փորձի առեն առնել միայն 200 կրամ ալիւր, լաւ մը շաղելէ յետոյ 5էն 10 կրամ թթխմոր դնել եւ թողուլ որ խմորը աճի, առնուազն երկու ժամ պահելով: Մնացեալ ալիւրն ալ աղով ու ջրով շաղելէ վերջ՝ վրան աւելցնել աճած խմորը ու սկսիլ հաց եփելու գործողութեան:

1·— Խմորը բռնալ երեքէն չորս սանթիմէթր լայնութեամբ եւ մէկ սանթիմէթր հաստութեամբ, սկաւառական դուապան մը լաւ մը մաքրելէ յետոյ, կրակէ վրայ լաւ մը տաքցնել, խմորի չերտը պտուտակաձեւ վրան փաթթել ու կրակի կայծերուն մօտեցնելով ու դարձնելով զայն եփել:

2·— Բարկ կրակ պատրաստել, խմորը իւղոտուած պնակի մը մէջ դնել, վրան ուրիշ պնակ մը դարձնելով կրակի մէջ թողել: Մէկ քանի անգամ փորձեր կատարելէ վերջ, կարելի է կրակէն հանելու ճիշդ ժամանակին

ընտելանալ, առանց հացը այրելու:

3.— Խմորը փաթթել թզենիի կամ նման ծառի մը լայն տերեւներուն մէջ, յետոյ՝ մաքուր հողէ կամ կաւէ չաղախի մը մէջ պարուրել՝ մէկ քանի ծակեր թողնելով շոգիին ելքը դիւրացնելու համար, ու դնել կայծէ կրակի վրայ. չաղախը չորնալուն պէս՝ հացը եփած պէտք է ըլլայ: Այս կերպ կարելի է եփել նաեւ միս, ձուկ, թռչուն:

Թռչունը կաւով պատելու առեն՝ փետտելու կարիք չկայ, կաւը չորնալուն պէս, փետուրները հետը կը կարծրանան եւ միսը կ'եփի առանց փետուրը վառելու, ինչպէս որ ընկոյզին կեղեւը չվառած՝ միջուկը եփած կ'ըլլայ:

Թ Է Յ

Թէյը երբեք ջուրին հետ պէտք չէ եփել, այլ եփած ջուրին մէջ պէտք է դնել ու կրակին վրայէն վար առնել, մէկ քանի վայրկեան ծածկել, ու յետոյ խմել:

Եթէ անմիջապէս կարելի չէ խմել՝ քիչ թէյ դնել, որ պարագային սակայն նոյն համը չունենար:

Ս Ո Ւ Ր Ճ

Արեւելեան սուրճ եփելու համար, անհրաժեշտ է շատ բարակ սուրճի ալիւր, մինչդեռ եւրոպականը կարելի է եփել սուրճի հատիկները շիշով մը ջարդելով: Մէկ հոգիի եւրոպական սուրճ պատրաստելու համար, ապուրի դգալով մը սուրճ դնել մաքուր լաթի մը մէջ ու զայն բռնել ամանի մը բերանը եւ եռացած ջուրը կամաց կամաց սուրճին վրայ թափել:

Կամ, սուրճը մաքուր լաթի մը մէջ փաթթելով, թէյի պէս եռացած ջուրին մէջը նետել ու տասը վայրկեան սպասել. այս պարագային, մէկ հոգիի համար 10 կրամ սուրճ կը բաւէ:

ՇՈՔՈԼԱ

Եփելու համար կան յատուկ շոքոլայի կտորներ. լաւագոյն է փոշին ունենալ, որ աւելի դիւրութեամբ կը լուծուի: Մէկ հոգիի բաւարար չափն է՝ 25 կրամ:

Շոքոլային վրայ նախ ջուրին կամ կաթին մէկ մասը լեցնել, ու լաւ մը հալեցնելէ ետք մնացեալը աւելցնել, թեթեւ կրակի մը վրայ դնել ու տասը վայրկեանի չափ եփել:

Կը յանձնարարուի շոքոլան եփել մէկ օր առաջ, եւ յաջորդ օրը տաքցնել ու խմել:

ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ

Ի հարկէ սկաուտական բանակումներու նպատակը խոհարարներ պատրաստել չէ. անուշեղէնները լաւագոյն է պատրաստ գնել, մէկ հոգիի համար 40 կրամ նկատի ունենալով: Միայն թէ՝ անհրաժեշտ է անոնցմէ մէկ քանի տեսակներ եփել գիտնալ, առատ պտուղ եղած վայր մը բանակած ատեն՝ թարմ եւ աժան անուշեղէն ճաշակելու համար:

ԾԻՐԱՆԻ, ԿԵՌԱՍԻ, ԵԼԱԿԻ ԵՒ ՍԱԼՈՐԻ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ

Այս պտուղներով անուշեղէն պատրաստելու համար, օրինակ, ծիրանով՝ զայն մէջտեղէն կիսել եւ կուտը հանելով կշռել:

Շաքարի թանձր օշարակ մը պատրաստել՝ պտուղի ծանրութեան չափ շաքարով եւ քիլոյին 700 կրամ համեմատութեամբ ջուր աւելցնելով: Օշարակը եղած կը համարուի երբ շաքարի եւ ջուրի խառնուրդը եռացնելէ վերջ, ցնցուղէ մը, թանձր կաթիլներու ձեւին տակ կ'անցնի՝ ջերմութիւնը մինչեւ 33 աստիճան եղած ատեն:

Այս վիճակին հասնելուն պէս, պտուղը մէջը թափել եւ առաջին անգամ եռ գալուն, պտուղները ցամքեցնելով դուրս հանել, օշարակը վերստին եփել, մինչեւ որ դարձեալ իր առջի թանձրութիւնը ստանայ, ծիրա-

նը կրկին մէջը թափել ու եռացնել, մէջը նուշի քանի մը կտորներ նետել ու վար առնել:

ԽՆՁՈՐԻ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ

Խնձորը կեղուել եւ փոքր փոքր կտրտելով ամանին մէջ դնել ու դայն ծածկելու չափ ջուր աւելցնելով լաւ մը եփել:

Եփած խնձորին ծանրութեան չափ շաքար առնել ու անկէ օշարակ պատրաստել, ինչպէս վերեւ բացատրուած է, խնձորը մէջը աւելցնել ու մէկ ժամ եփել, ատեն ատեն խառնելով:

Անուշահոտելու համար, մէջը ծեծուած լեմոնի կեղեւ դնել, մէկ քիլօ խնձորին մէկ լեմոնի կեղեւ համեմատութեամբ:

ՄՐԳԱՆՈՒՇ

1.— Ծիրանի: *Վեց հոգինոց խմբակի մը համար մէկ քիլօ ծիրան, երկու գաւաթ ջուր եւ 200 կրամ շաքար:*

Շաքարէ օշարակ պատրաստել՝ դայն թանձրացնելով, մինչեւ որ ցնցուղ-դգալին մէջէն միալար վազէ: Ծիրանները մաքրել, կիսել, կուտերը հանել եւ օշարակին մէջ 10էն 12 վայրկեան եփել:

2.— Կեռասի: *Նոյն չափերը, բայց մէկ գաւաթ ջուր միայն:* Կեռասին կոթը եւ կուտը հանել, ջուրով եւ շաքարով միասին ամանի մը մէջ դնել, 10 վայրկեան եփել ու պաղելէ վերջ ուտել:

3.— Խնձորի: *Վեց հոգիի համար 500 կրամ խնձոր, 200 կրամ շաքար, քառորդ լիթր ջուր, վանիլիա կամ լեմոնի կեղեւ:*

Կեղուել, չորս մասի բաժնել, միջուկը հանելով՝ ամէնքը միասին ամանի մը մէջ դնելով զօրաւոր կրակով կը գործածուի:

10 վայրկեան եփել եւ պաղ մինակի մէջ ուտել:

4·— Ձոր պտուղի: *Պտուղները լուալ եւ երկու ժամ ջուրը դնել, մէկ ժամ դանդաղօրէն ջուրի, շաքարի եւ վանիլլայի հետ միասին եփել: Պաղեցնել, վրան կաղին, նուշ կամ ընկոյզ աւելցնել ի հարկին:*

Չափերը հետեւեալներն են·—

200 կրամ սալոր կամ թուզ, կամ 125 կրամ խաղող, 100 կրամ շաքար, քառորդ լիթր ջուր: Վանիլլա, նուշ, կաղին, եւայլն:

●

ԿԱՊԵՐ ԵՒ ՀԵՏԱԽՈՒԶԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Ա·— ԿԱՊԵՐ

Բ· կարգի սկաուտ մը պահանջուած կապերն են·—

1·— Սանդուխ կապ: *Կը գործածուի պարանով եւ փայտերով սանդուխ շինելու համար, ցանկապատ կանգնելու համար:*

2·— Աթոռ կապ (պարզ եւ կրկնակ): *Կը գործածուի երբ մէկը վեր հանել կամ վար իջեցնել պէտք ըլլայ: Հրդեհէն մէկը ազատելու, վիրաւոր կամ նուաղած մէկը փոխադրելու համար:*

Օղակներէն մին, փոքրը, անութներուն տակը անցընել, եւ մեծին մէջ նստիլ կամ նստեցնել: Կը ծառայէ նաեւ երբ մէկը կախուած է օդին մէջ, պատի մը երկայնքին աշխատելու ատեն, այս պարագային օղակներէն մին թեւերուն, միւսը մէջքին անցընել:

3·— Ձեռնակապ: *Կը նմանի վերան կապին:*

4·— Հանգոյց կապ: *Մէկ պարանով, երբ սանդուխ՝ թելերու ուժով վեր մագլցելու կը ծառայէ:*

5·— Ամրապնդիչ կապ: *Պարան մը երկաթեայ օղակի մը հաստատելու համար:*

6·— Խարսխիչ կապ: *Նաւերը խարսխելու համար*

կը գործածուի:

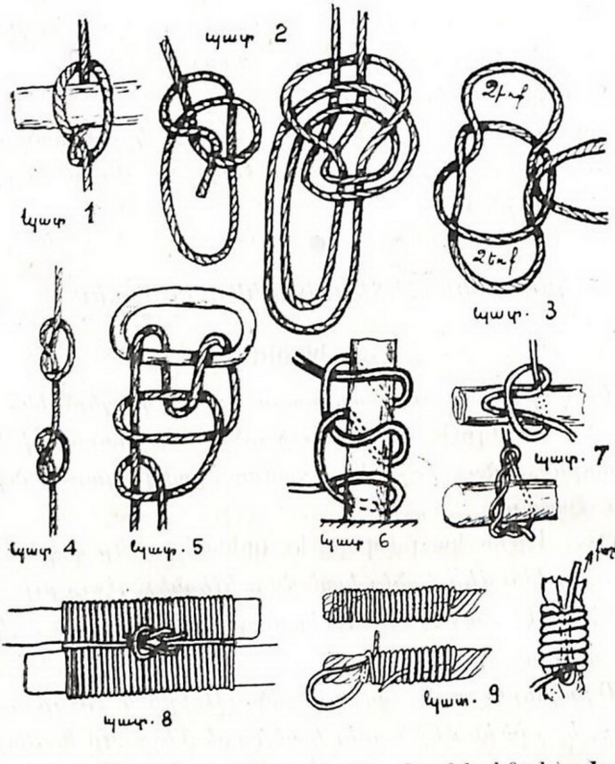

7.— Բեռամբարձ կապ (պարզ կամ կրկնակ) : *Կարծր եւ ծանր առարկաներ վեր հանելու համար. այս կապը կը սահի, հետեւաբար, մարդ կամ կենդանի վեր հանելու համար պէտք չէ գործածել:*

8.— Միացնող կապ: *Կը ծառայէ երկու չուան կամ գաւազան իրար կցելու:*

9.— Պարանի մը ծայրերը քակուելէ զերծ պահելու համար: *Բարակ կապով մը, հաստ պարանի մը կամ կլոր առարկայի մը վրայ կը կիրարկուի, պատկերին մէջ ցոյց տրուած ձեւերով:*

Բ. ՀԵՏԱԽՈՒԶԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Բ. կարգի հետախուզական նշանները պէտք է գծը-ուին, ըլլայ կաւիճով, գաւազանի կամ փայտի կտորով մը, գետինը կամ որեւէ տեղ մը գծելով։ Ըլլայ բնա-

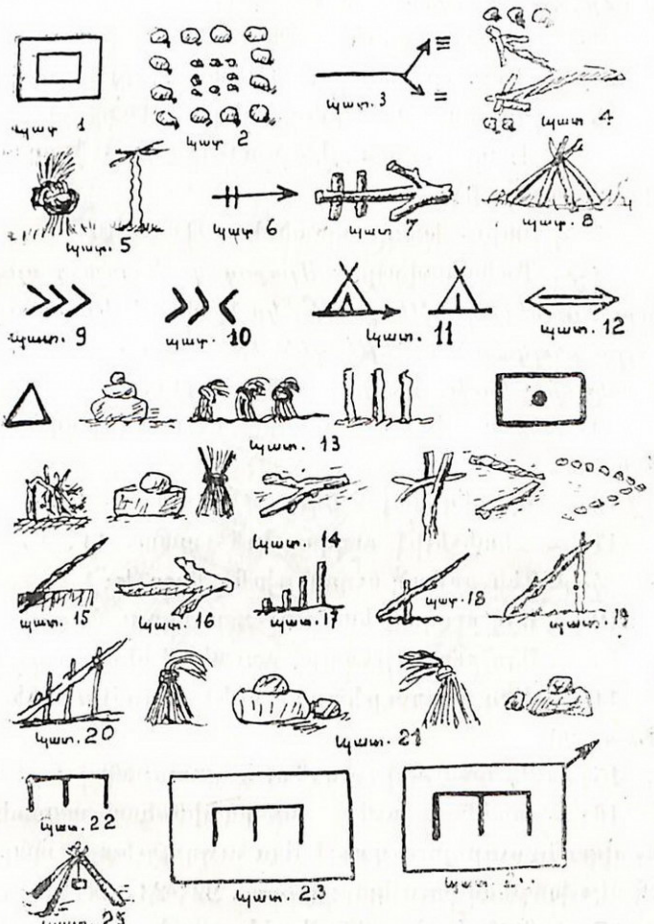

կան միջոցներով՝ ինչպէս՝ քարերով, խոտով, փայտէ կտորներով:

1.— Հոս սպասէ (*պատկեր 1, 2*): *Եթէ մէջը թիւ մը գրուած ըլլայ, կը նշանակէ՝ այդքան վայրկեան սպասէ:*

2.— Բաժնուած ենք: *Օրինակ՝ 3 մէկ ուղղութեամբ, իսկ 2՝ միւս:* (Պատ. 3, 4):

3.— Ուշադրութիւն: (Պատ. 5):

4.— Արգելքը անցնիլ: (Պատ. 6, 7):

5.— Բանակումի յարմար տեղ: (Պատ. 8):

6.— Խաղը սկսած չէ. վտանգ չկայ. խաղաղութիւն: (Պատ. 9):

7.— Կռիւ. խաղը սկսած է: (Պատ. 10):

8.— Բանակավայր: *Սլաքով կամ առանց սլաքի. փոքր եռանկիւնը եթէ դրուի, կը նշանակէ թէ բանակավայրը բնակուած է. եթէ գիծ մը միայն ըլլայ, կը նշանակէ բնակութիւն չկայ:* (Պատ. 11):

9.— Ձեր քայլերուն վրայ ետ վերադարձէք: (Պատ. 12):

10.— Վտանգ կայ: *Օգնութիւն* (Պատ. 13):

11.— Հետեւելիք ուղղութիւն (պատ. 14, 15, 16, 17), *կամ* Ձեր բռնած ուղղութիւնը ճիշդ է:

12.— Այս ուղղութեամբ ոչ շատ հեռու (*պատ.* 18):

13.— Այս ուղղութեամբ, բաւական հեռու (*պ.* 19):

14.— Այս ուղղութեամբ, երեք քիլոմէթր հեռու: (*Պատ.* 20):

15.— Աջ կամ ձախ դառնալ և յառաջանալ (*պ.* 21):

16.— Խածնող ջուր. ագարակին կամ պարտէզին մէջ վտանգաւոր ջուր կայ: Այս ուղղութեամբ պարտէզին մէջ խածնող ջուր կայ: (*Պատ.* 22, 23, 24):

17.— Բանակավայրին մէջ հիւանդ կայ (պատ. 25):

Գ. ՀԻՒՂԱԿ ՇԻՆԵԼ

Սկաուտ մը, բնութեան մէջ գտնուած պարագային, իր տրամադրութեան տակ միշտ վրան մը չունենար, երբեմն ալ կը պատահի որ բաւականաչափ վրան չըլլայ՝ հիւրեր կամ արկածեալներ ընդունելու համար. ուստի, գիշեր անցընելու պարագային, հովէն, ցուրտէն, արե-

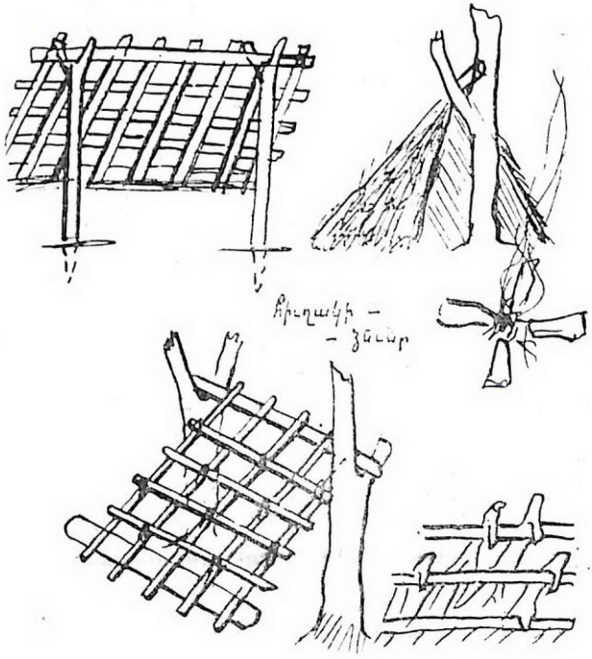

ւէն եւ անձրեւէն պաշտպանուելու համար պէտք է կարենայ հիւղակներ շինել:

Հիւղակի մը տանիքը ծածկելու համար, պէտք է սկսիլ վարէն, ինչպէս տանիքներու վրայ կղմինտր դնելու ժամանակ: Պէտք է դնել երկայնքին ճիւղեր, եղէգներ, անոնց վրայ տերեւներ ու ապա յարդ:

Որքան տանիքը հաստ ըլլայ, այնքան ամառը հիւղակին մէջ զով կ'ըլլայ: Եթէ ցուրտէն պատսպարուիլ կ'ուզուի, պէտք է հիւղակին չորս կողմը ծունկի բարձրութեամբ պատ մը շինել: Անձրեւի ջուրերը ներս չընդունելու համար չորս բոլորը փոսեր բանալ, ինչպէս սովորաբար կ'ըլլայ վրաններու շուրջ:

Հովին ուղղութիւնը ճշդել ու յետոյ միայն շինելու սկսիլ, դուռը միշտ հակառակ կողմը ձգելով:

Հայաստանի մէջ, հսկայ կողովներ կը շինեն, ուռենիի ճիւղերը գետին խրելով, քառակուսի կամ կլոր ձեւով, յետոյ ճիւղերուն գագաթները իրար միացնելով կը կապեն ու ճիւղերուն շուրջ ուրիշ բարակ ճիւղերով կը հիւսեն: Այս կերպով կարելի է շատ սիրուն հիւղակներ շինել, վրան վերմակով ու յարդով ծածկել: Պէյտըն Փաուըլ կը գրէ որ ափրիկեան Զուլու կոչուած ցեղին մէջ այս կերպով կը շինուին հիւղակները, որոնք իրենց մշտական բնակութեան կը ծառայեն:

●

ՄԱՐՄՆՈՅՆ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ ՈՒ ԱՆՈՆՑ ՊԱՇՏՕՆԸ

Ա. ԱՐԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Արեան շրջանի գործարանին պաշտօնն է՝ արիւնը շարժման մէջ դնել, որուն շնորհիւ սնունդները եւ օդին թթուածինը մարմնոյն մէջ կ'անցնին, իսկ աւելորդ նիւթերը անկէ կը հեռանան:

Ասեղով մը երբ մարմնոյն որեւէ մէկ մասին վրայ քիչ մը խորունկ ծակենք, կարմիր հեղուկ մը դուրս կը ժայթքէ, որուն արիւն անունը կը տրուի. ան մարմնոյն ամէն կողմը տարածուած է, առանց որուն ապրիլ անկարելի է:

Արիւնը կը բաղկանայ՝ կարմիր եւ ճերմակ գնդիկ-

ներէ եւ հեղուկէ մը (փլասմա), որուն մէջ այդ գնդիկները կը լողան ու կը շարժին:

Կարմիր գնդիկները անհամար են. մէկ միլիմէթր խորանարդ ծաւալով արեան մէջ, հինգ միլիոն կարմիր գնդիկ կայ. ասոնց պաշտօնն է թթուածինի փոխադրութիւնը:

Ճերմակ գնդիկները աւելի խոշոր են և թիւով նուազ. իրենց պաշտօնն է՝ միքրոպներու դէմ մաքառելով զմեզ պաշտպանել:

Մաքուր եւ կարմիր արեան կը տրուի Շնչերակային անունը, իսկ սեւ կամ աղտոտ արեան Երակային:

Արեան կեդրոնն է սիրտը; որ բռունցքի մեծութեամբ մկանէ տոպրակ մըն է, ձախ ստինքին տակը, երկու թոքերուն մէջտեղը զետեղուած. կը կշռէ մօտաւորապէս 250 կրամ, եւ մէկ վայրկեանի մէջ չափահաս եւ առողջ մարդոց մօտ 70 անգամ կը բաբախէ, իսկ առողջ մանուկներու մօտ՝ 80 անգամ:

Սիրտը վերէն վար երկու մասի բաժնուած է. մէկ մասին մէջ կայ կարմիր արիւն, միւսին մէջ կու գայ հաւաքուելու աղտոտ արիւնը:

Մաքուր արիւնը սրտէն մարմնին ամէն կողմը կը տարածուի շնչերակներով, աղտոտելէ վերջ սիրտ կը վերադառնայ երակներով. շնչերակներն ու երակները իրարու հետ կը հաղորդակցին մազերակներով:

Երակները մորթին աւելի մօտիկ կը գտնուին, եւ ոմանց մօտ դիւրաւ տեսանելի են, մինչդեռ շնչերակները աւելի խոր կը գտնուին, բայց մէկ քանիներէ, եւ չեն տեսնուիր:

Սիրտ եկած աղտոտ արիւնը մաքրելու համար, թոքերուն մէջ կը ղրկուի եւ մաքրուելէ վերջ սիրտ կը վերադառնայ, անկէ մարմնոյն մէջ ղրկուելու համար: Այս շարունակական եւ յարատեւ գործողութեան կ'ըս-

ուի արեան շրջան, որ երբ դադրի, մարդն ալ ապրելէ կը դադրի :

Այս գործողութիւնը հնարաւոր է շնորհիւ սիրտի կծկումներուն. ան շարունակաբար կը կծկուի եւ կ'ընդլայնի եւ ճնշումով արիւնը ամէն տեղ կը հանի եւ ետ կը վերադառնայ : Սրտի այս շարժումներուն է որ բաբախում կ'ըսենք, որոնց թիւը կարելի է համրել բազկերակը բռնելով :

Բազուկէն անցնող գլխաւոր շնչերակը կը կոչուի բազկերակ, որը յաճախ քննութեան կ'ենթարկուի՝ սըրտին վիճակը հասկնալու համար : Եթէ մէկը մեռած է, բազկերակը չի զարներ. եթէ շատ թեթեւ եւ քիչ կը զարնէ՝ մահամերձ է. եթէ շատ արագ կը զարնէ, հիւանդը տաքութիւն ունի :

Բազկերակը զննելու համար, բթամատին օգնութեամբ եւ անոր ծայրէն մօտ 10էն 15 սանթիմէթր դէպի բազուկ յառաջանալով, մատով թեթեւ մը սեղմել, իսկոյն կը զգանք բազկերակին համաչափ զարկերը : Հիւանդ մը քննելու ատեն, ձախ բազկերակը բռնելու է :

Բացի արեան շրջանէն, մարմնոյ մէջ գոյութիւն ունի նաեւ աւշային շրջան մը, որուն ենթակայ է աւիշը, այն է՝ արեան հեղուկի (փլասմա) եւ ճերմակ գնդիկներու բաղադրութիւնը :

Աւշային շրջանը կը կատարուի շատ խիտ ցրուած մազերակներու եւ երկու խողովակներու միջոցաւ. մին կրծափողը (քանալ թօռասիք), միւսը՝ աւշային մեծ երակը :

Բ. ՄԱՐՍՈՂՈՒԹԻՒՆ

Մեր կերածները մարմնոյն օգտակար դարձնելու գործողութեան կը տրուի մարսողութիւն անունը : Այս տարրերը մարմնոյն կ'անցնին արիւնի միջոցաւ եւ հիւ-

ուածքները կը սնուցանեն:

Մարսողութիւնը կը կատարուի մարսողական գոր-ծարանին մէջ, եւ արդիւնք է մեքենական (ծամել, կլլել) եւ քիմիական աշխատանքներու:

Մարսողական գործարանի բաղկացուցիչ մասերն են՝

Ա.— Գեղձերը. լորձունքի գեղձերը, փանքրէաս եւ լեարդ:

Բ.— Մարսողական խողովակը. բերան, ըմբան (փառինքս), սատուղն (էզոֆաժ), ստամոքս, նրբաղի եւ ստուարաղի:

Բերանին մէջ կերակուրները կը ծամուին, եւ լոր-ձունքով թրջուելէ վերջ՝ կ'անցնին դէպի ըմբան, որը մարսողական եւ շնչառական խողովակին իբր անցք կը ծառայէ միանգամայն: Կերակուրը յետոյ սատուղնէն կ'իյնայ ստամոքսին մէջ ուր ան մարսողական հիւթով խառնուած՝ կը մարսուի ու յետոյ կ'անցնի նրբաղիին մէջ, որ երկար խողովակ մըն է, եւ ծալլուած՝ ամբողջ որովայնը կը լեցնէ:

Աղիքներուն մէջ կը հասնին փանքրէասի եւ լեարդի հիւթերը, որոնք կը կազմեն աղիքահոյզը. ինչ որ կը մարսուի, աղիքներու պատեաններէն կ'անցնի արեան մէջ եւ արեան շնորհիւ՝ ամբողջ մարմնոյն մէջ:

Չմարսուած կամ անմարսելի մասերը կ'անցնին ստուարաղիին մէջ, որոնք յետոյ կ'արտաքսուին սըր-բանէն:

Ուրիշ աւելորդ մասեր ալ կան, ինչպէս ածխային թթուն (ասիտ քառպոնիք) որ կ'արտաքսուին թոքերէն, քրտինքը որ կ'արտաքսուի մորթի միջոցաւ եւ մէզը որ կ'արտաքսուի երիկամունքներու շնորհիւ:

Գ․ ՇՆՉԱՌՈՒԹԻՒՆ

Շնչառական գործարանին պաշտօնն է՝ մարմնոյն եւ մթնոլորտին միջեւ կազերու փոխանակութիւն կատարել․ կը բաղկանայ շնչառական խողովակէն եւ թոքերէն:

Շնչառական խողովակին մասերն են՝

1․— Բերանը եւ քիթը, որոնց շնորհիւ կը շնչենք: Պէտք է շնչել քիթով, որովհետեւ քիթին խոռոչները դուրսի օդը կը զտեն եւ որոշ տաքութեան մը հասցնելէ ետք ներս կը ղրկեն:

2․— Ըմպանը:

3․— Խռչափողը

4․— Շնչափողը, որ երկու ճիւղի կը բաժնուի․ այս երկու ճիւղերն ալ, իրենց կարգին, ճիւղաւորուելով, կը հասնին թոքերու խոռոչներուն:

Թոքերը կը գտնուին կուրծքին մէջ, ողնայարէն, կողերէն եւ ստամոքէն զատող թաղանթէն շրջապատուած: Թոքերը ամփոփուած են երկու մաշկերէ, զորս կը կոչենք լանջամաշկ:

Թոքերուն կը հասնին անհամար խողովակներ, որոնք ապականած արիւնը կը բերեն ու հոն կը թողուն ածխային կազը․ ուրիշ խողովակներ՝ թթուածինով հարստացած մաքուր արիւնը դէպի մարմնոյն զանազան մասերը կը տանին:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՍԵՆԵԱԿԻ ՄԷՋ ԿԱՏԱՐՈՒԵԼԻՔ ՄԱՐԶԱՆՔԻ ԳԼԽԱՒՈՐ ՓՈՐՁԵՐԸ

Արդի սկաուտութեան հիմնադիրը կ՚ըսէ․ «Մեծնելէ առաջ մեռած եմ մի՛ ըսէք», ու կը յանձնարարէ որ իւրաքանչիւր տղու զգացնել տրուի թէ ինքն է իր սեփական ուժին, առողջութեան եւ առողջապահական պայ-

մասներուն պատասխանատուն:

Քանի որ սկաուտի մը մտահոգութիւններէն մին է նաեւ ուրիշին օգնել, ատոր ի վիճակի ըլլալու համար, անհրաժեշտ է նախ ֆիզիքական լաւագոյն պայմաններուն տիրանալ:

Տղոց մեծամասնութիւնը նախ դատապարտուած է փակուած կեանք անցընել, ու յետոյ դպրոց յաճախել ու նստակեաց մնալ ժամերով: Ուստի, անոնց համար բացօթեայ կեանքը եւ մարմինը շարժման մէջ դնող խաղերը բացարձակ անհրաժեշտութիւններ են:

Առողջութեան գաղտնիքն է՝ ունենալ մաքուր արիւն եւ լաւ արեան շրջան մը, որուն կանոնաւորութիւնը կ'ապահովուի սիրտը զօրացնելով. որովհետեւ, արիւնն է որ մարմնոյն բոլոր հիւսուածքներուն կը հայթայթէ կենսարար նիւթը որ կը շինէ ոսկորը, միսը եւ դնդերը:

Առողջ ըլլալու համար, պէտք է զօրացնել թոքերը, որոնց ներշնչած մաքուր օդին շնորհիւ է որ կը մաքրուի արիւնը. պէտք է հսկել, նոյն պատճառաւ, նաեւ մորթային կանոնաւոր շնչառութիւն ապահովելու միջոցներուն, մորթի ծակոտիքները բաց պահելով: Պէտք է հսկել ստամոքսի կանոնաւոր գործունէութեան, որուն շնորհիւ մարսուած նիւթերով կը սնանի արիւնը. հսկել աղիքներու աշխատանքին, անմարսելի նիւթերն ու թոյները լաւագոյն կերպով արտաքսելու համար:

Ուժի տիրանալու համար, մարզելու եւ աշխատցնելու է մկանները:

Ապրելու համար, մարդուն անհրաժեշտ է մաքուր օդ, արեւ, ջուր եւ սնունդ:

Իսկ առողջ ապրելու համար, անհրաժեշտ է՝

Ըլլալ մաքուր, մարմինը շարժման մէջ պահել, հանգիստ ընել:

ՄԱՔՈՒՐ ՕԴ

Օդը մեր ամէն երկվայրկեանի անհրաժեշտ սնունդն է, որուն պարունակած թթուածինը՝ թոքերուն մէջ ղըրկուած արեան ածխածինին հետ միանալով՝ ածխային կազի ձեւին տակ կ'արտաշնչուի, արիւնը ազատելով ածխածինէն, հետեւաբար զայն մաքրելով:

Սկաուտը բացօթեայ կեանքի սիրահար մըն է, բաց պատուհաններու ջատագով մը ո՛ւր որ ալ ըլլայ: Միմիայն կիրակնօրեայ եւ տօնական օրերուն ներշնչած օդով կարելի չէ գոհանալ, ուստի տան մէջ երբ սկաուտը մի-մինակ է, իր սենեակին եւ ննջասենեակին պատուհանը եղանակին համեմատ աւելի կամ նուազ բաց կը պահէ, իսկ դպրոցը, գործատեղին մէջ կամ այլուր, իր հետ գտնուողներուն հետ կը համաձայնի անկէ մաքուր օդ շնչելու համար՝ պատուհանները բանալ առաջարկելով:

Օդի շրջագայութեան եւ առողջապահութեան տեսակէտով, սկաուտական հագուստը շատ յարմարութիւններ կ'ընծայէ. արդարեւ, ինչպէս տեսանք, մարմինը կը շնչէ ու կ'արտաշնչէ, որով որքան տեղը եւ պատշաճութիւնները կը թոյլատրեն՝ վիզը, թեւերը եւ սրունքները բաց պահել:

ԱՐԵՒԸ

Արեւը, առանց որու կեանքը անկարելի է, մարդուն սպառնացող մահացու միքրոպներուն ամենազօրեղ սպաննիչն է. ան երկու ժամէն կը փճացնէ մանրէները, որոնց վերջ տալու համար, լուսոյն հականեխիչը 24 ժամ կը դնէ:

Սկաուտը անշուշտ արեւի բարեկամ է, բայց ոչ արեւէն այրուելով թուխ գոյն առնելու համար, որ ոչ միայն անհրաժեշտ չէ, այլ վնասակար. ան կը բաւականանայ կուրծքը եւ անդամները մերկ՝ արեւուն ցեր-

մութեան տակ աշխատիլ, խաղալ ու մարմինը մարզել․ այս կերպով միայն պէտք է հասկնալ արեւու լոգանքը, որ օդի լոգանք ալ է միանգամայն:

ՋՈՒՐԸ

Ջուրը առաջնակարգ եւ լաւագոյն բնական խմիչքն է, երբ մաքուր, ջինջ, անգոյն, անհամ, պաղ եւ օդով հարուստ է:

Բայց ամէն ջուր ըմպելի չէ․ կան աղտոտ ջուրեր, որոնք կը պարունակեն զանազան հիւանդութեանց մանրէներ, գլխաւորաբար փիէվռը թիֆոյիտ կոչուած ջերմին միքրոպը:

Լաւ ջուրը շատ խմելը վնասակար չէ․ միայն թէ ճաշի ատեն մէկ կամ երկու գաւաթէն աւելի պէտք չէ խմել․ իսկ ճաշերէ դուրս խմելը լաւագոյն է․ ինչպէս ամէն բան, ջուր խմելն ալ չափազանցելը վտանգաւոր է: Օրական մինչեւ մէկուկէս լիթր կարելի է խմել:

Ջուր մը, որուն մաքուր ըլլալը կասկածելի է, պէտք է եռացնել քառորդ ժամ․ յետոյ պատառաքաղով մը զարնել՝ մէջը օդ ներմուծելու համար, եւ ապա պաղեցնելով խմել:

Ոչ շատ պաղ եւ ոչ ալ շատ տաք խմելու է․ ծարաւը անցընելու համար, ամառ ատեն, տաք բան խմելը լաւագոյն է:

Ծարաւութեան դէմ պայքարելու միջոց մըն է՝ բերանը գոց քալել, քիթէն շնչելով․ ամէն անգամ ծարաւ զգալու ատեն չխմել․ շատ անգամ, փոքր համբերութիւն մը կը բաւէ այլեւս ծարաւ չզգալու համար:

Յանձնարարելի զովացուցիչ մըն է լիմոնի հիւթով պատրաստուած օշարակը: Լիմոնատն ալ կը զովացնէ, բայց ստամոքսի խիթեր պատճառելուն՝ ամէն մարդու չի պատշաճիր:

ՍՆՈՒՆԴԸ

Սննդառութեան նպատակն է՝ մարմնոյ կողմէ չարունակաբար վատնուած ուժերը վերանորոգել: Առանց ուտելու ապրիլ կարելի չէ դժբախտաբար: Սնունդը մարդուն աւելի կարեւոր է քան ածուխը շոգեմեքենային, որովհետեւ, մինչդեռ ածուխը մեքենային մաշած կամ կոտրած մասերը չի կրնար վերանորոգել, սնունդը աշխատանքի խթան մըն է եւ միեւնոյն ատեն հիւսուածքները աճեցնող, վերաշինող:

Սնունդի կարեւորութիւնը պէտք չէ մղէ սակայն կարծելու թէ՝ շատ ուտելով աւելի ուժով կ'ըլլայ մարդ եւ շուտ կ'աճի: Ընդհակառակը, ստամոքսը ծանրաբեռնելով՝ մարմինը կը թուլնայ, կը գիրնայ, կամքը կը թուլնայ, եւ ծանր հիւանդութիւններու կ'առաջնորդէ: Քիչ ուտելն ալ գէշ հետեւանքներ կ'ունենայ. ենթական կը հիւծի, կը տժգունի, կը տկարանայ եւ ի վերջոյ կը հիւանդանայ:

Ուտելու համար կարգ մը կանոններ կան, որոնց հետեւելու է: Ուտել որոշ ժամերու, որպէսզի ստամոքսի ցաւեր չունենաք, եւ ճաշերէ դուրս չուտել:

Ուտել դանդաղօրէն, առանց կարդալու:

Լաւ ծամել եւ կերակուրները լորձունքով շաղել. այն մեքենական աշխատանքը որ ակռաներով չի կատարուիր, մեծ յոգնութեամբ գլուխ կը հանէ ստամոքսը:

Պէտք չէ ուտել եթէ շատ յոգնած էք, այլ պառկիլ եւ հանգստանալ::

Ուտելէ անմիջապէս յետոյ խաղ եւ մարզանք չընել:

Շատ տաք ուտելէ եւ խմելէ զգուշանալ:

Կերակուրները լաւ եփել եւ լաւ պատրաստել, թէեւ սեղանի հաճոյքը երկրորդական է, բայց ոչ աւելորդ:

Սննդառութեան ձեւը տարիքի եւ աշխատանքի հետ կապ ունի: Սկաուտ մը, աճելու տարիքին մէջ ըլլալուն

պէտք է լաւ ուտէ․ նոյնպէս մարդիկ մը:

Ֆիզիքական եւ յոգնեցուցիչ աշխատանք կատարող մը աւելի առատ սնունդի պէտք ունի քան նստած կամ մտաւոր աշխատանք կատարող մէկը, մանաւանդ երբ մեծ փոր ունենալու հակամէտ է:

Ծերերը նուազ սնունդի պէտք ունին, եթէ շատ ուտեն սնդերակութիւն եւ արեան խռնում կ'ունենան:

Ձմեռը շատ աւելի տաքութեան պէտք ունինք, հետեւաբար ըստ այնմ ուտելու է, մանաւանդ խմորեղէն եւ ճարպային․ իսկ ամառը թեթեւ ուտել, թարմ բանջարեղէն, կաթնեղէն եւ պտուղ:

Առաջնակարգ սնունդ են հացը, հաւկիթը, կաթը, բրինձը, պանիրը:

Պահածոյ պատրաստ ուտելիքներէն եւ երշիկներէն որքան կարելի է զգուշանալ․ ատոնք յաճախ մարմինը կը թունաւորեն, եւ իբր սնունդ՝ կենսունակութենէ ալ զուրկ են:

Մեղրը, պտուղներէն ստացուած շաքարը, շոքոլան առաջնակարգ սնունդներ են․ բայց պօնպօն ըսուած ճարտարարուեստական շաքարեղէններէն խուսափիլ․ ատոնք ակռաները կը փճացնեն եւ ստամոքսը կը յոգնեցնեն:

Միսը: Լաւ սնունդ մըն է, բայց ոչ առաջնակարգ ինչպէս կը կարծուի․ ուստի, պէտք չէ չափազանցել Կարելի է զայն առատ ուտել աճումի տարիքին ու հետզհետէ նուազեցնել: Միսը, որ շատ մը խմորեղէն ուտելիքներէ նուազ սննդարար է, ինչպէս բրինձը, կը թողու չմարսուած մասեր, որոնք եթէ պէտք եղածին պէս չարտաքսուին, յօդացաւ, յօդերու կաթուած եւ այլ հիւանդութեանց պատճառ կ'ըլլան:

Ուրեմն քիչ միս ուտել, սովորաբար ցերեկուան ճաշի պահուն, տապկուած կամ խորոված վիճակի մէջ,

Համեմներով խառնուած միսը դժուարամարս է, իսկ խաշածը՝ սնունդէ զուրկ:

Երբեմն երբեմն միսը փոխարինել ձուկով:

Բանջարեղէն: *Մարդոց սնունդին առանցքը կը կազմեն հացը եւ խմորեղէնները, ինչպէս նաեւ բոլոր տեսակ թարմ եւ չոր բանջարեղէնները, որոնք թէ՛ աժան են եւ թէ առողջարար:*

Սիսեռը, ոսպը, լուբիան՝ մսին պարունակած նիւթերովը հարուստ են եւ շատ սննդարար:

Բուսաջուր, թէյ, խահուէ: *Կերակուրէն վերջ, մանաւորապէս երեկոները, բուսաջուր խմելով մարսողութեան կը նպաստենք:*

Թէյը, խահուէն՝ առատ եւ զօրաւոր չափերով երբ խմուին, սրտի տկարութիւն կը պատճառեն: Սուրճը օրական մէկ փոքր գաւաթէն աւելի պէտք չէ խմել:

Թէյ կամ սուրճ փոքր տղոց բնաւ չտալ:

Ըմպելիներ: *Գարեջուրը եւ խնձորօղին, եթէ քիչ ալքոլ կը պարունակեն, սքանչելի խմելիքներ են:*

Գինին՝ եթէ ջուրով խառնուած գործածուի, այն ալ օրական կէս լիտրէն ոչ աւելի, ուժ կու տայ:

Օղին եւ այլ ախորժաբեր խմիչքներ վնասակար են, որովհետեւ աւելի խտացեալ չափով ալքոլ կը պարունակեն:

ԱԼՔՈԼԱՄՈԼՈՒԹԻՒՆ

Ամէն սկաուտ պէտք է պայքարի ալքոլամոլութեան դէմ:

Ալքոլը մարդուս մարմնական եւ մտաւոր ուժերը կը քայքայէ, կը փճացնէ սիրտը, կը տկարացնէ կամքն ու առողջութիւնը:

Ալքոլին աւերները անհամար են. ան ոչ միայն ալքոլամոլը կը դարձնէ վատառողջ, այլ ամէն տեսակ վատ

արարքներու կը մղէ, մինչեւ ոճրագործութիւն:

Ալքոլամոլութիւնը աղքատութեան տանող մեծագոյն մոլութիւնն է. ամբողջ ընտանիքներ կը տուայտին թշուառութեան ճիրաններուն մէջ. Թոքախտը, ջղային հիւանդութիւնները, խելագարութիւնը միակ ժառանգութիւններն են զորս ալքոլամոլը կը ձգէ իր զաւակներուն: Ոչ ոք կրնայ վստահիլ ալքոլամոլին, ոչ մէկ գործատէր յանձն կ'առնէ ալքոլամոլի մը գործ տալ, բացի իր նմաններէն, ոչ մէկ գիտակից մարդ յանձն կ'առնէ բարեկամական յարաբերութիւն մշակել իր հետ:

Մարդիկ կան որ կը պնդեն թէ ալքոլը մարմնոյն համար անհրաժեշտ է. բայց անոնք կը մոռնան որ պտուղներէն եւ այլ սնունդներէն ստացուած բնական եւ չափաւոր ալքոլը լիովին կը բաւէ:

ՊԷՏՔ ՉԷ ԾԽԵԼ

Ծխելը թոքերուն համար չափազանց վնասակար է: Հազ, սրտի տկարութիւն եւ շնչարգելութիւն կը պատճառէ: Կը տկարացնէ տեսողութիւնը, հոտառութիւնը եւ յիշողութիւնը: Ծխախոտին պարունակած նիքօթին կոչուած թոյնը կ'ազդէ ջղային դրութեան վրայ եւ զայն կը կազմալուծէ ու կը տկարացնէ, կ'ազդէ ստամոքսին եւ աղիքներուն վրայ ու ախորժակը կը գոցէ, երակներու պնդութեան պատճառ կ'ըլլայ, շնչառութեան խողովակին մէջ ուռեր յառաջ կը բերէ, քաղցկեղի հակամէտ դարձնելով եւ թոքախտին դուռ բանալով:

Տեսանք թէ արիւնը ինչ կարեւոր դեր կը խաղայ. արդ, արիւնը կը մաքրուի թոքերուն մէջ ղրկուած օդի թթուածինին միջոցաւ: Եթէ այդ օդը ծխախոտի ածխածինովը խառնուի, արեան մաքրութիւնը կը կատարուի անկանոն ու անկատար կերպով:

Բացի այս բոլորէն, ծխելը բարեխառնապար անհր-

ժեշտութիւն մը չէ, եւ ոչ ոքի մտքէն պիտի անցնէր ծխել, եթէ տղայ ընկերներ չմղէին մէկզմէկ այդ մոլու-թեան: Սկսողը որ կամքի տէր է, պէտք չէ տարուի, այլ պէտք է ջանայ հակադրել, քանի որ այդ անօգտա-կար եւ վնաս պատճառող ծխելիքը իր խնայողական ո-գիին դէմ ալ մեղանչել է:

Ճափոնի մէջ, 20 տարեկանէն վար անհասներուն ծխելը խստիւ արգիլուած է:

Ծխախոտը ամերիկեան արտադրութիւն է: Հնդիկ-ները անոր տերեւները գլանաձեւ փաթթելով կը վառէին, անոր ծուխովը իրենց չաստուածները խնկարկելու հա-մար:

ՄԱՔՈՒՐ ԸԼԼԱԼ

Առողջապահութեան ամէնէն տարրական պայման-ներէն մին է մաքրութիւնը՝ մարմնոյ, հագուստի եւ բը-նակարանային:

Մարմինը ամբողջովին պատող մորթը, կատարեալ զրահ մըն է որ միքրոպներուն մուտքը կ'արգիլէ, որով մորթը յաճախ լուալու է որպէսզի հոն հասած միքրոպ-ները երկար մնալով, յարմար առիթը ներկայանալուն ներս չթափանցեն:

Արդարեւ, եթէ մարմնոյ որեւէ մէկ կողմը կտրուի կամ վէրք մը բացուի, եթէ մորթը մաքուր է՝ չուտով կարելի է առաջքը առնել, մինչդեռ երբ մորթը առաջուց աղտոտ է, վէրքը կը թունաւորուի եւ ուշ կ'ողջնայ: Բացի այդ, լու, մլուկ, ոջիլ աղտոտ մորթը աւելի կը սիրեն ու կը խածնեն քան մաքուր մորթը:

Մորթին մաքուր պահուիլը անհրաժեշտ է նաեւ քրտնաթոր գեղձերու ծակոտիքները բաց պահելու հա-մար, որոնցմէ օրական մինչեւ մէկուկէս լիթր քրտինք կ'արտաքսուի:

Կան մասեր որոնք աչքով տեսանելի են, բայց մոր-
թին ծակտիքները գոցող ճարպը նշմարել կարելի չէ·
ատոր. մարմինը մաքուր պահելու համար լաւագոյն
կերպն է գէթ շաբաթը անգամ մը կէս ժամ տեւողու-
թեամբ 30էն 35 աստիճան գաղջ ջուրով բաղնիք առնել:
Լաւագոյն է սակայն ամէն առաւօտ մարմինը ջուրով լու.
մը շփել· ատոր համար ձեռքերը պաղ ջուրի մէջ թաթ-
խել, ցնցելով քիչ մը ցամքեցնել ու խոնաւ ձեռքերով
մարմինը շփել: Սկսիլ թեւերէն, շարժումները միշտ
դէպի սիրտը ուղղելով: Թեւերէն վերջ անցնիլ սրունքնե-
րուն՝ ծունկերէն վար, յետոյ ազդրերը: Սրունքները եւ
ազդրերը շփելու ատեն մէկ ոտքի վրայ կենալ, շփելիք
սրունքը միւսին վրայ դնելով հաւասարակշռութիւն պա-
հել: Ասկէ կարգով, որովայնը, մէջքը, կուրծքը, լան-
ջակը, վիզը:

Իւրաքանչիւր մասը երեքէն հինգ վայրկեան շփել
կը բաւէ· այսպէսով մարմինը կը չորնայ՝ թեթեւ խո-
նաւութիւն մը միայն պահելով, եւ արեան շրջանառու-
թիւնը աւելի կ՚արագանայ:

Ամէնէն աւելի մաքուր պահելիքը ձեռքերն են: Բը-
նաւ սեղան չնստիլ՝ նախաբազուկները, ձեռքերը եւ մա-
նաւանդ եղունգները օճառով եւ առատ տաք ջրով լու
մը լուալէ առաջ: Միքրոպները ամէնէն աւելի կերա-
կուրներուն հետ է որ բերանէն ներս կը մտնեն:

Դէմքը լուալ առնուազն ամէն առտու եւ ամէն երե-
կոյ, ու երեսի վրայ փոշի, օծանելիք չքսել· անոնք ա-
ռաւելութիւն մը չունին, այլ մորթին ծակտիքները գո-
ցելու անպատեհութիւնը միայն:

Բերանը եւ ակռաները նմանապէս մասնաւոր հոգա-
ծութեան առարկայ պէտք է ըլլան: Սկսուա մը ունե-
նալու է զօրաւոր ակռաներ, ամէնէն կարծր ուտելիքներն
անգամ ծամելու կարող:

Լաւ ակռաներ ունենալու համար, փոքր հասակէն պէտք է զանոնք մաքուր պահել, օրական երկու անգամ զանոնք վրձինով լուալ, վրձինին վրայ յատուկ փոշի, խմոր կամ լաւ օճառ քսելով: Ամէն սեղանէ ելլելէ վերջ բերանը լաւ մը ցողուել, մանաւանդ պաղ եւ թթու պարունակող ուտելիքներ ուտելէ վերջ: Սկաուտ մը վրձին գտնելու համար չի տատամսիր, բանակումի ատեն ծառի մը ճիւղէն կրնայ վրձին շինել, անոր ծայրերը ճեղքելով:

Ոտքերը ամէն երեկոյ օճառոտ գաղջ ջուրով լուալ: Եթէ ոտքերը կը քրտնին եւ կ'ուռին, լաւագոյն է ամէն երեկոյ գաղջ ջուրով 10 վայրկեան լոգանք առնել, ջուրին մէջ ապուրի գդալով մը ֆօրմօլ կամ խահուէի գդալով մը ալեօնի փոշի խառնելով:

Կարճ եւ մաքուր եղունգներ ունենալ: Մարդիկ կան որ եղունգներէն շատ կը նեղուին, անոնք եթէ չխնամուին եւ լաւ չկտրուին, ոտքի միսին մէջ կը խրուին եւ բարդութիւններու պատճառ կ'ըլլան:

Սկաուտը որ լաւ քալող պարտի ըլլալ, զգուշանալու է որ ոտքի անհանգստութիւններ իր գործունէութեան արգելք չհանդիսանան:

Ոտքի եղունգները շաբաթը անգամ մը կտրելու է, ոչ շատ կարճ եւ ոչ ալ կլոր ձեւով, այլ քառակուսի: Կօշիկները պէտք չէ նեղ ընտրել, որպէսզի ոտքը չտձեւնայ: Նեղ կօշիկը թէ՛ ցաւ կը պատճառէ եւ թէ արեան շրջանառութեան արգելք կ'ըլլայ:

Ձեռքի եղունգներուն համար յատուկ վրձին ունենալ. անոնք ալ շաբաթը անգամ մը պէտք է կտրուին բաւական կարճ եւ կլոր: Շատեր ձեռքի եղունգները կրծելու տգեղ եւ աղտոտ սովորութիւնը ունին, առանց գիտնալու որ ամէն եղունգի տակ միքրոպներու շտեմարան մը կայ:

ՔԻԹԸ

Քիթը շնչառական գործարանին տեսանելի մասն է․ անոր մէջ օդը կը տաքնայ, կը խոնաւնայ չափով մը, կը մաքրուի ու յետոյ միայն թոքերուն կ'անցնի: Այս բաները հնարաւոր են շնորհիւ քիթին մէջ գտնուած մազերուն եւ անոր յատուկ գեղձերուն որոնք խլլինքը կ'արտադրեն:

Բացի սովորեալ պարագաներու ատեն, բնաւ բերնէն շունչ առնելու չէ, մանաւանդ ձմեռ ատեն, որովհետեւ պաղ, փոշոտ եւ միքրոպով լեցուն օդը ուղղակի թոք կը հասնի եւ շատ անգամ կոկորդի ուռ եւ հարբուխ կը պատճառէ ու աւելի ծանր հետեւանքներու դուռ կը բանայ, ինչպէս թոքատապ, ցնցղատապ, եւայլն:

Ամառ ատեն քիթով շնչելը ունի նաեւ ուրիշ առաւելութիւն մը, այն է որ բերանը գոց պահելով՝ նուազ ծարաւ կը զգանք:

Քիթէն շնչելու վարժուող մը գիշերը չի խռնկար, բան մը որ շատ անգամ թշնամի հողի վրայ հետք մատնելու պատճառ կ'ըլլայ: Լաւ վազող մը քիթով լաւ շնչելու է:

Այն որ քիթով լաւ չի կրնար շնչել, կը նշանակէ թէ քիթին մէջ կամ բերան հասնող քիթի ծակերուն շուրջը աւելորդ մսակոյտեր կան զորս պէտք է հանուին բժիշկի մը կողմէ: Այն անձը որ յաճախ գլխու պաղառութիւն եւ հարբուխ կ'ունենայ, յանձնարարելի է որ բացօդեայ կեանքի վարժեցնէ ինքզինքը, առտուները թաց լաթով մարմինը շփելով լոգանք առնէ եւ ստամոքսը ծանրաբեռնելէ զգուշանայ:

Քիթը խնջելու է մեղմօրէն եւ զգուշութեամբ, եւ ոչ թէ ուժով եւ երկու կողմերը միաժամանակ, որպէսզի միքրոպներով լեցուն խլլինքը ճնշումի հետեւանքով դէպի ականջ չմղուի, որմէ օթիթ հիւանդութիւնը յառաջ

կու գայ, եւ կամ դէմքի ոսկորներու խոռոչներուն մէջ կ'անցնի, խոռոչներ որոնք ուղեղին հետ կը հաղորդակցին եւ որոնց բորբոքումը սինիւզիթ կոչուած վտանգաւոր հիւանդութեան պատճառ կը դառնան։

Քիթը խնջել մէկ կողմը գոցելով եւ կամաց, ու այսպէս փոխն ի փոխ։

Շատ անգամներ խլլինքը քիթին մէջ կը չորնայ. այս չորցած մասերը եղունգներով դուրս քաշելու չէ, այլ քիթին մէջ վազլին դնել որ կը կակուղցնէ եւ ինքնաբերաբար դուրս կը մղէ զանոնք։

Երախաներուն՝ որոնք խնջել չեն գիտեր, այս կերպով պէտք է մաքրել անոնց քիթերը։

Ամէն ոք պէտք է ունենայ իր սեփական թաշկինակը, որը միայն ու միայն ինքը պարտի գործածել։

Ա Կ Ա Ն Ջ Ը

Լսողութիւնն ալ մեր ամենաթանկագին զգայարաններէն մին է, որ կը կատարուի ականջի շնորհիւ։ Երբ ականջը որեւէ հիւանդութեան մը ենթակայ է, հետեւանքները կրնան աղէտաբեր ըլլալ, ուստի անմիջապէս ճարտար մասնագէտի մը դիմել։ Երբ ականջը ամենաթեթեւ ցաւով մը իսկ խլանայ, բժիշկի դիմել. սովորաբար լաւ լսող ականջ մը 80 սանթիմէթր հեռուէն ժամացոյցի մը թիք-թաքը լսելու է, այն ալ մէկ ականջը գոց պահելով։

Արտաքին ականջն ալ մաքրութեան եւ խնամքի կը կարօտի. գլխաւորաբար ականջի ցաւերը արդիւնք են, խողովակին մէջ սուր ծայրով առարկաներ խոթելու անխոհեմութեան. որով, ոչինչ պէտք է խոթել ականջին մէջ։

Ականջը մաքրելու համար, բամպակի կտոր մը ծամկալի մը կլոր մասին վրայ անցընել, զայն գաղջ ջուրի մէջ թաթխել ու զգուշութեամբ խողովակին բերանը

մաքրել :

Սուր ծայրով առարկայ մը ականջին մէջ խոթելը թաղանթը պատռելու պատճառ կ'ըլլայ, որուն հետեւանքը խլութիւնն է :

Եթէ ականջի խողովակին մէջ հաւաքուած դեղին գոյնով աղտը մաքրել ուզուի, որը յաճախ կը կարծրանայ եւ թեթեւ խլութիւն մը կը պատճառէ, գաղջ կլիսէ-ումն կաթեցնել մէջը ու խողովակին բերանը գոցել, օր մը վերջ լուալ եւ խցան կազմող այդ աղտերը դուրս հանել :

Բանակումի ատեն շատ անգամ միջատ մը ականջին մէջ կը մտնէ, ու եթէ ողջ է՝ կրնայ ցաւ պատճառել. զայն դուրս հանելու համար տաքցած իւղ կաթեցնել մէջը :

ԱՉՔԸ

Սկաուտ մը ունի նաեւ սուր աչքեր : Ան կը տեսնէ կարելի եղածին չափ հեռուն ու լաւ կը զանազանէ գոյները : Գոյները իրարմէ չզանազանել յաճախադէպ է, ինչ որ դժբախտութիւն մըն է եւ շատ մը արհեստներու անընդունակ կը դարձնէ :

Այս թերութիւնը յամառ կամքով բուժել կարելի է, օրուան լոյսով կամ արուեստական լոյսի մէջ, վստահ գոյներով կերպասներ կամ առարկաներ ցոյց տալու փորձեր կատարելով :

Պատանիին սպառնացող աչքի տկարութիւններէն մին է կարճատեսութիւնը, որ հետեւանք է շատ մօտէն կարդալ գրելու եւ կամ աշխատելու ատեն չափազանց ծռելու յոռի սովորութեան :

Շատ յոգնած աչքերը կ'ունենան կարմիր կոպեր եւ գարիկ, ուստի աչք մը խնամելէ առաջ կարեւոր է անոր հիւանդութեան պատճառը վերցնել :

Սկաուտը որեւէ մէկէն աւելի հնարաւորութիւն ունի իր աչքերը զօրացնելու. արդարեւ, բաց դաշտի մը կամ բլուրներու վրայ հեռուները նայիլ՝ աչքը կը հանգստացնէ եւ կը զօրացնէ:

Վստահ ըլլալու համար թէ լաւ կը տեսնէք, գրքին այս էջը վեց կամ եօթը մէթր հեռուն դնելով առաջին տողը կարդալ, հինգ մէթր հեռուէն՝ երկրորդ տողը, իսկ երեք մէթր հեռուէն՝ երրորդ տողը:

Բ Գ Դ Ժ Ն Փ

Ի Չ Պ Ռ Վ Գ Տ Ց

Թ Խ Ղ Ճ Ց Ն Կ Ո Հ Դ

Այս փորձերը ընել երկու աչքերը բաց եւ իւրաքանչիւր աչքով. երբ փորձերը ցոյց կու տան որ լաւ չէք տեսներ, այն ատեն առաջնակարգ ակնաբոյժի մը կողմէն լաւ մը քննուիլ եւ անոր ցուցմունքներուն համաձայն ակնոց գործածել:

Մերթ ընդ մերթ քննութեան ենթարկել աչքերը եւ ակնոցները, եթէ տեսողութիւնը բարելաւուած է:

Աչքերը մինչեւ 25 տարեկան եթէ զօրաւոր մնացած են, անկէ վերջ շատ քիչ կարճատեսութեան ենթակայ են, ուստի փոքր տարիքէն հոգ տանելու է աշխատելու ձեւին, առհասարակ զգուշանալ արուեստական լոյսով աչ-

խառնել, լոյսը ինչ աղբիւրէ որ ըլլայ, բնաւ ճակատէն չընդունիլ, այլ ձախ կողմէն ու գլխուն ետեւի կողմէն: Արուեստական լոյս գործածելու ատեն ուժը 15 մոմէ նուազ պէտք չէ որ ըլլայ ու աշխատութեան վայրէն կէս մէթր հեռու դրուած:

Կարդալու եւ գրելու ատեն, գիրքը աչքէն առնուազն 30 սանթիմէթր հեռու ըլլալու է:

Գլուխը միշտ ուղիղ պահել, որպէսզի արիւնը գըլխուն մէջ չխուժէ. աչքերը աւելի շատ կը յոգնին, ու յաճախ գլխու ցաւերը աչքերու յոգնութեան արդիւնք են:

Աշխատելու է շեղ սեղանի մը վրայ, որպէսզի գլուխը շատ ծռելու հարկ չըլլայ, եւ ելեքտրական լոյսին վրայ միշտ լուսամփոփ մը պահել, որպէսզի լոյսը ուղղակի աչքերուն չզարնէ:

ՊՆԴՈՒԹԻՒՆ

Տեսանք թէ ինչքան կարեւոր է աղիքներուն մէջ հաւաքուած չմարսուած եւ թունաւոր նիւթերու արտաքսումը: Մարդիկ կան որոնց մարսողութիւնը դանդաղ է կամ անկանոն: Պնդութիւնը կու գայ պատճառ մը եւս խանգարելու այս կարեւոր գործողութիւնը:

Պնդութեան ենթակայ եղողներուն կը յանձնարարուի առտուն կանուխ լեցուն գաւաթ մը պաղ ջուր խըմել, եւ աղիքներու, որովայնի յատուկ մարզանքներ ընել, բնակարանին մէջ քալելով շրջիլ դեռ նախաճաշ չըրած: Առտուները, անոնք որ հնարաւորութիւն ունին, կրնան շրջակայքը քանի մը քիլոմէթր պտոյտ ընել, եւ կամ կէս ժամ հեծելանիւ նստիլ: Անոնք որ ժամանակ եւ միջոցներ ունին, կրնան շաբաթը երկու անգամ մարզանքի սրահ այցելել եւ կամ մարզախաղերու մասնակցիլ:

Ամէն օր որոշեալ ժամուն պէտքարան երթալ, ըլլայ արթննալուն պէս, ըլլայ պառկելէ անմիջապէս առաջ:

Ամէն օր նոյն ժամուն պէտքարան նստիլ եւ թէ նոյն իսկ պէտք չի տեսնուիր: Ամէն անգամ որ դուրս հանել պէտք զգացուի՝ գոհացում տալ:

Կաոկարած հացը, կուտեր պարունակող կերակուրները եւ պտուղները պնդութիւնը դարմանելու կը նըպաստեն:

Ամենօրեայ առաւօտեան պաղ ջուրով լոգանքը կամ թաց լաթով մարձումները եւս խիստ յանձնարարելի են:

ՀԱԳՈՒՍՏԸ

Հագուստը մարմինը ցուրտէն և տաքէն կը պաշտպանէ, բայց անդամներու շարժումներուն և ներքին գոր- ծ[illegible]նական աշխատանքներուն պէտք չէ արգելք ըլլայ: Հագուստը պէտք է ըլլայ չափաւոր. ո՛չ նեղ եւ ոչ ալ շատ լայն:

Մորթի միջոցաւ կատարուած շնչառութեան եւ արտաշնչումին արգելք պէտք չէ ըլլայ. ուստի անթափանց (քաուչուէ) կերպաս չգործածել:

Հագուելու է համաձայն պարագաներու, եղանակի եւ տարիքի: Ոչ ծանրաբեռնելու է եւ ոչ ալ կուրծքը շատ բաց պահելու, որովհետեւ շատ անգամ, մանաւանդ կիներու մօտ, թոքերու հիւանդութիւնները այս անխոհեմութեան արդիւնք են:

Ներքին հագուստները պէտք է ըլլան մաքուր. յաճախ փոխուելու է, առնուազն շաբաթը անգամ մը, մորթը չգրգռելու համար:

Բուրդէ կամ ֆանէլայէ ներքնաշապիկ կրելու է, որեւէ պատճառի արդիւնք, մորթին խոնաւութիւնները չորցնելու համար: Թրջուած հագուստով չմնալ եւ կարելի եղածին չափ շուտ փոխել:

Սկաուտի մը շապիկը բուրդէ պէտք է ըլլայ եւ ոչ թէ բամպակէ, որը թէ տաք կը պահէ եւ թէ թրջուելու

պարտազային՝ շուտ կը չորնայ: Մարզանքի ատեն կարելի եղածին չափ հանուիլ, լմննալէն վերջ հագուիլ եւ օդի հոսանքէ զգուշանալ:

Գլխաբաց ապրելու վարժուիլ:

ԲՆԱԿԱՐԱՆ

Իտէալ բնակարանը այն է որ արեւով եւ օդով ողողուած է օրն ի բուն, որովհետեւ վնասակար մանրէները կ'ապրին սովորաբար խոնաւ, օդէ եւ լոյսէ զուրկ տեղերու մէջ: Հոն ուր առատ արեւ, օդ եւ ջուր կայ, հոն բժիշկ չի մտներ:

Բնակարան մը՝ ամառուան տաքերէն երախաները պաշտպանելու համար յատուկ զով սենեակ մը պէտք ունենալու է, ինչպէս նաեւ ամէն սենեակ՝ օդը շուտով փոխելու յարմարութիւններ. որքան սենեակ մը փոքր ըլլայ, այնքան օդը շուտ փոխել անհրաժեշտ է:

Սենեակները մաքրելու ատեն փոշի հանելու չէ որոնք մանրէներով լեցուն են: Կարպետները պէտք չէ փոշիներու դարանակներ ըլլան, ու իրենց պարզութեամբ դիւրաւ մաքրուելիք, որոնց փոշին առնելու համար խոնաւ լաթ մը գործածել:

Բնակարանի մը տաքութիւնը պէտք է ըլլայ համահաւասար, մօտ 17 աստիճան: Տաքցնելու ամենաառողջապահիկ ձեւը հին օճախն է, որ միանգամայն օդի փոփոխութիւն կը կատարէ. անպատեհութիւնը այն է որ մուխը կրնայ սենեակի մէջ անցնիլ:

Երկաթեայ ձուլուած վառարանները լաւ կը տաքցնեն, բայց կարմրելով թունաւոր կազեր կ'արձակեն, օդի խոնաւութիւնը իր բնականոն վիճակէն կը նուազեցնեն, ինչ որ շնչառութեան լաւ չէ: Այս վառարանները շատ բարկ վառելու չէ, ու վրան ամանով ջուր դնելու է, օդին մէջ ջրաշոգիի քանակը պահպանելու համար:

Փայտի յատուկ յախճապակիէ վառարանները եւ առողջապահիկ են: Իսկ դանդաղ վառող վառարանները եւ քարիւղի վառարանները վտանգաւոր են, հետեւաբար ննջասենեակներու մէջ գէթ, բնաւ անոնցմէ չգործածել: Օդային կաղով ջերմոցները բնաւ չգործածել: Երկրորդական տաքութիւնը լաւագոյն է, եթէ օդութիւնը նկատի չառնուիր: Հաւաքական ջերմոցները նմանապէս լաւ են եթէ տաք ջրով կամ շոգիով են եւ ոչ թէ տաք օդով, որ նոյնպէս թունաւոր կազեր արձակելու վտանգն ունի:

ՀԱՆԳԻՍՏԸ

Հանգիստը մարմնոյ համար սնունդի համարժէք կարելի է համարել ու այս մասին պէտք է խիստ ուշադիր ըլլալ:

Հանգիստի լաւագոյն վիճակն է քնացած վիճակը, որու ընթացքին, մարմինը, միտքը, ջղային եւ զնդերային գործութիւնները հաւասարապէս կը կազդուրուին:

Մանաւանդ փոքրերը եւ պատանիները քնանալու ատեն է որ կ՚աճին ու կը զօրանան, երբ մանաւանդ իրենց քունը բնականաչափ, հանդարտ է եւ խոր:

Սկսուտական տարիքն ունեցող պատանի մը օրական 9էն 10 ժամ քնանալու պէտք ունի, չափահասները նուազ, իսկ ծերերը աւելի քիչ:

Հանգիստ քնանալու համար սենեակը պէտք է ըլլայ մութի մէջ, օդը ոչ շատ տաք, օդաւոր եւ անաղմուկ:

Ցուրտին համեմատ պատուհանը առաւել կամ նուազ բաց պահելու է, բայց օդի հոսանքէն պաշտպանուիլ, լաւ ծածկուիլ, որ պարագային ոչ հարբուխ եւ ոչ ալ հիւանդութիւն կրնայ պատահիլ, ու այսպիսով վարժուիլ պատուհանը հետզհետէ աւելի բաց պահելու:

Երազներ եւ այլ անհանգստութիւններ չունենալու

համար, անկողինը շատ կակուղ չընտրել, մանաւանդ զգուշանալ փետուրէ անկողինէն․ ծածկոցներն ալ պէտք չէ ծանր ըլլան, քրտինքը երկար ատեն չպահելու համար:

Պառկիլ աջ կողմի վրայ, սրտին ազատ գործելուն նպաստելու համար: Կռնակի վրայ չպառկիլ, որովհետեւ ողնածուծը շատ տաքնալով երազախորձութեան ենթակայ կ'ընէ:

Անկողին մտնել որոշ ժամերու, երեկոյեան ժամը 9էն 10ի միջեւ եւ արթննալ ու անկողինէն ելլել 6էն 7ի ատենները, բայց երեկոյեան ընթրիքէն անմիջապէս յետոյ անկողին չմտնել:

ՄԱՐԶԱՆՔ

Մարզանքը անհրաժեշտ է մարմնոյ գործարանները գործունէութեան լաւագոյն վիճակի մէջ պահելու համար, որովհետեւ շարժումը կ'օգնէ սնունդներու իւրացումին, շնչառութեան եւ հետեւաբար արեան շրջանի կանոնաւորութեան:

Ամէնէն նախնական մարզանքն է քալելը: Յետոյ կու գան մարզախաղերը (սփոռ) եւ վերջապէս աւելի վերջերս մուտ գործած է սենեակի մարզանքը:

Ա․— ՍԵՆԵԱԿԻ ՄԱՐԶԱՆՔ

Անոնք որ ազատ օդի մէջ խաղալու եւ մարզական խաղեր կատարելու հնարաւորութիւնը չունին, պէտք է առտուները անկողինէն ելլելնուն պէս, երբեմն ալ երեկոները սենեակին մէջ փորձեր կատարեն, բաց պատուհանով, գրեթէ մերկ եւ կամ կուրծքէն վեր մերկ անձայման:

Սկսելու առաջին շրջանին, փորձերու տեւողութիւնը 5 կամ 7 վայրկեանը անցնելու չէ, ու հետզհետէ մին-

չեւ 15 վայրկեան պէտք է յատկացնել ամենօրեայ մարզանքի: Նախ կատարել ամէնէն աւելի շարժում պահանջող փորձերը, ինչպէս ոստոստել, արագ քալել, չուան ցատկել, ու ապա ստորեւ ցոյց տրուած փորձերը կըրկնել իւրաքանչիւրը 5էն մինչեւ 10 անգամ:

Պատկերներով ցոյց տրուած փորձերը մարմնոյն զանազան մասերը զարգացնելու համար բաւարար կարելի է համարել, աւելի շատ փորձեր կատարելու կամք եւ ժամանակ ունեցողները կրնան մասնագիտական գրքոյկներէ եւ մարզիչներէ քաղել իրենց պահանջած փորձերը:

Մարզանքը կատարելէ անմիջապէս յետոյ լուացուիլ, թաց ձեռքերով մարմինը շփել, ուշադիր ըլլալով շփումի շարժումը դէպի սիրտ ուղղութիւնը կատարելու:

ՄԱՐԶԱՆՔԻ ՓՈՐՁԵՐ

Պատկերներով ցոյց տրուած փորձերը յատուկ են ամէն տարիքի: Պատանիներու եւ դեռատի երիտասարդներու համար շարժումի փորձերը, որպէս ճկունութիւն տուող փորձեր կարելի է բաւարար համարել. երիտասարդներու եւ տարեցներու համար պէտք է ջանալ մկան շինող եւ ճարպերը հալեցնող փորձերուն նախապատուութիւն տալ:

Ուղիղ կեցուածք մը մարզիկի մը լաւագոյն յատկանիշն է: Գլուխը վեր բռնած, կուրծքը դուրս, փորը ներս քաշուած, բազուկները կշտերուն կպած, ոտքերուն բացուածքը ուղղանկիւն մը կազմող, ահա պատրաստ դիրքը՝ որ մարզանքի իւրաքանչիւր փորձէ առաջ պէտք է բռնել: (Պատկեր 1):

1·— ՇՆՉԱՌՈՒԹԻՒՆ (Պատկեր 2)

Պատրաստ դիրքէն նախ քիչ մը դէպի առաջ ծըռիլ, թեւերը վար երկնցած դիրքով, ձեռքին ափերը դուրս դարձուած ու արտաշնչել: Ապա ձեռքերը գլու-

խին վրայէն վեր բարձրացնել, թեւերը պրկուած վիճակով եւ ուսերուն վրայ դարձնելով: Շարժումը շարունակել մինչեւ ուղղահայեաց դիրքի հասնիլը, միանգամայն ոտքի մատներուն վրայ վեր բարձրանալով: Երբ թեւերը վեր բարձրացնելու ատեն հորիզոնական դիրքին կը հասնին՝ շունչ առնել սկսելու է. իսկ արտաշնչել սկսելու է երբ թեւերը կողմնակիօրէն հորիզոնական դիրքը կը թողուն:

Փորձը կատարել դանդաղօրէն եւ շնչել քիթերու ծակերէն եւ արտաշնչել բերնէն:

Նպատակ: Շնչառութիւնը դիւրացնել, կուրծքի վանդակին ճկունութիւն տալ, իրանի եւ ուսերուն մըկանները զարգացնել:

2.— ԻՐԱՆԸ ԼԻՈՎԻՆ ԾՌԵԼ (Պատկեր 3)

Ուղիղ կեցուածքի կամ դիրքի վիճակը առնել. երկու ձեռքերը ծոծրակին վրայ իրարու միացած, մարմինը կոնակի վրայ ետ ծռած: Ձեռքերը ուղղահայեաց վեր նետել, մարմինը դէպի առաջ ծռել՝ բազուկները միանգամայն վար իջեցնելով, մինչեւ որ ձեռքերուն ծայրերը ոտքի ծայրերուն դպչին, ծունկերը պէտք չէ կոտրուին: Դէպի ետ ծռած ատեն շնչել, դէպի առաջ ծռելու ատեն արտաշնչել:

Նպատակ: Որովայնի դիւրաթեքութիւն, ինչպէս նաեւ յետոյքի եւ զիստի ջիղերներուն ճկունութիւն:

3.— ԻՐԱՆԸ ՇՐՋԱՆԱԿԱՁԵՒ ՇԱՐԺԵԼ (Պատկեր 4)

Ուղիղ կեցուածքի դիրքէն մեկնելով, թեւերը գլուխին ի վեր պարզուած, բազուկին ջիղերները ականջին դպած վիճակի մէջ, կոնակի վրայ ծռիլ, ապա ծռիլ դէպի աջ եւ ի վերջոյ կրկին դէպի ետ եւ այսպէսով ձեռքերուն կոն մը գծել տալ:

Ուշադիր ըլլալ որ փորձի պահուն ոտքերը գետնին հարթ փակած ըլլան եւ ծունկը պրկուած:

Նպատակ: *Ողնայարին ճկունութիւնը եւ ծռելու կարողութիւնը զարգացնել, որովայնի դնդերները պըրկուած վիճակէն դուրս բերել:*

4.— ՈՒՍԻ ՅՕԴԵՐՈՒ ՇԱՐԺՈՒՄ (Պատկեր 5)

Արմուկները դէպի առաջ, նախաբազուկը ծալլուած ու մատները ուսերուն փակած, բազուկը զուգահեռական դիրքի մէջ: Այս վիճակին մէջ, բազուկ եւ նախաբազուկ կողմնակի ուժգին կերպով բանալ, ու այս շարժումը կրկնել:

Նպատակ: *Բազուկներու եւ ուսի յօդերու դնդերներու զարգացում:*

5.— ԲԱԶՈՒԿՆԵՐՈՒ ՇԱՐԺՈՒՄ (Պատկեր 6)

Նախաբազուկը ետ քաշուած եւ բռունցքները կուրծքին դպած: Բազուկները դէպի առաջ նետել եւ ետ բերել:

Նպատակ: *Բազուկներու դնդերներուն եւ ուսերու յօդերուն ճկունութիւն եւ զարգացում:*

6.— ԲԱԶՈՒԿՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱԿԱՁԵՒ ՇԱՐԺՈՒՄ (Պատկեր 7 եւ 8)

Նախ ոտքի մատներուն վրայ բարձրանալ, բազուկները գլխուն վրայ վեր բարձրացնելով: Այս դիրքէն մեկնելով բազուկները շրջանակաձեւ շարժել, շարժումը կատարել ուղղութիւնը յաճախ փոխելով:

Նպատակ: *Ուսի յօդերուն եւ դնդերներուն զարգացում:*

7.— ԻՐԱՆԻ ԳԱԼԱՐՈՒՄ (Պատկեր 9 եւ 10)

Դիրք: *Ոտքերը քով քովի, բազուկները դէպի առաջ տարածուած, ձեռքին ափերը դէպի գետին: Դանդաղօրէն իրանը դարձնել դէպի ձախ, ձեռքերը ուսերու բարձրութեան վրայ պահելով: Սրունքները եւ ոտքերը պէտք չէ շարժին. ծունկի ետեւի դնդերները պրկուած*

պահել :

Վերադառնալ դէպի դիրք վիճակը, եւ շարժումը կատարել դէպի ձախ դարձնելով իրանը :

Նպատակ : Կուրծքի վանդակին եւ իրանի գնդերներուն ճապուկութիւն տալու համար :

8. — ԲԱԶՈՒԿԻ ԳՆԴԵՐՆԵՐՈՒ ՇԱՐԺՈՒՄ (Պատկ. 11)

Դիրք : Բազուկները քովընտի տարածուած հորիզոնական դիրքով, կնակը թեթեւօրէն դէպի առաջ ծռած :

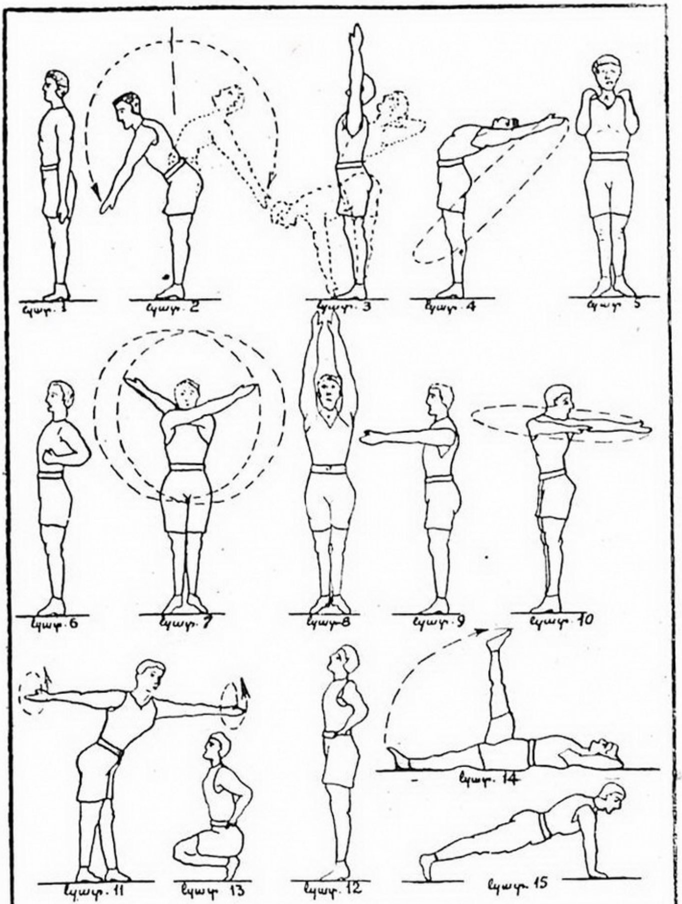

Բազուկները առաջակողմէն դէպի ետին շրջանակաձեւ շարժումներ կատարել:

Նպատակ: *Բազուկներու եւ ուսի յօդերու զարգացում:*

9.— ՍՏՈՐԻՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ԹԵՔՈՒՄ (Պատ. 12 և 13)

Դիրք: *Ուղիղ կենալ, ձեռքերը մէջքին, բթամատը ետին եւ մատները որովայնին կողմը: Ոտքի մատներուն վրայ բարձրանալ, գլուխը վեր ցցած եւ ուղիղ, արմունկ եւ ուս թեթեւ մը ետ նետուած: Վար իջնելու ատեն բերնէն արտաշնչել, իսկ վեր բարձրանալու ատեն քիթով ներշնչել:*

Նպատակ: *Սրունքի եւ ոտքերու, ինչպէս նաեւ յօդերու դիւրաշարժութիւն:*

10.— ՍՏՈՐԻՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ՇԱՐԺՈՒՄ (Պատկ. 14)

Կռնակի վրայ պառկիլ, ձեռքերը ծոծրակին տակ ծալլուած, արմունկները գետին, եւ կամ ձեռքերը դէպի ետ, դաստակները գետնին կպած, ոտքին մատները երկնցուած: Դանդաղօրէն սրունքները վեր բարձրացնել, միասին կամ անջատ անջատ եւ փոխն ի փոխ, առանց կռնակը եւ գլուխը շարժելու ու վար իջեցնել:

Նպատակ: *Որովայնի եւ երանքի ջիղերները զարգացնելու համար:*

11.— ԲԱԶՈՒԿՆԵՐԸ ԾԱԼԼԵԼ (Պատկեր 15)

Դիրք: *Ոտքի ծայրերուն եւ ձեռքին վրայ յենելով մարմինը ուղիղ պրկուած պահել: Բազուկները ծալլելով վար իջնել ու վեր բարձրանալ, մարմինը միշտ պըրկուած:*

Նպատակ: *Ուսի եւ բազուկի ջիղերները զարգացնելու համար:*

12.— ՄԷՋՔԻ ՇՈՒՐՋ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ (Պ. 16, 17 և 18)

Դիրք: *Ուղիղ կենալ, ձեռքերը մէջքին.—*

Ա. — Առանց ոտքերը եւ սրունքները շարժելու, մէջքին վրան ծռիլ դէպի առաջ:

Բ. — Ծռիլ դէպի ետ:

Գ. — Ծռիլ քովընտի, նախ աջ, յետոյ ձախ:

Դ. — Մէջքին շուրջը շարունակական շրջանակային շարժել իրանը, նախ աջէն ձախ, ու ապա ձախէն աջ ուղղութեամբ:

13. — ՈՐՈՎԱՅՆԻ ԴՆԴԵՐՆԵՐՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Դիրք: Կռնակի վրայ պառկիլ, թեւերը կողմնակի

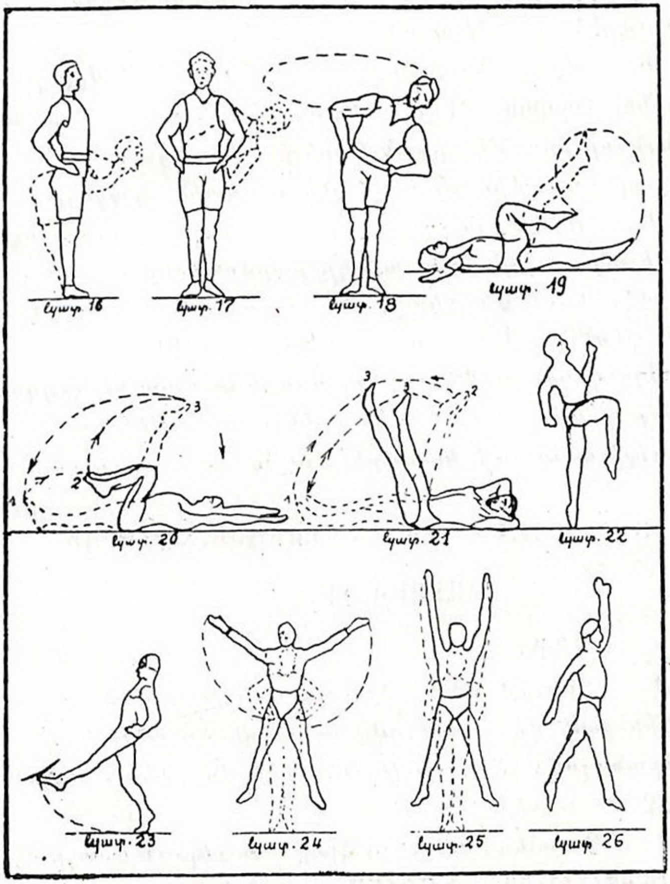

պարզած .—

Ա .— (Պատկ . 19) : Առանց կրունկները գետին դըպցնելու, սրունքները ծալլել, հեծելանիւ քշելու շարժում կատարել տալով : Շարժումներուն ընդարձակ ծաւալ տալ : Իւրաքանչիւր սրունքով քսան անգամ կրկնել :

Բ .— Երկու սրունքները բարձրացնել, ծունկերը ծալլելով (պատկ . 20) : Յետոյ ծունկերը քակել և ոտքերը յառաջացնել դէպի գլուխ : Դանդաղօրէն վար իջեցնել, սրունքները պրկուած պահել եւ առանց կրունկները գետին դպցնելու : Հինգ անգամ կրկնել :

Գ .— Սրունքները իրարու միացած դէպի վեր բարձրացնել (պատկ . 21) : Դանդաղօրէն վար իջեցնել, սըրունքները իրարմէ որքան կարելի է հեռացնելով, իւրաքանչիւր անգամին ալ կրունկները գետին չդպցնել :

Դ .— Միեւնոյն շարժումը կատարել հակառակ ուղղութեամբ, այսինքն նախ վեր բարձրացնել սրունքները իրարմէ հեռու վիճակով, յետոյ միացնել օդին մէջ ու վար իջեցնել : Առ առաւելն հինգ անգամ :

Այս փորձերը կատարել, ձեռքերը մարմնի ուղղութեամբ դէպի գլուխն ի վեր երկնցնելով, թէեւ շարժումը աւելի դժուար է կատարել, բայց աւելի օգտակար է :

Բ .— ԴԱՇՏԻ ԿԱՄ ԳԵՏՆԱՅԱՐԿ ՏԵՂԵՐՈՒ ՅԱՏՈՒԿ ՓՈՐՁԵՐ

1 . ՎԱԶՔ .—

Ա .— Տեղւոյն վրայ, ծունկերը փոխն ի փոխ կարելի եղածին չափ վեր հանելով, ու ոտքի ծայրերուն վրայ բարձրանալով : Տեւողութիւն՝ մէկ վայրկեան (պատկեր 22) :

Բ .— Դարձեալ տեղւոյն վրայ, ոտքերուն վրայէ մա-որ՝ մարմինէն 50 սանթիմէթր առաջ եւ 30 սանթիմէթր

գետնէն վեր կապուած պարանի մը դպցնելով (պատկեր 23)։

Փորձերը կատարել, պարանին բարձրութիւնը փոխելով, փորձին տեւողութիւնը երկարելով եւ ոտքի բաղխումներուն արագութիւնը աւելցնելով։

2·— ՏԵՂԻՈՅՆ ՎՐԱՅ ՈՍՏՈՒՄՆԵՐ (Պ· 24: 25 և 26)

Դիրք: Ձեռքերը մէջքին, ոտքերը իրարու կպած։

Ա·— Ձեռքերը մէջքին, ոտքերը դէպի ետ ու առաջ իրարմէ զատել։

Բ·— Ձեռքերը մէջքին, ոտքերը քովընտի իրարմէ անջատել։

Գ·— Ձեռքերը մէջքին, ոտքերը մկրատի ձեւ շարժելով։

Դ·— Ոտքերը իրարմէ անջատել, թեւերն ալ շարժելով։

Այս բոլոր ոստումներուն թիւը 50ը անցնելու չէ։

Գ·— ՄԱՐԶԱԽԱՂ ԿԱՄ ԴԱՇՏԱՅԻՆ ԽԱՂԵՐ

Ճշմարիտ մարզիկի մը յատուկ խաղերն են ասոնք, Սփոռ անունով ծանօթ։

Գնդակի խաղեր՝ ոտքով, ձեռքով. ձիու վրայ եւ ջուրի մէջ։ Թենիս, եւայլն։

Արագ վազքեր, երկար վազքեր։

Ձողով ցատկել, կանգնած երկայնութիւն եւ բարձրութիւն ցատկել, վազելով երկայնութիւն եւ բարձրութիւն ցատկել։

Գունտ, սկաւառակ եւ նիզակ նետել։

Պարաններէ վեր բարձրանալ, բազուկներէն միայն կախուելով։

Սուսերամարտ եւ ինքնապաշտպանութեան յատուկ վարժութիւններ, եւայլն, եւայլն,

Վազքերով, ոստումներով խաղերը մարմնոյ ճկու-

նութիւնը եւ շնչառութիւնը զարգացնող առաջնակարգ խաղեր են, ինչպէս նաեւ հեծելանիւ նստիլ, թիավարել, լողալ:

Հնարաւոր եղածին չափ ընտրել բացօթեայ աշխատանք:

ՔԱԼԵԼԸ

Ամէն տարիքի համար քալելը խիստ յանձնարարուելիք մարզանք մըն է, նամանաւանդ տարիքոտներու համար:

Լաւ քալել կարենալու համար, պէտք է քալողին ոտքերը լաւ վիճակի մէջ ըլլան, ունենալու է յարմար եւ ընտիր կօշիկ: Այս պայմանները լրացնող մը կրնայ աստիճանաբար քալելու վարժութիւններ կատարել, ու լաւ քալող մը դառնալ:

Ոտքերը լաւ վիճակի մէջ պահելու համար, անհրաժեշտ է առնուազն երկու օրն անգամ մը, զանոնք տաք ջուրի մէջ օճառով մաքրել: Կան որ ոտքերուն յատուկ օծանելիքներ կը քսեն, ու ոմանք ալ թալքի փոշի, այսպէսով ոտքին մորթը կ'ըլլայ կակուղ եւ դիմացկուն:

Կօշիկներուն տակի կաշին պէտք է ըլլայ հաստ եւ

կօշիկը ըստ բաւականի մեծ, որպէս զի ոտքին ծայրերը կամ քովերը չսեղմէ:

Կօշիկին լեզուակը պէտք է երեսին հետ կարուած ըլլայ՝ որպէս զի ջուրը անմիջապէս ներս չթափանցէ: Ուշադրութիւն ընելու է որ թրջուած կօշիկ մը կամաց կամաց չորնայ եւ մէջը թխմելու է, որպէս զի իր ձեւը չփոխուի:

Քալելու վարժութիւնն ալ աստիճանական փորձերու կը կարօտի: Սկսելու ատեն, օրական 6էն 10 հազարամէթր քալելու է, աւելի վերջը մինչեւ 18էն 20 հազարամէթր, այն ալ ժամը 4 կամ 5 հազարամէթր արագութեամբ:

Իւրաքանչիւր ժամ, կամ ամէն 5 հազարամէթր քալելէ յետոյ քառորդ ժամ մը հանգստանալու է:

Սկաուտական խումբերը, իրենց թռուցիկ բանակումներու ատեն, օրական 15 հազարամէթրէն աւելի կատարելու չեն: Այս պարագային, ուրիշ գոյքերու կարգին, անհրաժեշտ է ունենալ գէթ երկու զոյգ չու գուլպայ, եւ ամէն օր փոխելու է զանոնք, ժամանակ տալով որ գուլպաները չորնան:

Իբր առօրեայ մարզանք, ոմանց համար մէկ ժամ քալելու յատկացնելը յաճախ կարելի չէ, սակայն ամէն մէկ քաղաքացի, կիրակի, տօն եւ կամ իր հանգիստի օրերը, իր բնակարանին շրջակաները, մաքուր օդի մէջ, քաղաքներու փոշիներէն ու աղտոտ կայերէն հեռու, կրնայ երկար պտոյտներ կատարել, որոնք մեծ չափով պիտի կազդուրեն իր շաբաթական աշխատանքէն յոգնած մարմինը, քան երթալ մխրճուիլ սինէմաներու եւ թատրոններու ապականած օդին մէջ, եւ ինչ որ աւելի դատապարտելի է, ժամանակ եւ առողջութիւն սպառել սըրճարաններու նեխութեանց մէջ:

●

ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ
ԹԵԹԵՒ ԱՆՀԱՆԳՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՊԱՀՈՒՆ

Բ. կարգի սկաուտ մը, կարգ մը թեթեւ անհանգըստութիւններու պահուն ձեռք առնելիք միջոցներուն քաջածանօթ ըլլալու է։

Այսպիսի պարագաներու մէջ պաղարիւն ըլլալ, լաւ մը խորհիլ ընելիքի մասին եւ գործի անցնիլ ամէն դիւրութիւն ձեռք առնելէ յետոյ։

Էական պայմաններէն մին է ըլլալ խիստ մաքուր։ Նոյնիսկ կապուած՝ վէրքի մը, քթի թէ բերանի թաղանթի մը, բժշկական գործիքի մը, չդպչիլ, եթէ ձեռքերը եւ խնամքով կտրուած եղունգները օճառ ջուրով լաւ մը մաքրուած չեն։

Ահաւասիկ քանի մը թեթեւ եւ յաճախադէպ փոքր արկածներու պարագային ձեռք առնելիք միջոցները։

Ջրխոց։ Ամէն սկաուտ արշաւի կամ բանակումներու ընթացքին, կացին կամ բրիչ գործածած եւ ձեռքին վրայ ջրխոց (ամփուլ) ունեցած է։ Ասիկա ջրով լեցուն պարկ մըն է որը պէտք չէ բանալ, այլ զայն օծել վազըլինով եւ կապել եթէ կը փափաքուի։

ԱՅՐՈՒԱԾՔՆԵՐ.— Ա. աստիճան։ Երբ մորթը այրուելով կը կարմրի եւ ցաւ կը պատճառէ։

Բ. աստիճան։ Մորթին վրայ ջրխոցներ կը ձեւանան։

Գ. աստիճան։ Մորթը բոլորովին մեռած է եւ վէրք բացուած։

Առաջին երկու աստիճաններուն համար, մորթը վազըլինով, իւղով, ամպռինով կամ կարագով օծել, առանց ուռեցքներուն դպչելու, եւ չոր փանմըմանով մը ծածկել։

Կտրուածք: Ձեռքին, ծունկին կամ մատին վրայ թեթեւ կտրուածքներ, մորթը հանուած:

Եռացուելէ ետք պաղած ջուրով, պաղ թէյով աւքօլով լաւ մը լուալ կամ բէնթիւռ տ'իօտ քսել, կազով (յատուկ վիրակապ) մը ծածկել եւ կապել:

Հարուած, թեթեւ ճմլում: Հարուածը ստացուած տեղը կը սկսի ցաւիլ, մորթը գոց կարմիր գոյն կը ստանայ, որ հետզհետէ թուխ կանանչորակ գոյնի կը փոխուի: Պէտք է պաղ լոգանք կամ պաղ քօմփրէս դնելով կապել:

Խիթ (քօլիք): Փորին վրայ տաք ջուրով լեցուն ջրաման մը դնել, մէջքին բուրդէ գօտի մը փաթթել եւ տաք ըմպելիներ խմցնել:

Պնդութիւն: Եփած պտուղ եւ կանանչ բանջարեղէններ կերցնել, փորին վրայ տաք քոմփրէսներ դնել:

Անմարսողութիւն: Ծոմ բռնել եւ փոքր լեղուն դըրգռելով փսխել տալ:

Ջերմ: Մէկ կամ մինչեւ երեք հատ անթիփիրին տալ:

Արեւահարութիւն: Այրուած տեղերը գաղջ ջուրով լուալ եւ թալքի փոշիով վրան պատել:

Ցրտնութիւն: Կատարեալ անշարժութիւն պարտադրել, որունները դէպի սիրտը շարժումով թեթեւօրէն շփել, տաք եւ քաղցր ըմպելիներ խմցնել:

Խելքի պտոյտ, ուշքը կորսնցնել: Տունին մէջ պառկեցնել, երբ որ կարելի ըլլայ՝ թեւը մտնելով կամաց կամաց պտտցնել: Կրկնուելու պարագային, բժիշկի մը ցուցնել:

Մորթի բորբոքում: Գաղջ ջուրով լոգանք, թալքի փոշի դնել վրան: Մորթի գրգռումը առ հասարակ հաւկուտին քսուելէն յառաջ կու գայ, ուստի առոր առաջքն առնել:

Կոկորդի ցաւ, կռիփ: *Տաք ըմպելի տալ,* կլիսէրին իօտէ *կամ լեմոնի ջրով կոկորդը պատել, աղի կամ* պօռաք տը սուտի *ջուրով կառկառա ընել տալ:*

Քիթի արիւնահոսութիւն: Օքսիժէնէ *կամ* անթիփիրինէ (*մէկ կրամ, քառորդ գաւաթ ջուրի համար*) *ջուրին մէջ թաթխուած բամպակէ խցան մը քիթին մէջ խոթել: Եթէ օքսիժէնէ ջուր չկայ, քիթէն վեր պաղ ջուր քաշել տալ, ծակերը* կազով *գոցել, արիւնը թանձրացնելու համար, եւ քանի մը ժամ սպասել: Ընթականստած պահել՝ գլուխը թեթեւ մը ետ շրջուած, ճակտին եւ քիթին վրայ սառոյց կամ պաղ բան մը, քիթը խընջելէ բոլորովին զգուշանալ՝ եթէ հնարաւոր է:*

Այն քիթը որ արիւնած է, այդ կողմի թեւը վեր հանել տալ, եւ բթամատով արիւնոտած քիթին վրայ դուրսէն թեթեւ մը ճնշել:

Աչքին մէջ օտար նիւթ: *Երբեմն աչքին մէջ ածուխի կտոր, փոշի, փոքր միջատ մը կրնայ իյնալ, որ պարագային սաստ արցունք կու գայ եւ շատ անգամ դուրս կը հանէ այդ օտար նիւթը:*

Ուստի բնաւ աչքը չշփել: Թարթիչներէն բռնելով կոպը մատիտի մը վրայ շրջել, մաքուր թաշկինակի մը ծայրով կամ թուղթի կտոր մը ոլորելով մէջը ինկածը հանել: Աչքին գրգռութիւնը անցընելու համար գաղջ պորիքէ *ջուրով լուալ:*

Ականջին մէջ օտար նիւթ: *Բնաւ մէջը կարծր եւ սրածայր առարկայ մը խոթելով ինկածը դուրս հանել չփորձել, այլ քառուչուէ տանձի մը միջոցաւ ականջին մէջ գաղջ ջուր ղրկել, կամ սուրճի դգալի չափով ձիթաիւղ,* կլիսէրին *լեցնել եւ ականջին բամպակ դնելով այդ կողմին վրայ պառկեցնել, առարկան իւղին հետ ծփալին դուրս կու գայ: Անյաջողութեան պարագային, բժիշկի դիմել:*

Երբեմն ականջին մէջ միջատ մը կը մտնէ. զայն դուրս հանելու համար, նախ միջատը չնչահեղձ ընել, ըլլայ իւղ լեցնելով կամ ծխախոտի ծուխ փչելով. քանի մը վայրկեան վերջ, իւղին հետ միասին միջատը դուրս պիտի գայ:

Կոկորդին մէջ օտար նիւթ: *Շատ կը պատահի կոկորդին մէջ ձուկի փուշի մը մնալը կամ գնդասեղ մը: Բան մը չկերցնել, եւ կլլելու, վար զրկելու շարժում ալ չընել: Եթէ առարկան տեսանելի է, աքցանով մը դուրս քաշել, եթէ ոչ՝ բժիշկի դիմել:*

Եթէ կոկորդը գացածը սուր ծայրով առարկայ մը չէ, պզտիկ լեզուն խտխտացնելով՝ փսխել տալ, կամ հացի միջուկներ թխմելով կլլել զանոնք: Այնուհետեւ ուշադիր ըլլալ ճշդելու համար թէ պէտքին *հետ դուրս ելած է թէ ոչ:*

Փուշի խայթուածք: *Շուրջը սեղմելով փուշը դուրս հանել. ելլելէն վերջ կրկին սեղմել՝ քիչ մը արիւն հանելու համար. խնամքով լուալ եւ* թէնթիւռ տ'իոտ *քսել. ի հարկին վրան անգլիական թաղթա դնելով կապել: Եթէ խայթուած տեղը շարունակէ ցաւիլ, բժիշկի մը ցուցնել:*

Միջատի խայթուածք: *Կիծը հանել, եթէ վրան դեռ կպած կայ՝ հանել զայն, եւ արիւն հոսեցնել, եւ պաղ աղի ջուրով,* օ տը Քօլօնիըով *կամ քանի մը կաթիլ* ամօնիաքով *լուալ:*

*Բերնին մէջ պիծակի խայթուածքը միշտ ծանրակըշիռ է, ուստի բժիշկի ցուցնել: Կարիճի (*սքօրփիոն*), ձիու պիծակին (*փըրլօն*) խայթուածքը մահացու ըլլալու աստիճան վտանգաւոր է:*

Ի՞ՆՉ ԴԵՂԵՐ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԷ ՍԿԱՈՒՏԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՊԱՅՈՒՍԱԿԸ

Իւրաքանչիւր խումբ, նոյնիսկ ամէն խմբակ ունենալու է իր Կարմիր Խաչը, դեղեր եւ վիրակապերու յատուկ սուարկաներ: Դեղերը պէտք է յաճախ նորոգուին. հինցած դեղերը կրնան երբեմն թունաւորել, փոխանակ բուժելու:

1.- Թէնթիւր տ'իոտ: *Քերթուածներու եւ մակերեսային վէրքերու վրայ կը քսուի, միքրոպէ զերծ կը պահէ եւ թոյլ չի տար որ ան աճի. վէրք չի չորցներ սակայն. քիչ քսելու է, որովհետեւ մորթը կ'այրէ: Այս դեղը պէտք է թարմ ըլլայ, վրձին պարունակող եւ լաւ գոցուած շիշի մը մէջ դրած:*

2.- Ամբրին *եւ* Ասիտ փիքրիք: *Այրուածքներու վրայ թափելու համար:*

3.- Օ օքսիժէնէ: *Վէրքերը լուալու համար: Հական*եխելէ, լուալէ վերջ լաւ մը չորցնել մաքուր բամպա*կով:*

4.- Վազըլին պօռիքէ: *Կը դրուի վէրքի մը վրայ, որպէսզի վիրակապը վրան չփակչի:*

5.- Ամօնեաք: *Հականեխիչ է: Թունաւոր խայթուածքներու վրայ թափել. մարողներուն շնչել տալ՝ ուշքի բերելու համար:*

6.- Թէնթիւր տ'Առնիքա: *Կը գործածուի խայթուածքներու համար:*

7.- Օքսիտ տը զէնք: *Վէրքերու վրայ դնել՝ աղտոտութիւնները դուրս հանել տալու, վէրքի ծաւալիլը կասեցնելու եւ զայն չորցնելու համար:*

8.- 50 *սանթիկրամնոց* Անթիփիրինի *հատեր, ջերմի, գլխու ցաւի ատեն առնելու համար: Կարելի է գործածել նաեւ* Ասփիրինը:

9· Կլիսէռին պօռիէ: *Ականջին մէջ կաթեցնելու*

10.– Ալֆօլ քամֆռէ: *Պաղառութեան առեն կռնակը, կուրծքը կամ կողերը շփելու համար:*

11.– Քամֆռէ իւղ (Իւիլ քամֆռէ): *Ծմլումներու եւ հարուածներու ուռուանքը շփելու համար:*

Բացի այս դեղերէն, Կարմիր Խաչի պայուսակը պէտք է պարունակէ նաեւ.—

- Քօթօն Իտռօֆիլ *,եւ 25 կրամնոց* Ուաթ իտռօ-ֆիլի *ծրար մը:*

- *Երկու հատ* փանսըմանի *տուփ:*

- *Հինգ մէթր երկայնութեամբ 4էն 8 սանթիմէթր լայնքով* կազի *կտորներ:*

— Մէկ քանի ապահով գնդասեղ, սրածայր մկրատ մը, մաքուր թաշկինակներ, վիրակապեր:

— Փոքր ծաւալով վէրքեր կապելու յատուկ կպչուն լաթի կտորներ: Այս ձեւով կապելու առեն, վէրքին ճիշդ վրան կտոր ծակ մը բանալ, որպէսզի կազի *եւ բամպակի մէջէն վէրքին շոգիացումը չարգիլուի:*

Այս բոլորը՝ մաքուր լաթի մը մէջ փաթթուած. ջուրի դէմ պաշտպանուած գոց պայուսակի մը մէջ պէտք է արշաւներու ընթացքին միասին ունենալ:

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՔԱՅԼ

Սկաուտական քայլ անունը կը տրուի փոխն ի փոխ վազելուն եւ քալելուն:

Այս կերպը պատանիներուն համար լաւագոյն փորձն է , որովհետեւ շնչասպառութեան չի մղեր եւ նուազ յոգնեցուցիչ է:

Սկաուտական քայլը կը կայանայ 20 քայլ վազել

եւ 20 քայլ քալելու մէջ:

Այս փորձին համար կը պարտադրուի երկու քիլոմէթր ճամբայ կտրել 15 վայրկեանի մէջ, մէկ վայրկեանի սխալով միայն, որով շատ մը փորձերու կարօտ է, քանի որ քայլերու մեծութիւնք եւ արագութիւնք ճամբային համաձայն կը փոխուի: Առհասարակ սկաուտական քայլի արագութիւնը պէտք է ըլլայ այնպէս որ թոյլատրէ ժամը մօտաւորապէս 8 քիլոմէթր ճամբորդելու եւ առանց յոգնութեան:

Իւրաքանչիւր արշաւի ընթացքին, նախաճաշերէ առաջ սկաուտական քայլի փորձեր կատարել տալ, սկսիլ 200 մէթրէն ու հետզհետէ փորձերը կատարել մէկ քիլոմէթրի վրայ, ինչ որ լաւ մարզանք մըն է, եւ եթէ քայլերու համաչափութեան եւ արագութեան տիրացած ըլլանք, առանց ժամացոյցի օգնութեան կարելի է հեռաւորութիւններ չափել չնչին սխալով:

ԿՈՂՄՆԱՃԱՆԱՉՈՒԹԻՒՆ

Ա. — ԱՍՏՂԵՐՈՒ ՄԻՋՈՑԱՒ

Ամէն սկաուտ պարտաւոր է բեւեռային կամ հիւսիսային աստղը ճանչնալ: Այս աստղը դարերէ ի վեր երկնակամարին վրայ ճանապարհ կը ցուցնէ, առաջնորդելով ծովի թէ ցամաքի վրայ շրջողները:

Բեւեռային աստղը ճանչցողը գերծ է կորսուելու վտանգէն, քանի որ ան իր տեղը կը մնայ անշարժ եւ անփոփոխ: Ան կը գտնուի երկնակամարին ամենանուազ փայլ ունեցող աստղերու շրջանակի մը մէջ ու ա՛լ ա-

ւելի մեծ ճշդութեամբ հիւսիսը կը ցուցնէ քան կողմնացոյցը։

Երկրորդական մեծութեամբ այս աստղը Փոքր Արջ համաստեղութեան մաս կը կազմէ եւ աշխարհագրական իրական հիւսիսէն կամ աշխարհի բեւեռէն 1° դէպի Մեծ Արջ համաստեղութեան կը հակի, ու բեւեռին շուրջ, 24 ժամուայ ընթացքին շատ փոքր շրջանակ մը կը գծէ՝ աչքով անտեսանելի։

Հիւսիսային աստղը շատ դիւրաւ կարելի է գտնել։ Երբ աստեղազարդ գիշեր մը, կողմնացոյցի օգնութեամբ դէպի հիւսիս դառնալով երկնակամարը դիտենք, հոն կը տեսնենք երկու յայտնի եւ կարեւոր համաստեղութիւններ՝ Մեծ եւ Փոքր Արջ, որոնց իւրաքանչիւրը եօթնական աստղերէ կը բաղկանայ եւ իրենց շարուած ձեւը կը նմանի շերեփի մը, որոնց կոթերը իրարու հակառակ դիրքն ունին։ Փոքր Արջի կոթին ծայրի աստղն է՝ Բեւեռային աստղը։

Եթէ, Մեծ Արջի շերեփին դուրսի երկու աստղերու ուղղութեամբ եւ անոնց հեռաւորութեան հինգ անգամը դէպի Փոքր Արջ յառաջանանք, պիտի հանդիպինք Բեւեռային աստղին (Պատ. 1)։

Հարաւը ցուցնող աստղերն են՝ Հայկ (Օրիոն) կամ, ինչպէս հինները կը կոչէին՝ Որսորդ համաստեղութեան մաս կազմողները, որոնք կը պատկերացնեն որսորդ մը, իր գլուխովը, ուսերովը, մէջքի գօտիով եւ սուրով ու ոտքերով։

Մինչդեռ Մեծ Արջը կը գտնուի հիւսիսային կիսագունդին վրայ, Հայկ համաստեղութեան շնորհիւ կարելի է գտնել հիւսիսը ո՛ր կիսագունդին վրայ ալ որ գտնուինք։

Ասոր համար Որսորդի գօտիին մէջտեղի աստղէն մեկնելով, գլուխի կեդրոնէն անցնող գիծը շարունակե-

լով կը հասնինք դէպի բեւեռային աստղ, որուն հակառակ կողմը կ'ըլլայ ուրեմն հարաւը, որ պարագային գիծը կ'անցնի սուրը պատկերացնող նախավերջի աստղէն (Պատ. 2):

Հարաւային կիսագունդին վրայ Մեծ Արջի դերը կատարողը, այսինքն հարաւը ցուցնող աստղը կը կոչուի Հարաւի խաչ (Պատ. 3):

Բ.— ԺԱՄԱՑՈՅՑԻ ՄԻՋՈՑԱՒ

Կողմնացոյցի չգոյութեան պարագային, կարելի է ժամացոյցով եւ արեւով հիւսիսը ու հետեւաբար միւս բոլոր կողմերն ալ գտնել:

Ժամացոյցով գտնուած կողմերը՝ ուրիշ միջոցով գտնուածներէն աւելի ճշգրիտ են, սակայն միմիայն արեւ եղած ատեն կարելի է զայն գործածել:

Ահա թէ ինչպէս:

Ժամացոյցին համար հորիզոնական դիրք ընծայող տեղ մը ընտրել ու փոքր սլաքը դէպի արեւը դարձնել, մինչեւ որ սլաքը իր շուքին հետ նոյնանայ: Այն ատեն հարաւ հիւսիս ուղղութիւնը, փոքր սլաքին եւ 12 թուանշանին կազմած անկիւնը երկուքի բաժնող գծին ուղղութիւնն է, որովհետեւ արեւը եւ ժամացոյցին փոքր սլաքը միեւնոյն արագութեամբ չեն շարժիր, քանի որ սլաքը 24 ժամուան մէջ երկու շրջան կ'ընէ:

Պէտք է նկատի ունենալ որ արեւը առաւօտեան դէպի հարաւ կ'երթայ, որով հարաւը կը գտնուի սլաքին կամ արեւին աջ կողմը, իսկ կէսօրէն վերջի ժամերուն՝ հարաւը կը գտնուի սլաքին ձախ կողմը (Պատ. 4 կամ 5):

Հարաւը ցուցնող ուղղութիւնը այնքան աւելի ճիշդ է որքան կէս օրուայ մօտ կատարենք փորձը,, իսկ տարուայ ընթացքին՝ երբ գիշերահաւասարի մօտաւոր օրերուն մէջ ըլլանք:

Ամառնային ժամացոյցով փոխանակ 12 թուանշանին 1 թուանշանը առնելու է որպէս հիմ :

Ինչպէս տեսանք, ժամացոյցին մեծ սլաքը չի գործածուիր :

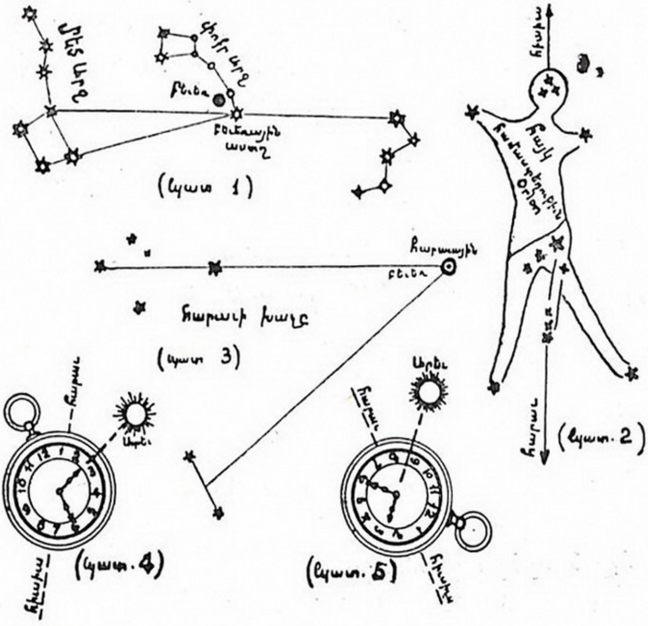

Գ.— ԱՐԵՒՈՒ ՄԻՋՈՑԱՒ

Արեւուն ծագելու եւ մայր մտնելու ժամերը իւրաքանչիւր եղանակի համաձայն կը փոխուին.

Գիշերահաւասարի առենները, Մարտ 21ին եւ Սեպտեմբերի 21ին, արեւը առաւօտեան ժամը 6ին արեւելքէն կը ծագի եւ երեկոյեան ժամը 18ին մայր կը մտնէ արեւմուտքէն :

Ձմեռը, Դեկտեմբերին, ժամը 8ին կը ծագի եւ աւելի կանուխ մայր կը մտնէ :

Ամառը ժամը 4ին (կամ 5ին, ըստ ամառնային ժա-

մացոյցի) կը ծագի եւ ժամը 21ին մայր կը մտնէ, եւ ժամը 6ին չէ որ արեւելք կը գտնուի, ինչպէս նաեւ ճիշդ ժամը 18ին չէ որ արեւմուտք կը գտնուի:

Կէս օրին, կոնակնիս արեւին տուած երբ կանգնինք, արեւելքը կը գտնուի աջ կողմերնիս, արեւմուտքը՝ ձախ, հիւսիսը՝ դիմացնիս, իսկ կոնակնիս՝ հարաւը:

Արեւը ժամը 15°ի աղեղ մը կը կտրէ, քանի որ 24 ժամուան մէջ 360° շրջան մը կը բոլորէ, ուստի կողմնացոյցի մը բոլոր կողմերը կարելի է ամբողջացնել՝ գիտնալով արեւու ծագման եւ մայր մտնելու ժամերը:

Արեւուն եւ զայն դիտողին միջեւ գտնուող ուղիղ գիծը, այսինքն արեւին հետ ճակատ ճակատի դիրքը ճշդելու համար, գաւազան մը ուղղահայեաց բռնելով՝ անոր շուքը պատկերացնող գծին ուղղութիւնը առնելու է:

Դ. — ԼՈՒՍՆԻ ՄԻՋՈՑԱՒ

Ինչպէս արեւը, լուսինն ալ կը ծագի արեւելքէն ու մայր կը մտնէ արեւմտեան կողմը: Միջօրէականի վրայէն իր անցքը ամէն օր 50 վայրկեանի ուշացում մը կ'ունենայ, ուստի պէտք է առաջուց օրացոյցի միջոցաւ լուսին եղած օրերը գիտնալ:

Երբ լուսինը հետզհետէ կը մեծնայ, մահիկին երկու ծայրերը դէպի արեւելք դարձած կ'ըլլան. այդ ծայրերը միացնող գիծը դէպի հորիզոն շարունակելով՝ կը ստացուի լատիներէն P գրին ձեւը. ասիկա առաջին քառորդ լուսնի նշան է (Premier):

Իսկ երբ հետզհետէ կը պզտիկնայ, մահիկին ծայրերը դէպի արեւմուտք դարձած կ'ըլլան, ու այդ ծայրերը միացնող գիծը դէպի երկիր շարունակելով, կը ստացուի լատիներէն D (Dernier) գրին պատկերը. այս շրջանը կը համապատասխանէ լուսնի վերջին քառորդ շրջանին:

Լուսնային ամսուն շրջանին, լուսինը գլխաւոր կողմերուն վրայ կը գտնուի հետեւեալ ժամերուն:

Լսնյին ամիս	*Արեւելք*	*Հարաւ*	*Արեւմուտք*	*Հիւսիս*
Նոր լուսին	ժամը 6ին	ժամը 12ին	ժամը 18ին	ժամը 24ին
Ա. Քառորդ	ժամը 12ին	ժամը 18ին	ժամը 24ին	ժամը 6ին
Լիալուսին	ժամը 18ին	ժամը 24ին	ժամը 6ին	ժամը 12ին
Վերջ. Քորդ.	ժամը 24ին	ժամը 6ին	ժամը 12ին	ժամը 18ին

Ե. — ՏԵՂԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐՈՎ.

Այս նշաններով մօտաւոր ցուցմունքներ միայն կը ստացուին, ուստի խոհեմութիւն է միշտ առաջուընէ կողմնացոյցի մը հետ բաղդատելով անոնց բուն դիրքը ճշդել:

Եկեղեցւոյ մը սեղանը կամ խորանը դէպի արեւելք կը գտնուին, իսկ մուտքի գլխաւոր դուռը արեւմուտք կը բացուի:

Թռչունները՝ իրենց բոյներուն մուտքերը դէպի հարաւ կը շինեն. նմանապէս մեղուներն ու մրջիւնները:

Երկիրներ կան ուր ծառերը՝ փչող հովերը ո՛ր կողմէն որ աւելի գերակշիռ են, անոր հակառակ ուղղութեամբ հակած կ'ըլլան, ինչպէս նաեւ առաւօտեան ցօղը: Արեւածաղիկին ուղղութիւնը նոյնպէս ցուցմունք մըն է:

Չափազանց շրջահայեաց ըլլալու է բերանացի տեղեկութիւններ առնելու պարագային, ըլլայ ճամբայ հարցնելու ատեն, ըլլայ ճամբու տեւողութեան մասին գաղափար մը ունենալու համար: Շատ անգամ քարտէսներու վրայ գրուած տեղական անունները տեղացիներու կողմէ նոյն անունով չեն գործածուիր, որոնք, այլ պաշտօնական անուանակոչումին տեղեակ անգամ չեն ըլլար:

ՕԴԻ ՆԱԽԱԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օդը կանխագուշակել, սկաուտի մը համար նմանապէս կարեւոր եւ էական պարագայ մըն է։ Արդարեւ, սկաուտը, բացօթեայ կեանքի սիրահար մըն է թէեւ, բայց ոչ թէ ցեխի, անձրեւի, փոթորիկի եւ այլ տարերային անհամութեանց, որոնք իրեն արշաւի ժամերը կը մռայլեն եւ եթէ անոնցմէ լաւ պաշտպանուելու կերպերուն ծանօթ չէ, կրնայ հիւանդանալ։

Ասոր համար, ան պէտք է վարժ ըլլայ դիտել՝ երկինքին վիճակը, աստղերը, բնութիւնը, ամպերու բարձրութիւնն ու շարժումները, հովի ուժգնութիւնն եւ ուղղութիւնը, անասուններու եւ բոյսերու վիճակը, եւ այդ բոլորէն հետեւութիւններ հանել։ Գիւղացիք, ծովագնացները՝ շատ վարժ են այս մարզին մէջ։

Ամէն երկրի համար, բնական երեւոյթները միեւնոյն նշանակութիւնը չունին։ Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտները, աշխարհի չորս կողմը ցրուած ըլլալնուն, այս մասին իւրաքանչիւր տեղի պատշաճող տեղեկութիւններ տալ շատ հեռուները պիտի տանի մեզ. ուստի պիտի բաւականանանք ընդհանուր ծանօթութիւններ միայն տալով։

Այսպէս, օդաչափին (պարոմէթր) *դանդաղ եւ շարունակաբար անկումը, իր բնական չափանիշն է առհասարակ 76 սանթիմէթր բարձրութեամբ սնդիկի սիւնի մը ճնշումը, գէշ օդի նշան է. իսկ դանդաղ եւ շարունակաբար վերելքը՝ գեղեցիկ օդի։*

ԳԵՂԵՑԻԿ ՕԴԻ ՆՇԱՆՆԵՐ

— Վարդագոյն երկինք՝ արեւը մայրը մտած ատեն։ Փայլուն աստղեր։ Առաւօտեան՝ բաց մոխրագոյն երկինք։ Թեթեւ կամ երբեմն ալ թանձր մշուշը ընդհան-

բաղէս լաւ օդի նշան է: Առաւօտեան ժամը 7էն առաջ եթէ անձրեւէ, ժամը 11էն առաջ առհասարակ օդը կը պայծառանայ: Առաւօտեան, երբ մարգագետինը ցօղով ծածկուած է, անձրեւ չի տեղար:

— Ճերմակ, անորոշ շրջագիծերով, թափանցիկ, թեթեւ եւ բարձր ամպեր գեղեցիկ օդի նշաններ են:

— Հիւսիսէն կամ Արեւելքէն մեղմ հովը լաւ օդի նշան է, այս հովը զով է. իսկ հարաւայինը՝ տաք:

— Կենդանիները անհանգստութիւն ցոյց չեն տար: Ծիծեռնակները շատ բարձրէն կը թռչին: Ճպուռները կը ձայնեն: Գորտերը եւ ձուկերը ջուրերուն խորերը կը շրջին:

ԱՆՁՐԵՒԻ ՆՇԱՆՆԵՐ

— Երեկոյեան մօտերը աստղերը կաթնագոյն են: Երկինքը աժգոյն ու գեղնորակ է: Լուսնի շուրջը պսակ մը եթէ ձեւացած ըլլայ: Առաւօտեան, արեւածագին, երկինքը եթէ կարմիր ըլլայ: Մշուշ՝ բարձր ու թանձր: Երբ մարգագետինը չոր է: Թոյլ կապուած պարան մը երբ պրկուած վիճակի մէջ գտնենք: Երբ օճախին ծուխը շիփ շիտակ վեր բարձրանայ: Երբ հեռուէն եկած ձայները յստակօրէն լսուին եւ տեսողութեան շրջանակն ալ ընդարձակ ըլլայ:

— Մեծ ու սեւ ամպեր գէշ օդի նշաններ են, ինչպէս նաեւ հորիզոնէն բարձրացող միակտուր ամպերու կոյտեր:

— Սովորաբար, արեւմտեան եւ հարաւ-արեւմտեան հովերը անձրեւաբեր են:

— Կենդանիները պատսպարան կը փնտռեն: Ծիծեռնակները գետնին շատ մօտերը կը թռչին: Միջատները ձանձրացուցիչ են եւ կը խայթեն: Ձուկերը կը լողան ջուրին երեսը: Շուները գետինը կը փորեն եւ ոսկոր կը

թաղեն հողին մէջ: Կատուները պոչերնին կրակին դարձուցած կը նստին եւ իրենց երեսը կը լզեն: Գորտերը կը կռկռան, ջուրին երեսը ելլելով:

— Յանկարծակի տեղատարափը շուտով կը դադրի, իսկ դանդաղօրէն տեղացող անձրեւը երկար կը տեւէ:

ՀՈՎԻ ՆՇԱՆՆԵՐ

— Երկինքը կ'ունենայ սեւ կապոյտ գոյն կամ նարընջագոյն: Լուսնի բոլորտիքը պսակ մը ձեւացած կ'ըլլայ:

— Երկինքը ծանր եւ յստակ շրջագիծ ունեցող ամպերով լեցուն:

— Փոթորիկէն մէկ քանի ժամ առաջ հովի անկանոն եւ կարճ տեւողութեամբ ուժգին հոսանքներ:

— Արածող կենդանիները կը հաւաքուին հովէն պատսպարուելիք անկիւններու մէջ:

ՓՈՓՈԽԵԼԻ ՕԴԻ ՆՇԱՆՆԵՐ

— Երկնքի վրայ կարմրագոյն եւ ոսկեգոյն գօտիներ՝ արեւամուտի ատեն:

— Երկինքը կլոր ամպերով ծածկուած, կամ, պայծառ ու նեղ ամպերու շարքեր, դեղին գոյնով:

— Հովի յանկարծական փոփոխութիւններ:

— Անասուններու մօտ ջղայնութիւն եւ իրարանցում:

●

ՀՈՎԻ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆԸ ՃՇԴԵԼՈՒ ԿԵՐՊ ՄԸ

Բթամատը բերնի լորձունքով թրջել. լաւ մը տաքցընելէ յետոյ հովին բռնել: Այն կողմ ուր ցուրտը ամէնէն աւելի զգալի ըլլայ, հովը այն կողմէն կը փչէ:

●

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ԵՒ ՔՆՆԱԿԱՆ

ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐՈՒ
ԲՈԼՈՐ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՆ ԱՄՓՈՓՈՒՄԸ
ԵՒ ԽՏԱՑՈՒՄԸ

ՆՈՒՊԱՐ ՏԷՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Ալֆորվիլի Սկաուտ եւ Գայլիկ խումբերէն մաս մը (Փարիզի Ենթաշրջան)

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԶԱՆՑ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿ։ Մեր պատմութեան նախահայրը՝ Մովսէս Խորենացի՝ Հայերու ծագումը կը կապէ Ս. Գրքին։

Հայերս, ըստ յիշեալ պատմագրին, սերած ենք Հայկ անունով ցեղապետէ մը՝ Նոյ նահապետի սերունդէն։

Հայոց ազգային նկարագրի կազմութեան ամենացայտուն արտայայտութիւնն է իրենց Պետին ըմբոստութիւնը Բէլ անունով ազգակից բռնաւորի մը դէմ, որ կը ցանկար ինքզինքը իբր աստուած մը պաշտել տալ.

Հայկ չհանդուրժելով Բէլի ամբարտաւանութեան, իր ցեղին բոլոր անդամները հաւաքելով, կը թողու Բաբելոնը եւ կը դիմէ դէպի հիւսիս, դէպի Արարատեան երկիրը, հոն լեռնադաշտի մը մէջ կը հիմնէ Հայկաշէն գիւղը եւ լեռնադաշտին անունը կը կոչէ Հարք։ Այս դէպքը տեղի ունեցած է իբր 2350 թուին՝ Քրիստոսէ առաջ։

Հայկ լսելով որ Բէլ բազմածաւալ ամբոխի մը գլխուն անցած զինքը ընկճելու կու գայ, իրեններն հաւաքելով՝ Վանայ լճին մօտերը կը դիմաւորէ հակառակորդը եւ հայկական առաջին յաղթութիւնը կը տանի, շնորհիւ իր մարդոց կարգապահ ռազմավարութեան։ Հայկական բանակը եռանկիւնաձեւ շարուած՝ երկուքի կը բաժնէ թշնամու խառնամուռ բանակը, եւ Բէլ կը տապալի Հայկի լայնալիճ աղեղէն փրթած շեշտակի նետէ հարուածէն։ Պատերազմին վայրը կոչուած է Հայոց Ձոր, իսկ Բէլի զինուորներուն ինկած տեղը Գերեզմանք։

Հայկի հաստատած իշխանութեան արուած է Հայ-

կապանց Հարստութիւն անունը:

ԱՐԱՄ: *Հայկի սերունդէն քաջ եւ հայրենասէր իշխան մը,* Արամ, *ընդարձակելով Հայաստանը, կոչուած է մեր առաջին աշխարհակալը: Ան իր իշխանութիւնը կը տարածէ մինչեւ* Կեսարիա *եւ* Ասորեստանի *մէկ մասին վրայ:*

Կ'ըսուի թէ իր անունով է որ Յոյները *մեզ կոչած են* Արմէն:

Արամ *Ք. Ա.* 2000 *թուականներուն կը պատերազմի Մարերու* Նիւքար *իշխանին դէմ, զայն կը գերէ եւ պարիսպին աշտարակէն կը կախէ, ճակտէն գամելով:*

Արամի օրով կազմուած են Առաջին, Երկրորդ, Երրորդ *եւ* Չորրորդ Հայք *կոչուած երկիրները:*

ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ: *Արամի որդին եւ յաջորդն էր, իր գեղեցկութեամբը, ընտանեկան հաւատարմութեամբը եւ մաքրութեամբը անուանի:*

Ասորեստանի Շամիրամ *թագուհին, լսելով Հայոց իշխանին արտակարգ գեղեցկութեան համբաւը, ուզեց ամուսնանալ* Արայի *հետ, բայց մերժուեցաւ:*

Հայ իշխանը՝ ընտանեկան պատուախնդրութիւնն ու իր կնոջ հանդէպ տածած հաւատարիմ սէրը նախամեծար համարեց՝ խոստացուած հզօր թագաւորութենէն ու պատիւներէն, եւ վրէժխնդրական պատերազմի պահուն, սխալմամբ սպաննուեցաւ: Սխալմամբ, որովհետեւ Շամիրամ *իր զօրքին պատուիրած էր գերի բռնել Հայոց Մեծը: Հայերը՝ վրէժխնդիր իրենց սիրելին մահուան ի-տես, աւելի մեծ կատաղութեամբ սկսան կռուիլ, բայց Շամիրամ, Արա Գեղեցիկի դիակը գողնալով, անոր զգեստները ուրիշի մը կը հագուեցնէ ու կը յայտարարէ թէ ողջ է Արա Գեղեցիկ: Այսով Հայոց մէջ շփոթութիւն առաջ կու գայ, եւ Շամիրամ կը յաջողի յաղթել:*

Ըստ աւանդութեան, Շամիրամ իր աստուածներուն

կը հրամայէ Արայի մարմինը լիզելով վերակենդանացնել զայն, բայց ի զուր:

Շամիրամ այնուհետեւ կը դիմէ դէպի Հայաստան, ու Վանայ լճին եզերքը կը հիմնէ գեղեցիկ եւ պարսպապատ քաղաք մը Շամիրամակերտ անունով, որուն համար կ'ըսուի թէ այսօրուան Վան քաղաքին տեղն էր:

Վէրքերը լիզել տալով վերակենդանացնելու հաւատքը մեր մէջ մուտ գործած է Ասորա-Բաբելացիներու կողմէ, որոնց Մարդուկ աստուածին եւ իր հետեւորդ չորս շուներուն կը վերագրէին այս զօրութիւնը: Անոնք մեր մէջ կոչուած են Արալէզներ:

ՊԱՐՈՅՐ ԹԱԳԱՒՈՐ: Արայի մահէն յետոյ, Հայերը երկար ատեն ասորեստանեան տիրապետութեան տակ մնացին, մինչեւ որ Պարոյր անունով քաջ իշխան մը, Մարերու օգնութեամբ յաջողեցաւ ինքզինքը Հայոց անկախ թագաւոր հռչակել: Ան եղած է մեր Առաջին թագաւորը:

Մարերը հնդեւրոպական ժողովուրդ մըն էին, իրենց երկիրը կը տարածուէր Ուրմիոյ լճի արեւելքէն մինչեւ Պարսից ծոց, Եկբատան կամ Համատան մայրաքաղաքով:

ՏԻԳՐԱՆ ԵՐՈՒԱՆԴԵԱՆ: Պարոյրի յաջորդներէն ամէնէն նշանաւորն է Երուանդ թագաւորի որդին Տիգրան, որուն օրով Հայաստան շէնցաւ, հարստացաւ ու մեծցաւ:

Տիգրան հայկական բանակը կազմակերպեց, եւ Հայաստանը օտարներէ ազատելէ վերջ՝ Փոքր Ասիոյ յունական գաւառներէն ալ մաս մը գրաւեց:

Պարսից Կիւրոս թագաւորին հետ մտերիմ բարեկամ էր, եւ անոր օգնութեամբ է որ Ք. Ա. 607-604 թուին գրաւեց եւ աւերակի վերածեց Ասորեստանի հռչակաւոր մայրաքաղաքը՝ Նինուէ:

Պարսիկները՝ Պարսից ծոցի արեւելեան կողմի լեռներուն մէջ կը բնակէին եւ սկիզբը կը գտնուէին Մարաց իշխանութեան ներքեւ :

Մարաց Աժդահակ թագաւորը (Ք. Ա. 584-549) Տիգրանի եւ Պարսից Կիւրոս Բ. Թագաւորներու բարեկամութենէն սկսաւ վախնալ, մանաւանդ երբ երազի մը մէջ Հայաստանի լեռներէն միոյն վրայ կը տեսնէ կին մը, որ երեք հսկաներու ծնունդ կու տայ, որոնցմէ երրորդը վիշապի մը վրայ հեծած՝ իր երկրին վրայ կը յարձակի եւ որուն հետ կռուի բռնուելով կը յաղթուի :

Երազը մեկնուեցաւ, որպէս թէ Տիգրան կը պատրաստուի Մարաստանը կործանել, ուստի Աժդահակ կը փութայ խնամխութեամբ Տիգրանի հետ բարեկամանալ՝ անոր քոյրը՝ Տիգրանուհի իշխանուհին կնութեան առնելով :

Աժդահակ կը յուսար իր կնոջ միջոցաւ Տիգրանը ծուղակի մէջ ձգել, բայց հայրենասէր Հայուհին նախօրօք կը գուշացնէ իր եղբայրը, ու պատերազմ կը յայտարարուի : Տիգրան անձամբ կը խոյանայ Աժդահակի վրայ, անոր զրահապատ կուրծքը կը խոցէ իր նետովը ու զայն դուրս քաշելով թոքերուն մէկ մասը դուրս կը թափէ :

ՎԱՀԱԳՆ : Տիգրանի յաջորդներէն ամէնէն անուանին է Վահագն, որ իր քաջութեամբը անմահացաւ : Հայերը եւ Վրացիները զինքը որպէս աստուած պաշտեցին :

Վահագնի նուիրուած են ժողովրդական երգեր, որոնցմէ մեզի հասած են հետեւեալ տողերը, իր ծնունդը գովաբանող .—

Երկնէր երկին եւ երկիր·
Երկնէր եւ ծիրանի ծով·
Երկն ի ծովուն ունէր
Զկարմրիկ զեղեգնիկն·

Ընդ եղեգան փող՝ ծուխ ելանէր,
Ընդ եղեգան փող՝ բոց ելանէր.
Եւ ի բոցոյն պատանեկիկ վազէր.
Նա հուր հեր ունէր, բոց ունէր մօրուս՝
Եւ աչկունքն էին արեգակունք:

Հայկազանց Հարստութիւնը կը վերջանայ Վահագնէ սերունդէն Վահէով, որուն համար կ'ըսուի թէ մեռած է Աղեքսանդր Մակեդոնացու դէմ իր մղած պատերազմի ընթացքին:

●

Փարիզի Հ. Մ. Ը. Մ.ի
Կայտերու խումբէն
մաս մը

ՔՆՆԱԿԱՆ ԿԱՄ ԻՍԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

1·— ՀԱՅԵՐԸ ՊԱՐՍԻՑ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱԿԱՅ

Պարսից Կիւրոս Բ· *Թագաւորը* (*Ք· Ա·* 558-529) *ինքզինքը Մարաց եւ Պարսից թագաւոր կը հռչակէ* 550 *թուականին, կը կործանէ* Բաբելոնը 558*ին եւ Հայաստանն ալ կ'առնէ իր իշխանութեան տակ:*

Կիւրոսի մահէն վերջ, Հայերը անոր յաջորդ Դարեհ *Ա·ի դէմ կ'ապստամբին· սկիզբները կը յաղթանակեն, ու քանիցս ապստամբելէ եւ յամառ ընդդիմութիւն ցոյց տալէ վերջ, տեղի կու տան* Դարեհի Վշտասպեան *թագաւորի անհամար ուժերուն առջեւ, վերջնականապէս կ'ընկճուին Ք· Ա·* 521 *թուին, ու մօտ երկու հարիւր տարի կը մնան Պարսից իշխանութեան ներքեւ:*

Հայաստան *անունը առաջին անգամ պատմութեան մէջ յիշուած է Դարեհի թողած արձանագրութիւններուն շնորհիւ: Ուստի մեր երկրի պատմութեան սկիզբը պէտք համարենք այս թուականը:*

2·— ՀԱՅԵՐԸ ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ ԵՒ ՍԵԼԵՒԿԵԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ԵՆԹԱԿԱՅ

Աղեքսանդր Մակեդոնացին 330 *թուին Արեւելք արշաւելով, կը կործանէ պարսկական թագաւորութիւնը ու իրեն կը հպատակեցնէ Պարսկաստանն ու անոր տիրապետութեան տակ գտնուած բոլոր երկիրները, որոնց կարգին նաեւ Հայաստան՝* Մեծ *ու* Փոքր Հայք *եւ* Ծոփք:

Մեծն Աղեքսանդրի մահէն վերջ, 301 թուին, իր զօրավարները կը բաժնեն գրաւուած երկիրները: Հայաստան բաժին կ'իյնայ Սելեւկոս զօրավարին, որ իր իշխանութեան մայրաքաղաք կ'ընտրէ Անտիոքը:

●

3.— ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆԿԱԽ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա.— ԱՐՏԱՇԷՍԵԱՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՇԷՍ Ա. (189-161 Ք. Ա.): Հայոց առաջին իսկական թագաւորը եղած է Արտաշէս Ա., որ 189 թուին Սելեւկեան Անտիոքոս Մեծի դէմ ապստամբելով՝ Հայաստանը կը յայտարարէ անկախ:

Այդ տենները Հայաստանի վրայ կ'իշխէին երկու իշխաններ՝ ԶԱՐԵՀ, Ծոփաց եւ Անձիտի (Խարբերդ) շրջաններու թագաւորն էր, իսկ ԱՐՏԱՇԷՍ՝ Մեծ Հայքի, կեդրոն ունենալով Արարատեան դաշտը՝ Աշտիշատը որպէս մայրաքաղաք, որուն հիմնարկութեանը ձեռնարկուած է 187 թուին՝ Կարկեդոնացի հռչակաւոր զօրավար Աննիբալի խորհուրդին եւ ծրագրին համաձայն, Երասխի ձախ ափին:

Արտաշէսեան Հայաստանը կը պարունակէր 15 նահանգ, 191 գաւառներով: Ասոնք էին՝

Ա.- Բարձր Հայք կամ Կարնոյ աշխարհ:

Բ.- Չորրորդ Հայք կամ Ծոփաց Աշխարհ:

Գ.- Աղձնիք (Բաղէշ, Պիթլիս կամ Սալնաձոր եւ Սասուն):

Դ.- Տուրուբերան (Տարօն կամ Մուշ, Հարք կամ Պուլանըք, Ապահունիք կամ Մանազկերտ, Բզնունիք կամ Ախլաթ, Խոռխոռունիք կամ Ալճավազ):

Ե.- Մոկք, Վանայ լճին հարաւակողմը:

Զ.– Կորճայք կամ Կորդուաց աշխարհ, Տիգրիսի հովիտին մէջ:

Է.– Պարսկահայք, Ուրմիոյ լճին շուրջ գտնուած գլխաւոր գաւառներով, Զարեհաւան կամ Սալմաստ, Հեր կամ Խոյ:

Ը.– Վասպուրական (Ռշտունիք, Տոսպ, Անձեւացիք, Արտազ կամ Շաւարշան, Գողթն կամ Ագուլիս, Նախիջեւան եւ Ջուղայ):

Թ.– Սիւնիք կամ Սիսական (Զանգեզուր, Վայոց Ձոր կամ Դարալագեազ, Գեղարքունիք, Ձորք կամ Ղափան, Արեւիք կամ Մեղրի):

Ժ.– Արցախ կամ Ղարապաղ (Շուշի, Գանձասար):

ԺԱ.– Փայտակարան կամ Աղուանից Աշխարհ (Շամախի, Բաղուան կամ Պաքու):

ԺԲ.– Ուտի, Սեւանայ լճին հիւսիս արեւելակողմը (Գանձակ կամ Շակաշէն):

ԺԳ.– Գուգարք (Ախալքալաք, Լոռի, Արտահան, Ղազախ):

ԺԴ. Տայք, Գուգարքի արեւմտեան կողմը (Օլթի):

ԺԵ.– Այրարատ (Բասեն, Արշարունիք կամ Սարդարապատ, Բագրեւանդ կամ Ալաշկերտ, Ծաղկոտն, Շիրակ, Վանանդ կամ Կարս, Արագածոտն կամ Էջմիածին, Ապարան):

ՄԵԾՆ ՏԻԳՐԱՆ Բ.: Ընդհանուր ազգաց պատմութեան կարգն անցած եւ Հայոց մեծագոյն եւ աշխարհակալ թագաւորն եղած է Մեծն Տիգրան, որուն օրով կազմուած է մեծագոյն Հայաստանը ու առաջին եւ միակ կայսրութիւնը: Ինքն է որ նախ Հայաստանի կը միացնէ Ծոփաց հայ թագաւորութիւնը:

Տիգրան Բ.ի թագաւորութիւնը որ մեր պատմութեան քաղաքական ոսկեդարն եղած է, ունեցած է կարճատեւ կեանք, հազիւ 18 տարի, որուն գլխաւոր պատ-

ճառն էր անմիաբանութիւնը, իր աներ՝ Պոնտոսի Միհրդատ Եւփատոր թագաւորի արկածախնդրական պատերազմները, ու իր հարազատ որդւոյն՝ Կրտսերն Տիգրանի փառասիրական հայրադաւ եւ հայրենադաւ արարքները:

Տիգրան Բ. Հայաստանի թագաւոր կը հռչակուի 94 թուին Ք. Ա.: Ան Պարթեւներէն կը յաջողի ինքզինքը ազատել՝ իր հայրենի կալուածներէն փրկանք տալով:

Իր առաջին գործը կ՚ըլլայ Պարթեւներէն վրէժ լուծել ու ստիպել զանոնք նուաստացուցիչ դաշինք մը կնքել: Ապա կ՚արշաւէ Մարաստան, կը գրաւէ Կապադովկիան, ուր ի վերջոյ Հռովմայեցիք կը յաջողին իրենց թեկնածու թագաւորը վերահաստատել:

Տիգրան Բ. կէս միլիոն զօրքով կ՚արշաւէ Ասորիք, ինքզինքը Սելեւկեանց թագաւոր կը հռչակէ, եւ իր պատկերով դրամ կը տպէ Անտիոքի մէջ:

Յիշատակելի գործ մը թողած ըլլալու համար՝ կը շինէ Տիգրանակերտը, որուն բնակիչները կը բերուին Կապադովկիոյ մայրաքաղաք Կեսարիայէն:

Պոնտոսի թագաւորը Միհրդատ, հռովմէացի Լուկուլլոս զօրավարէն յաղթուելով Հայաստան ապաստանած ըլլալով, հռովմայեցիք պատրուակ բռնեցին Տիգրանի թագաւորութիւնը կործանել, ուստի Միհրդատը իրենց յանձնելու անիրաւ պահանջքը դրին, որ անշուշտ մերժուեցաւ:

Պատերազմի բախտը Հայոց համար աննպաստ եղաւ եւ Տիգրանակերտը կործանեցաւ: Լուկուլլոս ուզեց դէպի Արտաշատ յառաջանալ, ճամբան հանդիպեցաւ հայկական դաշնակից բանակին ու իր զօրքերուն մէջ ապստամբութիւն ծագելով ստիպուեցաւ նահանջել:

Տիգրան Բ. Լուկուլլոսի նահանջէն չկրցաւ օգտուիլ, որովհետեւ իր որդիներն իրեն դէմ ըմբոստացան եւ պարթեւական ուժերով եկան պաշարեցին Արտաշատը:

Տիգրան հազիւ իր ներքին թշնամիներուն յաղթած էր, երբ Լուկուլլոսի յաջորդը՝ Պոմպէոս, կրտսերն Տիգրանի առաջնորդութեամբ՝ երեւցաւ Արտաշատի մօտերը:

Մեծն Տիգրան կը ստիպուի հաշտութիւն կնքել 66 թուին Ք. Ա.. ու Հայոց թագաւոր կը մնայ Հռոմի հաճութեամբ ու կը թագաւորէ 94-55 թուականը Ք. Ա.:

Տիգրանի յաջորդեց իր որդին Արտաւազդ Գ., որ լաւ յունարէն գիտէր եւ այդ լեզուով ողբերգութիւններ գրած է: Արտաւազդ Հռոմի Արեւելեան Եռապետ Անտոնիոսէն խարդախութեամբ կը բռնուի եւ իբր ընծայ կը ղրկուի Եգիպտոսի Կլէոպատրա թագուհիին:

Արտաշէսեան Հարստութիւնը կը վերջանայ Արտաւազդի յաջորդներէն Տիգրան Դ.-ով, Ք. Ե. 1 թուին, 150 տարի Հայաստանը կառավարելէ ետք:

Բ.— ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ

Հայ Արշակունիներու Տան հիմնադիր թագաւորն է ՏՐԴԱՏ Ա. (52-75 Ք. Ե.) որ Պարթեւներու Վաղարշ թագաւորին կրտսեր եղբայրն էր:

Բուն իսկ Արշակունեաց հիմնադիրը եղած է Պարթեւներու Արշակ Ա. կայսրը, որ Պարթեւստանը յաջողեցաւ ազատել Սելեւկեան լուծէն (250 թուին, Ք. Ա.)

Հայ Արշակունիք Պարթեւ Արշակունիներու հայացած մէկ ճիւղն են: Այս Տան թագաւորները Հայաստանը կառավարած են շուրջ 300 տարի, 63 թուականէն մինչեւ 428 թուականը Քրիստոսէ վերջ:

Հայաստան, Տիգրան Դ.էն յետոյ, 62 տարիներու ընթացքին օտար թագաւորներէ կառավարուելէ վերջ, վերստին կ'ունենայ իր ազգային իշխանութիւնը 63 թուականին՝ Պարթեւներու եւ Հռոմայեցիներու միջեւ եր-

կար պատերազմներէ յետոյ:

Տրդատ Ա.ի թագաւորութեան սկիզբը, Հռովմայեցիք մեծ ընդդիմութիւն ցոյց տուին, մինչեւ որ Տրդատ ընդունեց Հռովմի գերիշխանութիւնը: Ասոր վրայ ան Հռոմ գնաց եւ Ներոնի ձեռքէն Հայաստանի թագը ընդունելով փառքով եւ ընծաներով 66 թուին վերադարձաւ Հայաստան:

Տրդատ իրեն ի պատիւ Հռովմի մէջ տրուած հանդէսի մը ընթացքին, իր ճարպիկութիւնը ցուցնելու համար, կեցած տեղէն սլաք մը արձակելով երկու ցուլեր կը խոցէ: Կ՚ըսուի նաեւ որ, Ալաններու արշաւանքին դէմ կըռուած միջոցին, Ալան մը, կը յաջողի հեռուէն պարան նետել Տրդատի վրայ, բայց Հայոց թագաւորը իր սուրով շուտ մը կը կտրէ պարանը եւ կ՚ազատի:

ՏՐԴԱՏ Բ.: Տրդատ Ա. կը մեռնի 100 թուականին, ու իրմէ յետոյ, Հայաստան պահ մը կ՚իյնայ հռովմէական տիրապետութեան ներքեւ. նորէն տեղի կ՚ունենան անհատնում պատերազմներ Պարթեւներու եւ Հռովմայեցիներու միջեւ հայկական հողերու վրայ: Այդ շրջանին Հայաստանի վրայ կ՚իշխեն մերթ Պարթեւներէ եւ մերթ Հռովմայեցիներէ պաշտպանուած թագաւորներ, մինչեւ որ 216 թուականին, Հայերը իրենց Սանատրուկ թագաւորին Հռոմի մէջ խաբէութեամբ բանտարկուած ըլլալը իմանալով՝ զէնքի կը դիմեն, պարտութեան կը մատնեն հռովմէական բանակը ու գահը կը բարձրացնեն Սանատրուկի գահակից Վաղարշ Բ. թագաւորի որդին Տրդատ Բ. կամ այլ անունով Խոսրով Մեծ:

Տրդատ Բ.ի օրով, 220 թուին, Արտաշիր անունով զօրավար մը, պարսկական Պարթեւ Հարստութեան վերջ կու տայ ու կը հիմնէ Սասանեան Հարստութիւնը: Պարթեւներու անկումը մեծ հարուած մը եղաւ Հայ Արշակունիներու համար, ու շատ չանցած Տրդատ Բ. խա-

բնութեամբ կը սպաննուի եւ Հայաստան կ՚անցնի Սասանեաններու ձեռքը 238 թուականին :

ՏՐԴԱՏ Գ.: Տրդատ Բ.ի որդին Տրդատ Գ. (287-337) մէկ քանի անյաջող փորձերէ վերջ Հռոմայեցիներու օգնութեամբ կը տիրէ իր հօրենական գահուն :

ՀԱՅԵՐԸ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ

Արշակունիներու օրով տեղի ունեցած առաջին մեծ յեղաշրջումը, հայկական կեանքին մէջ, եղած է Քրիստոնէութեան որպէս պաշտօնական կրօնք ընդունուիլը, որ կատարուեցաւ Տրդատ Գ.ի օրով եւ Կեսարիոյ մէջ ուսած Պարթեւ ցեղէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի ձեռքով :

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայաստան գալով սկսաւ քարոզել Աւետարանը. ենթարկուեցաւ հալածանքի եւ բանտարկութեան. սակայն, ի վերջոյ թագաւորը ինքն ալ դարձի կու գայ եւ 295 թուականին կ՚ընդունի Քրիստոնէութիւնը :

Քրիստոնէութիւնը առաջին անգամ պաշտօնապէս ճանչցուած է Հայոց կողմէ : Հռոմի մէջ ան ճանչցուեցաւ 100 տարի վերջ, իսկ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ կողմէ՝ շատ աւելի ուշ :

Տրդատ ամրապնդեց Արշակունեաց գահը՝ Կովկասեան ցեղերու հետ բարեկամանալով, որոնք էին Վրացիք, Աղուանները եւ Ալանները, որոնց թագաւորին դուստրը Աշխէն Հայոց թագուհի եղաւ : Բայց միւս կողմէ քրիստոնէութեան մուտքը պատճառ դարձաւ քաղաքական անկախութեան անկման : Արդարեւ, Սասանեանները ամէն կերպ ջանացին Հայերը անջատել քրիստոնեայ Բիւզանդիոնէն ու իրենց մէջ ձուլել զանոնք :

Իրենց ծրագիրը մասամբ յաջողութիւն գտաւ շնորհի քրիստոնեայ կայսրերու վատութեան. քանի որ

Հայոց մէջ տակաւին կային հեթանոսութեան հետեւորդներ ու ներքին խռովութիւնները անպակաս էին :

Տրդատ Գ. եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մեռան խոր ծերութեան մէջ. Թագաւորը թաղուեցաւ Կամախի (Անի) ամրոցը, իսկ Լուսաւորիչը՝ Թորդան աւանը:

ԽՈՍՐՈՎ ԿՈՏԱԿ: Տրդատի կը յաջորդէ իր որդին Խոսրով Կոտակ: Անոր օրով, Սասանեան Շապուհ Բ. քանիցս, Հայերու մեղսակցութեամբ Հայաստան կ'արշաւէ: Հակառակ արտաքին պատերազմներու, Խոսրով Հայաստանը կը ծաղկեցնէ ու կը հիմնէ Դուինի մայրաքաղաքը:

ՏԻՐԱՆ: Խոսրովի որդին Տիրան ուղեց Բիւզանդիոնի եւ Սասանեաններու հանդէպ դիւանագիտութեամբ շարժիլ եւ յաջողեցաւ հաշտութիւն պահպանել, բայց ան չէր սիրուած կրօնականներէն, եւ ի վերջոյ, իր սենեկապետին քսութեան զոհ գնաց ու Պարսիկներէն շղթայուելով՝ իր աչքերու լոյսէն զրկուեցաւ (342-350):

Տիրանի մահէն վերջ, Հայաստանի վրայի երկու պետութիւններու մէջ տեղի ունեցան երեսուն տարի տեւող պատերազմներ, որոնք աշխարհակալական բնոյթ ունէին՝ Հայաստանի տիրապետութիւնը:

Այս շրջանին արդէն, Հայաստանի մէջ, քաղաքական իշխանութեան կողքին շատ կարեւոր եւ տիրական դեր կը կատարէր եկեղեցական իշխանութիւնը, դժբախտաբար սակայն, այսպիսի ճգնաժամային օրերուն իսկ, այդ երկու իշխանութիւնները շատ հեռու եղած են իրենց ուժերը եւ գործունէութիւնը համադրելէ ի նըպաստ հայրենիքի գերագոյն շահերուն ու պատմութիւնը կ'արձանագրէ աղտոտ պայքարի այպանելի դէպքեր:

ԱՐՇԱԿ Բ.: Վերջապէս հայ-հռովմէական ուժերու յաղթութեամբ (350-367) եւ երկու պետութեանց հաւանութեամբ, Տիրանի որդին Արշակ Բ. կը բարձրանայ

հայկական գահուն վրայ։ Պատմութիւնը կ'ըսէ որ Արշակ Բ. ուզեց թագաւորական հեղինակութիւնը տարածել եւ ընդունիլ տալ բոլոր նախարարութիւններէն, որով ան ձեռնարկած է պետութիւնը վերակազմելու գործին։

Արշակ Բ.ի ծրագիրն էր՝ Հայաստանը ծաղկեցնել ու հարստացնել, աւատապետական, այսինքն հայ նախարարական ազնուապետութիւնը՝ թագաւորին իշխանութեան հպատակեցնել, Արշակաւան անունով քաղաք մը շինել տալ, Հայաստանի սահմանները ամրացնել, հայկական բանակ մը ստեղծել։

Արշակ Բ.ի այս անհրաժեշտ բարենորոգումներուն դէմ՝ աւատապետական դրութիւնը, իրենց առանձնաշնորհները հայրենիքի շահէն գերադասող նախարարները եւ նոյն իսկ Կաթողիկոսը միացան։

Պարսիկներու Շապուհ Բ. արքան յաղթեց հայ-հռոմէական բանակին, իրեն հետ ունենալով երկու ուրացող նախարարներ՝ Մերուժան Արծրունի եւ Վահան Մամիկոնեան։

Արշակ Բ. իր իսկ դաշնակից կայսեր մեղսակցութեամբ գերի կ'իյնայ եւ իբրեւ կալանաւոր կը նետուի Անյուշ Բերդը (367 թուին), ուր մորթազերծ եղաւ, ինչպէս նաեւ Հայոց սպարապետը՝ Վասակ Մամիկոնեան։

Դաւաճան երկու նախարարները իրենց արժանի պատիժը կը գտնեն Վահանի որդւոյն Սամուէլի ձեռքով։ (Կարդալ Րաֆֆիի «Սամուէլ» անուն պատմական գեղեցիկ վէպը)։

ՊԱՊ (367-374)։ Պապ Հռոմներու օգնութեամբ գահ բարձրանալով, հետեւեցաւ իր հօր՝ Արշակ Բ.ի քաղաքականութեան, ու ինքն ալ ներքին մեծ ընդդիմութեան հանդիպեցաւ։ Ուզեց Հայաստանը Պարսից եւ Բիւզանդացւոց կռուախնձորի վիճակէն դուրս հանել, ու մօտեցաւ Պարսիկներուն։ Ուզեց նաեւ հիմնել հայ-

կական անկախ եկեղեցի մը, եւ յաջողեցաւ Կեսարիոյ հետ կրօնական կապերը խզել. անկէ ի վեր Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կաթողիկոսանիստ քաղաքը եղած է Վաղարշապատը (Էջմիածին):

Պարսիկներու հանդէպ իր բռնած քաղաքականութիւնը եւ իր կրօնական գործերը պատճառ դարձան Արեւմուտքի կայսեր Վաղէսի նենգութիւնը իր վրայ հրաւիրելու, որուն մարդկանց կողմէ ընթրիքի մը հրաւիրուելով՝ սպաննուեցաւ:

Պապը կարելի է կոչել մեր ամէնէն կորովի եւ յանդուգն թագաւորներէն մէկը:

●

4.— ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ ՊԱՐՍԻՑ ԵՒ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԻ ՄԻՋԵՒ

Այսպէս ուրեմն Հայաստան քաղաքական անկախութեան ի խնդիր կը տատանուէր մերթ Պարսից եւ մերթ Բիւզանդիոնի պաշտպանութեանց ապաւինելով, մինչեւ որ Շապուհ եւ Բիւզանդիոնի Մեծն Թէոդորոս կայսրը, յարատեւ պատերազմներուն վերջ տալու համար, 387 թուականին իրենց մէջ բաժնեցին Հայաստանը: Ամենամեծ մասը, Արեւելեան Հայաստանը անցաւ Սասանեաններու ձեռքը, իսկ Արեւմտեանը, որուն մաս կը կազմէին Բարձր Հայքը, Չորրորդ Հայքը եւ Աղձնիքի մեծ մասը՝ Բիւզանդիոնի:

Յունական Հայաստանի թագաւորեց Արշակ Գ., որ մեռաւ անզաւակ ու իրմէ վերջ երկիրը կառավարուեցաւ Բիւզանդական Կոմսի մը կողմէ, Կիւրեղապատ տիտղոսով:

Պարսկահայաստանի թագաւորն էր Խոսրով Դ. որ Արշակ Գ.ի մահէն վերջ, ուզեց միացնել երկու Հայաս-

տաննները, բայց նախարարները զինքը կ'ամբաստանեն Տիզբոնի արքունիքին առջեւ: Պարսիկները չըթայակալ Անյուշ բերդը կը նետեն թագաւորն ու Սահակ Կաթողիկոսը, ու Հայաստանի թագաւոր կը դնեն Վռամշապուհը (392-414)՝ Խոսրովի եղբայրը:

●

ՀԱՅ ԳՐԵՐՈՒ ԳԻՒՏԸ

Վերջին Արշակունիներու օրով կատարուած պատմական երկրորդ մեծ դէպքն է Գրոց գիւտը, 405 թուին:

Մինչդեռ Հայաստանը երկուքի բաժնուած, իր քաղաքական անկախութիւնը կորսնցնելէ վերջ, դատապարտուած էր ձուլումի եւ յաւէտ բնաջնջման, Ս. Մեսրոպ Մաշտոց վարդապետը, Թագաւոր Վռամշապուհի օղնութեամբ եւ Ս. Սահակ Հայրապետի քաջալերութեամբ կը յաջողի անխորտակելի թումբ մը կազմել՝ ստեղծելով ազգապահպանումի հզօր զէնք մը՝ Հայ Գիրը:

Ս. Մեսրոպ 361-440), Վռամշապուհ եւ Ս. Սահակ հայ ցեղը դրին յաւիտենականութեան ծոցին մէջ: Անոնք եւ իրենց աշակերտները կոչուեցան Թարգմանիչներ, որովհետեւ անոնք Աստուածաշունչը հայերէնի թարգմանեցին եւ հայ գրականութեան մեծ փայլ տուին: Այս շրջանը կոչուած է Ոսկեդար:

Արշակունեաց թագաւորութիւնը վերջ գտաւ 430 թուին Արտաշէս Դ. կամ Արտաշիր թագաւորով, որմէ յետոյ Հայաստան դարձաւ պարսկական նահանգ մը:

Արշակունեաց օրով Հայաստանի սահմաններն էին, հարաւէն Միջագետք, Արեւմուտքէն՝ Եփրատ, հիւսիսէն՝ Կուր գետ, արեւելքէն՝ Ատրպատական, որով ան մօտաւորապէս պահած է Արտաշէսեան Հարստութեան ատենուայ սահմանները:

5. — ՄԱՐԶՊԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆ

Արշակունիներու թագաւորութեան անկումէն ետք, Պարսիկները Հայաստանը կը կառավարէին Մարզպաններու միջոցաւ, որոնք երբեմն Հայերէ կ'ընտրուէին, մասնաւորաբար Սիւնեաց, Մամիկոնեանց եւ Բագրատունեաց նախարարութիւններէն:

Ուրեմն Հայաստան առանց հայ թագաւորի էր, բայց ժողովուրդը ուղղակիօրէն կապուած էր հայ նախարարութեանց: Այս շրջանին գլխաւոր դեր կատարած են Մամիկոնեանները՝ որոնց կը պատկանէր հայ բանակի սպարապետութիւնը, Բագրատունիները՝ որոնք Արշակունեաց օրով թագադրութեան պաշտօն ունէին, Արծրունիները՝ որոնք ասորական ծագում ունէին եւ կը տիրէին ամբողջ Վասպուրականին եւ Սիւնիները՝ որոնք Պարսիկներու կողմնակից էին եւ կ'իշխէին այժմեան Զանգեզուրի, Գողթն գաւառին եւ Նախիջեւանին:

Մարզպաններու շրջանին (428էն 627) Հայաստան քանիցս ենթարկուեցաւ Սասանեաններու քրիստոնէհալած քաղաքականութեան ու ամէն անգամ ալ Հայերը ապստամբեցան կատարուած բռնութեանց դէմ:

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Սասանեան Յազկերտ Բ. արքան, որ համիրանական գաղափարներ ունէր, կ'ուզէր իր տէրութեան սահմաններուն մէջ ապրող ժողովուրդները կրակապաշտութեան դարձնել, մասնաւորաբար Հայերը: Այդ շրջանին Հայաստանի Մարզպանն էր Սիւնեաց Վասակ իշխանը (438-451), որ կողմնակից էր հաւատափոխութեան եւ կ'երազէր Հայաստանի անկախութիւնը պարսիկ հովանիին տակ, իր թագաւորութեամբ:

Հաւատափոխութեան հակառակորդներն էին Մա-

միկոնեան Վարդան Բ. Բաց սպարապետը, կ'ելլէ՝ առաջնորդութեամբ Յովսէփ Ա. Կաթողիկոսի, Ղեւոնդ Երէցի եւ շատ մը ուրիշ նախարարներ ու իշխաններ, որոնց մեր պատմութիւնը կը կոչէ Վարդանանք:

Յազկերտ հրամայեց իր նախարարապետ Միհր-Ներսեհի, հրովարտակ մը ղրկել Հայոց, Վրաց եւ Աղուաններուն՝ Զրադաշտեան կրօնը պարտադրելու, ուր կը յայտարարէր թէ, անոնք որ պարսկական կրօնքը չունին, մոլորեալ են, խուլ եւ կոյր:

Հրովարտակին պատասխանելու համար, 449ին Կաթողիկոսը Ազգային ժողով գումարեց Արտաշատի մէջ (այդ ատեն Հայոց քաղաքական եւ կրօնական մայրաքաղաքը Դուինն էր):

Ժողովը մերժեց Յազկերտի առաջարկը եւ պատասխանեց խստութեամբ, յայտարարելով որ, ոչ հրեշտակներ, ոչ մարդիկ, ոչ սուր եւ ոչ հուր կրնան զիրենք իրենց հաւատքէն խախտել, որուն համար պատրաստ են կրելու ամէն զրկանք եւ մահ:

Յազկերտ, Հայ նախարարները Տիզբոն կանչեց, ուր անոնք առ երեսս ուրանալով, մոգերով Հայաստան դարձան: Հայերը շատ դէշ ընդունելութիւն ցոյց տուին ուրացողներուն ու նոյն տարւոյ ընթացքին Անգղ գիւղաքաղաքին մէջ կոտորեցին Մոգերը:

Պատերազմը անխուսափելի էր: Վարդան կշռելով աղէտին ահաւորութիւնը, որոշեց ընտանեօք գաղթել, ու ճամբայ ելաւ դէպի Յունահայաստան, բայց մնացեալ նախարարներէն պատգամաւորութիւն մը յաջողեցաւ զինքը ետ դարձնել ու Շահապիվանի ժողովին մէջ վըճռեցին ապստամբիլ:

Վասակի կարգադրութեամբ, Վարդան Աղուանխտանի պաշտպանութեան փութաց, ու Խաղխաղ քաղաքի մօտը, Լոփնաս գետի ափերուն վրայ, փայլուն յաղ-

թանակ մը տարաւ Պարսից վրայ: 450 թուին քանդեց Ծորայ Պահակի բերդը, դաշինք կնքեց Հոներու հետ, ու Հայաստանէն հասած դէշ լուրերը առնելուն պէս՝ փութաց դէպի երկիր:

451ի գարնան, պարսիկ հրամանատար Մուշկան Նիւսալաւուրտ, իր զօրքերը կեդրոնացուց Հեր (Խոյ) եւ Զարեւանդ (Սալմաստ) գաւառներու մէջ:

Պարսկական բանակը լրտեսելու պաշտօնը յանձնուեցաւ քաջ եւ իմաստուն սեպուհին՝ Առանձար Ամատունիին, որ փոքրաթիւ ձիաւորներով պարսկական դիրքերը լրտեսելէ յետոյ, անոնց վերջապահ գունդերուն վրայ յարձակելով շատերը սրէ անցուց եւ ողջ առողջ վերադարձաւ: Այս դէպքէն յետոյ, պարսկական բանակները, թուով 300,060 , յառաջացան մինչեւ Աւարայրի դաշտին Տղմուտ գետի ափերը, իսկ Վարդան իր 66,000 կորիճներով եկաւ ճակատեցաւ Տղմուտի միւս ափին վրայ:

Աւարայրի ճակատամարտը տեղի ունեցած է 2 Յունիս 451 թուին, շաբաթ օր մը: Բանակին կեդրոնի գունդին կը հրամայէր Արծրունեաց Ներշապուհ իշխանը, աջ գունդին՝ Խորէն Խորխոռունի, իսկ ձախ գունդին՝ Հայոց սպարապետ Կարմիրն Վարդան, Սիւնեաց ուրացող գունդին դէմ:

Սկիզբը՝ Հայերը յաղթող էին, մինչեւ այն ատեն երբ Հայոց մէջէն Վարդանի հակառակորդ տարրերը սկսան փախուստի դիմել, որմէ յետոյ, Վարդանի բանակը ամէն կողմէ պաշարուեցաւ, ու մէկ կողմէ փիղերու երամակին, միւս կողմէ Մատեան քաջամարտիկ գունդին դէմ հերոսաբար կռուելով ինկան Հայոց 1036 քաջերը, որոնցմէ էր նաեւ Քաջն Վարդան:

Պարսիկները երեք անգամ աւելի կորուստ ունեցան, եւ հայկական դիմադրութիւնը ընկճուած չէր, Ղեւոնդ

Երեք եւ եօթը քահանաներ Պարսկաստան տարուելով նահատակուեցան, իսկ Վասակ Սիւնի մեռաւ պարսկական բանտերուն մէջ անարգ մահով:

Հայերը, զէնքի ուժով Յազկերտէն խլեցին խղճի ազատութեան հրովարտակ մը ու այսպէսով շահած եղան բարոյական յաղթանակը:

ՀԱՅՈՑ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Վտանգը միշտ կախուած էր հայ ազգին գլխուն, բայց ազգային ոգին ընկճուած չէր. Վահան Մամիկոնեան, Վարդանի Հմայեակ եղբօր որդին, ստանձնեց Հայոց զօրքին սպարապետութիւնը. Հայերը մարզպան ընտրեցին Սահակ Բագրատունին, եւ 481 թուին պարզեցին Երկրորդ ապստամբութեան դրօշը: Պատերազմը տեւեց երեք տարի. ան եղաւ Աւարայրի ճակատամարտին շարունակութիւնը. բայց այս անգամ Վահան գրեթէ բոլոր կռիւներու մէջ յաղթող դուրս եկաւ եւ Պարսիկներուն պարտադրեց Նուարսակի դաշինքը, 484ին:

Վահան Մամիկոնեան եւ Հայաստանի հիւսիսի դաշնակիցները յաղթեցին եւ սպաննեցին պարսիկ Պերոզ արքան, ու իր յաջորդը Վաղարշ (483-491) Հայաստան ղրկեց Նիխոր Վշնասդատ անունով իմաստուն իշխան մը, հաշտութիւն կնքելու համար:

Վահան, Նիխորի բանակցութեան առաջարկին պատասխանելով, վաշտով մը Պարսից բանակը դիմեց, հրամայելով դրօշներ պարզել եւ ռազմի փողեր հնչեցնել:

«Նախ զիս Պարսից իշխանութեան հնազանդեցուր, ապա անոնց օրէնքները ինծի պարտադրէ, կը պատասխանէ քաջն եւ արի Մամիկոնեանը, երբ Նիխոր դիտողութիւն կ'ընէ իրեն թէ, գալարափողերով բանակ մըտնելու պատիւը վերապահուած է միմիայն Արեաց Արքային եւ իր սպարապետին»:

Նուարսակի դաշինքին պայմաններն էին՝ Արքայից Արքան պէտք էր ճանչնար Քրիստոնէութիւնը որպէս Հայոց օրինաւոր կրօնքը, բնիկ մոգ չընտրել եւ ոչ ոք հաւատուրացութեան համար պատուի կամ պաշտօնի չկոչել, Հայաստանի մէջ ատրուշաններ չշինել, ամբաստանութիւններու եւ զրպարտութիւններու չհաւատալ, այլ անձամբ քննել ու ապա դատել իր որեւէ հպատակը: Արժանաւոր մարդիկը միայն առաջ քաշել եւ արդարութեամբ վարուիլ: Իսկ Հայերը փոխարէնը կ'ընդունէին արքան իրենց տէրը ճանչնալ եւ Հայաստանը Պարսից տիրապետութեան տակ դնել:

Վահան Մամիկոնեան դաշինքով մը խղճի ազատութիւնը պարտադրելէ վերջ, 485ին Հայաստանի Մարզպան կարգուելով՝ փառաւոր մուտք մը ունեցաւ Դուին եւ ցնծութեամբ ընդունուեցաւ Յովհան Կաթողիկոսին, կղերին, ազնուականութեան եւ ժողովուրդին կողմէ: Ան մեռաւ 510 թուին, ու իրեն յաջորդեց իր կրտսեր եղբայրը՝ Վարդան Գ.:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐՐՈՐԴ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

564ին մարզպան գրկուեցաւ Սուրէն անունով մէկը, որ ազգով Արշակունի էր: Այս մարզպանը կրօնական հալածանքը վերսկսաւ, Նուարսակի դաշինքը խզեց, եւ 571ին Հայաստանը մոգերով լեցուց:

Հայերը անմիջապէս պարզեցին ապստամբութեան դրօշը, գլուխ ունենալով Վարդան Գ. Մամիկոնեանը, նախապէս դաշնակցելով Բիւզանդիոնի Յուստինիանոս Բ. կայսեր հետ:

Պարսից Խոսրով Ա. արքան ամօթալի պարտութիւն մը կրեց Կաղանկաղի դաշտին վրայ, բայց կրկին եւ աւելի մեծ պատրաստութեամբ արշաւեց վերադառնալ, ու-

քուն լուրն առնելով եւ Հայոց միաբանութեան վրայ կռուանելով՝ Վարդան Գ. իրեններով Բիւզանդիոն գաղթեց, ուսկէ կայսրը Պարսիկներու դէմ գրգռելու մտօք:

578 թուին, Տիբեր կայսրը, Մաւրիկ Հայկազնը իր լեգէոններուն սպարապետ կարգելով, ղրկեց Խոսրովի դէմ, իրեն կ՚ընկերանար հայկական գունդ մը Վարդան Գ.ի հրամանատարութեամբ: Երկու հայ զօրականները պարտութեան մատնեցին պարսիկ արքան, Եփրատի մօտ, անոր փղերը գերեցին հանդերձ Տիկնանց Տիկինով. իսկ Մոգպետաց Մոգպետն ու Որմիզդական կրակը Եփրատի ջուրերուն մէջ խեղդեցին:

Երբ Մաւրիկ կայսր եղաւ, Պարսկահայաստանի մեծ մասը Հռոմէներուն ձեռքն անցաւ, բայց հոն ալ շուտով հայահալած քաղաքականութիւն մը ստիպեց զանոնք զէնքի դիմել, դէպի Թրակիա բռնի գաղթին պատճառաւ:

Հայերը որոշեցին անկախ թագաւորութիւն մը ստեղծելու համար զոհել իրենց կեանքը, փոխանակ Բիւզանդիոնի գահուն զոհուելու:

Այս շրջանին, Պարսկական Հայաստանի մէջ աչքառու դեր խաղացած են Տարօնի իշխան Մուշեղ Մամիկոնեան եւ Սմբատ Բագրատունի, ինչպէս նաեւ խորամանկութեան եւ հնարագիտութեան համար Գայլ մակդիրին արժանացած Վահան Մամիկոնեանը, փառասէր, յանդուգն եւ պատերազմական կռիւներու մասնագէտ զօրավար մը:

ԱՐԱԲՆԵՐՈՒ ԱՐՇԱՒԱՆՔՆ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Արաբական կայսրութեան հիմնադիրը եղաւ Մուհամմէտ՝ իսլամական կրօնքի հիմնադիրը միանգամայն, որ ծնած է 571 թուին: Ան յաջողեցաւ արաբ ցեղերը միացնել եւ իրեն հպատակեցնել բովանդակ Արաբիան, ստեղծելով աշխարհի պետութիւն մը, եւ յայտարարեց որ

Աստուած իրեն պատուիրած է իր կրօնքը տարածել սու-րով :

Արաբներու առաջին գործը եղաւ գրաւել Իրաքը, Միջագետքն ու Ասորիքը: Վերջ տուին Սասանեան պետութեան եւ 672ին հասան Կ. Պոլսոյ պատերուն տակը, բայց զայն գրաւել չկրցան:

Արաբական առաջին արշաւանքը դէպի Հայաստան տեղի ունեցած է 636 թուին, դէպի Տարօն, Աբդռահիմի առաջնորդութեամբ, որ հասաւ մինչեւ Բասեն եւ Վա-նանդ :

Երկրորդ անգամ կրկին արշաւեցին մինչեւ Գողթն եւ Նախիջեւան, բայց Թէոդորոս Ռշտունին ջարդեց ու հեռացուց զանոնք:

Երրորդ արշաւանքին Արաբները գրաւեցին Հայոց Դուինի մայրաքաղաքը, ուրկէ յետոյ անոնք մինչեւ 693 թուականը կռուեցան Բիւզանդիոնի դէմ, Հայաստանը ամբողջութեամբ գրաւելու համար:

693էն 859, Հայաստան կառավարուեցաւ արաբ խա-լիֆաներու կողմէ կարգուած Ոստիկաններու միջոցաւ, որոնք էին, երբեմն Հայ, երբեմն Արաբ եւ մինչեւ ան-գամ Թուրք, որոնց պաշտօնն էր տուրք հաւաքել եւ ժո-ղովուրդը հնազանդութեան մէջ պահել:

Արաբ ոստիկաններէն ամէնէն արիւնկզակն եղաւ Բուղա, ազգաւ Թուրք: Ամբողջ տարի մը, 852-853, Հա-յաստան անլուր գազանութեանց թատր եղաւ, մահ, խա-րազան, բանտ, գլխատում, աքսոր, խմբական կոտորած եւ դաւանափոխութիւն:

Բուղա, Պարտաւ վերադարձին, իրեն հետ տանելով Հայ նախարարներն ու ազնուականութիւնը, որոնցմէ ո-մանք իսլամացուեցան, իսկ անոնք որ չուրացան իրենց կրօնքը, նահատակուեցան: Նահատակուողներուն մէջ էր Սմբատ Բագրատունի սպարապետը, որ փորձած էր

Բուղայի բարեկամութիւնը շահիլ, Հայաստանի վրայէն աղէտը հեռացնելու մտօք, ու ինքն ալ մնաց իր մատնութեան արատը կարենալ սրբելու համար:

Պատմութիւնը Սմբատին տուած է Խոստովանող անունը:

6. — ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ Գ. ՇՐՋԱՆ

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՑ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՇՈՏ Ա. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ. —

Սիրուած հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերէն, եւ իր նուրբ դիւանագիտութեամբը արաբ ամիրապետներու վստահութիւնը գրաւելով, Աշոտ Ա. Բագրատունի, Սմբատ Խոստովանողի որդին, 859 թուին Հայաստանի Իշխանաց իշխան կարգուեցաւ եւ եղաւ հիմնադիրը Բագրատունեաց Հարստութեան:

Մամիկոնեանները Բիւզանդիոն քաշուելէ յետոյ, Հայ ժողովուրդին գլխաւոր ղեկավարներն էին Բագրատունեաց, Արծրունեաց եւ Սիւնեաց նախարարները, որոնցմէ ամէնէն աւելի ուժեղն էր Բագրատունեաց Տունը, որ տիրացաւ Մամիկոնեաններու կալուածներուն, ու իր ժառանգական կալուածներէն զատ, որոնք կը գտնուէին Բարձր Հայքի Սպեր գաւառին մէջ, իր ազդեցութեան տակ առաւ նաեւ Տարօնը, Արարատեան նահանգը, Գուգարքն ու Տայքը:

Խնամութեամբ իր իշխանութեան միացան Արծրունեաց եւ Սիւնեաց նախարարութիւնները, ու ապա Վրաստան եւ Աղուանիստան:

Աշոտ Ա. Արաբներէն թագ ստացաւ եւ 885ին օծուեցաւ թագաւոր Հայոց՝ Գէորգ Բ. Կաթողիկոսէն: Իր

թագաւորութիւնը ճանչցուեցաւ նաեւ Բիւզանդիոնի կայսրէն: Աշոտ Ա. մեռաւ 890 թուին:

ՍՄԲԱՏ Ա. — Աշոտ Ա.ի որդին Սմբատ Ա. հռչակուեցաւ Հայաստանի թագաւոր: Իր օրով Հայաստան ներքին խռովութիւններու եւ Ատրպատականի Ոստիկաններուն կողմէ յարուցուած կռիւներու թատր եղաւ. Վասպուրականի առանձին թագաւորութիւն ստեղծեց Գագիկ Արծրունիով (908 - 937), որ Յուսուփ ոստիկանը Հայաստան առաջնորդեց:

Սմբատ հերոսաբար կռուեցաւ, քաշուեցաւ անառիկ Կապոյտ բերդը, բայց երբ տեսաւ որ Ոստիկանը իր բանակին առաջը դրած է բոլոր քրիստոնեաները, անոնց խնայելու համար անձնատուր եղաւ ու 914 թուին Դուինի մէջ մեռաւ խաչի վրայ:

ԱՇՈՏ Բ. ԵՒ ԱԲԱՍ. — Սմբատի որդիները վրէժխնդրական պատերազմ մղեցին եւ Արաբները ջարդելով Հայաստանէն վռնտեցին. Իր երէց որդին Աշոտ Բ. (914 - 929) եղաւ Հայոց թագաւոր, որ իր արտակարգ ուժին եւ գործերուն համար կոչուեցաւ Երկաթ: Իրեն յաջորդեց իր եղբայրը Աբաս (925 - 953), ան Կարսը ընտրեց մայրաքաղաք, ուր շինել տուաւ հոյակապ եկեղեցի մը, ջախջախեց Ափխազները ու գերի բռնեց անոնց Բեր թագաւորը որ իր դէմ ըմբոստացած էր:

ԱՇՈՏ Գ. — Աբասի յաջորդեց իր երէց որդին Աշոտ Գ. Ողորմած, որ իր խաղաղասիրութեամբը, խոնարհութեամբը եւ ողորմածութեամբը նշանաւոր եղաւ: Աշոտ Գ. Հայոց մայրաքաղաքը Կարսէն Անի փոխադրեց եւ 964ին Անիի շուրջը պարիսպներ քաշել տուաւ. բայց Կարսի մէջ իր Մուշեղ եղբօր կողմէ Կարուց թագաւորութեան հիմը դրուեցաւ 962 թուին:

ՍՄԲԱՏ Բ. — Աշոտ Գ.ի որդին (977 - 989) Սմբատ Բ. Տիեզերակալ ծաղկեցուց Անին եւ Տրդատ ճարտարա-

պետին ձեռքով չինել տուաւ Հռչակաւոր Մայր Եկեղեցին:

ԳԱԳԻԿ Ա. — Սմբատ Բ.ին յաջորդեց իր եղբայրը Գագիկ Ա., Բագրատունեաց շրջանի ամենափայլուն թագաւորը: Իր օրով Անին մէկ միլիոն բնակչութիւն ունեցած է, երկիրը հարստացած վաճառականութեամբ եւ երկրագործութեամբ:

Գագիկ Ա. Արաբներէն առաւ Շահնշահ, Արքայից Արքայ տիտղոսը եւ թագաւորեց 989էն 1020 թուականը:

Իր եղբօր որդին Դաւիթ Անհող, Տաշրաց գաւառը եւ Վրաստանի մէկ մասը գրաւեց, Տփղիս իրեն հնազանդեցուց եւ Աղուաններու թագաւոր եղաւ հաստատելով Կիւրիկեան թագաւորութիւնը:

ՅՈՎՀ. ՍՄԲԱՏ — Գագիկ Ա.ի յաջորդեց իր անդրանիկ որդին Յովհաննէս Սմբատ (1020-1042), բայց թոյլ մէկն ըլլալով, իր եղբայրը Աշոտ Դ. ուզեց իր տեղը գրաւել եւ տեղի ունեցան քաղաքացիական աւերիչ կռիւներ: Երկիրը բաժնուեցաւ երկու մասի, Սմբատ Գ.ի մնաց Շիրակ եւ շրջակայ երկիրները, Անիով միասին, որ ընդունեց Բիւզանդիոնի հովանաւորութիւնը 1022ին եւ խոստացաւ իր մահէն յետոյ երկիրը Յունաց թողուլ: Բայց Վասիլ Բ. կայսեր յաջորդը Կոստանդին Թ. (1035 - 1048) որ ծագումով Հայ էր, Հայ թագաւորին յանձնառութեան թուղթերը յանձնեց Կիրակոս անուն քահանայի մը, ըսելով. «Այս թուղթերը տար Հայոց Թագաւորին եւ ըսէ — Առ գիրդ եւ թագաւորութիւնդ տուր զաւկիդ»: Բայց անարժան քահանան թուղթը պահելով վաճառեց Միքայէլ Դ. կայսեր (1034-1041):

ԳԱԳԻԿ Բ. — Հայաստանի թագաւոր օծուեցաւ Աշոտ Դ.ի որդին Գագիկ Բ., Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսի եւ հզօր ու հայրենասէր Վահրամ Պահլաւունի

սպարապետին ձեռքով: Յոյները վճռեցին գրաւել Հայաստանն ու իրենց կայսրութեան կցել. անոնք քանիցս արշաւեցին եւ աւերեցին շէն Հայաստանը՝ բայց Անին գրաւել չկրցան, ու խաբէութեամբ Գագիկ Բ.ը Պոլիս հրաւիրելով զայն վար դրին (1045ին) եւ Բագրատունեաց Հարստութիւնը վերջ գտաւ: Հայաստանը Յունաց ձեռքը յանձնեցին Պետրոս Կաթողիկոսը եւ հայրենադաւ Վեստ Սարգիս Սիւնին, կայսեր զիջելով Անի քաղաքին քառասուն բանալիները: Հայաստան դարձաւ կայսերական նահանգ մը եւ ժողովուրդը ստրուկ:

***

Բագրատունեաց Թագաւորութիւնը արդիւնք էր՝ իր հիմնադիրներուն դիւանագիտական նրբութեան: Բագրատունիները Հայոց պետականութեան հիմերը դնելու անկեղծ ջանքեր ի գործ դրին, բայց իրենց ջանքերը ամլութեան դատապարտուեցան ներքին վէճերու պատճառաւ: Անոնք բոլորովին անկախ չէին, այլ Արաբներուն հարկատու: Բիւզանդացիք եւ Արաբները շարունակ կը միջամտէին Հայոց ներքին գործերուն, որովհետեւ նախարարները իրարու հետ հաշտ չէին ու օտարի օգնութեան կը դիմէին: Այս պատճառաւ Բագրատունիք երկար կեանք չունեցան եւ Հայաստանի մէջ ստեղծուեցան եօթը Թագաւորութիւններ:

Ա.- Արծրունեաց թագաւորութիւն: Հիմնուած 908-ին, Վասպուրականի մէջ, Գագիկ Արծրունի իշխանին կողմէ: Կը պարփակէր Հայոց ծով, Տատախ, Խիզան եւ Կարճկան գաւառները: Այս Թագաւորութիւնը վերջ գըտաւ 1021ին Թաթար Տուղրիլի արշաւանքով եւ Սենեքերիմ Թագաւորը Վասպուրականը կայսեր տուաւ փոխան Սեբաստիոյ, ուր Արծրունիները Թագաւորեցին մինչեւ 1080:

Բ.- Կարսի թագաւորութիւնը հիմնուեցաւ Մուշեղ

Բագրատունիի կողմէ եւ տեւեց մինչեւ 1065, որուն վերջին թագաւորը Գագիկ, նոյնպէս իր երկիրը թողուց Յոյներուն, փոխարէն ստանալով Փոքր Հայքի Ծամնդաւբերդը:

Գ.- Սիւնեաց թագաւորութիւնը որ ծնաւ 970 թուին երկար չտեւեց, բայց իր իշխանները մինչեւ 19րդ դար դայն ինքնավար վիճակի մէջ պահեցին:

Դ.- Անձեւացեաց թագաւորութիւն:

Ե.- Ռշտունեաց թագաւորութիւն:

Զ.- Լոռիի թագաւորութիւն կամ Կիւրիկեան, որ հիմնուեցաւ 982ին եւ 1045ին միացաւ Վրաստանի:

Է.- Տայքի թագաւորութիւն:

Բագրատունեաց շրջանին, հայկական բոլոր թագաւորութիւնները միասին, կը տարածուէին Արարատեան նահանգի եւ իր շրջակայ երկիրներու վրայ, Վասպուրական, Սիւնիք, Բարձր Հայք, Տարօն, Աղձնիք, Տայք եւ Գուգարք: Հայաստանի սահմաններն էին, հիւսիսէն Կուր գետը եւ Վրաստան, հիւսիս-արեւմուտքէն եւ արեւմուտքէն՝ Բիւզանդական կայսրութիւնը, իսկ հարաւէն եւ հարաւ-արեւելքէն՝ Արաբական կայսրութիւնը:

7.— ՍԵԼՃՈՒՔԵԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐԸ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մինչդեռ Հայաստան կը պայքարէր երկու ճակատներու վրայ, Յունաց եւ Արաբներու դէմ, նոր թշնամի մը մէջտեղ ելաւ, Սելճուկեան Թուրքերը, որոնց պետը Տուղրիլ պէկ (1037 - 1063) Պարսից թագաւորութիւնը վերականգնելով, արշաւեց Հայաստան՝ իր ճամբուն վրայ հանդիպած բոլոր շէները քանդելով եւ բնակիչները սրէ անցընելով:

Տուղրիլ ջարդեց Կարսի Գագիկ վերջին թագաւորին

զօրքերը եւ բազում գերիներ տարաւ, որոնց մէջ էր Բաչն Թաթուլ, որ Պարսից ամիրային որդին մահացու վիրաւորած էր: Տուղրիլ իր առջեւ բերել տալով Թաթուլը, ըսաւ. «Եթէ տղան ապրի, քեզ կ'ազատեմ, իսկ եթէ մեռնի, քեզ անոր պիտի զոհեմ»: Թաթուլ պատասխանեց քաջութեամբ. «Եթէ իմ ձեռքովս զարնուած է՝ չ'ապրիր»:

Տուղրիլի յաջորդեց իր եղբայրը Ալփասլան (1064-1072) որ իր նախորդէն ալ աւելի վայրագ եղաւ: Ան գրաւեց եւ կործանեց Անին 1064ին ու վերջ տուաւ Կարսի թագաւորութեան 1065ին:

Այս նոր սարսափներուն չկարենալ տոկալով, հայ ժողովուրդը իր իշխաններուն առաջնորդութեամբ, լքեց իր հայրենիքը, երթալ հաստատուելու համար յունական երկիրներու մէջ, ուրկէ անոնք անցան Եւրոպա ու հաստատուեցան Հունգարիոյ, Մոլտաւիոյ եւ Լեհաստանի մէջ:

8·— ՀԱՅԵՐԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՄԷՋ

ՌՈՒԲԻՆԵԱՆՔ ԻՇԽԱՆ ԵՒ ԹԱԳԱՒՈՐ

Այս հալածանքներէն փախչող Հայերէն մաս մը եկաւ հաստատուիլ Կիլիկիոյ մէջ, որ ենթակայ էր Բիւզանդական կայսրութեան:

Հայ իշխաններէն ոմանք հոն բերդեր ստացան, մասնաւորաբար սահմանային բերդեր՝ զանոնք պաշտպանելու համար: Գաղթական իշխաններուն մէջ ամէնէն նշանաւորներն էին Գող Վասիլ, Ապիրատ ու Լամբրոն բերդին տէրը Օշին: Կիլիկիա եկան նաեւ նախապէս Փոքր Հայք եւ Կապադովկիա ապաստանած իշխաններ, ինչպէս նաեւ աքսորական կրօնաւորներ, որոնք Ամանոսի լեռ-

ներուն վրայ փոքրիկ հիմնեցին:

ՌՈՒԲԷՆ.– Ռուբինեան հարստութեան *հիմնադիրն էր Բագրատունեաց տոհմէն* Ռուբէն *անունով իշխան մը, որ կ'իշխէր* Կոսիտառայ *ամրոցին: Ան յետոյ* Գագիկ Բ.*ի սպանութիւնը, վերեւ յիշուած իշխաններուն միանալով ապստամբեցաւ Բիւզանդիոնի դէմ եւ* 1080 *թուին* Կիլիկիոյ *բարձունքներուն վրայ հիմնեց հայկական նոր թագաւորութիւն մը, որ հետզհետէ մեծցաւ, ամբողջ Կիլիկիոյ վրայ տարածուեցաւ, ու տեւեց մինչեւ* 1375 *թուականը:*

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ Ա.— 1095*ին* Ռուբէն *մեռաւ յաղթական. իրեն յաջորդեց իր որդին* Կոստանդին Ա. (1095-1100), *որուն օրով,* 1096*ին, Եւրոպացի* խաչակիրներու *բանակը Կիլիկիա մտաւ եւ Հայերէն օգնութիւն ստացաւ:*

Երուսաղէմ այդ միջոցին կը գտնուէր Մահմետականներու ձեռքը, որոնք Քրիստոսի գերեզմանին ուխտի գացողները մեծ նեղութիւններու եւ բռնութեանց կ'ենթարկէին: Այս վիճակին վերջնականապէս լուծում մը տալու համար, Եւրոպայի Քրիստոնեաները որոշեցին միանգամ ընդմիշտ գրաւել Երուսաղէմը, ու այս նպատակաւ շատ մը խաչակիր բանակներ դէպի արեւելք շարժեցան:

Հայ ժողովուրդը քաղաքական օգուտ մը չտեսաւ այս արշաւանքներէն. ընդհակառակը, անոնց ներկայութիւնը ներքին կուսակցական հակամարտութեանց դուռ բացաւ եւ շրջակայ մահմետական երկիրներու թշնամութիւնը գրգռեց Հայոց դէմ:

15 *Յուլիս* 1099*ին Խաչակիր բանակը գրաւեց Երուսաղէմը եւ հոն հիմնեց* Լատին *թագաւորութիւն մը, որ կը բովանդակէր* Պաղեստինը: *Կազմուեցան նաեւ* Անտիոքի, Տրիպոլսոյ *եւ* Եդեսիոյ *իշխանապետութիւնները:* 1191*ին Անգլիոյ* Ռիչարտ Ա. *թագաւորը գրաւեց* Աքիան

եւ Կիպրոսը։ Կիպրոս կղզին յետոյ ծախուեցաւ Երուսաղէմի գահազուրկ Գուիտոն Լուսինեան Թագաւորին։

ԹՈՐՈՍ Ա. (1100 - 1123) յաջորդեց իր հօրը եւ եղաւ Կիլիկիոյ նշանաւոր իշխաններէն մէկը։ Իր իշխանութեան ժամանակ պարսիկ Սելճուկները արշաւեցին Կիլիկիոյ վրայ բայց ջարդուեցան Գող Վասիլի կողմէ։

Թորոս երկիրն ընդարձակեց մինչեւ ծով, Յոյներէն խլեց Անարզաբա քաղաքը ու հասաւ մինչեւ Կապադովկիոյ սահմանները։ Ան գրաւեց Գագիկ Բ.ի սպանիչ Մանտալեան եղբայրներու Կիզիստրա բերդը ու անոնցմէ երկուքը սպաննելէ վերջ երրորդը գերի տարաւ։

ԼԵՒՈՆ Ա. — Թորոս Ա.ի յաջորդեց իր եղբայրը Լեւոն Ա. (1123 - 1137), որուն կեանքը անցաւ պատերազմի մէջ։ Ան Յոյներէն գրաւեց Մամեստիա, Ադանա եւ Տարսոն քաղաքները եւ հասաւ մինչեւ ծովափ։ Անտիոքի իշխանէն խլեց Սարուանդիքար դղեակը (1135), ու այնքան պատկառանք ներշնչեց եւրոպացի ասպետներուն որ անոնք զինքը կոչեցին «Սոխուծ Տաւրոսի»։

Լեւոնի յանդգնութիւնները զսպելու համար Հռոմներու Յովհաննէս Բ. Կոմնենոս Պորփիրոժէն կայսրը մեծ պատրաստութեամբ Կիլիկիա արշաւեց ու յաջողեցաւ գերի տանիլ Լեւոն իշխանը իր ընտանիքով եւ պահ մը Կիլիկիան անցաւ հռոմ իշխանութեան տակ, մինչեւ 1147։

ԹՈՐՈՍ Բ. — Իր հօր մահէն վերջ, Թորոս Բ. (1145-1168) յաջողեցաւ փախչիլ Պոլսէն եւ իր երկիրն ազատեց Յունաց ձեռքէն։ Յոյները քանիցս արշաւանք կազմակերպեցին Թորոսի դէմ, բայց չյաջողեցան, անոնք դրդուեցին եւ Հայոց դէմ զրկեցին Գոնիայի Սելճուկ Սուլթանը 1157ին, որուն բանակը նոյնպէս ջախջախուեցաւ Հայերէն եւ Խաչակիրներէն։ Խաչակիրները Թորոսի հետ դաշինք կնքելով Հայոց թողուցին Կիլիկիան եւ Ի-

տարիան :

ՄԼԵՀ.— Թորոս Բ.*ի մահէն վերջ հայկական* Կի*լիկիան քաղաքացիական կռիւներու թատր եղաւ :* Թորոս Բ.ի *որդին* Ռուբէն Բ. *անչափահաս ըլլալով, իր հօրեղբայրը* Մլեհ, *օտար (մահմետական) ույժերու բռնութեամբ պարտադրեց իր իշխանութիւնը որ սարսափներու եւ ոճիրներու շարք մ'եղաւ : Մլեհ Կիլիկիայէն վռնտեց* Տաճարական ասպետները *եւ փայլուն յաղթութիւններ տարաւ Յոյներու վրայ* (1169 - 1174) :

ՌՈՒԲԷՆ Գ.— Մլեհ *հայ իշխաններէ սպաննուեցաւ եւ Հայոց իշխանապետ ընտրուեցաւ իր* Ստեփանէ *եղբօր որդին՝* Ռուբէն Գ.*ը* (1175-1185) *որ երկիրը խաղաղեցնելէ վերջ հրաժարեցաւ, իշխանութիւնը իր եղբօր Լեւոնին յանձնելով :*

ԼԵՒՈՆ Ա. ԹԱԳԱՒՈՐ.— Լեւոնի *օրով, Կիլիկիոյ Պարոններու իշխանութիւնը փոխուեցաւ Թագաւորութեան* (1187 - 1219) : Լեւոն Ա. *Թագաւորը ստացած է* Մեծագործ *մակդիրը ու* Մեծն Տիգրանէն *յետոյ Հայոց ամէնէն հզօր դէմքն է : Պատմաբանը հետեւեալ կերպով կը ներկայացնէ զինքը. «Այր իմաստուն եւ հանճարեղ, ձիավարժ հմուտ, եւ զինուորութեան մէջ քաջասիրտ, ամէն բարի գործերու մէջ արիապոյն, արագ եւ զուարթերես» :*

Լեւոն Ա.*ի երազն էր ամբողջական Հայաստանի ազատագրումը, Միջերկրականէն մինչեւ Կասպից ծով, ու իր նպատակներուն հասնելու համար զուրկ էր քաղաքական խղճահարութենէ : Ան նախ ուզեց դաշնակցիլ Բիւզանդիոնի հետ ընդդէմ Մահմետականաց, եւ Կայսրէն ընդունիլ Թագաւորական Թագ, բայց Յոյներու դոռոզութիւնը անյաջողութեան մատնելով զինք, պատճառ դարձաւ որ Կիլիկիան իր բախտը կապէ Գերմանիոյ հե-*

ռաւոր Ֆրետերիք Շիկամօրուս կայսեր եւ Խաչակիրնե-րուն:

Լեւոն, Հայոց մայրաքաղաքը Տարսոնէն Սիս փոխադրեց, որուն դիմաց գտնուող Ռուբեն դաշտին վրայ Թուրքմէններու դէմ փառաւոր յաղթանակ մը տարաւ:

Իր իշխանութեան սկզբնական տարիներուն, Եգիպտոսի Սալահէտտին սուլթանը, 2 Հոկտ. 1186ին Երուսաղէմը գրաւեց ու անոր թագաւորութեան վերջ տուաւ: Եւրոպան կազմակերպեց երրորդ Խաչակրութիւնը, եւ Լեւոն, Հռոմի պապէն օգնութեան գիր ստացաւ, իսկ Խաչակիր բանակի գերման պետը նոյնպէս օգնութիւն հայցելով Հայոց իշխանին թագ խոստացաւ: Լեւոնի օժանդակութիւնը պատճառ դարձաւ որ Եգիպտոսի Մամլուքները ուխտեն Կիլիկիոյ Հայոց իշխանութեան կործանումը, որուն համար երկու հարիւր տարի անընդհատ պայքարելէ վերջ յաջողեցան: Հայերը շատ սուղի գնեցին Հռոմի պապին եւ Կայսեր ղրկած ոսկեղէն թագը՝ որով 6 Յունուար 1199ին, Լեւոն, Տարսոնի եկեղեցւոյն մէջ Կիլիկիոյ թագաւոր օծուեցաւ: Ան՝ 1196ին թագաւորական թագ ստացած էր արդէն Բիւզանդիոնի Կայսրէն:

Լեւոնի յիշատակելի յաղթանակներէն մին Սելճուկ Սուլթանին վրայ տարածն է, որ զատկական տօնի օրերուն Կիլիկիա խուժեց եւ տուրք պահանջեց: Լեւոն, Սուլթանին պատգամաւորները երկար թափառեցնելէ եւ ժամանակ կորսնցնելէ յետոյ, գաղտնապէս պատրաստուեցաւ, ու դեռ Սուլթանը իր դեսպաններուն դարձը չտեսած, յանկարծակի յարձակման ենթարկուելով չարաչար պարտուեցաւ եւ իր պահանջածէն աւելի ծանր տուրք վճարելու դատապարտուեցաւ:

Լեւոն Հայազգի դրամ կոխել տուած է «Թագաւոր Հայոց» մակագրութեամբ. իր տէրութեան սահմաններն

կին արեւելքէն Եփրատ գետը, հիւսիսէն՝ Սարամանթա գետը, արեւմուտքէն՝ Միջերկրական ու Կալիկադնոս գետը, հարաւէն՝ Սուլթան սու, Համկըս, Այնթապ եւ Քիլիս քաղաքներով:

Լեւոն Ա.ի օրով դպրութեան եւ գրքի արուեստ· դպրոցը ղեկավարուած վանականներու ձեռքին տակ կը գտնուէր. վանական դպրոցները դեռ Թագաւորութենէն առաջ ալ ծաղկեալ վիճակ ունէին ու այս շրջանը «Արծաթէ դար» կոչողներ գտնուած են: Այս շրջանին նշանաւոր եղած են Ներսէս Շնորհալի, Գրիգոր Տղայ եւ Ս. Ներսէս Լամբրոնացի:

ՀԵԹՈՒՄ Ա. — Լեւոն Ա.ի յաջորդեց իր Զապէլ աղջիկը, Լամբրոնի ընտանիքէն Պապեռոնի մեծ Պարոն Կոստանդինի խնամակալութեամբ: Զապէլի առաջին ամուսինը, որ լատին իշխան մըն էր, երկրին շահերուն հակառակ շարժած ըլլալուն համար, Կոստանդին Պայլը զայն մէջտեղէն վերցնել տուաւ եւ Զապէլը ամուսնացուց իր Հեթում զաւկին հետ որ եղաւ թագակից իր կնոջ (1225 - 1270), եւ Ռուբինեանց գահը անցաւ Արծրունի ցեղէ Պապեռոնի տան:

Կոստանդին իր զաւկին Հեթում Ա.ի գործակիցն եղաւ եւ երկիրը կառավարեցին իմաստութեամբ, դրացի ազգութիւններու հետ խաղաղութեան դաշինքներ կնքելով:

Այս տարիներու մէջտեղ ելան Թաթարները, որոնք Ճէնկիզ Խանի առաջնորդութեամբ (1206 - 1227) նուաճեցին Չինաստանը, եւ իրենց պետը ծրագրեց աշխարհակալել բովանդակ Ասիան: Իր յաջորդները մտան պատմական Հայաստան, եւ ամէն տեղ աւեր սփռեցին, անլուր անգթութիւններ գործելով: 1236ին Չարմաղան զօրավարը իր Թաթարներով դիմեց դէպի Անի, քաղաքը կողոպտեց, բնակիչներուն մեծ մասը ջարդեց ու գերեց:

Քաղաքին բոլոր հրաշակերտները կործանեցան, այլեւս չվերականգնելու համար, ու դար մը վերջ, 1320ին երկրաշարժը վերջացուց անոր գոյութիւնը:

Արարատեան դաշտէն անոնք 1242ին անցան Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա եւ Կեսարիա:

Հեթում, տեսնելով որ երկրին չար կը սպառնայր Թաթարներուն մօտենալ, անոնց հնազանդութիւնն ընդունելով, Սելճուկներու դէմ երկրին պաշտպանութիւնը ապահովեց: Արդէն Թաթարները նախապէս պուտտայական ըլլալով, մահմետականներուն հակառակ էին ու քրիստոնեաներուն աւելի բարեացակամ: Եւ 1254ին Հեթում կնքեց Կարակորումի դաշինքը, որուն շնորհիւ իւրաքանչիւր կողմ յանձն կ'առնէր յարգել միւսին սահմանները եւ զէնք չբարձրացնել, ու երրորդի մը կողմէ յարձակման ենթարկուելու պարագային օգնութեան փութալ:

Հայ - թաթարական ուժերը աւերակի վերածեցին արաբ ամիրայութիւններու գեղեցիկ ոստանը՝ Պաղտատ (1258). գրաւեցին Դամասկոսը եւ կը պատրաստուէին Երուսաղէմը Սարակինոսներու ձեռքէն խլել, երբ իրենց պետերուն մահով Թաթարական ահեղ ամբոխը արժէքազուրկ դարձաւ:

Երբ, Հեթում իր այդ ծրագրին գործադրութեամբ զբաղած, Հայաստանէն դուրս կը գտնուէր, Եգիպտոսի Սուլթանը յարձակեցաւ Կիլիկիոյ վրայ. Հեթում հազիւ կրցաւ իր Լեւոն որդին գերութենէ ազատել, յաղթականին հետ դաշինք կնքելով:

ԼԵՒՈՆ Բ. — Լեւոն Բ. (1280 - 1289) արդէն իր հօրը գահակից եղած էր: Ան բարեպաշտ, վեհանձն ու ողորմած՝ արտաքին թշնամիներու հանդէպ զէնքով եւ դիւանագիտութեամբ ճարտար թագաւոր մը եղաւ: Եգիպտացիք կրկին արշաւեցին Կիլիկիա եւ չոր մը տակ-

ներ գործեցին, Սիս առնուեց բոլոր յարձակումներուն եւ ի վերջոյ Հայերը յաջողեցան ետ մղել թշնամին ու յետոյ Թաթարներու հետ միացած արշաւեցին Եգիպտացւոց վրայ:

ՀԵԹՈՒՄ Բ.— Լեւոն Բ.ի յաջորդեց Հեթում Բ., որուն օրով Եգիպտացիք կրկին յարձակեցան Հայոց վրայ (1292), ու մեծ աւերներ գործեցին: Հեթում Բ. մէկ քանի անգամ հրաժարեցաւ ու կրօնաւորի սքեմ հագնելով վանք քաշուեցաւ, երկրորդ անգամ գահ բարձրացաւ 1299ին, բայց երկու տարի յետոյ վերջնականապէս քաշուեցաւ, գահ բարձրացնելով իր Լեւոն Գ. եղբօրորդին, 1301ին:

ԼԵՒՈՆ Բ.— Կիլիկիոյ թագաւորութեան անկման շրջանը սկսաւ Հեթումի մահէն վերջ: Անկման գլխաւոր պատճառներն էին ներքին դաւանաբանական ու ծիսական խնդիրներու երեւան ծագած խռովութիւնները: Ներքին դաւերու զոհ գացին Լեւոն եւ իր կողմնակից իշխաններ, արտաքին միջամտութեամբ, ու երբ Լեւոնի եղբայրը Օշին գահ բարձրացաւ (1308-1320) Թաթարները արդէն մահմետական դարձած, իրենց զէնքերը դարձուցին վաղեմի զինակից Կիլիկիոյ դէմ, որ ամէն կողմէ պաշարուեցաւ մահմետական աշխարհով:

ԼԵՒՈՆ Դ.— Քրիստոնէութիւնը եւ Եւրոպան նորէն լքեցին Հայերը, որոնց թագաւորները քաղաքական անհեռատեսութիւնն ունեցան Եւրոպայի կապուելու ու կրօնական անկարեւոր խնդիրներու համար ժամանակ վատնելու: Այս թոյլ եւ օտարամոլ թագաւորներէն մին էր Լեւոն Դ.՝ Օշինի որդին, որ կտակով իր թագը թողուց Լուսինեան տոհմէն Գուիտոն անուն իշխանի մը, որ Կոստանդին Բ. անուամբ թագաւոր օծուեցաւ (1342-1344) ու հայկական գահը կաթոլիկ Լուսինեաններու ձեռքն անցաւ:

Կոստանդին Բ. ազգայնական կուսակցութեան պատկանող իշխաններէն սպանուեցաւ ու իր տեղը ընտրուեցաւ, Նղրեան Պաղտին մարաջախտի անդրանիկ որդին՝ Կոստանդին Գ. (1344-1363) եւ Հայերը պահ մը ներքին անդորրութիւն կրցան վայելել: Ատոր յաջորդեց իր հօրեղբօր որդին Կոստանդին Դ. (1365-1373) որու օրօք դարձեալ ներքին խռովութիւններ ծագեցան, ու այս տակնուվրայութենէն օգտուելով Պետրոս Ա.՝ Կիպրոսի թագաւորը, Հայոց թագաւոր հռչակեց Լուսինեան վերջին թագաւորը, Գուիդոն-Կոստանդինի եղբօրորդին՝ Լեւոն Ե. (1374-1375):

Հայերը փոխանակ երկիրը օտարներու ձեռքէն առնելով իրենց սեփական ճակատագիրը վարելու, կրկին եւրոպական խարդախութեանց զոհը եղան, անոնք կրօնական մոլեռանդութենէ ազատուիլ չկրցան:

Ահա այս խառնակ դրութեան մէջ էին Կիլիկիոյ Հայերը, երբ Եգիպտոսի Մելիք-էլ-Աշրաֆ Շաբան Սուլթանին ուժերը եկան պաշարեցին Սիսը, որ հերոսական դիմադրութենէ մը վերջ, 16 Ապրիլ 1375ին Լեւոն Ե. գերի բռնուելով Եգիպտոս տարուեցաւ, ու Հայոց թագաւորութեան ալ վերջ դրուեցաւ:

Լեւոն Ե. եւրոպական միջամտութեամբ ազատուեցաւ ու մեռաւ 29 Նոյեմբեր 1393ին Փարիզի մէջ: Իր ոսկորները կը գտնուին Փարիզի գետնադամբանները, իսկ գերեզմանաքարը Սէն-Տընի քաղաքին Աբբայարանը:

*
**

Կիլիկիոյ թագաւորութիւնը հիմնուած էր աւատապետական դրութեան վրայ, ինչպէս եւրոպական այն ատենուան բոլոր թագաւորութիւնները:

Թագաւորութիւնը միապետական էր. բոլոր իշխանները ունէին իրենց բերդը կամ կալուածը, մեծ ազդեցու-

թիւն ունէր նաեւ Կաթողիկոսը որ իր աթոռը նոյնպէս Սիս փոխադրեց:

Իշխանները կը կոչուէին «Պարոն», անոնք թագաւորին դերիշխանութիւնը կ'ընդունէին, անոր տուրք կու տային եւ պատերազմի առեն պարտաւոր էին օգնութեան փութալ:

Այս շրջանին, բարձրաստիճան պաշտօնեաներու անունները եւրոպական էին, օրինակ՝ սպարապետը կը կոչուէր գունտստապլ, իսկ իր օգնականը՝ մարաջախտ:

Պետութեան պիւտճէն կը հոգացուէր հարկերու միջոցաւ, գիւղացիները տասանորդ կը վճարէին, օտար վաճառականները՝ մաքս, մահտեսականները՝ գլխահարկ, եւայլն:

●

9. — ՕՏԱՐ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

«Երեք հազար տարուան անկախութեան պատմութիւն մը ունենալէ յետոյ, Հայութիւնն ընկաւ օտար իշխանութեանց լուծին տակ: Զինուորական փառքերու տեղ, յաղթանակներու տեղ, այս անգամ նա ցոյց պիտի տայ իր նկարագրի ուրիշ մէկ կողմը, այն է՝ գիտնալ տառապանքի մէջ կռուիլ, տոկալ եւ աւելի ապրիլ՝ քան զինքը տանջողները: Նա կրեց այնպիսի հալածանքներ, այնպիսի կեղեքումներ, ունեցաւ այնպիսի դժնդակ փորձութիւններ՝ որոնց նմանը չունի ուրիշ որեւէ ժողովուրդի պատմութիւն. այսօր Հայ ժողովուրդի մը գոյութիւնը դիպուած մ'է, իր արիութեան ու կորովին շքեղ ապացոյցը». (Հ. Ս. Տէր Մովսէսեան):

Այսպէս ուրեմն, մէկ կողմէ Կիլիկիոյ թագաւորութիւնը կ'իյնար Եգիպտացւոց ձեռքը, միւս կողմէ պատմական կամ Մեծ Հայաստանի գլխուն կը պայթէր Լէնկ Թիմուրի փոթորիկը: Թաթարներու երկրորդ կայսրու-

թեան հիմնադիրը, 1387ին, իր տիրապետութիւնը տա-
րածեց Հայաստանի վրայ, աննկարագրելի սարսափնե-
րով ու կոտորածներով: Սիւնեաց, Այրարատի, Վասպու-
րականի, Տուրուբերանի նահանգները արեամբ ողողուե-
ցան, բազմամարդ քաղաքներ հողին հաւասարեցան: Վա-
նի մէջ դիմադրութիւն ցոյց տուած ըլլալուն պատճա-
ռաւ, բնակիչները բերդին ժայռերէն վար նետուեցան,
իսկ Սեբաստիոյ մէջ քաղաքի բնակչութիւնը սրէ ան-
ցուելէ ետք, 4000 զինուորներ ողջ ողջ թաղուեցան, իսկ
մանուկները Սեւ Հողեր անուն տեղ մը հաւաքուելով՝
ձիերու կողմէ կոխոտուեցան: Սովը եկաւ լրացնելու հա-
մար մնացեալը ու նոր գաղթականութիւններ կատարելու
պարտադրեց:

Լէնկ Թիմուրի մահով,, Հայաստան 1468ին գրաւ-
ուեցաւ Աք-Քօյունլու կամ Սպիտակախոյեան Թիւքմէն
Հարստութեան հիմնադիր Ուզուն Հասանէն, որ վերա-
կանգնած էր պարսկական գահը:

Ուզուն Հասան ուզեց նաեւ աշխարհակալել Օսման-
եան երկիրները, բայց անոնց Կ. Պոլիսը գրաւող Մէհէմ-
մէդ Բ. Սուլթանէն պարտուեցաւ Դերջանի մօտերը, Ա-
րեւմտեան Հայաստանէն մաս մը յաղթականին թողելով
(1473) եւ առաջին անգամ ըլլալով Օսմանցիներու Հա-
յաստան մտնելուն պատճառ դառնալ:

1514ին պարսկական Սեֆիեան Հարստութեան առա-
ջին թագաւորը Իսմայիլ Ա., յարձակեցաւ Սուլթան Սէ-
լիմ Ա.ի վրայ, բայց Չալտըրանի դաշտին մէջ յաղթուե-
ցաւ ու Հայաստանի ամբողջ արեւմտեան եւ հարաւային
մասերը, մինչեւ Ուրմիոյ լիճ, անցաւ Օսմանցիներուն
ձեռքը: Իսկ Սուլթան Մուրատ Գ. (1575-1595), Պարսից
վրայ արշաւելով, Շահ Աբաս Ա.ի (1585-1628) պարտա-
դրեց հաշտութիւն մը, որով ամբողջ Հայաստանը, Վը-
րաստանը եւ Ատրպատականը գրաւեց 1585ին:

ՇԱՀ ԱԲԱՍ Ա. ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Հայերը, դժգոհ տաճկական տիրապետութենէն, Շահ Աբաս Ա.ի պատգամաւորութիւն մը ղրկեցին՝ անոր հովանաւորութիւնը խնդրելու համար: Շահը արդէն կը ծրագրէր իր կորսնցուցած երկիրները վերագրաւել, ուստի ընդառաջ գնաց Հայոց խնդրանքին, եւ 1603ին, մեծ ուժերով ետ առաւ Ատրպատականը եւ գրաւեց Այրարատեան նահանգը. բայց Օսմանեան ահագին բանակ մը իր դէմ շարժման մէջ դրուած ըլլալու լուրն առնելուն պէս, որոշեց նահանջել եւ իր հետ տանիլ գրաւած երկիրներու բնակչութիւնը:

Այս բռնի գաղթը տեղի ունեցաւ 1605ին: Հայոց տուները, եկեղեցիները, վանքերը կրակի տրուեցան, ժողովուրդին տառապանքը աննկարագրելի չափերու հասաւ. Պարսիկները անխնայ կը սպաննէին մեկնիլ չուզողները, ճանապարհին յոգնածութեան եւ հիւանդութեան պատճառաւ ետ մնացողները խարազանի հարուածներու տակ կը մեռցուէին, Արաքս գետը անցնելու ատեն փոխադրութեան յատուկ մակոյկները քիչ ըլլալուն, ժողովուրդը ստիպուեցաւ լողալով գետն անցնիլ ու շատեր կամաւ ու շատեր հոսանքէն տարուելով անհետացան:

Այս անլուր անգթութիւններէն ազատուողները տարուեցան արքայանիստ Սպահան քաղաքը, որուն մօտերը Նոր Ջուղա անունով քաղաք մը շինեց Շահը, ու գաղթականներուն տուաւ բացառիկ արտօնութիւններ եւ դիւրութիւններ: Շահը, Հայերը սիրաշահելու համար, տօնական օրերը եկեղեցի կ'երթար, երեւելի Հայերը իրեն սեղանակից կ'ընէր, Հայ մը նեղող Պարսիկը խստիւ կը պատժէր:

Օսմանցիք եւ Պարսիկները, 1620ի դաշինքով Հայաստանը իրենց մէջ բաժնեցին: Արեւելեան Հայաստանը,

Ս. Էջմիածինով միասին, եւ Արաքս գետը սահման ունենալով՝ մնաց Շահ Աբասին. իսկ Արեւմտեան Հայաստանէն զատ, Օսմանցիք Եգիպտոսի Սուլթաններու երկիրներն ալ գրաւեցին, որոնց մէջ էր նաեւ Կիլիկիան:

Շահ Աբասի յաջորդները, Հայոց հանդէպ հալածանքի քաղաքականութեան հետեւելով, Հայերը ստիպեցան գաղթել Ասիոյ ամէն կողմերը, Հնդկաստան, Աֆղանիստան, Չինաստան եւ մինչեւ Ճաւա, Սումաթրա եւ Փիլիպեան կղզիներ:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

Շահ Աբաս Ա. Ղարաբաղը կիսանկախ վիճակի մէջ պահեց՝ զայն հինգ իշխանութիւններու կամ Մելիքութիւններու բաժնելով, որ ծանօթ է Խամսայի Մելիքութիւններ անունով:

1. — Գիւլիստան կամ Թալիշ գաւառը, որ կը տարածուէր Գանձակի սահմաններէն մինչեւ Թարթար գետը եւ որուն տէրն էր Մելիք Բէգլարեան տոհմը:

2. — Ջրաբերդ գաւառը, Թարթար գետէն Խաչէն գետ, ուր կը տիրէր Մելիք Իսրայէլեան տոհմը:

3. — Խաչէն գաւառը, Խաչէն գետէն մինչեւ Բալու չայ, որուն տէրն էր Հասան-Ջալալեան տոհմը:

4. — Վարանդա գաւառը, Բալու չայէն մինչեւ Դիզափայտի լեռները, որուն կը տիրէր Մելիք Շահնազարեան տոհմը:

5. — Տիզակ գաւառը, Դիզափայտի լեռներէն մինչեւ Արաքս գետ, որուն տէրն էր Մելիք Աւանեան տոհմը:

1678ին, Էջմիածնի Յակոբ Դ. Ջուղայեցի Կաթողիկոսը, պարսկական Հայաստանի անկախութիւնը ձեռք բերելու համար ազգային գաղտնի ժողով մը կը գումարէ, ուր կ'որոշուի Հռոմի Պապին գերիշխանութիւնն ընդունիլ եւ Եւրոպայի պետութիւններուն դիմել: Ժողո-

վականները՝ վեց աշխարհական եւ վեց կրօնաւորներ, համամիտ գտնուելով, Յակոբ Կաթողիկոսը եւ Մելիք Իսրայէլեան 19 տարու Օրի երիտասարդը ճամբայ կը հանեն դէպի Եւրոպա: Կաթողիկոսը, 1680ին, Պոլսոյ մէջ կը վախճանի: Օրի, մինակը կ՚անցնի Վենետիկ, ապա Ֆրանսա, ուր զինուորական գտնալով՝ Անգլիացիներուն ձեռքը գերի կ՚իյնայ. յետոյ կ՚անցնի Գերմանիա, ուր Պալատինայի Յովհաննէս Վիլհէլմ իշխանը կը համոզէ իրեն աջակցելու համար եւ անոր կը խոստանայ Հայաստանի թագը:

Իշխանը կը թելադրէ որ Օրի մեկնի Հայաստան եւ տեղւոյն վրայ խնդիրը ուսումնասիրելով ծրագիր մը պատրաստէ (1698), բայց այս անգամ նորընտիր կրօնական պետերը Հռոմի գերիշխանութիւնն ընդունելու դէմ կ՚արտայայտուին, եւ միւս կողմէ, Եւրոպա վերադարձին, Օրիի խորհուրդ կը տրուի դիմել Ռուսաց Մեծն Պետրոս Ցարին (1682-1725):

Մեծն Պետրոս խոստացաւ օգնել, բայց իր խոստումը յարգել չկրցաւ: Օրի քաղաքական նպատակներով դեսպան կարգուեցաւ Պարսկաստան, եւ Սպահան հասաւ 1709ին, երկար եւ կասկածելի ճամբորդութենէ մը ետք, որուն հետեւանքն այն եղաւ որ Շահը վարպետութեամբ զինքը դուրս հանեց: Օրի վերադարձին Աստրախանի մէջ մեռաւ 1711ին: Օրիի վերջին տարիներու օգնականն էր Մինաս վարդապետ Տիգրանեան, Գանձասարի Ս. Յակոբ վանքի վանահայրը, որ վերջէն Աղուանից Եսայի Կաթողիկոսէն Արքեպիսկոպոս օծուելով Ռուսաստանի Հայոց առաջնորդ կարգուեցաւ:

Մինաս Արքեպիսկոպոս յաջողեցաւ շարժել Պետրոս Մեծի բանակը, որը եկաւ գրաւեց Տէրպէնտը. բայց փոխանակ յառաջանալու, Պարսից հետ հաշտութիւն կնքելով ետ դարձաւ (1723), իսկ Հայոց թելադրեց Ռու-

սաստան գաղթել:

Այդ ատենները, Ղարաբաղի հարաւային կողմերը, Ղափանի շրջանին մէջ, Սիւնեցի Դաւիթ-Բէկ ի նպաստ անկախութեան մեծ յաջողութիւններով կը գործէր (1722): Մելիքները, Պետրոս Մեծէն յոյսերնին կտրած, միացան Դաւիթ Բէկին եւ ընդհանուր ապստամբութեան դիմելով՝ 1724ին Ղարաբաղը յայտարարեցին անկախ:

Ապստամբ․ բանակին սպարապետն էր Մխիթար: Սպայակոյտի անդամներն էին՝ Հալիձորեցի Մելիք Փարսադան, անոր փեսան՝ Տէր Աւետիք քահանայ, Թորոս իշխան, Բալի զօրավար եւ Մելիք Ստեփաննոս Շահումեան: Պատերազմին ոճը Վահան Մամիկոնեանի ռազմագիտական ոճն էր, այսինքն ճակատ ճակատի մեծ պատերազմներէ խուսափիլ: Այսպէսով Հայերը յաջողեցան դուրս քշել Պարսիկները:

Սակայն, Օսմանցիք, առիթը նպաստաւոր համարելով, ուզեցին տիրել Ղարաբաղի, եւ եկան Դաւիթ Բէկը պաշարեցին Հալիձորի ամուր բերդին մէջ: Մխիթար սպարապետ եւ Տէր Աւետիք փոքրաթիւ գունդով մը օգնութեան հասնելով, ջարդեցին եւ ցրուեցին թշնամի բանակը, ձեռք անցնելով անթիւ աւար եւ 148 օսմանեան դրօշ (1727): Իսկ Պարսից Նոր Շահը Թահմազ Բ. (1722-1732) հաշտուեցաւ Հայոց հետ, Դաւիթ Բէկին տալով «Իշխանաց իշխան» տիտղոսը: Ղարաբաղը կատարելապէս անկախ էր, ան իրաւունք ստացաւ իր անունով դրամ կոխելու: Բայց Ագուլիսի Մելիք Մուսի իշխանը չուզեց հնազանդիլ նոր իշխանութեան, ու Դաւիթ Բէկ մեռաւ 1728ին, պաշտելի եւ դիւցազնական անուն մը թողլով:

Ղարաբաղի անկախութիւնը եղաւ կարճատեւ. ան զոհն եղաւ ներքին անհամաձայնութեանց, եւ Տաճիկները 1730ին վերջնականապէս կրցան գրաւել զայն՝ Տէր

Աւետիքի մատնութեամբ :

Ղարաբաղի անկումէն վերջ Հայաստան տարիներ շարունակ Պարսիկներու եւ Թուրքերու կռուախնձորը դարձաւ. երկու բանակներու ընդհարումները Հայկական հողերու վրայ՝ կրկին առիթ եղան հայ ժողովուրդին որ գաղթականի ցուպը ձեռք առնէ, ամայի թողելով իր բընաշխարհը: Անոնք հազարներով գացին հաստատուելու Արեւելեան Եւրոպայի մէջ (Լեհաստան, Մոլտաւիա, Թըրանսիլվանիա եւ Հունգարիա. այսօր անոնց սերունդները ամբողջովին ձուլուած են եւ իրենց հայութիւնը պատմութեան անցած է :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ
ՊԱՐՍԻՑ, ՌՈՒՍԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Ղարաբաղի անկախութեան ցաւալի վերջաւորութիւնը, փոխանակ վհատեցնելու, ա՛լ աւելի գրգռած էր Մելիքներու եւ հայ ժողովուրդի ազատութեան տենչը: Անոնք աչքերնին յառած պահեցին Ռուսիոյ վրայ, օգնութեան հրաւիրեցին նաեւ Վրաստանը եւ Պարսկաստանի մէջ յայտնուող նոր ուժ մը՝ Աղա Մէհմէտ խանի *առաջարկները մերժեցին: Բայց Աղա Մէհմէտ խան յաջողեցաւ գրաւել Կովկասը, սփռելով մահ ամէն կողմ* (1796) *: Ռուսական բանակը վերջապէս շարժեցաւ, եւ* 1797*ին, ձեռք անցուց Պարսկական Հայաստանի մէկ մասը :*

Պարսիկները, 1826*ին,* Աբաս Միրզայի *օրով կրկին յարձակեցան Ռուսիոյ վրայ: Անպատրաստ Ռուսերը Հայոց օգնութիւնը խնդրեցին, եւ Ռուսաստանի Հայոց Առաջնորդը՝* Ներսէս Աշտարակեցի (1843-1857) *կամաւորներու գունդով մը միացաւ* Պասկեւիչի *բանակին եւ Պարսիկները պարտութեան մատնեցին:* 1828*ին Նախիջեւանի եւ Երեւանի խանութիւնները անցան Ռուսերուն ձեռքը, որոնք խոստացած էին ստեղծել Հայկական ինք-*

նավար աշխարհ մը, բայց խոստումնին չյարգեցին :

Նոյն տարին Ռուսերը Տաճիկներէն գրաւեցին նաեւ Կարսը, Ախալքալաքը, Կարինը, Ալաշկերտը, Խնուսը Բաբերդը, եւ Եւրոպական Թուրքիոյ կողմէն մտան Ադրիանուպոլիս, ուր կնքուեցաւ հաշտութիւն մը, 4 Սեպտեմբեր 1829ին: Այս դաշնագրով Ռուսերը տաճկական հողերէն եւ Հայաստանէն պահեցին միմիայն Անապա, Փոթի, Ախալքալաք եւ Ախալցխա :

Այս պատերազմներու ընթացքին, մեծ թիւով Հայեր Պարսկահայաստանէն եւ Տաճկահայաստանէն դէպի Ռուսաստան եւ Ռուսահայկական սահմանները գաղթեցին :

1877ին, Ռուսերը կրկին պատերազմի բռնուեցան Օսմանցիներուն հետ ու պարտադրեցին Այ-Սթէֆանոսի եւ ապա Պերլինի դաշնագրութիւնը՝ 1878ին: Ռուսերը Կարինէն եւ Բայազիտէն, զորս գրաւած էին, քաշուեցան ու իրենց պահեցին Պաթումը, Աջարիան, Արդուինը, Օլթին, Արտահանը, Կարսը, Անին եւ Կաղզուանը: Այս պատերազմին, ռուսական բանակին մէջ շատ մը բարձրաստիճան Հայեր կային՝ Իշխան Մատաթեան, Մովսէս Երկայնաբազուկ Արղութեան, Լորիս Մելիքեան, Տէր Ղուկասեան, եւայլն:

Հայաստան բաժնուած էր Պարսից, Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ: Հայերը, պահ մը փորձեցին կեանքի լաւագոյն պայմաններ ստեղծել տիրապետող երկիրներու օրէնքներուն ներքեւ: Քաղաքական անկախութիւն հետապնդելէ պատրաստ էին ձեռք քաշել, ու ամենուրեք ինքզինքնին նուիրեցին ժողովուրդի դաստիարակութեան եւ մտաւոր կրթութեան: Ռուսաստանի մէջ անոնք նախանձախնդիր էին պահելու կրօնական, ազգային եւ մշակութային անկախութիւն: Բայց...

1903ին, Խրիմեան Հայրիկի կաթողիկոսութեան օ-

րով, Ռուսերը գոցեցին հայ վարժարանները եւ եկեղեցական կալուածները գրաւելու ելան: Հայերը արտակարգ քաջութեամբ եւ միահամուռ ուժերով պաշտպանեցին իրենց իրաւունքները եւ յաջողեցան 1905էն Ցարին հրովարտակը յետս կոչել տալ, ու հայ-թաթարական կռիւներուն մէջ, որոնք կատարուեցան Ռուսերու հաճութեամբ, պատուով եւ փառքով դուրս ելան:

ՏԱՃԿԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՐՏՆՉՈՒՄՆԵՐԸ

Օսմանցիներու փառքի շրջանին, երբ Ֆաթիհ Մէհմէտ Բ. 1453ին Պոլիսը գրաւեց, Փոքր Ասիայէն Հայեր հրաւիրեց իր նոր մայրաքաղաքը՝ Յոյները հակակշռելու նկատումներով, ու Պրուսայի Հայոց Առաջնորդ Յովակիմ Եպիսկոպոսը Պոլիս տանելով, զայն Տաճկահայաստանի ընդհանուր Հայոց Պատրիարք անուանեց, ու Հայերը կրօնական եւ ազգային խնդիրներու շուրջ առանձնաշնորհումներ ստանալով՝ կազմուեցան Պոլսոյ Պատրիարքարանին:

Տարիներու ընթացքին, պատրիարքական իշխանութիւնը չարաշահութեանց եւ ներքին խռովութեանց նոր ասպարէզ մը դարձաւ, ժողովուրդը իր մեծերուն կամայականութեանց վերջ տալու համար, կառավարութենէն պահանջեց որ իրեն իրաւունք տրուի ազգային գործերը ղեկավարելու:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Այս շարժման գլուխ կանգնած էր ի սկզբան արհեստաւոր դասակարգը, բայց վերջէն բարձր կրթութեամբ օժտուած ազատամիտ ազգայիններ, ինչպէս Գ. Օտեան, Ն. Պալեան, Ռուսինեան, Սերվիչէն եւ Աղաթօն, եղան ժողովուրդին առաջնորդները ու խմբագրեցին Հայոց Ազգային Սահմանադրութեան յօդուածները, որ 1863 Մարտ

29ին Բարձրագոյն Դռնէն վաւերացուելով՝ պետական օրէնքի հանգամանք ստացաւ:

1863էն յետոյ, Տաճկահայերը, տեսակ մը կիսանկախ դրութեամբ կը կառավարուէին Ազգային Երեսփոխանական ժողովով մը, ներքին եւ կրօնական գործերու համար:

Աւելորդ չենք սեպեր հոս դնելու այդ Սահմանադրութեան առաջին եւ վերջին յօդուածները, որոնք հայ ազատական եւ քաղաքացիական գիտակցութեան փայլուն մէկ ապացոյցը կու տան:

«Ազգին ամէն մէկ անհատ առ Ազգը պարտաւորութիւններ ունի: Ազգն ալ իր կողմէն առ ազգային ամէն մէկ անհատ պարտաւորութիւններ ունի: Դարձեալ ամէն մէկ անհատ իրաւունքներ ունի Ազգէն եւ Ազգն անհատներէն: Ուստի, Ազգն ու ազգայինք փոխադարձ պարտեօք կապուած են իրարու հետ. անանկ որ մէկին պարտաւորութիւնքը միւսին իրաւունքն են:»

«Երեսփոխանական վարչութեան հիմը՝ ԻՐԱՒԱՆՑ ու ՊԱՐՏԵԱՑ սկզբունքն է, որ արդարութեան սկզբունքն է. իր ոյժը ձայնից բազմութեան մէջ կը կայանայ, որ օրինաւորութեան սկզբունքն է:»

●

10. — ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Թէեւ մէկ կողմէ Սուլթանները Հայերուն կարգ մը արտօնութիւններ կու տային եւ իրենց մայրաքաղաքի հայութեան հանդէպ թոյլատու դիրք մը բռնած էին, բուն իսկ երկրի հայ ժողովուրդին վրայ ծայր տուաւ հալածանքի մտածուած քաղաքականութիւն մը. հին եւ նոր Թուրքերը համաձայն էին Հայերը ընկճել միանգամ

ընդ միշտ, եւ գաւառներու մէջ մասնակի ազատութիւն-
ներն ու կողոպուտի եւ բռնութեան դէպքերը չատցան:

Հայերը սախրուեցան դիմել եւրոպական պետութեանց, որոնք կրցած էին Թուրքերէն ազատել ուրիշ քրիստոնեայ ազգեր, ինչպէս Ռումանացիները, Յոյները, Սերպերը եւ Պուլկարները: Այդ միջամտութիւններուն շնորհիւ, 1856ին արդէն կը խոստացուէր երկրին մէջ բարեկարգութիւններ մտցնել. բայց հակառակ ատոր տեղի ունեցան ջարդեր, 1845ին՝ Լիբանանի մէջ եւ 1860ին՝ Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ, իսկ 1862ին փորձուեցաւ վերջ տալ կիսանկախ Զէյթունին: Սուլթանին բանակները պարտուեցան, եւ արտաքին միջամտութեամբ կարելի եղաւ հաշտութիւն գոյացնել:

Արտաքին միջամտութիւնը հրաւիրելու յանդուգն եւ ուղղակի փորձը ըրած է Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեան, 1878ին, երբ ռուսական բանակը Այ-Ստեփանոս հասաւ: Այ-Ստեփանոսի դեսպանաժողովով կնքուած դաշինքին մէջ աւելցուեցաւ 16երորդ յօդուածը (3 Մարտ 1878), որ Հայկական նահանգներուն մէջ բարենորոգումներ մտցնելու խոստումները կը պարունակէր, եւ ամէն բանէ առաջ կեանքի ապահովութեան երաշխիքներ:

Այս յօդուածը, նոյն տարւոյ Յուլիսին, Պերլինի Վեհաժողովին նիւթ եղաւ, ուր Հայոց կողմէ պատգամաւոր էին Խրիմեան Հայրիկ, Խորէն Արք· Նարպէյ, Ստեփան Փափազեան եւ Մինաս Չերազ:

Անգլիացիները, նախապէս համաձայնած ըլլալով Թուրքերուն հետ, Հայոց վերաբերեալ նախնական յօդուածը կրճատուեցաւ եւ փոխարինուեցաւ 61երորդ յօդուածով մը, որը իր կարգին մեռեալ գիր մը եղաւ յետադային:

Վեհաժողովի պատգամաւորները վերադարձան դառըն յուսախաբութեամբ, ու իրենց հետ բերին նոր կար-

գախօս մը՝ «Օտարէն յոյս չկայ»։ Շուտով կազմուեցան գաղտնի կազմակերպութիւններ, մէկ կողմէ պայքարելու համար բռնութեանց դէմ եւ միաժամանակ իրականացնելու համար Հայաստանի ազատագրումը։ Եւրոպայի մէջ հիմնուեցաւ Հնչակեան Յեղափոխական Կուսակցութիւնը (1887), ժողովուրդը յեղափոխութեան պատրաստելու ծրագրով, իսկ երեք տարի վերջ, 1890ին, Կովկասի մէջ կազմուեցաւ Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւնը։

Հայ ժողովուրդը ուխտեց պատուով մեռնիլ. մէջտեղ ելան անձնուրացութեան, քաջութեան եւ հայրենանուէր ասպետներու փաղանգ մը, որ ոեւէ ազգի պատիւ պիտի բերէր։

Թուրքերը պատասխանեցին արեան մէջ խեղդելով 1894ի Սասունի ըմբոստութիւնը, 1895ի համիտեան ջարդերը շարունակուեցան մինչեւ 1909ի Ատանայի ջարդը, որ տեղի ունեցաւ Օսմանեան Սահմանադրութենէն վերջ «Երիտասարդ Թուրքերու» արիւնարբու վոհմակին կողմէ եւ որոնք բարբարոսութեան ամէն չափանիշ խլեցին, 1915ին սպանդանոց տանելով ամբողջ ազգ մը, Հայկական հարցը ջարդերով խեղդելու համար, համաշխարհային պատերազմին առիթէն օգտուելով, եւ պետութեանց կողմէ հայկական գաւառներու բարենորոգութեանց հսկելու համար ղրկուած Հօֆ եւ Վեստենենկ երկու եւրոպացի քննիչները վերադարձնելէ յետոյ։

Ամէն տարի Ապրիլ 24ին, աշխարհի բոլոր կողմերը ցրուած Հայութիւնը, երկիւղածութեամբ կը հաւաքուի, յարգելու յիշատակը բոլոր անոնց՝ մտաւորական կամ պարզ գիւղացի՝ որոնք հայրենիքի սրբազան զոհերն եղան, ու նորոգելու իրենց դարաւոր ուխտը՝ Հայաստանի անկախութեան իրագործումը եւ պահպանումը։

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒՆՔԸ

Բայց Թուրքերը ո՛չ կրցան Հայերը ջնջել եւ ոչ ալ հայկական խնդիրը, զանգուածային կոտորածի եւ տեղահանութեանց ընթացքին, Ճէպէլ Մուսայի բարձունքներէն մինչեւ Վան, անցնելով Ուրֆայէն, Շապին Գարահիսարէն, հայ ժողովուրդի աննման հերոսները արժեցուցին իրենց դարաւոր համբաւը: Կովկասի մէջ կազմուեցան հայկական կամաւորական գունդեր, թիւով եօթը, որոնց հրամանատարներն էին՝ Ազգային դիւցազնական հերոս՝ Անդրանիկ, օգնական ունենալով Սմբատը, երկրորդ գունդին հրամանատար՝ Համազասպ, Երրորդին՝ Դրօ եւ Արմէն-Կարօ, Չորրորդին« Քեռի, Հինգերորդին՝ Վարդան, Վեցերորդին՝ Ջանփոլադեան եւ Պանդուխտ, Եօթներորդին՝ Իշխան Յովսէփ Արղութեան:

Կամաւորական հրամանատարներուն հետ կը գործակցէին նաեւ Առիւծասիրտն Մուրատ, Սեպուհ, Դէլի Ղազար, Խեչօ եւ ուրիշներ:

Հայ կամաւորական խումբերը ամենուրեք ամենափառաւոր կռիւները մղեցին, անոնք միշտ յառաջապահ դիրքերուն մէջ կռուեցան, եւ պատերազմի յաջորդութեան սկիզբին ռուսական կովկասեան բանակը ծանր պարտութենէ մը փրկեցին:

Վերոյիշեալ հայ զէնքի տաղանդներուն անունին քով ամէն Հայ Սկաուտ հպարտութեամբ եւ մասնաւոր հոգածութեամբ պէտք է սորվի անունները Աղբիւր Սերոբներու, Գէորգ Չաւուշներու, Հրայր Դժոխքի, Պօյաճեաններու, Նիկոլ Տումաններու եւ բոլոր անոնց որոնք Օսմանեան բանտերու եւ կախաղաններու վրայ եւ ռուսական սառնամանիքներու մէջ մահացան:

11·— ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

(28 ՄԱՅԻՍ 1918)

1914էն 1918 տեւող համաշխարհային պատերազմը Հայոց համար եղաւ Մեծ Եղեռնի շրջան մը, բայց եւ միանգամայն բերաւ մեծ պատեհութիւն մը, մեծագոյնը որ մեր պատմութիւնը արձանագրած ըլլայ:

Հայկական աշխարհը, իրաւ է, դարձած էր աւերակ եւ իր բնակիչներէն դատարկուած, բայց իր ժառանգական թշնամին՝ Թուրքը՝ պատերազմէն սպառած էր: 1917ին, Հոկտեմբերեան Մեծ Յեղափոխութենէն ետք, ռուսական բանակը քաշուեցաւ Կովկասէն եւ Հայկական նահանգներէն:

Ամբողջ Անդրկովկասը ձգուած էր իր բախտին: 1917 Նոյեմբերին ան ինքզինքը յայտարարեց անկախ ու կոչուեցաւ Անդրկովկասի Դաշնակցային Դեմոկրատ Հանրապետութիւն, որուն մաս կազմեցին Վրացիները, Հա-

յերը եւ Կովկասի Թաթարները:

Նոր Դաշնակցային Հանրապետութիւնը ենթարկուեցաւ Թուրք եւ գերման յարձակումներուն, եւ Հայաստանի ու Վրաստանի մէկ մասը չուտով գրաւման ենթարկուեցաւ. Թուրքերը յառաջացան ու գրաւեցին Պաքուն, Թաթարներուն օժանդակութեամբ:

Անդրկովկասը բաղկացնող երեք ժողովուրդները, Թուրքերուն ճնշումին տակ, ստիպուեցան առանձին առանձին հաշտութիւն կնքել Պաթումի մէջ, Անդրկովկասի Խորհրդարանը լուծուեցաւ եւ Հայերը, ստիպուած, իրենք ալ իրենց կարգին Հայաստանը յայտարարեցին միացեալ եւ անկախ, 1918 Մայիս 28ին:

Մինչ այդ սակայն հայկական բանակը Ղարաքիլիսէի կռուով կասեցուց Թրքական յառաջխաղացումը, եւ Սարդարապատի կռիւներուն մէջ յաղթող դուրս եկաւ:

Անկախ Հանրապետութիւնը կը պարունակէր Արարատեան նահանգը՝ Երեւան մայրաքաղաքով, եւ առաւ Հայաստանի Հանրապետութիւն անունը:

1918ի Դաշնակիցներու յաղթանակը ստիպեց Թուրքերը պարպել ամբողջ Ռուսական Հայաստանը, ու 10 հազար քառակուսի քիլոմէթրէն ան ընդարձակուեցաւ եւ կազմեց 60 հազար քառակուսի քիլոմէթր տարածութեամբ երկիր մը, որուն Սեւրի հաշտութեան դաշնագիրը պիտի գար կցելու Թրքահայաստանէն կարեւոր մաս մը:

Սեւրի դաշնագիրը ստորագրուած է 1920 Թուի Օգոստոսին:

Թուրքերը ընդդիմացան Սեւրի դաշնագրի գործադրութեան, իսկ Դաշնակիցները չուզեցին զէնքի ուժով պարտադրել զայն, դրժելով իրենց փոքր դաշնակիցին ըրած խոստումները, որմէ քաջալերուած, Թուրքերը

1920 Սեպտեմբերին պատերազմ յայտարարեցին Նորակազմ Հանրապետութեան դէմ: Անոնք շատ շուտով կրցան գրաւել Կարս բերդաքաղաքը եւ երկրին կէսը: Հայոց համար միակ ելքը խորհրդային Ռուս մեծ Հանրապետութեան ուղեգիծն ընդունիլն էր, ինչ որ կատարուեցաւ 1920 Նոյեմբեր 29ին:

Հայաստանի անկախութիւնը եղաւ երազային· ահաւոր էին այն դժուարութիւնները որոնց ստիպուած էին դէմ դնել օրուան վարիչները· երկիրը լեցուած էր ողորմելի վիճակի հասած գաղթական եւ որբ բազմութեամբ· սովը, թշնամին ժամանակ չտուին, որպէսզի ան կարենայ ոտքի կանգնիլ:

Սակայն, իր կարճատեւ իշխանութեան ընթացքին, հայ Նորակազմ կառավարութիւնը լիովին գիտակցեցաւ հայ Նորահաս սերունդին կատարելիք դերին, որուն կազմակերպութեանը համար Պոլսոյ մէջ եւ ապա Հայաստանի մէջ առաջ նետուեցաւ Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւնը, որը շուտով ճանչցուեցաւ որպէս պետական կազմակերպութիւն, ու պետական պաշտօնեայի կարգին դասուեցան Հ · Մ · Ը · Մ ·ի կողմէ Պոլսէն ղրկուած ղեկավարները՝ Վահան Չերազը (*) եւ իր ընկերները:

●

(*) Հ · Մ · Ը · Մ ·ի սերունդները հպարտութեամբ կրնան յիշել որ Վահան Չերազ հայ-թրքական պատերազմի ծագելուն առաջին օրն իսկ, պետական պաշտօնէութենէ հրաժարած եւ անմիջապէս մեկնած է կրակի առաջին գծին վրայ, ոչ միայն հայրենիքի պաշտպանութեան, այլ ամբողջական Հայաստանի ազատագրման հրակէզ հաւատքով:

12 · — ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՆԴԱՄ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

(29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1920)

Կարսի յոյժ անսպասելի անկումը 20 Հոկտեմբեր 1920ին, վերջ տուաւ Հայաստանի Հանրապետութեան:

Նախապէս արդէն Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները մերժած էին ստանձնել Հայաստանի Հոգատարութիւնը, իսկ Դաշնակիցները հանդիսատեսի դեր կատարեցին հայ-թրքական պատերազմի ընթացքին, եւ թոյլ տուին որ մանուկ Հայաստանը տրորուի: Այսպէսով անոնք նպաստեցին Թրքական ուժերու վերակազմութեան:

Հայ ժողովուրդի ֆիզիքական գոյութեան եւ ապագայի վերելքի միակ ապաւէնը ուրեմն կը հանդիսանար

Սովետական Ռուսաստանը, որուն ազգութիւններու վերաբերմամբ ընդգրկած նոր եւ բարեպատեհ տեսակէտները շատոնց արդէն հրապուրած էին Հայ Համայնավար ղեկավարները:

Որբացած ու արիւնաքամ Հայաստանը, 29 հազար քառակուսի քիլոմէթր տարածութեամբ, դարձաւ Խորհրդային Միութեան անդամ եւ կոչուեցաւ Հայաստանի Սոցիալիստական Սովետական Ռեսպուբլիքա:

Հակառակ իր փոքրաթիւ բնակչութեան եւ փոքրածաւալ հանգամանքին, Հայաստան քառորդ դարու շինարարական խանդավառ աշխատանքով՝ պատուոյ տեղն ունի Խորհրդային Մեծ Միութեան մէջ, եւ առիւծի բաժին բերաւ վերջին ահաւոր պատերազմը յաղթութեամբ պսակելու մարտնչումին մէջ:

Երբ այս տողերը կը գրուին, ամէն Հայ սրտատրոփ կը յուսայ որ Խորհրդային Միութիւնը պիտի չլքէ իր արի եւ հերոս դաշնակիցին՝ Հայ ժողովուրդին արդար դատը, ինչպէս ըրին առաջին մեծ պատերազմի իր դաշնակիցները:

Ներգաղթը՝ որ Հայոց պատմութեան մէջ առաջին անգամ արձանագրուած երջանիկ մէկ պարագան է, արդէն իսկ կը բաւէ ամէն գովեստ եւ օժանդակութիւն չըզլանալու Հայոց օրուան ղեկավարութեան, ու լաւագոյն գրաւականն է առաւելագոյնը յուսալու:

Իսկ մեզ համար, սիրելի եղբայր Սկաուտ, մեր խոստումը կը մնայ միշտ նոյնը, «Ծառայել Հայրենիքիս»: Մնալ հաւատարիմ հայ ժողովուրդի դարաւոր մշակոյթին եւ ընթանալ անսայթաք՝ լիովին իրագործելու համար իր արդար տենչերը:

●

(Վերջ Ա. Հատորին)

ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՅԱՆԿ

էջ

Յառաջաբան *Գր. Յակոբեանէ* 7

Նախաբան 10

Զօր. Պէյտըն Փաուըլի նամակը Հ.Մ.Ը.Մ.ի ուղղուած 15

Ա. ՄԱՍ

ՍԿԱՈՒՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՌԱՋԸՆԹԱՑՆԵՐԸ ԵՒ
Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ասպետականութիւն 19

Պատանիներու դաստիարակութիւնը հին Հայոց մէջ 25

«Կտրիճներու» կազմակերպութիւն 35

Զարճաշական Ընկերութիւն 39

Սկաուտութեան գաղափարականութիւնը 45

Սկաուտութեան կազմակերպութիւնը եւ իր յառաջդիմութիւնները 50

Սկաուտութեան հին դպրոցները 52

Պատմութիւն սկաուտական շարժման 54

Սկաուտական պատմութիւնը իր հիմնադրին կողմէ 57

Սկաուտութեան մուտքը Հայոց մէջ 67

Հ.Մ.Ը.Մ.ի հիմնարկութիւնը ըստ Գր. Յակոբեանի 72

Հ.Մ.Ը.Մ.ի համառօտակի պատմական գիծերը 77

Բ. ՄԱՍ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՇԱՐՔԵՐԸ

Սկաուտական շարքեր 89

Ի՞նչպէս սկաուտ ըլլալ 89

Էական պայման մը՝ կարգապահութիւն 91

Սկաուտական խմբակը 92

Առաջնորդը 94

Սկաուտական խումբեր 96

Խմբապետը 96

Քարտուղարը 99

Վարչական բաժանումներ 100

Գ. ՄԱՍ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐ ԵՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Նորընծայ 109
Խոստումը եւ խոստման արարողութիւնը 111
Դաւանանքը 114
Դաւանանքի յօդուածներուն բացատրութիւնը 115
Նշանաքանը 124
Նշանակը 124
Բարեւը 125
Նշանը (սկաուտական նշան կամ ձեռքի սեղմում) 128
Կարգերը (սկաուտական) 128
Աստիճանները (սկաուտական) 129
Տարազը 130
Կարգապահական վարժութիւններ 133
Հանգոյցներ (նորընծայի) 138
Հետախուզական նշաններ նորընծայի 141
Կողմնացոյց 143
Հայերէն գրել եւ կարդալ 146
Հայոց ցեղային ծագումը 146
Հայաստանի Աշխարհագրութիւն 151
Քարտէս Հայաստանի 152
Դրօշներ 158
Միութեան դրօշները 162
Դրօշի յարգանքը 164
Մարմնոյ գլխաւոր մասերը 165
Պահակի մը պարտականութիւնները 167
Քիմի պատմութիւնը 172
Քիմի խաղը 176
Մագլցիլը 177
Ձեռական աշխատանք 177
Բ. կարգի սկաուտ. պայմաններ 179
Վրան կանգնել 182

Կացինը եւ իր գործածութեան եղանակները 183
Կրակ վառել 187
Օճախ շինել 189
Կերակուր եւ անուշեղէն պատրաստել 196
Կապեր Բ. կարգի 197
Հետախուզական նշաններ Բ. կարգի 199
Հիւղակ շինել 201
Մարմնոյ ներքին գործարանները և անոնց պաշտօնը 202
Առողջապահութիւն 206
Մարզանք 225
Անմիջական օգնութիւն 236
Կարմիր խաչի պայուսակին դեղերը 240
Քայլ (սկաուտական) 241
Կողմնանանաչութիւն 242
Օդի նախագուշակութիւններ 248
Հովի ուղղութիւնը նշդելու կերպ 250

Դ. ՄԱՍ

Ա.— Աւանդական պատմութիւն. Հայկազանց Հարստութիւն 253
Բ.— Քննական կամ իսկական պատմութիւն
1.- Պարսից իշխանութեան շրջան 258
2.- Մակեդոնական եւ Սելեւկեան շրջան 258
2.- Ազգային անկախ իշխանութիւն
ա) Արտաշէսեան Հարստութիւն 259
բ) Արշակունեաց Հարստութիւն 262
Քրիստոնէութիւն 264
4.- Բաժանում Պարսից եւ Բիւզանդիոնի միջեւ 267
Հայ գրերու գիւտը 268
5.- Մարզպաններու և Ոստիկաններու շրջան 269
Առաջին հայկական ապստամբութիւն 269
Երկրորդ հայկական ապստամբութիւն 272
Երրորդ հայկանան ապստամբութիւն 273

Արաբական արշաւանք 274
6.- Ազգային իշխանութեան Գ. շրջան
Բագրատունեաց Հարստութիւն 276
7.- Սելճուկներու արշաւանքը 280
8.- Հայերը Կիլիկիոյ մէջ. Ռուբինեանք 281
9.- Օտար տիրապետութեան շրջան 290
Շահ Աբաս Ա. եւ Հայերը 292
Ղարաբաղի անկախութիւնը 293
Հայաստանի բաժանումը 296
Տանկահայերու մարտնչումները 298
Ազգային Սահմանադրութիւն 298
10.- Հայկական հարցը 299
Հայութեան Երկունքը 302
11.- Հայաստանի Անկախութիւնը 303
12.- Սովետական Հայաստան 306

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Ազգ. Սկաուտ Պետ Գրիգոր Յակոբեան 6
Լորտ Պէյտըն Փաուըլ 14
Քէփ. Թէսիկըրի այցելութիւնը 16
Ազգային Հերոս Զօրավար Անդրանիկ 18
Աւարայրի ոգեկոչում 32
Սկաուտական Ա. խումբ, Գր. Յակոբեանի կազմած 67
Սկիւտարի 1913ի Սկաուտական խումբը 69
Հայկ Ճիզմէճեան 73
Սկաուտական միջազգային տողանցք Պոլսոյ մէջ 78
«Նոր դպրոց»ի սկաուտները 80
Պուքրէշի սկաուտները 82
Ֆիլիպէի եւ Թաթար-Փազարճըքի սկաուտները 84
Դամասկոսի հայ եւ արաբ սկաուտները 86
Հայ կայտեր Պոլսոյ մէջ 88

Կենդանիներու գլուխներ խմբակի դրօշի համար 93
Սաօ Փաւլոյի սկաուտները 98
Երուսաղէմի սկաուտները 101
Սկիւտարի մարզարանին մէջ փորձ 104
Գարակէօզեանի և Եսայեանի սկաուտներէն մաս մը 106
Ա. խոստման արարողութիւն Պոլսոյ մէջ 108
Էսայեան խումբի խոստումը 110
Նորընծայի նշանակ 111
Բարեւի կերպեր 126
Սկաուտական տարազ 131
Հաւաքումի կերպեր 137
Կապեր եւ հետախուզական նշաններ նորընծայի 139
Կողմնացոյց 143
Քարտէս Հայաստանի 152
Դրօշներ 163
Արմաշի կօշկակար սկաուտներ 178
Բ. կարգի նշանակ 179
Վրան 182
Կացինի գործածութիւն 184
Օճախներ 189
Բ. կարգի կապեր 198
Բ. կարգի հետախուզական նշաններ 199
Հիւղակներ 201
Մարզանքի փորձեր 229 եւ 231
Կողմնաճանաչութիւն 245
Ալֆորվիլի սկաուտներ 252
Փարիզի Կայտեր 257
Հայաստանի Հանր. Զինանշան 303
Սովետ. Հայաստանի Զինանշան 306

ՆՈՒՊԱՐ ՏԷՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՆՇՄԱՐՈՒԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ		Տող	Սխալ	Ուղիղ
7	վերէն	2	էնժէն.	էնժէնիէօռ
15	վարէն	4	Պաղեստին խմէջ	Պաղեստինի մէջ
23	վերէն	16	ապ տներէ	ապետներէ
30	վերէն	5	Կամաւորականներու	Կամսարականներու
45	վարէն	10	սուտ	սուր
46	վերէն	5	Երկու փայտերու	ամէնէն խոնաւ տե-
46	վերէն	6	Երոկւ	Երկու
46	վարէն	4	նախանաձախնդիր	նախանձախնդիր
48	վերէն	6	ապոհովութիւն	ապահովութեան
49	վերէն	3	վերաբբեմունքը	վերաբերմունքը
72	վարէն	4	համախմելով	համախմբելով
76	վերէն	12	առարակյ	առարկայ
76	վերէն	14	դութեն	դութեան
77	վերէն	4	վիլաթ	վիթալ
83	վերէն	10	ԵԴկտեմբեր	Դեկտեմբեր
83	վարէն	4	ին	են
97	վերէն	4	պատասախնատու	պատասխանատու
102	վարէն	5	ՄԱՐՄԻՐ	ՄԱՐՄԻՆ
109	վարէն	15	նրեկայացնեն	ներկայացնեն
114	վարէն	14	հաաւատարիմ	հաւատարիմ
120	վերէն	13	օգնութիւնենր	օգնութիւններ
121	վարէն	13	Թափուած	Թամբուած
123	վերէն	11	խնամքոտ	խնամքով
123	վերէն	4	չկարսնցնելու	չկորսնցնելու
124	վարէն	11	իտալը	իտէալը
125	վերէն	11	յիշենf որ	յիշեն, որը
125	վարէն	14	բաերկամութիւն	բարեկամութիւն
125	վարէն	8	նշաանակին	նշանակ
129	վարէն	6	գլխակին	գլխարկին
132	վերէն	12	(5)	(6)
132	վերէն	14	(6)	(5)

142	վերէն	10	*սահմանուածներն*	*սահմանուածներէն*
144	վերէն	5	*երկրորդական*	*երրորդական*
151	վարէն	10	*Հայաստնը*	*Հայաստանը*
151	վարէն	9	*բաժւիններու*	*բաժիններու*
156	վարէն	7	*հիւսիսա-*	*հիւսիսային*
160	վարէն	9	*Նարնջագոնն*	*Նարնջագոյն*
161	վարէն	14	*կ'ուղէինք*	*կ'ուզէին*
163	վերէն	2	*ոստորները*	*ոսկորները*
166	վերէն	'8	*ոսկորի*	*ոսկորով*
185	վարէն	11	*սկսելու*	*սկսելու է*
188	վարէն	14	*Թաքերուն*	*Թոքերուն*
189	վերէն	3	*ըսպ*	*ըստ*
190	վարէն	16	*պատկեր* 4	*պատկեր* 5
190	վարէն	7	*պատկեր* 5	*պատկեր* 4
192	վարէն	9	*խորավլած*	*խորովլած*
193	վերէն	1	*պայմանաւ*	*համար*
203	վերէն	7	*նուավ*	*նուագ*
205	վարէն	1	*երկլիկամանքներու*	*երիկամունքներու*
212	վարէն	9	*սկեն*	*նակեն*
215	վարէն	6	*ուսելութիրն*	*ուսելութիւն*
217	վերէն	2	*գրծարանին*	*գործարանին*
218	վերէն	4	*դառնան*	*դառնայ*
232	վարէն	4	*բարձրացնելով*	*բարձրանալով*
243	վարէն	5	*հաամստեղութիւն*	*համաստեղութիւն*
249	վարէն	12	*գետակ*	*չիտակ*
266	վերէն	14	*կոթողիկոսը*	*կաթողիկոսը*
281	վերէն	13	*առաջնորդւթեամբ*	*առաջնորդութեամբ*
284	վերէն	5	*ոյժերու*	*ոյժերով*
287	վարէն	1	*ատագիք*	*գիպտացիք*
290	վերէն	12	*մահտեմականները*	*մահմետականները*
290	վարէն	4	*ուրեմէ*	*ուրեմն*
292	վարէն	16	*ճաանպարհին*	*ճանապարհին*
300	վարէն	8	*Ջերող*	*Ջերաղ*
305	վարէն	1	*հաաւտքով*	*հաւատքով*

ԿԱՐԵՒՈՐ

1932ին Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ընդհ. Պատգմ. Ժողովը տեղի տալով հայ սկաուտական շարժումը Փութպօլի կամ մարզական միութեան մը մաս կազմելուն դէմ մղուած քարոզչութեանց, Հ.Մ.Ը.Մ.ի կից և անոր անմիջական հովանիին ներքեւ, ստեղծեց՝ ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ.

Այն օրերուն Հ.Մ.Ը.Մ. անունին տակ կը կարծէին անմիջապէս ճանչցուիլ Սկաուտական Միջազգային Գրասենեակէն:

Հետեւաբար, կազմակերպչական բաժնին մէջ տըրուած ցուցմունքները այդ ուղղութեամբ կատարուած են եւ կրնան յետագային անունի կամ այլ թեթեւ փոփոխութիւններ միայն կրել:

Հ.Մ.Ը.Մ.ի համառօտակի պատմութիւնը, որ ընդհատած ենք էջ 86ի մէջ, կը մնայ շարունակելի Բ. հատորին համար. ուստի կը խնդրենք բարեկամներէ, որ բարեհաճին մեզ հաղորդել որեւէ երկրի մէջ Հ.Մ.Ը.Մ.ի ստեղծման եւ զարգացման համառօտակի պատմութիւնը, թուականներով եւ կազմակերպողներուն անուններով: Իսկ սկաուտ եղբայրներէն կը սպասենք թելադրութիւններ, իրենց գործունէութեանց մասին տեղեկութիւններ եւ լուսանկարներ:

Բ. հատորին մէջ կարեւոր բաժին մը կը փափաքինք . յատկացնել Սով. Հայաստանի Պիոներական շարժումին, որուն համար պիտի ջանանք ունենալ անհրաժեշտ եւ լիակատար նիւթեր եւ պատկերներ:

5ռ.

ԳԻՆ 300 ՖՐ.

Արտասահման՝ 2,50 տոլար :

Imp. ARAXES, 46, rue Richer, Paris (9)

A $\frac{II}{77674}$